Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

TEOLOGISKE STUDIER
NR. 6. DANSK TEOLOGISK TIDSSKRIFT. II. AFD.

ÆRKEBISKOP
JENS GRAND

EN
KIRKERETSHISTORISK
UNDERSØGELSE

AF
NIELS KNUD ANDERSEN
UNIVERSITETSADJUNKT, CAND. THEOL.

II

G. E. C. GADS FORLAG · KØBENHAVN
MCMXXXXIIII

ÆRKEBISKOP
JENS GRAND

TEOLOGISKE STUDIER
NR. 6. DANSK TEOLOGISK TIDSSKRIFT. II. AFD.

ÆRKEBISKOP
JENS GRAND

EN
KIRKERETSHISTORISK
UNDERSØGELSE

AF
NIELS KNUD ANDERSEN
UNIVERSITETSADJUNKT, CAND. THEOL.

II

G. E. C. GADS FORLAG · KØBENHAVN
MCMXXXXIIII

INDHOLD

	Side
De kirkelige Forhold efter Ærkebiskoppens Fængsling	7
Jens Grand i Fængslet	17
Kongens Forligsforsøg	19
Paven underrettes	24
Jens Grands Befrielse	28
Isarn i Danmark	30
Første Proces i Rom	35
Isarn sendes atter til Danmark	61
Forhandlingerne i København	72
Slutningen af Isarns Ophold i Danmark	136
Anden Proces i Rom	142
Slutning	152
Registre	161

De kirkelige Forhold efter Ærkebiskoppens Fængsling.

DET vil være af stor Interesse at kende de kirkelige Forhold, efter at Kirken ved Jens Grands Fængsling har mistet sin Overhyrde; det maa dels undersøges, om den danske Kirke nu lyser Interdikt over hele Landet, hvad den jo efter Vejlekonstitutionen skulde, dels hvorledes det specielt gaar Lundekirken i den vanskelige Situation, hvori den nu befinder sig; dette sidste skal først undersøges.

Under Processen i Rom siger Ærkebiskoppens Sagfører, at Kongen efter Ærkebiskoppens Fængsling plyndrede Kirken og stjal baade Guld, Sølv, Penge og mange andre Værdigenstande. Endvidere bemægtigede han sig den Jord, der tilhørte Lundekirken, og tog Indtægten og Afgrøden heraf i de to Aar, Ærkebispen var fængslet. Indtægten heraf og af Røveriet i Kirken vurderer Grand til 10,000 Mark Sølv, og han beder om, at Kongen maa dømmes til at betale denne Sum [1]). Den Maade, hvorpaa Kongens Sagfører, Magister Martin, søger at imødegaa dette Angreb, er ret ejendommelig. Han benægter først, at Kongen har foretaget en saadan Plyndring, »men Mand og Mand imellem hedder det, at de tror, at det, som Ærkebiskoppen havde af Skatte og anden værdifuld rørlig Ejendom, gemte hans Folk til ham og overleverede det til ham, da han slap ud af Fængslet; og hvis han havde haft saa mange og saa store Skatte, som han paastaar, kunde det hænde, at nogle af dem var faldet i Hænderne paa nogle af de Mænd, som han tidligere havde udæsket, uden at Kongen havde givet Befaling dertil eller var vidende derom. Men hvis de var blevet ham berøvet som antydet, havde det været bedre, om han tidligere havde uddelt og skænket dem til de fattige.« [2]) Paastanden om, at Kongen skulde have beslaglagt Kirkens Gods, benægtes; derimod har han sendt sine Folk til de Havne,

[1]) Acta p. 162.

[2]) Ellen Jørgensen: Erik Klipping p. 199 f.

hvor der kunde ventes Angreb fra Fjenderne, og som derfor maatte bevogtes omhyggeligt, og blandt disse Havne var der ogsaa nogle, der tilhørte Lundekirken. Desuden sendte Kapitlet i Lund, da Ærkebiskoppen blev fængslet, nogle af Kannikerne, nl. Christian, Andreas og Peder Hidulfsen, og disse blev sat til at bestyre Godset og fik Indtægten deraf. Naar det derfor siges, at Kongen fik Indtægten af Lundekirkens Jord i de to Aar, tror Kongens Fuldmægtige ikke, det er sandt; det var de nævnte Kanniker, der fik den [3]).

Ogsaa Fængselskrøniken bringer Meddelelse om Kongens Beslaglæggelse af Kirkegodset. Den fortæller, at et af Jens Grands Klagepunkter i Rom var, »at Kongen haffde tagit med Magt oc Vold all den Rente som laa til Lunde Sæde i tre Aar«.

Vi vil nu søge at komme til en Forstaaelse af, hvad der virkeligt er foregaaet, og det vil da vise sig, at Godset er blevet behandlet paa en Maade, der er et ejendommeligt Kompromis mellem dansk og kanonisk Ret.

Efter dansk Ret har Jens Grand jo brudt sin Lensed og sit Troskabsløfte, derfor tilfalder hans »Len« nu Kronen; dette er den almindelige Bestemmelse for forbrudt Gods i Slutningen af det 13. Aarh. [4]). Den Tilstand, der hermed indtræder, svarer i nogen Grad til det tyske »Regaliensperre« [5]).

Efter kanonisk Ret betragtes Bispesædet ved Ærkebiskoppens Fængsling som vakant [6]), i hvilket Tilfælde Forvaltningen af Godset overgaar til Domkapitlet, cf. c. 2 (Honor. III) X III, 9; c. 14 (Gregor. IX) X I, 33 [7]). Kapitlet er ret frit stillet med Hensyn til den Maade, paa hvilken det vil varetage Administrationen af Stiftet i den Tid, det er vakant; men som Regel vælges der en eller flere Vikarer, der repræsenterer Kapitlet; den vigtigste er den saakaldte Økonom, der allerede i Bispens Levetid forvaltede Kirkeformuen. At Spørgsmaalet om Formueforvaltningen spiller en saa stor Rolle under Vakancen, skyldes, at det frem for alt gælder om at beskytte Bispestolens Godser mod verds-

---

[3]) Acta p. 169 f.

[4]) Cf. Steenstrup p. 370.

[5]) Cf. Ficker p. 390—94. »Wird einem geistlichem Fürsten das Gut aberkannt, so macht das Eigenthumsrecht des Reiches sich allerdings in so weit geltend, als der König nun in Besitz und Nutzung des Gutes tritt (p. 391).«

[6]) Eller maaske snarere som sedes impedita, cf. Hinschius II, p. 249 ff.

[7]) Hinschius II, p. 228 ff.; cf. Arhnung p. 306 f.

lige Fyrsters og Stormænds Indgreb [8]); p. Gr. a. Spolierettens og Regalierettens Udvikling [9]) lykkes det ofte ikke for Kirken at undgaa saadanne Indgreb, ja, ofte kommer hele Forvaltningen af Bispestolens Godser, Privilegier og Formue i Hænderne paa Fyrsterne. Netop paa denne Maade gaar Kong Erik frem mod Lundekirken paa et senere Tidspunkt (cf. Acta p. 304 f.); men Spørgsmaalet er her, hvad han har foretaget sig i 1294—95.

Hvad angaar Havnene, kan der ikke være Tvivl om, at Erik Menved har ladet den Del af Bispegodset besætte, hvor der fandtes Havne; det indrømmer Magister Martin jo ogsaa. Af Hensyn til Faren for Angreb fra Søsiden er dette absolut nødvendigt, og efter dansk Ret er der ikke noget forkasteligt deri, thi Kongen har Højhedsret over alle Landets Havne og Kyster [10]). En af Beskyldningerne mod Jacob Erlandsen er netop, at han har bemægtiget sig den Kyststrækning, der ligger til Kirkens Grund, og tager Told og Vraggods heraf [11]).

Vanskeligere er det at blive klar over, hvorledes Tyveriet i Domkirken skal forstaas. Det fremgaar baade af Jens Grands og Martins Udtalelser, at der virkelig er Tale om Tyveri; Martins Forsøg paa at bortforklare det er jo kun daarlige Undskyldninger. Der synes altsaa at foreligge et gement Kirkeran. Kirkeretten straffer denne Forbrydelse meget strengt; den falder ind under Begrebet »sacrilegium«, et meget vidtstrakt Begreb, hvortil Tyveri af Kirkegods og gejstliges Ejendom samt Indbrud i Kirker og Beslaglæggelse af disses Besiddelser regnes [12]). Den kanoniske Straffelovgivning har til de forskellige Tider fastsat mange Forordninger mod dem, der begaar sacrilegium [13]).

[8]) Ogsaa i Danmark har Stormændene sikkert forsøgt at bemægtige sig det Gods, der tilhørte et vakant Bispesæde. Pave Innocens IV ser sig nødsaget til strengt at forbyde dette: Nos statuimus... nec quisquam ad jura, redditus et bona ad mensam archiepiscopalem seu episcopalem spectantia vel bona, que apud ipsos vel quemcunque successorum suorum tempore sui obitus reperiri contigerit, occupare vel invadere seu contra dispositionem ipsorum presumptione dampnabili aliquatenus detinere presumat, que per capitulum ecclesie vel alium ad hoc deputatum ab ipsis ad opus futuri episcopi fideliter conserventur. (Brev af 8. Dec. 1250 til Ærkebiskoppen i Lund, Bull. Nr. 448).

[9]) Cf. Ficker §§ 38 og 39.

[10]) Steenstrup p. 118 f.

[11]) Cf. Acta p. 31 § 11.

[12]) Hinschius IV p. 169; V p. 226—28.

[13]) Cf. f. Eks. c. 10 C. XII qu. 2; c. 5 C. XVII qu. 4; c. 12. 13 C. XVII qu. 4; c. 22 X V, 39.

Jens Grand forlanger at faa dette Tyveri straffet som Kirkeran [14]), men der er dog den Vanskelighed ved at forstaa Kongens Handling som simpelt Kirkeran, at ogsaa de danske Love forbyder en saadan Gerning, cf. f. Eks. Skaanske Kirkeret c. 3 [15]) og Skaanske Lov c. 151. Naturligvis kunde man sige, at Kongen her sætter sig ud over Lovene; ser vi paa Erik Menveds Liv som Helhed, faar man just ikke Indtryk af en Mand, der i særlig Grad føler sig bundet af Lovenes Bestemmelser! Alligevel viser en Undersøgelse af de forskellige Stridspunkter som Regel, at de kan forstaas ud fra det Modsætningsforhold, der opstaar, naar de kanoniske Retsprincipper og den kirkelig-hierarkiske Kultur søger at fortrænge de gamle danske Rets- og Samfundsforhold. Saaledes synes det ogsaa at være i dette Tilfælde.

Kirkeran er som ovenfor nævnt forbudt i de danske Love. Alligevel er det aabenbart ikke saa sjældent, at Kongen og Stormændene beslaglægger Præsters og Kirkers Gods og Ejendele og tager Indtægterne heraf under Vakance. Herpaa tyder ogsaa Ærkebiskoppens Klage fra 1299 [16]). Men i saa Tilfælde er der aabenbart ikke Tale om Røveri og Overfald, men — i hvert Fald efter Kongens og Stormændenes Opfattelse — om en vis hævdvunden Ret i Lighed med den tyske Regalie- og Spolieret. Paa denne Maade skal vi sikkert forstaa Kongens »Tyveri« af de til Domkirken og Ærkebiskoppen hørende Ejendele. Ja, maaske er den Ret, Kongen her udøver, en Følge af den Straf, som Ærkebiskoppen havde paadraget sig efter de danske Love, nemlig Fortabelse af Liv og Gods [17]).

Paa denne Maade forstaas ogsaa Kongens Beslaglæggelse af Domkirkens og Ærkebiskoppens Godser. Ærkebiskoppen har forbrudt sit

[14]) Cf. Acta p. 162 L. 21.

[15]) Men dette er Loven om Kirkeran: Tager Mand i Kirke eller uden Kirke det, som er Gud viet til Haande, eller i Kirke noget, som en anden Mand har lagt der, uden hans Tilladelse, som lagde det der, skal han give Erstatning og bøde 3 Mark; nægter han, skal han sværge med 12 Mænd, der tilnævnes af Kirkesogn, dog ikke hans Uvenner. (Den benyttede Udgave af de danske Love er: Danmarks Gamle Landskabslove, udg. af J. Brøndum-Nielsen, Text 1.). — Denne Formulering er paavirket af Gratians Definition ad c. 20 C. XVII qu. 4: Sacrilegium ergo est, quotiens quis sacrum violat, vel auferendo sacrum de sacro, vel sacrum de non sacro, vel non sacrum de sacro... Porro ipsum sacrilegium duplicem continet poenam, pecuniariam videlicet et excommunicationis. Pecuniaria eis persolvenda est, ad quos querimonia sacrilegii pertinet.

Gods; derfor tilfalder det nu efter dansk Ret Kongen som »herreløst Gods«. Og indtil der kan blive udnævnt en ny Ærkebiskop, tager Kongen Indtægterne af Godserne ifølge sin »Regalieret«. At det herunder kommer til mange Sammenstød mellem Kongens og Ærkebiskoppens Fogeder, kan naturligvis ikke undgaas. I denne Forbindelse maa nævnes et interessant Brev, som Erik Menved udsteder d. 16. Juli 1294 i Middelfart til Lundekirkens Dekaner, Økonomer og Kapitel samt Stiftets Gejstlighed. Kongen tager de nævnte med deres Godser og undergivne under sin Beskyttelse og forbyder strengt enhver at krænke dem eller deres Rettigheder og Friheder. »Nolumus enim sanctam matrem ecclesiam aut clerum predicte dyocesis, quamquam pastorem non habeat, in bonis suis, juribus aut libertatibus injuriosis aliquorum tyrannorum morsibus supprimi vel gravari, cum ex commisso nobis officio tenemur specialiter paci sue et quieti sollicite providere.« [18]) Dette lyder jo ret ejendommeligt, eftersom den, der paa denne Tid i særlig Grad undertrykker Lundekirken, er Kongen selv!

Spørgsmaalet er, hvem der menes med de omtalte Tyranner. Man kunde tænke sig, at Kongen herved hentyder til de angribende Nordmænd, mod hvilke han altsaa lover at beskærme den lundensiske Gejstlighed. At Kongen omtrent paa dette Tidspunkt udsteder lignende Beskærmelsesbreve, hvori han lover Beskyttelse mod Nordmændene [19]), kunde tale for denne Opfattelse. I dette Tilfælde maa Brevet betragtes som Udtryk for et godt Forhold mellem Kongen og Gejstligheden, der altsaa ydmygt finder sig i Kongens Beslaglæggelse af Kirkegodset.

Man kan dog ogsaa opfatte »tyranni« paa anden Maade: Da Erik Menved bemægtiger sig Bispegodset og tager Indtægterne heraf, bliver Forholdene i Stiftet meget usikre. De kongelige Embedsmænd søger nu

---

[16]) Acta p. 290 § 12.

[17]) Efter den tyske Spolieret betragtes alt Løsøre, som Biskoppen har erhvervet sig i levende Live, som fremkommet ved det Gods, der var ham overdraget, saa længe han levede; det betragtes derfor som et Tilbehør til Godset, og ligesom dette tilfalder det efter hans Død Lensherren og ikke Biskoppens Familie, Efterfølger eller Kirken. Spolieret kan gøres gældende over for alt Løsøre: Kvæg, Sæd og andre Ting, der hører til Godsets Drift, saaledes at dette undertiden er fuldstændig udplyndret, naar Efterfølgeren tiltræder. Spolieretten omfatter desuden efterladte Penge, Værdigenstande og alt, hvad der har hørt til den afdødes personlige Brug. Paa Provinskoncilierne søger Kirken at komme Spolieretten til Livs, cf. Hinschius V p. 217 Anm. 2.

[18]) D. D. 2 R. IV Nr. 132.

at overtage den Administration, der tidligere udøvedes af Ærkebiskoppens Embedsmænd, hvilket naturligvis giver Anledning til megen Strid. Men samtidig prøver ogsaa andre at opnaa personlige Fordele ved at fiske i rørt Vande; man respekterer ikke Lundekirkens Rettigheder og Friheder, men søger at tilrive sig dens Gods. De uretfærdige Tyranner er da formentlig først og fremmest Ærkebiskoppens Lensmænd, der nu, da deres Lensherre er borte, forvalter deres Godser, som om de ikke længere havde Pligter over for Lundekirken. Saadanne Forhold er velkendte; da Jens Grand senere som Ærkebiskop i Bremen maatte forlade sit Stift, var en væsentlig Aarsag hertil, at han havde faaet Domkirkens Lensmænd, de verdslige Stormænd, der i Tiden forud havde erhvervet sig meget store Friheder og nu ikke vilde adlyde deres Lensherre, til Fjender [20]).

Saadanne Tilstande er baade til Skade for Lundekirken og Kongen. Erik Menved ønsker naturligvis, at Kirkens Vasaller skal være Kirken lige saa meget skyldige som tidligere, da hans Udbytte af Bispegodset ellers forringes. Imidlertid kan de nævnte Tyranner henvise til, at Kongen selv er den første til at overtræde Kirkens Rettigheder, hvorfor han ikke kan forlange, at de stadig skal overholde deres Forpligtelser over for Kirken, nu da deres Lensherre er borte; som tidligere biskoppelige Lensmænd og kun middelbart Kongens Lensmænd vil de ikke uden videre anerkende, at de nu er umiddelbare kongelige Lensmænd.

Kongen ser sig derfor nødsaget til at udstede det omtalte Beskærmelsesbrev, hvori det forbydes at krænke de Rettigheder, som Lundekirken havde, inden dens Ærkebiskop fængsledes. Men for at give dette Forbud tilstrækkelig Vægt er det nødvendigt, at Kongen nu optræder som den, der lydigt bøjer sig for Kirkens Love. Derfor er det sandsynligvis omtrent paa dette Tidspunkt, de af Magister Martin omtalte tre Kanniker tilkaldes, der af Kapitlet var udset til at bestyre Bispegodset, saaledes som kanonisk Ret krævede. Paa denne Maade maa man forstaa Martins Paastand om, at Kapitlet sendte tre Kanniker, der bestyrede Godset og fik Indtægterne [21]). I Virkeligheden er For-

[10]) Se f. Eks. Kongens Brev til Københavns Borgere af 7. Juni, D. D. 2 R. IV Nr. 128.

[20]) Cf. nedenfor p. 155 ff.

[21]) Martin nævner Kannikernes Navne og giver derved sin Forklaring større Sandsynlighed. Christianus, der nævnes et Par Gange og bl. a. bliver præsteviet, dør d. 20. Aug. 1299 (Weeke p. 220 Anm. 6). Andreas, cellelarius

holdet ikke blevet ændret, idet Kapitlet er blevet tvunget til at overgive Kongen dets Udbytte af Godserne. Jens Grand kan derfor med Rette sige, at Kongen har beslaglagt de biskoppelige Besiddelser og taget Indtægterne heraf, ja, han nævner end ikke Kannikerne. — Omtrent paa denne Maade maa man formentlig tænke sig Administrationen af Ærkesædets Besiddelser efter Jens Grands Fængsling [22]).

Det andet Spørgsmaal, der skal undersøges, er Interdiktets Overholdelse. Ophører den danske Kirke med de gudstjenstlige Handlinger efter Ærkebiskoppens Død, saaledes som den jo efter Vejlekonstitutionen skulde?

Under Jacob Erlandsens Strid med Kronen spillede Interdiktet en stor Rolle, idet Kong Kristoffer for voldsomt frem mod dem, der vilde overholde Vejlekonstitutionen [23]). Ogsaa Jens Grand havde som ovenfor vist arbejdet paa at skaffe Konstitutionen Lovkraft og bl. a. faaet den fornyet paa to Provinskoncilier. Nu skulde det da vise sig, om den danske Kirke var en saa fasttømret Organisation, at hele Gejstligheden adlød Konstitutionen og undlod at holde Gudstjeneste, saa længe Ærkebiskoppen var fængslet.

Dette var langt fra Tilfældet; i 1294 stod den danske Kirke svagere og mere uenig end under Kirkekampen ca. 30 Aar tidligere. Aarsagen hertil er de svage Ærkebiskopper, der havde styret Kirken i Tiden mellem Jacob Erlandsen og Jens Grand; der havde efterhaanden

---

Archiepiscopi, omtales flere Gange i Procesakterne. Han kaldes Økonomiforvalter sidste Gang i Efteraaret 1299 og synes at være identisk med den Andreas, der i 1303 optræder som Domprovst i Lund, cf. Weeke p. 169 Anm. 2. Det er da ogsaa højst rimeligt, at han har opnaaet denne Forfremmelse; han er en af de tre, der forsvarer Hammershus og synes i det hele taget at være en af Jens Grands mest betroede Mænd. Peder Hidulfsen omtales ogsaa flere Gange i Procesakterne, bl. a. underskriver han Kapitlets Klage til Paven af 15. Sept. 1299 over den Maade, hvorpaa Kongen og hans Embedsmænd behandler Bispegodset; han er desuden en af de tre Kanniker, der af Jens Grand faar Fuldmagt til at modtage det Gods, som af Isarnus tildømmes Grand (Weeke p. 279 Anm. 1).

[22]) Dog omfatter nævnte »tyranni« maaske ogsaa Efterkommere af Folk, der har testamenteret Gods til Kirken og nu, da Stiftelsen vakler, og Lederen er borte, forsøger at sætte sig i Besiddelse af Godset igen, idet den gamle germanske Slægtsret er uforenelig med den kanoniske Testationsfrihed; Klostres og andre kirkelige Institutioners Historie optages for en stor Del af saadanne Stridigheder.

[23]) Cf. Acta p. 48 ff.

dannet sig et stort Parti inden for Gejstligheden, der stod paa Kongens Side, og som slet ikke forstod, hvad Striden drejede sig om, eller som ganske simpelt holdt med Kongen mod Kirkens hierarkiske Bestræbelser. Lederne for dette Parti var navnlig de jyske Biskopper.

Det lykkedes ikke Jens Grand at faa Bugt med denne Gruppe. Vi har allerede set, at da han i 1291 fik Konstitutionen vedtaget i Roskilde, protesterede den lavere Gejstlighed straks, dels over Tilsidesættelsen, dels over Konstitutionen. Det fremgaar heraf, at der inden for Gejstligheden findes to Retninger, der staar skarpt over for hinanden. Skønt Jens Grand naturligvis er klar over dette, synes han alligevel at regne med, at Gejstligheden som Helhed er villig til at overholde Interdiktet. Dette synes at fremgaa af de Oplysninger, han under Processen i Rom giver om Interdiktet. Han nævner her først Navnene paa de Mænd, der har været behjælpelige med Fængslingen og derfor efter Kirkeretten (»a canone«) [24]) maa betragtes som ekskommunicerede. Navnene er: Kong Erik, Hertug Kristoffer, Aage Jonsen, Tyge Rynabech, Asger Johansen, Haubard Johansen, Uffe Johansen, Ingmar Trugilsen, Niels Nielsen, Claus Tysker, Peder Echesyde, Josef Magnussen. Foruden disse 12 navngivne Personer deltog ogsaa forskellige andre i Fængslingen.

En tilsvarende Navneliste findes i Fængselskrøniken. Det hedder her: Disse efterskrevne Riddere og gode Mænd var med Hertug Kristoffer, da han greb Ærkebiskoppen: Herr Niels Mogensen, Herr Tønne Rindebeck, Herr Jens Mogensen, Herr Niels Rindebeck, Herr Thule Hartvigsen, Jens Erlandsen, Aage Nielsen, Ingmar Truelsen, Peder Bondesen, Josef Pedersen, Esbern Mogensen, Truid Quaud, Esbern Rage, Peder Horn Vendelbo, Niels Skaaning, Peder Hvid, Jacob Kalf og Salomon Skytte. De to Lister har altsaa kun Navnene Tyge Rindebeck og Ingmar Truelsen fælles. At saa mange Adelsmænd deltager i Anholdelsen, kunde tyde paa, at det drejer sig om en rolig og veloovervejet Handling; Jens Grand er næppe blevet fængslet paa en saa tilfældig og lumpen Maade, som Fængselskrøniken vil give det Udseende af.

Disse Mænd maa altsaa betragtes som bandlyste. Angaaende Spørgsmaalet i hvilken Udstrækning Interdiktet er blevet overholdt, giver

[24]) Vi ser altsaa her Jens Grand henvise til den kanoniske Ret. Formentlig tænker han i dette Tilfælde paa den tidligere nævnte, af Gejstligheden elskede Bulle Si Quis Suadente, c. 29 C. XVII qu. 4.

Kilderne os desværre ikke tydelige Oplysninger. Nogle Historikere er tilbøjelige til at mene, at Gejstligheden helt svigtede sin Ærkebiskop og slet ikke gjorde noget Forsøg paa at overholde Interdikten; men dette stemmer ikke med Kilderne. Jens Grand meddeler, efter at have nævnt de ekskommuniceredes Navne, at Erik Menved tvang Præsterne til at bryde Interdiktet og »divina celebrare, immo verius prophanare«; ligeledes tvang han Lægfolk til at deltage i Gudstjenesten, ja, gjorde det endog selv »in contemptum clavium«. Fængselskrøniken fortæller, at Hertug Kristoffer lod tænde Baal foran Alteret i Domkirkens Kor, hvor alle Kirkens Privilegier og Breve blev brændt, og »siden lod han hente alle Kanniker op i Koret for sig, som da holdt Interdikt og vilde ikke sige Messe, læse eller synge i Kirken, for deres Ærkebisp var saa ynkelig fangen og bunden; han bød dem under (Trusel om Straf paa) Liv og Gods og alle de andre Præster desligeste, at de skulde holde alle Tidenderne, som de gjorde før, og nødte dem straks til med Magt, at de det gøre skulde« [25]). Hertil kommer, at ogsaa de mod Jens Grand fjendtligt stemte Repræsentanter for Kapitlerne, der møder under Processen i Rom, indrømmer, at Biskopperne endnu paa denne Tid overholder Interdiktet! [26]) Men paa den anden Side kan det ikke nægtes, at Interdiktet ikke er blevet overholdt, som det burde. Kongens Befaling om at fortsætte de gudstjenstlige Handlinger og de skarpe Modsætninger inden for Gejstligheden selv bevirker, at der i mange, maaske de fleste Kirker stadig afholdes Gudstjeneste, som om intet var sket. Dette fremgaar ogsaa af Aarbøgerne, der først omtaler Interdiktet, efter at Isarnus er kommet hertil og officielt har lyst Interdikt over Riget.

Magister Martin forsøger at afvise Jens Grands ovenfor omtalte Klage. Angaaende Bandlysningen af Kongen og de øvrige, der deltog i Fængslingen af Ærkebiskoppen, er han ret usikker; det kan jo ikke nægtes, at denne Bandlysning er i god Overensstemmelse med kanonisk Ret (cf. Si Quis Suadente); men Martin mener, at de Motiver, der drev Kongen til denne Handling, maaske kan undskylde ham; Spørgsmaalet overlades til Pavens Afgørelse [27]). Denne Bandlysning synes i det hele taget at have gjort et vist Indtryk baade paa Kong Erik og Hertug Kristoffer. Under Kongens Forligsforsøg paa Søborg Slot

[25]) Citeret efter Fabricius: Fra Saxo til Poul Helgesen p. 162.
[26]) Acta p. 188.
[27]) Acta p. 172.

(cf. nedenfor) er en af Betingelserne, at Jens Grand skal løse Kongen og de øvrige bandlyste af Bandet, og Kristoffer er ked af, at Ærkebiskoppen ikke vil gaa ind paa Betingelserne, thi han »vilde gerne lade sig løse af samme Baand, om han kunde fanget der noget Raad til, men Kong Erik vilde ikke, at han det gøre skulde« [28]).

Derefter gaar Martin ind paa Jens Grands Paastand om, at Landet paa Grund af Vejlekonstitutionen er under Interdikt. Han gør sig her til Talsmand for den Opfattelse, at Konstitutionen ikke er blevet vedtaget paa en saadan Maade, at den har Krav paa Overholdelse; desuden er den til stor Skade for Menigheden og Kirken i Danmark. Disse Undskyldninger er behandlet under Omtalen af Jens Grands Fornyelse af Konstitutionen. Martin konkluderer: Predicta constitucio robur habere non potest nec vigorem, nec archiepiscopus hec astruere debuisset, nisi quia velit, ut clerus supradictus Dacie totus et laicus populus poni debeat in inevasibili labirintho, et anime plurime in perpetua perdicione [29]). Til allersidst fremføres en spagfærdig Benægtelse af Jens Grands Paastand om, at Kongen tvinger Gejstligheden til at holde Messe. Dette Dementi bør næppe tages alvorligt.

Det er sikkert ret hurtigt lykkedes Erik Menved at faa sin Vilje trumfet igennem, saaledes at Gudstjenesterne holdes paa normal Maade i de fleste Kirker; Uenigheden inden for Kirken har lettet Opgaven for ham, og det lille Parti, der vilde overholde Konstitutionen, er snart blevet kuet. Allerede i 1294 og 1295 indsendes, som ovenfor nævnt [30]), flere Appeller mod Vejlekonstitutionen til Paven, ja, ogsaa inden for selve Lundekapitlet faar Kongens Tilhængere straks Magten, idet Kapitlets Appel allerede udstedes d. 10. April, altsaa Dagen efter Fængslingen! Dette staar aabenbart i Forbindelse med Kristoffers Indbrud i Domkirken, hvorunder han tvinger Kannikerne til at holde Messe. Allerede under Jacob Erlandsen-Striden stod adskillige af Kannikerne paa Kongens Side; det samme har sikkert været Tilfældet paa denne Tid, saaledes at Kapitlet nu, dels af Tvang, dels af egen fri Vilje, retter sig efter Kong Eriks Forordninger.

Vi har hermed faaet et Indtryk af de kirkelige Forhold efter Fængslingen; vi vender nu tilbage til Søborg Slot, hvor den fangne Ærkebiskop opholder sig [31]).

---

[28]) Fabricius: Fra Saxo til Poul Helgesen p. 161 f.

[29]) Acta p. 172 f. L. 34 ff.

[30]) Cf. Acta p. 145 f.

Jens Grand i Fængslet.

Vi omtalte sidst Jens Grand, da han som Fange var blevet ført til Søborg Slot, hvor han blev anbragt i Taarnkælderen, forsvarligt bundet med Jernkæder og Lænker. Kilderne til Oplysning om Fængselsopholdet er først og fremmest Fængselskrøniken, der til dette Afsnit er en meget værdifuld Kilde, idet den indeholder Oplysninger, der eller ikke kendes. Desuden fortæller ogsaa Ærkebiskoppens Indlæg under Processen i Rom om den haarde Behandling, han blev Genstand for [1]).

Jens Grand meddeler her Enkeltheder om sit Fængselsophold. Han blev anbragt dybt nede i et Taarnhul uden Luft og Lys, bundet med tunge Lænker, og pintes saaledes af Sult, Snavs, Tørst og anden Elendighed, der hører et Fængsel til, at han efter at have tilbragt næsten to Aar under disse Forhold er blevet saa svækket og nedbrudt, at det er meget tvivlsomt, om han kan genvinde sit Helbred; han vilde ikke have døjet alt dette for en nok saa stor Sum Penge. Han beder om, at Kongen maa tvinges til at betale ham og hans Kirke 100,000 Mark

[31]) Da Forholdet mellem Erik Menved og de fredløse efter Jens Grands Fængsling kun har ringe Betydning for vort Emne, skal Afslutningen paa Krigen med Norge her kort omtales.

Som ovenfor nævnt mislykkedes Angrebet paa Hunehals; den danske Hær, der anførtes af Hertug Witzlav af Rygen, drog videre frem og hærgede Øen Hisingen. Det er ikke ganske klart, hvorvidt Nordmændene angreb de danske Kyster; Procesakterne synes at forudsætte det, men Aarbøgerne siger intet herom. Derimod kommer en norsk Flaade til Danmark i 1295. Samme Aar har ogsaa Hertug Valdemar til Hensigt at bekrige Kongen; deres Hære mødtes ved Sommersted i Nærheden af Haderslev. Hertugen havde den største Hær, og mange sagde, at »hvis Hertugen havde kæmpet, havde han vundet Danmarks Krone«. Der blev imidlertid aftalt Vaabenstilstand baade med Hertug Valdemar og med Nordmændene, der laa ved Aalborg. Derefter paabegyndtes Fredsforhandlingerne, der afsluttedes ved Hindsgavl-Freden d. 25. Sept. 1295. Freden blev et decideret Nederlag for Kongen, der paa alle Punkter maatte give efter: Den norske Konge skulde have sin mødrene Arv udleveret; Hjælm og Hunehals forblev i hans Besiddelse. Dommen over de fredløse mildnedes. De fik Lov at vende tilbage til Danmark og skulde have deres Gods udleveret; kun maatte de, der direkte var anklaget for Kongemordet, ikke vise sig for Kongen og hans Brødre. Ved denne Mildhed fik man det Indtryk, at Kongen anerkendte, at Nyborg-Dommen ikke havde været fuldt forsvarlig. Hindsgavl-Freden blev fornyet tre Aar senere, selv om der klagedes over, at Erik Menved ikke holdt sine Løfter. Med Hertug Valdemar kom der nye Stridigheder, der bilagdes ved et Forlig nogen Tid senere.

[1]) Acta p. 161 f.

Sølv; de Udgifter og Tab, han selv har haft i denne Anledning, sætter han til 3000 Mark Sølv. Kongens Sagførere vil dog ikke tage Grands Fremstilling for gode Varer, men mener, at hvis han er blevet saa haardt behandlet, som han paastaar, er det ikke sket paa Kongens Befaling eller med hans Vidende; det maa skyldes det Had, han har paadraget sig hos nogle af de Stormænd, han tidligere har udæsket!

Den Skildring, Fængselskrøniken giver af Opholdet i Søborg, er dog langt mere realistisk: Ærkebiskoppen ligger i et Hul, hvor der hverken er Lys eller Dag, spændt i Lænker, der er fastgjort til to store Sten, saa han ikke kan vende sig om paa Siden, men stadig maa ligge paa Ryggen. Man giver ham kun gammelt, muggent Rugbrød at spise og Vandvælling paa Fastedagene, altsammen i den Hensigt saa hurtigt som muligt at sulte ham ihjel. Paa de varmeste Sommerdage maa han ikke engang faa en Kande Øl, skønt han beder saa mindeligt derom og vil give sin Trøje og Hue i Pant. Vand tør han ikke drikke, da han er saa frygtelig forkølet. Han er ved at blive døv og blind og ødelagt i Hovedet, saa at der senere løber mere end en Spand Materie ud af hans Øre. Der er ogsaa i hans Mad og Drikke utallige Mængder af Fluer og Myg og andre smaa Orme; men da der ikke er noget Lys, kan han ikke se at fjerne dem. Som man vil forstaa, er de hygiejniske Forhold meget daarlige. Han faar efterhaanden utallige Lopper paa sig, da han overhovedet ikke skifter Undertøj fra den Dag, han fængsles, og til han omtrent to Aar senere slipper ud af Fængslet. Og skønt det tit regner paa ham, og der ofte spildes Øl og Mad paa ham, naar det hejses ned til ham, maa det tørre af sig selv, da der aldrig er hverken Ild eller Varme hos ham. Og hans »eget Vand oc andet paa Naturens Vegne, det bleff straks under ham for han kunde icke vende eller reyse sig offver ende...« Han bliver til sidst syg og beder om, at han for Guds Skyld maa faa en Læge, men det bliver ham nægtet; man ser nemlig helst, at han dør. Han maa heller ikke faa en Bog at læse sine Tidebønner efter; han faar Davids Salmer tilsendt, men maa ikke engang faa Bogen ned til sig, naa, for Resten var det ogsaa ligegyldigt, thi da der ikke var noget Lys, kunde han jo alligevel heller ikke se at læse.

Hvorvidt denne realistiske Skildring er i Overensstemmelse med Virkeligheden, maa dens Forfatter svare for; det sandsynligste er vel, at den er noget fortegnet, selvom man maa huske paa Datidens ofte raa og umenneskelige Behandling af Fanger. Den Skildring, Jens Grand

giver af Fængselsopholdet for den pavelige Domstol, stemmer da ogsaa med Fængselskrønikens.

Kongens Forligsforsøg.

Det er aabenbart Kongens og Regeringens Hensigt gennem et haardt Fængselsophold at faa Jens Grand til at gaa ind paa Forlig. Efter at have tilbragt 36 Uger i det forfærdelige Taarnhul bliver han taget op og anbragt i et Værelse øverst i Taarnet; Jernlænkerne bliver dog ikke fjernet fra hans Ben. Vi er nu midt i December Maaned (1294), og Kongen kommer til Søborg for at holde Jul.

Anden Juledag tilbyder Kongen Ærkebiskoppen Forlig; som ovenfor omtalt kendes dette Forligsforsøg kun fra Fængselskrøniken, men der er næppe Grund til at betvivle Rigtigheden af Krønikens Meddelelse. Aage Jonsen, en af Regeringens Støtter, som vi sidste Gang traf ved Ærkebiskoppens Anholdelse, kommer op til den fangne Prælat og spørger ham, om han vil forlige sig med Kongen. Jens Grand, hvis Trods det barbariske Fængsel ikke har kunnet kue, svarer: Hvorfor skulde jeg forlige mig med ham; jeg har, saa vidt jeg ved, ikke forbrudt mig imod ham, ligesom han heller ikke har anlagt Sag mod mig! Skal jeg forlige mig med ham, fordi han har kastet mig i dette Fængsel og lagt mig i Lænke og Jern, saa at min Ryg og Laar næsten er raadnet op, fordi jeg slet ikke kunde vende eller røre mig? Derefter følger en Skildring af Forholdene i Fængslet, svarende til det ovenfor refererede. Aage Jonsen, der i Krøniken fejlagtigt kaldes Køgemester, svarer: Min Herre har Avind til dig, fordi din Frænde var med til at slaa hans Fader, Kong Erik ihjel. Hertil svarer Jens Grand, at han jo allerede som Provst i Roskilde har gjort Rede for denne Sag over for Kongen, nemlig at han aldrig har givet sit Samtykke til denne Sag, og at han intet kendte hertil, før Mordet havde fundet Sted. Erik Menved holdt ham derefter for sin Ven og udstedte ham et aabent Brev, beseglet af Kongen, Enkedronningen og Rigets Raad, om at denne Sag nu skulde være ude af Verden. Aage Jonsen maa derefter gaa bort med uforrettet Sag.

Imidlertid er Kongen aabenbart noget betænkelig ved Situationen; en pavelig Indblanding kunde blive ret ubehagelig, og det er da heller ikke hans Hensigt at holde Ærkebiskoppen i Fængslet længere end højst

nødvendig. Der bliver derfor d. 18. Oktober 1295 sendt en ny Deputation, bestaaende af Biskoppen af Roskilde, Jens Krag, som tidligere er omtalt, og nogle andre Medlemmer af Rigets Raad, op til Jens Grands Taarnværelse. Jens Krag, der her urigtigt kaldes Kongens Kansler [1]), siger til Ærkebiskoppen: Biskopperne af Ribe og Aarhus [2]) og alle eders Frænder og Venner raader jer til at forlige jer med Kongen. Men Grand svarer som tidligere, at han ikke ved at have forbrudt sig mod Kongen paa nogen Maade, han ønsker blot at »komme i Rette med hannem for Rigets Prælater oc Raad«; hvis han da findes skyldig, vil han gerne »stande til Rette«.

Kongen lader nu udarbejde et Dokument, indeholdende 8 Punkter, som Grand som Betingelse for at slippe ud af Fængslet skal besegle og paa Tro og Love garantere at ville overholde. De 8 Artikler lyder saaledes:

1. Jens Grand maa aldrig i sine Dage anklage Kongen, Hertug Kristoffer eller de øvrige, der var med til at fængsle ham, for denne Sag. 2. Han skal paa egen Bekostning løslade Kongen og de øvrige, der er i Pavens Band, af dette Band. 3. Han maa aldrig kræve det Gods eller de Penge tilbage, som han mistede, da han blev fængslet. Heller ikke de Penge, han har laant Kongen, medens de var Venner. 4. Han skal overlade Kongen Hammershus Slot paa Bornholm med al den dertil hørende Indtægt. 5. Han maa aldrig tvinge nogen Klerk til at residere eller bo paa sit Beneficium ved Domkirken eller andetsteds. 6. Han maa ikke holde Kirkens Mænd ved den skaanske Skraa. 7. Han maa ikke bruge Kirkens Ret mod nogen uden i Forvejen at have spurgt Kongen. 8. Han skal give Kongen 10,000 løde Mark.

---

[1]) Fejltagelsen skyldes maaske, at Biskoppen af Roskilde meget hyppigt var Kongens Kansler.

[2]) Biskoppen af Ribe er paa denne Tid den kendte Biskop Christian (1288—1313) Ærkebiskop Esger Juls Sønnesøn. Han oprettede et Kollegium for 20 fattige Disciple, det saakaldte »Puggaard«, hvilket vidner om hans varme Interesse for Gejstlighedens Uddannelse (cf. D. D. 2 R. IV Nr. 291). Ogsaa paa anden Maade viste han sin Gavmildhed mod Kirken; desuden har han indlagt sig stor Fortjeneste ved at have paabegyndt Kopibogen over Bispesædets og Kapitlets Privilegier og Godser (»Ribe Oldemoder«). I Kirkestriden stod han paa Kongens Side (K. L. f. N. I, p. 506). Biskoppen af Aarhus hed Johannes Asgersen († 1308). — Det lyder iøvrigt ikke sandsynligt, naar Krøniken i det flg. meddeler, at Grand skulde være villig til at lade en Domstol bestaaende af gejstlige og Lægmænd dømme i Sagen.

Disse Betingelser forelægges Ærkebiskoppen af Ribebispen, Marsken, Drosten samt Fogeden paa Søborg. Efter at have læst dem op spørger nævnte Herrer Jens Grand, om han vil overholde dem ubrydeligt. Den modige Prælat svarer, at før han samtykker i disse Artikler, vil han se Kongen skære hvert af hans Legemes Lemmer fra hinanden! Denne Udtalelse er jo ikke til at tage fejl af. »Dermed gik Bispen grædende ud fra hannem igen, der han havde hørt hans Mening, Sind og Hjerte og set den ynkelige og usle Maade, han laa udi«. Kongen bliver meget vred over Ærkebiskoppens Svar og siger senere, at selv om han kommer hundrede Gange i Pavens Band, vil han dog ikke løslade Jens Grand, før han har undertegnet Artiklerne. Derimod vilde Hertug Kristoffer gerne løses af Bandet, men hans Broder tillod ham ikke at forsøge dette.

Det forekommer mig, at dette Dokument er af ikke ringe Betydning for Forstaaelsen af Striden mellem Jens Grand og Erik Menved, thi hvis denne Strid er af saa afgjort politisk Karakter, som den ofte fremstilles, er det paafaldende, at Fredsbetingelserne ikke indeholder en Bestemmelse om, at Jens Grand højtideligt skal love at afbryde enhver Forbindelse med de fredløse og Nordmændene; ud fra den traditionelle Opfattelse af Striden maa man undre sig over, at Kongen slet ikke nævner sine politiske Modstandere! Betingelserne er alle direkte eller indirekte af kirkeretslig Art.

Dette fremgaar allerede af første Artikel, der er et Udslag af Kongens Frygt for, at Ærkebiskoppen efter sin Løsladelse skal bruge sin gejstlige Domsmyndighed til at tage Repressalier over for Kongen og de andre, der var med til at fængsle ham. Kongens anden Betingelse, Kravet om, at han og hans Tilhængere løses af Bandet, henhører ligeledes under Kirkens Domsmyndighed. 3. Artikel er heller ikke af politisk, men personlig Karakter og viser os desuden, at Ærkebiskoppen faktisk er blevet bestjaalet ved sin Anholdelse.

Naar Erik Menved dernæst kræver, at Ærkesædets Borg Hammershus skal overdrages til Kronen, maa dette ses som et Forsøg paa at sikre sig, at Grand ikke, hvis han atter kom i Strid med Kongen, skulde have denne faste Borg at trække sig tilbage til. Det skulde senere under Opgøret mellem de to Parter vise sig, hvor stor Betydning denne Fæstning havde for Ærkebiskoppen. Ogsaa under Jacob Erlandsen og senere under Esger Jul er Hammershus Kastebold mellem Ærkesædet og Kronen [3]).

[3]) Cf. Acta p. 359 f., 365, 369, 384 f. og 391.

Den følgende Artikel er af afgjort kirkeretslig Karakter, ikke i den Forstand, at Kongen vil bestemme, hvilke Betingelser de lundensiske Kanniker maa opfylde for at faa Indtægterne af deres Præbender, men vi faar herved et Indtryk af de Modsætninger, der paa dette Tidspunkt findes inden for Kapitlet i Lund. Jens Grand, der er paavirket af den stærke Udvikling, der har fundet Sted inden for Kirkeretten, har som fungerende Ærkebiskop hævdet, at Kannikerne nøje skulde overholde deres Residenspligt og øvrige kirkelige Pligter. Dette stemmer ogsaa med de strenge Bestemmelser om Residenspligt, der findes i hans Fundatsbrev for de seks Præbender [4]). Herved modarbejder han det kirkelige Forfald. Kongen er naturligvis godt klar over, at Kravet om den strenge Residenspligt kommer fra den kirkelige Retning, der bekæmper hans Kirkepolitik. Heraf hans Uvilje. Men hertil kommer, at det i en Tid, da boglig Lærdom og Uddannelse næsten kun findes inden for den gejstlige Stand, er nødvendigt for Kongen at anvende et større Antal gejstlige i Centraladministrationen til Udfærdigelse af Dokumenter og meget andet; hvis disse gejstlige kan indehave et Kannonikat, samtidig med at de opholder sig ved Kongens Hof, behøver de ikke i særlig Grad at tynge Statens Finansvæsen. Dette søger Jens Grand altsaa at hindre.

En Omtale af norske Forhold kan her være oplysende. Den norske Kong Haakon V (1299—1319) vil hindre Kirkens Overgreb paa Statens Omraade og søger derfor at organisere den kongevenlige Del af Kirken, saaledes at den unddrages den biskoppelige Overhøjhed og knyttes fast til Kongedømmet. Ved Dannelsen af en saadan særlig Klasse gejstlige, den saakaldte kongelige Kapelgejstlighed, hvis væsentlige Opgave netop er Arbejdet i Centraladministrationen samt diplomatiske Sendelser til Udlandet, vil Haakon frigøre Kongedømmet fra dets Afhængighed af Gejstligheden. Det lykkes da ogsaa at faa organiseret den kongelige Kapelgejstlighed, idet Pave Clemens V i 1308 udnævner Provsten ved Apostelkirken i Bergen, hvortil Kongen har Patronatsret, til »magister capellarum regis« med nærmere bestemte biskoppelige Rettigheder. Naturligvis betragter de norske Biskopper denne nye Institution som et Konkurrenceforetagende [5]).

Det sjette Krav, Erik Menved stiller Grand som Betingelse for hans Løsladelse, er, at Ærkebiskoppen ikke maa holde Kirkens Mænd ved den skaanske Skraa. Som ovenfor omtalt spillede Skaanske Kirkeret

[4]) I, p. 50 ff.

[5]) Cf. Tønder Nissen: De nordiske Kirkers Historie p. 113 f.

ogsaa en stor Rolle for Jacob Erlandsen-Striden [6]), idet Ærkebiskoppen vilde ændre Skraaen i Overensstemmelse med kanonisk Ret, medens Kong Kristoffer var Modstander af den Slags Nyheder og bestemt fordrede den overholdt. Kong Erik synes her at kræve, at Jens Grand ikke maa overholde den gamle Kirkeskraa eller holde sine Mænd efter den; Kongen gaar altsaa tilbage til den Ordning, der gjaldt før dens Vedtagelse. Dette stemmer med den meget haarde Betingelse, der i Punkt 7 stilles Ærkebiskoppen, at han nemlig skal anerkende, at den kirkelige Jurisdiktion er underlagt den verdslige. En saadan klar og bestemt Erklæring om dette delikate Emne har næppe nogen anden dansk Konge, hverken før eller senere, vovet at afkræve sin Ærkebiskop! Dette viser, at Kong Erik og hans »Ministre« nu har indset, hvor det principielle i Striden ligger: Hvis de gejstlige Dommere har en særlig Lov at dømme efter, er den verdslige Lovgivnings Suverænitet blevet højst problematisk; Kirken er da blevet en Stat i Staten. Hvis derimod Kongen kan faa Jens Grand til at love, at Kirkens Lovgivnings- og Domsmagt skal være afhængig af Kongens Samtykke, er den danske Kirke blevet en af Kronen afhængig Nationalkirke, der ikke frembyder nogen Fare for den verdslige Magts Supremati. Hvis denne Opfattelse af Artikel 6 er rigtig, maa Kong Eriks Fredsbetingelser siges at være overordentlig haarde. Han kræver her et fuldstændigt Brud med det foregaaende Aarhundredes kirkelige Udvikling. Rent formelt har han vist nok Ret til at kræve Skaanske Kirkeret ophævet, idet denne ikke er nogen Lov, men blot en Overenskomst [7]).

Der er dog ogsaa en anden Opfattelse af Artikel 6. De Forskere, der har beskæftiget sig med Søborg-Forliget, mener alle, at Ordet »ikke« er kommet ind i Teksten ved en Oversætterfejl og nævner overhovedet kun denne Opfattelse. Kongen kræver altsaa netop, at Grand skal overholde Kirkeskraaen. Dette stemmer ogsaa med, at Kong Kristoffer netop vilde tvinge Jacob Erlandsen til at holde den, ligesom Jens Grand senere siger, at han ikke vil tvinges til at dømme efter »statuta juri et rationi contraria« [8]). Denne Opfattelse fremsattes første Gang af Mackeprang [9]), og antages nu af alle [10]).

---

[6]) Cf. Acta p. 7 ff.
[7]) Cf. I, p. 117.
[8]) Acta p. 290 L. 6 f.
[9]) Anf. Afh. p. 658 f.
[10]) Kun A. N. Hammer: Om kyrkan i Skåne under katholicismen (Lunds

Syvende Paragraf i Kongens Ultimatum er nævnt ovenfor; den ottende og sidste er blot af personlig Karakter og har til Formaal at bøde paa Erik Menveds slunkne Pengepung, hvilket nok kunde være nødvendigt, navnlig p. Gr. a. de kostbare Rustninger.

Det kongelige Tilbud blev imidlertid afslaaet; skulde Jens Grand nu slippe ud fra sit Fangehul, maatte Hjælpen komme andetsteds fra.

Paven underrettes.

Vi hører intet som helst om, at de fredløse eller Nordmændene gør noget Forsøg paa at befri Jens Grand. Skulde Ærkebiskoppen have Hjælp, maatte den komme fra Rom. Dette er den danske Regering da ogsaa klar over, og da en saadan pavelig Indblanding kunde blive højst ubehagelig, gjaldt det for enhver Pris om at hindre, at Paven fik Meddelelse om Ærkebiskoppens Fængsling.

Allerede under Indbruddet i Domkirken umiddelbart efter Fængslingen samler Hertug Kristoffer alle de lundensiske Kanniker i Domkirkens Kor og forbyder dem paa Kongens Vegne at skrive, rejse eller paa anden Maade sende Bud til Rom eller andetsteds for at hjælpe Ærkebiskoppen eller Provsten. Den, der ikke retter sig efter denne Ordre, maa bøde med Liv og Gods. Ingen i hele Riget vover derfor at sende Bud til Rom.

Paa denne Tid studerer en af Kannikerne fra Lund i Orleans. Da han hører om Ærkebiskoppens Fængsling — hvorledes han faar Oplysning herom siges ikke — drager han til Neapel, hvor Paven opholder sig med sit Hof, og klager over det, den danske Konge har gjort. Pave Cølestin [1]) sender straks et Bud til Danmark med en pavelig Skrivelse, der befaler Kongen øjeblikkeligt at løslade de fængslede og tilbagegive dem deres Godser og Penge. Men saa snart Kongen har modtaget dette

---

Universitets Aarsskrift 1867; om Jens Grand p. 137 ff.) mener, at »denne Artikel maa antages for Digt, da noget saadant aldrig omtales under den følgende Proces. Af samme Grund kunde ogsaa flere andre af de omtalte Artikler betvivles« (p. 143 Anm. 1). Denne svage Argumentation er dog paa ingen Maade tilstrækkelig til at forkaste denne Artikel. Iøvrigt indeholder denne Afhandling, der er stærkt afhængig af Munch, intet af nævneværdig Værdi for vort Emne.

[1]) Cølestin V vælges d. 5. Juli 1294, fratræder d. 13. Dec. samme Aar og dør d. 19. Maj 1296.

Bud, lader han Manden dræbe, og man hører ikke siden noget til ham. Kanniken, der hedder Hans Sigbrandsen, tør ikke komme til Danmark, saa længe Kong Erik er i Live.

Denne Beretning kendes kun fra Fængselskrøniken; men Hans Sigbrandsen, der her kaldes Kannik i Lund, er iøvrigt ikke ukendt. Han nævnes som Medunderskriver af Jens Grands Gavebrev til Oprettelse af de seks Præbender; han hedder her Magister Johannes Sibrandi canonicus Roskildensis [2]); ligeledes underskriver han Biskop Ingvars Gavebrev til Jens Grand; han fører her Navnet Magister Johannes Sybrandi canonicus Roskildensis [3]). Endelig nævnes han 1299 som en af Jens Grands Tilhængere under Processen for Isarnus [4]). Trods sin Frygt for Kong Erik er han altsaa alligevel vendt tilbage til Danmark. Det er ganske ejendommeligt at se Sigbrandsen optræde i Aaret 1299, thi ifølge Liber Daticus Roskildensis er han død d. 27. Sept. 1295! [5]). Det synes at være den samme Person, der nævnes alle Steder; at han her siges at være Kannik baade i Lund og Roskilde, stemmer jo netop med, at Fængselskrøniken gør ham til Kannik i Lund, hvorimod han ifølge Procesakterne er Indehaver af et Kanonikat i Roskilde; han har altsaa været Kannik ved begge Domkirker (formentlig har Præstelønningerne ogsaa dengang været for smaa). Der maa altsaa foreligge en Fejldatering; maaske er det Liber Daticus, der har et forkert Aarstal.

Krønikens Meddelelse om en pavelig Aktion allerede under Cølestin og om den Medfart, der bliver den pavelige Udsending til Del, kendes ikke fra andre Kilder. Dog synes en Passus i Rimkrøniken at bekræfte denne Oplysning; det hedder her om Kongen:

> Scriptum apostolicum ipsum non tuetur,
> Celestinus pontifex simplex non timetur,
> Rex inflatus animo Deum non veretur [6]).

Som nævnt fratræder Cølestin endnu samme Aar, 1294; han er iøvrigt kendt for sin store »simplicitas«. Dette præger ikke Efterfølgeren, Bonifacius VIII, der vælges d. 24. Dec. og indvies d. 2. Jan. Det er

---

[2]) Acta p. 136.

[3]) Acta p. 138.

[4]) Acta p. 300.

[5]) V. Kal. Octob. M. Johannes Sybrandi, Canonicus Roeschildensis et Lundensis, muriuntur (Otto p. 59).

[6]) Lappenberg p. 26 L. 26 f.

derfor under denne, man snarest maa vente en resultatrig pavelig Aktion til Fordel for Jens Grand.

Det er denne Gang Provst Jacob, der drager til Rom. Efter at have siddet i Fængslet paa Kalundborg Slot i 27 Uger lykkes det ham nemlig en Nat »af synderlig Guds Hjælp« at undslippe. Det er hans Hensigt straks at drage til Paven, men først maa han dog rekreere sig nogen Tid efter Strabadserne. Han tager derefter til Ribe, hvorfra han sandsynligvis agter at fortsætte Rejsen ad Søvejen. Maaske er det under Opholdet i Ribe, han i en Prædiken i Domkirken siger, at Forholdene i Danmark aldrig vil blive gode, saa længe en Konge af Kristoffers Slægt regerer der [7]). Da Kongen hører, at Jacob Lange er paa fri Fod, søger han straks at fange ham, men det lykkes denne at komme uden for Landets Grænser. Ifølge Fængselskrøniken træffer Provsten Paven i Avignon; men dette maa være en Fejlskrivelse for Anagni, Pavernes Sommerslot. Bonifacius hører den forfærdende Nyhed og sender straks sine Legater til Danmark og befaler Kongen at løslade Ærkebiskoppen og sende ham til Rom sammen med sine egne Sagførere for at holde Rettergang. Desuden befaler Paven gennem sine Breve alle Danmarks Biskopper at yde hans Legater deres Bistand. Fængselskrøniken taler om »Legater«, men i Virkeligheden drejer det sig om den pavelige Legat Isarnus med Følge. Isarnus faar Befaling om at lyse Interdikt over Riget, hvis Kongen ikke vil løslade Ærkebiskoppen. Bonifacius skriver desuden til Slotsforvalteren paa Hammershus og de lundensiske Kanniker Andreas, Jacob Nielsen og Peder, der forsvarer Slottet, at de ikke maa overgive dette til Kongen, selv om han truer nok saa meget, thi Bornholm tilhører med Rette Ærkesædet; de faar desuden Ret til at holde Messe paa Slottet, selv om Riget er under Interdikt [8]).

Da Pavens Breve til Kong Erik og Isarnus er afskrevet blandt Processakterne, har vi paalidelige Efterretninger om Isarnus' Mission [9]). Medens de to Pavebreve til Hammershus' Forsvarere kun omtales i Fængselskrø-

[7]) Acta p. 184 L. 5 ff.

[8]) De nævnte Kanniker kendes alle. Peder omtales i de lundensiske Gavebøger som Dominus Petrus, canonicus Lundensis, decanus de Borghandæholm; han døde i Aaret 1309 (cf. Weeke p. 56). Andreas, der er en af Grands højst betroede Mænd, er omtalt ovenfor som en af de tre, der af Kapitlet sendes til Kongen efter Ærkebiskoppens Fængsling. Om Jacob Nielsen se Weeke p. 280.

[9]) Om Isarn, cf. L. Weibull i Hist. Tidsskr. f. Skåneland V, p. 1 ff. Isarn til-

niken, er der bevaret to Breve fra Bonifacius VIII, dat. d. 23. Aug. 1295[10]), hvori Erik Menved faar Ordre til at løslade Jens Grand, samt et tredie, dat. 25. Aug.[11]) til Isarnus, der faar Befaling om at drage til Danmark og formane Kongen til at frigive Ærkebiskoppen. Det første Brev skildrer de daarlige Tilstande, der hersker i Riget; efter Pavens Opfattelse skyldes dette, at Kongen, forledt ved løgnagtige Personer, har ladet den udmærkede Ærkebiskop fængsle, hvilket er en Krænkelse af Guds Majestæt, Foragt for det apostolske Sæde og skaber et Præcedens mod Kirkens Frihed; men dette Fangenskab er desuden en Fare for Kongen selv, idet det kan hindre hans Frelse, ligesom det er en Forargelse for de troende. Derfor beder Paven nu Kongen meget indtrængende om at sætte Jens Grand i Frihed og lade ham drage til Kurien sammen med Isarnus, der udsendes netop for denne Sag. Paven tror, at Kongen vil gøre dette og anmoder ham desuden om at sende nogle vel informerede Sendebud til Rom, for at Paven af dem kan faa Besked om Forholdene i Landet, saa han kan prøve at genoprette Freden.

Tonen i næste Brev er langt strengere. Indholdet af sidste Brev gentages, og det tilføjes, at hvis det skulde ske, at Jens Grand døde i Fængslet, kan det apostolske Sæde ikke undlade at straffe en saadan Forbrydelse. Det vil da være nødvendigt ikke alene at løse Undersaatterne fra deres Ed, men ogsaa at fratage Kongen selve Riget; i fuld Alvor omtaler Paven denne Mulighed, og han undlader ikke at antyde, at man jo ogsaa kunde lade prædike Korstog mod Kongen blandt de omboende Folk!

Pavens truende Ord mod Kongen i dette Brev er værd at lægge Mærke til; Bonifacius mener at have Ret til at fratage den danske Konge hans Rige (»te regno tuo justicia exigente privaret . . .«). Dette Brev viser, hvor alvorlig Sagen nu stiller sig for Erik Menved, og hvilken Betydning man i Rom tillagde Fængslingen. Samtidig er Brevet karakteristisk for Bonifacius VIII og kan sammenlignes med hans Bulle Unam Sanctam mod Filip d. Smukke 1302, og ligesom Striden med Filip fik et for Paven nedværdigende Forløb, saaledes staar ogsaa

---

hører en sydfransk Adelsslægt i Languedoc. Han nævnes første Gang i 1270 som Kannik i Carcassone. Senere bliver han Arkipresbyter ved Kirken og var i 1290 ved at blive valgt til Biskop. Da han i 1295 udsendes til Danmark, er han desuden pavelig Kapellan.

[10]) Acta p. 148—51.

[11]) Acta p. 151 f.

hans endelige Afgørelse af Jens Grand-Striden, nemlig Grands Forflyttelse, i et temmelig latterligt Lys sammenlignet med den selvsikre Maade, hvorved han med dette Brev paabegynder Sagen [12]).

I Brevet til Isarnus, Pavens Fuldmagt til Legaten, faar denne Befaling om straks at begive sig til Danmark og bevæge Kongen til at sætte Ærkebiskoppen i Frihed. Vil han ikke rette sig herefter, skal han bandlyses, og der skal lyses Interdikt over Riget ved Klokkeringning og tændte Lys; Isarn skal sørge for, at Folk i saa Tilfælde ikke omgaas Kongen [13]). Hermed drager Isarn afsted; han kommer dog først til Danmark nogle Maaneder ind i det nye Aar; men da er Situationen i Landet en ganske anden.

Jens Grands Befrielse.

Som bekendt lykkes det den arme Fange at undslippe Fængslets Rædsler, inden den pavelige Hjælpeaktion naar frem. Hovedkilden til vor Viden herom er stadig Fængselskrøniken [1]).

Kokken paa Slottet beder om Orlov, hvilket Slotsherren tilsteder ham; han bliver dog et Par Dage paa Slottet hos Taarnvægterne, der logerer i samme Værelse som Jens Grand. En Aften sidder disse og drikker og er efterhaanden blevet godt berusede, da Kokken kommer hen til Ærkebiskoppen og spørger ham: »Hej, du arme Fange, vil du have Bud med til Rom eller Verdens Ende? Jeg er rede til at løbe for dig.« Vægterne tror, han er beruset, og tager ikke Notits af ham; det samme tror ogsaa Ærkebiskoppen, hvorfor han ikke svarer ham. Næste Aften sidder de atter og drikker, og efter at Vægterne er gaaet udenfor for at sove og andet, siger Kokken til Grand: »Jeg er villig

[12]) Pavernes Ret til at afsætte Fyrster er en naturlig Følge af det kirkeretslige Syn paa den verdslige Magt; det er Gregor VII, der som den første Pave benytter sig af dette Straffemiddel og herved skaber et Præcedens, som senere Paver benytter sig af, saaledes Alexander III, Innocens III, Innocens IV og Bonifacius VIII (cf. Hinschius V, p. 43 ff.).

[13]) Det er paafaldende, at Paven slet ikke nævner Vejlekonstitutionen; i Virkeligheden er Kongen jo allerede bandlyst.

[1]) Rimkrøniken siger herom (Lappenberg p. 26):

Per amicos igitur funes transmittuntur
Et limae, per quas dira vincula roduntur,
Custodesque preciis vinoque vincuntur.
Sic evadit pontifex, hostes confunduntur.

til at gaa Bud for eder, hvorhen det skal være.« Biskoppen spørger, om det er hans Mening, og faar som Svar: »Ja, det paa min Sjæl og Ære.« Grand siger da: »Gaa til Hans Rodis [2]), der er Kannik i København, og bed ham sende mig Pen og Blæk samt en Fil og en Stige af Hampeliner.« Dette gør Kokken, og Grand sender ham derefter til Bornholm med Brev til Slotsfogeden og Kannikerne paa Hammershus; han beder dem sende et Skib, paa hvilket han kan flygte til Bornholm; Skibet skal foregive at fiske med Garn og Kroge ud for Søborg som en Fiskerbaad.

Kokken var borte fra d. 18. Okt. til d. 6. Dec.[3]), og i den Tid filer Jens Grand paa Jernlænkerne. Det er et stort Under, at ingen hører det. Efter at være kommet fri af Lænkerne lærer han sig at kravle om Natten, men med største Besvær, eftersom hans Lemmer er frygteligt medtaget af Frost og Kulde, Regn og Sne og af det kolde Jern, han har ligget i.

D. 12. Dec. vender Kokken tilbage og meddeler, at Skibet nu ligger ud for Søborg. Desværre er Kongen atter kommet til Søborg for at holde Jul, hvorfor der ikke er Mulighed for at hjælpe Biskoppen eller blot tale med ham. Fiskerbaaden maa sejle ud paa Havet om Dagen og om Aftenen løbe ind under Land, saaledes som Jens Grand har befalet. Samtidig begynder Stedets Beboere at tale om den mystiske Baad; der er derfor Fare for, at det hele skal blive opdaget. Men heldigvis rider Kongen bort med hele sit Følge paa en Jagttur til de omliggende Skove, saa der kun bliver nogle faa tilbage paa Slottet; af dem, der skal passe paa den kostbare Fange, bliver kun Taarngemmeren tilbage, og Kokken sørger for, at denne bliver beruset og maa gaa i Seng. Nu kommer det store Øjeblik, da Flugten skal forsøges. Stigen bliver bundet fast i Vinduet, og under stort Besvær og mange Farer [4]) lykkes det efterhaanden at faa den haardt medtagne Prælat ned paa Jorden; derefter gaar Turen over den høje Slotsmur,

---

Ordet »preciis« antyder, at Grand har bestukket Vagterne; dette omtales kun i Rimkrøniken. Ogsaa denne Krønike fortæller om den Fasthed og Udholdenhed, Grand udviser i Fængslet.

[2]) Denne Mand er vel identisk med den Johannes Herodis, canonicus Lundensis, der nævnes blandt Jens Grands Tilhængere, Acta p. 300.

[3]) Kokken rejser altsaa bort samme Dag, Kongen stiller Grand sit Fredstilbud.

[4]) Det vil føre for vidt her at gengive hele Krønikens interessante, dramatiske og detaljerede Skildring af Flugten.

derpaa over Voldgraven, der er let at forcere, da den er tilfrosset. Men nu kan Jens Grand heller ikke mere, hvorfor det bliver nødvendigt at tage en Hest i Stalden; mærkeligt nok gør ingen af Hundene, ingen hører det, og endelig naar man saaledes ned til Stranden og kommer ombord paa Skibet. Flugten foregaar St. Luciæ Nat, d. e. d. 13. Dec.; der er altsaa gaaet ca. en Uge, siden Kokken vendte tilbage. Jens Grand har saaledes været fængslet fra d. 9. April 1294 til d. 13. Dec. 1295.

Fiskerskuden sejler nu afsted med den befriede Ærkebiskop. Da det er haardt Vejr, maa de kaste Anker et Par Gange ind under Hveen og senere under Saltholm, indtil Stormen har lagt sig; endelig d. 16. naar de Hammershus. »Der de finge Tidende til Slottet, at Ærkebiskoppen, deres Herre, var kommet, da blev de alle glade.« Slotsfogeden og Kannikerne gaar ham i Møde og modtager ham ærbødigt, og »der de saa, at han var saa vansmægtig og syg, sort og blaa i sit Ansigt og paa sine Hænder, da blev de alle bedrøvede, thi han syntes nærmere død end levende, og frygtede de da alle, at han skulde straks dø«.

Da Kongen modtager Efterretningen om Ærkebiskoppens Flugt, bliver han meget vred og lader sætte Vagt ved alle Færgesteder paa Sjælland, ligesom Skove og Moser gennemsøges Dag og Nat. De, der skulde have passet paa den gejstlige Fange, bliver haardt straffet[5]). Hermed ender Krøniken sin dramatiske Skildring af Ærkebiskoppens Flugt.

Isarn i Danmark.

Som ovenfor nævnt er Pavens Breve udstedt d. 23. og 25. Aug. 1295. Hvornaar Legaten har tiltraadt sin Rejse til Danmark, vides ikke, men ifølge Fængselskrøniken kommer han til Landet ved Fastelanvstid næste Aar, d. v. s. d. 5. Feb. 1296, hvilket sandsynligvis er rigtigt, da hans Navn første Gang træffes i et dansk Diplom d. 15. Marts[1]). Dette Diplom er iøvrigt ret oplysende for de retslige Forhold i det Land, hvor Isarn skal foretage sin diplomatiske Aktion.

Det drejer sig om det kendte St. Agnete Kloster i Roskilde. Erik

[5]) Arup mener, at Kongen i Virkeligheden ikke har været særlig ked af at komme af med den farlige Fange (I, p. 35).

[1]) D. D. 2 R. IV Nr. 204.

Plovpennings Døtre Agnes og Jutta er som nævnt indtraadt i dette Kloster og har givet alt deres Gods til det. Senere bliver de to Damer imidlertid kede af at være i Kloster, hvorfor de forlader det. Men nu tror de, at det Gods, de ved deres Indtræden i Klostret skænkede dette, kan tages tilbage igen; de begynder derfor at sælge og mageskifte det! Efter deres Død inddrager Kronen det, og Kongen faar Indtægterne heraf. Nu har Erik Menved imidlertid faaet Samvittighedsskrupler og er villig til at udlevere Ejendommene til Klostret, hvilket han bevidner gennem Diplomet.

Denne Sag viser klart Forskellen mellem kanonisk Retsopfattelse og Forholdene i Danmark. Efter Kirkeretten kan det, der engang er givet til Klostret, aldrig tages tilbage. Samtidig viser dette Diplom, at Kongen og hans Raadgivere (Erik Menved er paa dette Tidspunkt en ung Mand paa en Snes Aar) nu er blevet mere imødekommende over for Kirken. Formodentlig er han efter Jens Grands Flugt blevet betænkelig ved Situationen, og navnlig er han efter Isarns Ankomst blevet bange for de mørke Skyer, der var ved at trække op. Ogsaa de politiske Begivenheder viser, som ovenfor omtalt, at Kongen og hans Mænd paa dette Tidspunkt er tilbøjelig til at vise Eftergivenhed.

Under disse Forhold har Kongen sandsynligvis vist sig føjelig over for den pavelige Legat. Dette Indtryk faar man ogsaa af Fængselskrøniken, der meddeler, at Isarn, i hvis Følge Biskopperne af Aarhus og Ribe befinder sig, straks overgiver Erik Menved Pavens Breve om at sende Jens Grand til Rom sammen med Kongens egne Sagførere, for at Sagen kan blive afgjort der. Kong Erik svarer, at han gerne vil være Paven lydig paa enhver Maade, saaledes som en kristen Mand bør være. Isarn, der altsaa nu har samme Hverv som Guido paa Jacob Erlandsens Tid, har ingen Vanskelighed ved at faa Kongen til at adlyde Pavens første Befaling, Ærkebiskoppens Løsladelse, da denne jo er sket uden Erik Menveds Medvirken; men selvfølgelig er Sagen ikke afgjort med, at Jens Grand nu er fri, thi det at fængsle en gejstlig, og da navnlig selve Ærkebiskoppen, er en meget alvorlig Forseelse, og det er Straffen herfor, der nu skal fastsættes. Den unge Konges Imødekommenhed faar aabenbart Isarn til at tro, at Sagen kan afsluttes her i Landet; i saa Tilfælde er der jo ingen Grund til at ulejlige den pavelige Domstol. Desuden har Erik Menved formentlig klaget over Jens Grands svigefulde Handlemaade, hans Troløshed mod Konge og Rige, saa at Legaten paa Forhaand ikke er særlig gunstig stemt mod Ærke-

biskoppen; det er i denne Forbindelse heller ikke uden Betydning, at de to Biskopper, der ledsager Isarn, staar paa Kongens Side i Striden.

Legaten er ifølge Fængselskrøniken i Roskilde d. 22. Februar. Herfra sender han et Brev til Jens Grand, der stadig opholder sig paa Bornholm, i hvilket han byder ham »strengelig« at komme til København d. 1. April (Søndag Quasi modo geneti); Kongens Lejdebrev medfølger. Paa denne Dag vil Isarn aabenbart forhandle med de to Parter og forsøge at tilvejebringe et Forlig. Grand svarer, at han desværre ikke ser sig i Stand til at komme saa tidligt, da han endnu er stærkt medtaget af Sygdom, Frost og Kulde efter næsten to Aars Fængselsophold. Han beder derfor Legaten undskylde sig over for Paven og over for Kongen; saa snart det er ham muligt at rejse, vil han komme. Disse Breve kendes kun gennem Fængselskrønikens Omtale, men der er intet, der taler mod deres Ægthed. Vi maa sikkert regne med, at adskillige af de til Striden hørende Breve og Dokumenter er gaaet tabt og end ikke kendes gennem Omtale; dette gælder, som vi senere skal se, navnlig Aktstykkerne vedrørende anden Proces i Rom.

»Vor Herre undte Ærkebiskoppen sin Førlighed igen efter Paasken (25. Marts)«; han rejser saa til København og kommer hertil ca. 14 Dage efter Paaske. Nu er Erik Menved imidlertid rejst fra Byen, hvorfor Grand kun træffer Isarn, med hvem han fører Forhandlinger i et Par Dage. Legaten beder Grand rejse til Lybæk og vente paa sig der. Isarn har vel i København gjort Kongen bekendt med Betingelserne for Bilæggelse af Striden, hvorfor denne nu hellere vil have sin Sag paadømt for den pavelige Domstol i Rom. Legaten rejser fra København til Ribe, hvor han er sammen med Kongen, men Forhandlingerne fører ikke til noget Resultat, og Parterne bliver derfor enige om, at der skal føres regulær Proces i Rom. Forhandlingerne i Ribe tager imidlertid nogen Tid, og Jens Grand, der efter Isarns Ordre er rejst til Lybæk og stadig opholder sig her, bliver utaalmodig og skriver derfor til Ribe for at spørge Isarn, hvad han skal foretage sig. Denne svarer, at Kongen ikke vil lade sig forlige med ham i Danmark, men vil sende sine Sagførere til Rom for at føre Processen der. Da Jens Grand faar denne Besked, bryder han straks op for at rejse til Rom via Brygge—Paris.

At Kongens Eftergivenhed over for Isarnus ikke er alvorlig ment, fremgaar ogsaa af en anden Begivenhed, der sandsynligvis skal henføres til dette Aar (1296), da den sættes i Forbindelse med Isarns

Navn. Det drejer sig om Kongens Behandling af Lundekanniken Aslo.

I Slutningen af Fængselskrøniken fortælles, at Kongen har fanget Hr. Aage og holdt ham i Fængsel, fordi han bragte Brev fra Ærkebiskoppen til den svenske Ærkebiskop. Denne Aage er utvivlsomt identisk med den i Procesakterne nævnte Lundekannik Aslo, der er udsendt i Lundekirkens Ærinde (»pro negociis Lundensis ecclesie«)[2]). Det siges ikke nærmere, hvad Sagen drejer sig om, men da Fængselskrøniken oplyser, at Aslo rejser med Brev til den svenske Ærkebiskop, er det formodentlig de tidligere nævnte Primatstridigheder mellem Lund og Uppsala, Brevet beskæftiger sig med[3]). Det fremgaar nemlig af et Brev af 23. Juli 1295, udstedt af Biskop Johannes af Tusculum[4]), at Provsten for Kapitlet i Uppsala, Niels, har benyttet sig af Jens Grands Fangenskab til at faa den Dom, Grand havde fældet over ham og hans Kapitel, erklæret ugyldig, saa han nu kan beklæde Ærkesædet i Uppsala. Den hierarkisk indstillede Jens Grand, der kræver at blive anerkendt som Nordens Metropolit og tidligere har behandlet denne Sag med myndig Haand, synes altsaa allerede paa Bornholm at have beskæftiget sig med »Embedsforretninger«.

Grand anklager i Rom Kongen for at have fængslet og udplyndret Aslo. Erik Menved kræves idømt en Bøde paa 1000 Mark Sølv. Kongens Sagførere kan dog ikke billige denne Forklaring. Efter deres Mening blev Aslo ikke udplyndret, men da der gik Sendebud frem og tilbage mellem Kongens Fjender, havde denne, som Nødvendigheden krævede, befalet sine Fogeder, navnlig dem i Havnene, at de, om muligt, skulde paagribe disse Spioner og sende dem til ham. En kongelig Foged fangede da Aslo, der gik Bud fra Jens Grand til den norske og svenske Konge og andre af de Stormænd, der hørte til Kong Eriks Fjender. Kongen tog Aslo i Forhør, og efter Isarns Henstilling blev han overgivet til Kapitlet i Lund til Tugtelse. Kongens Fuldmægtige mener ikke, at Aslo er blevet udplyndret paa anden Maade. Der er saaledes ikke sket Kirken nogen Uret i denne Sag[5]). Munch[6]), der antager Kongens Forklaring, formoder, at Aslos Rejse staar i Forbindelse med Jens Grands Laan paa 2700 Mark til den norske Hertug, den senere Kong

[2]) Acta p. 163, cf. Weeke p. 53 Anm. 2.
[3]) Cf. I, p. 84 f.
[4]) Bull. Nr. 876.
[5]) Acta p. 171.
[6]) P. 135.

Haakon. Hvorledes det i Virkeligheden forholder sig, er det os ikke muligt at afgøre.

Et andet Bevis paa Erik Menveds forandrede Holdning er, at han paa denne Tid, da Grand har forladt Hammershus, foretager et Angreb paa denne Borg og plyndrer dens Gods og Beboere, skønt han efter Henstilling fra Isarn har givet Jens Grand frit Lejde og Sikkerhed m. H. t. Kirkens Gods og Beboere [7]). Hertil svarer Kongens Sagfører, Magister Martin, at det ikke er sandt. Derimod huser og beskytter Jens Grand paa Hammershus en Mand ved Navn Jacob Niclessen, der p. Gr. a. sine Forbrydelser mod Kongens Mænd er blevet dømt fredløs, hvorefter Kongen, i Overensstemmelse med Landets Love, har inddraget hans Gods. Herved har Kirken ikke lidt nogen Skade [8]). Det er ikke let at forstaa, hvilken Forbindelse det anførte har med Angrebet paa Hammershus. Martin henviser til, at han vil omtale Niclessen-Sagen nærmere i Artiklerne mod Ærkebiskoppen, men i de Akter, der er bevaret, er hans Navn ikke nævnt.

Kongens Beskyldning mod Ærkebiskoppen for at have ladet Ligene af flere af Kongens tro Tilhængere, der laa begravet paa Kirkegaardene, grave op, putte i en Sæk og kaste i Havet, henfører Munch [9]) til denne Tid, idet han sætter Grands Handling i Forbindelse med det Interdikt, der ifølge Vejlekonstitutionen nu hvilede over hele Riget.

D. 5. Maj udsteder Erik Menved i Ribe sin Fuldmagt (procuratorium) for sine to Sagførere. Han giver dem Fuldmagt til i alle Forhold at handle paa sine Vegne og lover at ville underkaste sig Pavens Afgørelse af Striden, dersom Modparten gør det samme; dog bemærker man Tilføjelsen: »... hoc adjecto, quod a predicto archiepiscopo super persone nostre, fratris nostri et regni nostri securitate et salute, ita ut in posterum contra nos nichil machinetur et pacem regni nostri quomodolibet perturbari non faciat seu procuret, sufficiens caucio nobis fiat, prout paterna providencia ipsius sanctissimi summi pontificis super hoc decreverit ordinandum« [10]). Den ene af Kongens to Fuldmægtige er Magister Martin, som vi ovenfor har omtalt flere Gange. Den anden er Provsten i det kongevenlige Ribe-Kapitel, Guido. — Ogsaa disse to begiver sig nu til Rom.

[7]) Acta p. 163.
[8]) Acta p. 171.
[9]) P. 134.
[10]) Acta p. 154.

Første Proces i Rom.

Da Jens Grand i 1296 stævnede mod Rom for at føre sin Sag for den pavelige Domstol, var det Bonifacius VIII, der nu paa andet Aar beklædte St. Peders Stol, som skulde fælde Dommen. Denne Mand er Middelalderens sidste store Repræsentant for Tanken om Pavens Verdensherredømme. Paa mange Maader minder han om Gregor VII, men han forstaar ikke, at Tiden nu er en anden. »Gregor VII var en Profet, der med sit Værk pegede fremad; Bonifatius var en Epigon, der blot søgte at genoplive et i Virkeligheden allerede tilbagelagt Tidsrum« [1]). I sine forskellige Buller opruller han hele det middelalderlige Magtkrav, men da han slet ikke kan gennemføre det, hviler der et vist komisk Skær over ham. I 1296 er han i Strid med Kong Edvard I af England, der bestræber sig for at skabe en national Kirke og beskatter Gejstligheden; i Bullen »Clericis laicos« nedlægger Paven Forbud herimod. Bonifacius trak imidlertid det korte Straa, og det samme var Tilfældet i Striden med Filip den Smukke af Frankrig, der ligeledes beskattede den franske Kirke. Da han heller ikke bøjer sig for »Clericis laicos«, udvider Bonifacius Striden fra Spørgsmaalet om Gejstlighedens Beskatning til en principiel Strid om den verdslige Magts selvstændige Ret. Han stævner Filip til Rom, men denne appellerer til den franske Nationalfølelse og indkalder i Stedet for en Stænderforsamling, der giver ham Medhold. Paven udsender da sin berømte Bulle »Unam sanctam« 1302, der staar som det klassiske Udtryk for Pavens Krav om Verdensherredømme [2]). Resultatet blev som bekendt blot, at Kongen lod sin Modstander fængsle, hvorpaa han kort efter døde (1303). »Dermed havde det moderne politiske Kongedømme sejret over det middelalderlige Pavedømme« [3]).

Bonifacius VIII's Strid med den engelske og franske Konge minder paa mange Maader om Jens Grads Strid med den danske Konge. Ogsaa den danske Ærkebiskop staar over for en Konge, der er i Færd med at frigøre sig og sit Land fra Kirkens Formynderskab. Det er derfor paa Forhaand ikke sandsynligt, at Paven skulde kunne yde sin Ærkebiskop virkelig Støtte i Kampen mod Kongen under den Proces, der nu tager sin Begyndelse i Rom.

[1]) Holmquist/Nørregaard: Kirkehistorie I, p. 579.
[2]) Mirbt: Quellen z. Gesch. d. Papsttums, 3. Udg. p. 162.
[3]) Holmquist/Nørregaard I, S. 581.

Ifølge kanonisk Opfattelse[4]) er Paven i Kraft af Primatet højeste Instans for alle Appellationer mod Domme fra de forskellige kirkelige Domstole; han har desuden den øverste Domsmyndighed for alle Biskopper, Ærkebiskopper, Metropolitter og Patriarker. Den sidste Konsekvens bliver da denne, at Paven er øverste Dommer for hele Kirken, han er »judex ordinarius omnium«.

Paverne maatte dog i Aarhundreder kæmpe haardt for at skaffe denne Opfattelse almindelig Anerkendelse. Fra forskellige Kirkeprovinser, navnlig England, Frankrig og Tyskland, søgte man undertiden at sætte sig til Modværge, kraftigt støttet af Fyrsterne, f. Eks. forbød Henrik II af England paa Mødet i Clarendon 1164 at appellere til Rom uden Kongens Samtykke. Først under Alexander III slaas det definitivt fast, at Paven i Kraft af sin Stilling er øverste Appelinstans og øverste Dommer for hele Kirken.

Antallet af de Processer og Domssager af alle Slags, der bragtes til Kurien, var umaadeligt stort, og naturligvis kunde Paven ikke selv behandle alle Sagerne. Fra Begyndelsen af det 12. Aarh. hændte det derfor enkelte Gange, at Kardinaler, Biskopper eller andre gejstlige fik overdraget visse Sager for paa Pavens Vegne at foretage Undersøgelsen eller maaske endog træffe Afgørelsen. Under Alexander III skete dette meget hyppigt. Omkring Midten af det 12. Aarh. foretages en Ændring i Kuriens Organisation, saaledes at det nu alene er Kardinalerne, der er Pavens Hjælpere ved Udøvelsen af hans Domsmyndighed. Det bliver nu ogsaa almindeligt, at Paven i Domsafgørelsen siger, at Dommen fældes »de fratrum consilio«. Naar en Sag optages til Behandling, fremstilles den først af de to Parter i Konsistorium (Pavens og Kardinalernes Forsamling). Derefter overgives den til en eller flere af Kardinalerne, der som »Auditores«[5]) behandler Sagen. Efter en grundig Undersøgelse af hele Sagen aflægger de nøje Beretning i Konsistorium, hvorpaa Paven efter Samraad med Kardinalerne fælder Dommen. P. Gr. a. de mange Retssager maa Kardinalerne ofte træffe Afgørelsen alene, idet Paven blot meddeler Dommen sin Bekræftelse.

Om den store Juristpave Innocens III's Dommergerning er vi ret godt underrettede: Hver Morgen, saa snart han havde læst Messe, begav

[4]) Til det flg. cf. Sägmüller: Die Thätigkeit und Stellung der Cärdinäle bis Papst Bonifaz VIII, p. 90 ff., Hinschius IV, p. 773 ff., V, p. 281 ff.

[5]) I Dommen siges det ofte, at Sagen er behandlet »in audientia«, »in audientia nostra et fratrum nostrorum«; »audire« betyder det at være Dom-

han sig til Konsistorium, hvor han modtog Bønskrifter fra Folk, der søgte Hjælp, hvad enten de havde indfundet sig personlig eller lod sig repræsentere gennem Udsendinge (Procuratores). Tre Gange om Ugen afholdtes offentligt Konsistorium til Afgørelse af vigtige Retssager. Her forelagde de to Partier deres Sag, hvorpaa Paven og Kardinalerne trak sig tilbage til et tilstødende Lokale for at undersøge Sagen nærmere og studere evt. skriftlige Bilag og træffe Bestemmelse om dens Behandling. Senere kom den atter for i Konsistorium, hvor den som Regel blev overgivet en eller flere af Kardinalerne som Auditorer. For dem føres nu selve Processen, Parterne høres, og alle Spørgsmaal undersøges; det vigtigste føres til Protokol. Kardinalerne aflægger derpaa et udførligt Referat i Konsistorium, hvor Paven, ofte efter at der i Forvejen var foretaget yderligere Undersøgelser, fælder Dommen »de fratrum consilio«. — Fra Innocens III til Bonifacius VIII skete der ingen væsentlige Ændringer i Kuriens Retsvæsen [6]).

Ærkebiskop Jens Grand er altsaa nu paa Vej til Italien. Af Frygt for Erik Menved rejser han ikke direkte gennem Tyskland, men derimod gennem Flandern (Brygge) og Frankrig, hvor han genser sin Ungdoms Universitetsby Paris. Ærkebiskoppens Ben er stadig saa daarlige, at han ikke kan taale at ride, hvorfor han maa leje Vogn. Naturligvis rejser en Ærkebiskop ikke alene; han ledsages af et større Følge, bl. a. af Biskop Christian af Ribe. Det er aabenbart i dennes og flere andres Paahør, at han, efter hvad man pastaar, i Brygge udtaler, at det er ham ligegyldigt, hvem der er Konge i Danmark, Hertug Valdemar, en Jøde, en Saracener, en Hedning eller selve Djævelen, naar det blot ikke er Kong Erik eller hans Broder! I Kongens første Indlæg [7]) nævnes dette ganske vist uden Tilknytning til en bestemt By, men senere i Procesakterne sættes det i Forbindelse med Grands Ophold i Brygge [8]). Ærkebiskoppen nægter at have sagt dette, ja, endog at have tænkt saaledes. Midt paa Sommeren naar man til Italien, og Grand træffer Bonifacius i det pavelige Sommerslot i Anagni (Fængselskrøniken siger ved en Fejltagelse Avignon). Han bliver godt

mer, og »auditor« bliver omtrent ensbetydende med »judex« (»auditores et judices«). »Audientia« betyder Dommervirksomhed, Domsmyndighed (Sägmüller p. 97).

[6]) Sägmüller p. 94 f.

[7]) Acta p. 183.

[8]) Acta p. 231 f., 237.

modtaget og klager sin Nød til Paven. Denne trøster ham, saa godt han formaar, og siger til de Kardinaler, Bisper og andre gejstlige, der omgiver ham, at der er mange Mænd i Himlen, der ikke har taalt halv saa megen Plage for Guds Skyld, som Jens Grand har. Forfatteren skildrer Grand omtrent som en Martyr. Ogsaa Rimkrøniken fortæller om Pavens Venlighed:

Papa Bonifacius octavus miratur
Hominis constantiam, atque sic effatur:
Numquam vidi similem, prece non mutatur,
Hostibus terribilem, minis non fugatur [9]).

Paven beder nu Ærkebiskoppen følge med til Rom. Nogen Tid senere kommer ogsaa Kongens Sagførere hertil. Den store Proces kan nu begynde.

Det fremgaar af Procesakterne, at ogsaa Grand har valgt en Sagfører for sig og Provst Jacob Lange, nemlig Magister Reinaldus eller Reginaldus de Seccia [10]). Denne Mand er iøvrigt ukendt og spiller heller ikke nogen Rolle i Sagen, da Ærkebiskoppen ellers selv fører sin Sag for Retten; foruden det nævnte Sted omtales han kun som den, der svarer paa Kongens Klage mod Ærkebispen.

Sagen bliver nu taget op til Behandling. Om Forhandlingerne i Konsistorium vides kun, at Paven efter at have hørt Ærkebiskoppens, Provstens og Magister Martins Fremstilling af Sagen overgiver den til to af Kardinalerne, Kardinalpresbyterne Johannes af St. Marcellini et Petri Kirken og Nicolaus af St. Laurencii in Damaso Kirken. Dette fremgaar af den endelige Dom samt af Begyndelsesordene i Grands Indlæg: Coram vobis reverendis patribus Johanne tituli sanctorum Marcellini et Petri et Nicolao tituli sancti Laurencii in Damaso presbiteris cardinalibus, quibus dominus papa hoc nogocium audiendum de plano commisit, proponit Johannes Lundensis archiepiscopus... Desuden hentyder Ærkebiskoppen et Par Gange under Processen til Udtalelser af Kansleren i Konsistorium [11]). Processen skal altsaa føres for disse to Kardinaler som »Auditores«.

[9]) Lappenberg p. 26.

[10]) Acta p. 156.

[11]) Acta p. 161 L. 1 ff., p. 239 L. 10 ff., cf. nedenfor p. 44 Anm. 20, p. 47 Anm. 31 og p. 52. Johannes Monachus (le Moine), Biskop af Arras i Nordfrankrig, og Nicolaus de Nonancour, tidligere Kansler hos Ærkebiskoppen af Paris, var d. 18. Sept. 1294 blevet udnævnt til Kardinaler af Cølestin V (cf.

Processen indledes med, at Grand gennem sin Prokurator nedlægger Indsigelse mod Magister Martins og Guidos Anerkendelse som Kongens Fuldmægtige. De har ikke tilstrækkelig Fuldmagt til at optræde paa Kongens Vegne. Som Bevis for denne Paastand anføres: 1) Guido var paa det Tidspungt, da han blev udnævnt til Kongens Prokurator, bandlyst p. Gr. a. Overtrædelse af Vejlekonstitutionen og derfor ikke i Stand til at optræde som Prokurator. 2) Hverken Guido eller Martin kan fungere som Fuldmægtige for Kongen og hans Broder, dels fordi de ikke er indsat af Kristoffer, men kun af Kong Erik, og det er klart, at i en Sag, der angaar Hertugens Person, kan Kongen ikke antage en Prokurator for denne paa den Maade, han har gjort, og dels fordi de nævnte Sagførere ikke har nogen ubetinget Fuldmagt til at handle paa Kongens Vegne; deres Fuldmagt er underkastet visse Betingelser, idet Kongen jo siger, at han vil underkaste sig Pavens Dom, »dummodo super excessibus suis in nos qualitercunque commissis ad limam correccionis eiusdem sanctissimi patris sancte Romane ecclesie summi pontificis ponere simpliciter se voluerint et eiusdem disposicioni et voluntati se subjicere archiepiscopus et prepositus antedicti«, og endvidere »hoc adjecto, quod a predicto archiepiscopo super persone nostre, fratris nostri et regni nostri securitate et salute, ita ut in posterum contra nos nichil machinetur et pacem regni nostri quomodolibet perturbari non faciat seu procuret, sufficiens caucio nobis fiat« [12]). Efter at have frem-

C. Eubel: Hierarchia Catholica Medii Aevi I, p. 11, p. 41 f.). — Ordet »titulus«, der ellers betyder Kirke i Almindelighed (Hinschius I, p. 63 f.), bruges under Omtale af Kardinaler i en særlig Betydning, idet det opr. betegnede de af Roms Kirker, der havde Ret til at meddele Sakramenterne, altsaa omtrent lig Hovedkirke. Ordet »incardinatus« eller »cardinalis« (af »cardo« »Dørtap«) betegner altsaa en gejstlig, der er ansat ved en Hovedkirke (som Regel i Rom, men ogsaa ved Bispekirker i det øvrige Italien) og har en ledende Stilling blandt Kirkens Gejstlighed. Disse Kardinalpræster (presbyteri cardinales) er Pavens Hjælpere ved Ledelsen af den romerske Kirke. Foruden Kardinalpræster haves ogsaa Kardinalbiskopper og Kardinaldiakoner. Kardinalpræsternes Antal vekslede, men sandsynligvis var der i Størstedelen af Middelalderen omkring 28, thi da Kardinalpræsterne skulde gøre Tjeneste en Dag om Ugen ved de fire Patriarkalkirker St. Maria Maggiore, St. Peder, St. Paul og St. Lorenzo, maatte der være 7 ved hver, altsaa ialt 28. I et Skrift fra det 12. Aarh. (Johannes Diaconus: De ecclesia Lateranensi) findes en Fortegnelse over de 4×7 Kardinalpræster, der skal forrette Tjeneste ved de fire nævnte Kirker, og blandt »Cardinales sanctae Mariae maioris« nævnes som Nr. 6 Kardinalen af St. Marcellini et Petri, og blandt »Cardinales s. Petri« som Nr. 5 Kardinalen af St. Laurentii in Damaso. (Hinschius I, p. 309 ff., Sägmüller p. 5 ff.).

[12]) Acta p. 154, p. 157.

ført endnu en Indvending mod Fuldmagtens Formulering pointerer Grand til sidst, at Fuldmagten ikke er gyldig, tværtimod har Kongen i denne Sag vist Uretfærdighed mod Ærkebiskoppen og Provsten og Foragt for Kirken og den kirkelige Frihed, hvorfor han af Dommerne bør betragtes som »contumax«; dog hvis Paven og Dommerne kan anerkende Fuldmagten, er de to Herrer villige til at bøje sig.

Magister Martin og Provst Guido henviser til, at Paven ikke har bedt Kongen sende Fuldmægtige til Rom, men kun Sendebud, der var godt underrettede om Landets Forhold. Men da Kongen indsaa, at der vilde blive fremsat Klager, og at Paven vilde forsøge at stifte Fred mellem Parterne, sendte han sin Kansler og Provst Guido til hans Helligheds Fødder, for at de som Kongens befuldmægtigede kunde paahøre og akceptere Pavens Afgørelse, saaledes som det fremgaar af deres Fuldmagt. Derefter søger de Punkt for Punkt at afvise Grands Indvendinger.

De to Kardinaler synes ikke at tage Hensyn til dette første Indlæg fra Ærkebiskoppen. Men selv om det vel maa siges at være ret spidsfindigt i visse Enkeltheder, er det dog af stor Interesse, idet det viser, at Jens Grand er klar over, hvor stor Betydning det har for Kirkens Frihed, at den kirkelige Domsmyndighed ikke er begrænset paa nogen Maade. Det kan nemlig ikke nægtes, at Kongen, sin demonstrativt underdanige Tone tiltrods, sætter visse Grænser for sin Lydighed mod den pavelige Domstols Afgørelse. Dette kan nu ikke undre, thi som ovenfor omtalt saa Fyrsterne med nogen Betænkelighed paa Appellationerne til Rom og søgte paa forskellig Maade at faa Kontrol med dem. For den verdslige Stats Suverænitet og den verdslige Rets Supremati maatte det blive en højst betænkelig Sag, at vigtige Retssager, og da navnlig saadanne, hvor Kongen selv stod som anklaget, skulde afgøres af en udenlandsk Domstol, der dømte efter ganske andre Love end Landets egne! Man havde endog set Eksempler paa, at Paven havde ment at kunne afsætte Fyrsten og løse Undersaatterne fra deres Troskabsed! [13]). Ogsaa i Danmark var Appellerne til Rom blevet almindelige; men det er næppe urigtigt af denne Fuldmagt at slutte, at den danske Konge nu er blevet klar over, at disse Appeller principielt er forkastelige, set fra Kronens Synspunkt, og derfor i sin underdanige Skrivelse, hvori han lover at rette sig efter Pavedommen, indsmugler nogle faa Betingelses-

[13]) Cf. Hinschius V p. 43.

sætninger, der i Virkeligheden gør det hele usikkert. Hans senere Stilling til Pavens Afgørelse, da den endelig forelaa, kunde tyde paa denne Opfattelses Rigtighed! Men selvom man efter en omhyggelig Gennemlæsning af de to Dokumenter vil give Martin Ret, naar han afviser Grands Indvendinger som en Kværulants Spidsfindigheder og hævder, at Kongen har givet sine Prokuratorer virkelig Fuldmagt til at modtage Pavens Afgørelse, maa man i hvert Fald indrømme, at Erik Menved efter Dommens Afsigelse ikke synes at tage den i Fuldmagten indeholdte Forpligtelse særlig alvorlig.

Efter dette indledende Sammenstød er man nu naaet saa vidt, at man kan tage fat paa selve Anklagepunkterne. Da Procesakterne i det foregaaende er nævnt adskillige Gange, er det nu ikke nødvendigt at referere Klagerne udførligt.

Først faar Jens Grand Ordet for at fremføre sin Klage mod Kongen [14]). Han fører selv sin Sag. Efter en ærbødig Henvendelse til de to Kardinaler [15]) begynder han med at sige, at det ikke er hans Hensigt at fremføre sin Klage i Form af et Indlæg (»per modum libelli«), men i en jævn og simpel Beretning om, hvad der er foregaaet (»factum narrando simpliciter et de plano«). Undertiden synes man dog under Læsningen af hans formfuldendte og udførlige Indlæg, at han her lover mere, end han holder.

I det første af Indlæggets 12 Punkter beretter Ærkebiskoppen om den grusomme Behandling, der er blevet ham til Del. Det betones, at det Overfald, der blev foretaget af Kongen eller i hvert Fald anerkendt af ham, er en Forsmædelse baade mod Lundekirken, Pavestolen og den hellige almindelige Kirke, ligesom det maa virke som en Forargelse for alle Mennesker. Der gives derefter en meget detaljeret og drastisk Skildring af Fængslingen og Opholdet i Fængslet. Jens Grand vilde ikke have lidt dette for en nok saa stor Sum Penge. Dog undlader han ikke at anmode Paven om at tvinge Kongen til som Straf for sin Forseelse at betale Lundekirken og dens Ærkebiskop 100,000 Mark Sølv, ligesom han sætter de Tab og Udgifter, han har haft i denne Anledning, til 3000 Mark Sølv!

Punkt 2 handler om det Tab, Kongen har lidt ved det Tyveri af Gods og Værdigenstande, der fandt Sted samtidig med Fængslingen. Ligeledes klages der over, at Kongen satte sig i Besiddelse af Kirkens

[14]) Acta p. 161 ff.

[15]) Cf. ovenfor p. 38.

Jordegodser og tog Afgrøden heraf i de to Aar, Grand sad fængslet. Ærkebiskoppen vurderer alt dette til 10,000 Mark Sølv. Dernæst (Punkt 3) omtales, hvorledes Kong Erik gjorde sig skyldig i Helligbrøde (sacrilegium), da han trængte ind i Kirkens Sakristi og ødelagde Kirkens Privilegier og Gældsbeviser. Ærkebiskoppen beder nu om, at Erik Menved maa tvinges til at erstatte det ødelagte og iøvrigt forny de kgl. Privilegier. Endelig oplyses, at Kongen fra Jens Grand personlig har stjaalet eller ladet stjæle forskellige Ejendele som Bøger, Guld, Sølv, møntet Metal og andre Ting, der ialt repræsenterer en Værdi af 1400 Mark Sølv. Ærkebiskoppen anmoder derfor om, at Kongen maa tvinges til at erstatte dette samt udrede en passende Bøde (4).

Endvidere har Erik Menved, skønt han efter Isarns Anmodning havde givet Grand Sikkerhed for Kirken og dens Gods, udplyndret Hammershus, baade dets Gods, gejstlige og Lægmænd (5). Ligeledes omtales den Skæbne, der er blevet Aslo til Del (6). Den tilføjede Uret vurderes sammenlagt til 1000 Mark Sølv.

Punkt 7 handler om Vejlekonstitutionen. Ifl. denne burde Gudstjenesten i alle Landets Kirker være standset som Følge af Ærkebiskoppens Fængsling. Dog har Kongen tvunget Præster til at holde Gudstjeneste, selv deltaget heri og tvunget andre Lægmænd til at gøre det samme. Herved viser han, at han slet ikke tager Hensyn til Pavens Magt til at binde og løse. Grand beder derfor Paven om strengt at indskærpe, at Interdiktet skal overholdes ubrydeligt og gejstlige Overtrædere straffes, samt at de bandlystes Navne skal bekendtgøres offentligt, saa de kan skys af alle [16]).

Derefter fortælles, hvorledes Kongen med Vold har bemægtiget sig de Omraader, der var overdraget Ærkebiskoppen som Pant for et Laan paa 4800 Mark (8) [17]). Punkt 9 og 10 tager de gamle Stridsemner fra Jacob Erlandsens Tid op og erindrer om, at den Bøde, Kong Kristoffer blev dømt til at betale, aldrig er blevet udredet; Grand beder derfor om, at Erik Menved maa dømmes til at overtage Bedstefaderens Gæld.

I det følgende kommer Ærkebiskoppen ind paa en Omtale af den Møntforringelse, der har fundet Sted under denne og den foregaaende

[16]) Jens Grand har med Rette undret sig over, at Isarn under sit Ophold i Danmark omgikkes Kongen, som om denne ikke var bandlyst!

[17]) Cf. I, p. 118 ff.

Konge, saa at man nu ikke kan faa 1 Mark Sølv for 10 Mark Penge, medens man tidligere fik 1 Mark Sølv for 4 Mark. Som Følge heraf lider baade gejstlige og Lægmænd store Tab. Paven anmodes derfor om at raade Bod herpaa [18]).

Endelig skildrer Ærkebiskoppen med stærke Farver de Forhold, der raader i Danmark, saaledes som det ovenfor er omtalt, og Indlægget slutter med en inderlig Bøn til Paven om at tage sig af Sagen (12)[19]). Han understreger, at han ikke ønsker at smæde eller forurette nogen, men han siger alt dette for at skaffe Hjælp mod alle de Ulykker, der er væltet ind over den danske Kirke. Hans Maal er, at den danske Kirke og det danske Rige maa komme til at leve under trygge Forhold; men han kan ikke uden Fare for sin Sjæls Fortabelse skjule for Paven, at Riget nu stunder mod sin Opløsning. Han beder derfor om, at Kongen og hans medskyldige, om de end ikke tvinges af Kærlighed til Gud og Omsorg for deres eget Vel, saa dog ved Frygt for Straffen maa holdes borte fra den Slags Voldsgerninger for Fremtiden. De fremsatte Oplysninger er velkendte over hele Danmark og kan ikke undskyldes; iøvrigt er meget af det fremførte jo allerede Kardinalerne bekendt gen-

[18]) Grand har vel tænkt paa de Afgifter, den danske Kirke skulde udrede til Kurien, og paa de gejstlige, der studerede i Udlandet. Møntforringelsen mærkedes især, naar man skulde have fremmed Valuta for de danske Penge.

[19]) »Fremdeles siger han, at Kongen uden Hensyn til sit Navn og til sin Sjæls Frelse og hans Tjenere eller Ombudsmænd røver og lægger Haand paa Figets Kirkers Tiender og Gods efter Forgodtbefindende, uden Blu krænker Kirkens Friheder og Privilegier, svækker den kirkelige Jurisdiction, ganske foragter den kirkelige Domsmagt og bringer den i Foragt, lader haant om den hellige Moder Kirkens Nøglemagt, skærmer og beskytter dem, der foragter og ringeagter disse Ting, nedværdiger Kirken og Kirkens Mænd skammeligt ved at paatvinge dem smudsige Hverv, plage og udpine dem paa forskellig utilbørlig Vis, vover at fængsle, indespærre, lemlæste, halshugge, undlive, hænge Prælater og Klerke og sætte de Personer, der vil, ind i de ledige Embeder. ... Og hvis der ikke hurtigt hjælpes paa rette Vis ved Hans Helligheds Pavens Naade, vil det hele Land, der er nedstyrtet i Ulykke, lide ubodelig Skade. Derfor kaster Ærkebispen sig for Eders Ærværdigheds Fødder og beder, at I vil anvende Flid og Møje paa Danmarks og den danske Kirkes Forhold og deres Forbedring og gennem Hr. Paven vil bevirke, at hans Folk, som ellers plejede at være trofast og Kirken hengivent, kan tjene Gud i Rolighed og Fred, og Kirken nyde den Frihed, der tilkommer den, og at de store Onder, der nu ulykkeligvis er ved at fæstne sig som Vaner, kan rykkes op med Rode i hine Egne«. (Cit. efter Ellen Jørgensen: Erik Klipping og hans Sønner p. 195).

nem Kongens Prokurators Tilstaaelse over for Paven [20]). Ærkebiskoppen er desuden villig til at fremkomme med flere Oplysninger, om det ønskes.

Det vil af dette Indlæg let ses, at Jens Grand søger at faa Erik Menved dømt ved at paavise, hvorledes alle Kongens Forseelser falder ind under Begrebet »sacrilegium«. Efter de Oplysninger, Ærkebiskoppen fremkommer med, er der ingen Tvivl om, at Kongen er skyldig og kan dømmes efter Si Quis Suadende (Vold, Overfald, Fængsling af gejstlige) samt efter de talrige Bestemmelser mod dem, der plyndrer og røver fra Kirker og Kirkegods [21]). Det er altsaa paa Forhaand omtrent givet, at Dommen vil falde ud til Jens Grands Fordel.

Kongens Svar paa Ærkebiskoppens Klage [22]), der fremføres af Magister Martin og Provst Guido, forsøger Punkt for Punkt at korrigere og forklare Jens Grands Indlæg. Først og fremmest gælder det om at tage Brodden af det værste af alle Anklagepunkterne, selve Fængslingen, thi om dennes Virkelighed kan der jo ikke diskuteres. Man forsøger først at hævde, at det ikke var Kongen, der fængslede Jens Grand; han har blot givet sin Tilladelse til, at denne fængsledes! Derefter følger en længere Redegørelse for de Forhold, der nødvendiggjorde Fængslingen, nemlig at Jens Grand sammen med Rigets Fjender var ved at rydde den unge Konge af Vejen og ødelægge Riget i Bund og Grund. Under disse farlige Forhold var det nødvendigt at gaa saa haardt frem. For at undskylde Kongen betoner man desuden, at han, da Ærkebiskoppen blev anholdt, var meget ung [23]), saa at det faktisk ikke var ham, der styrede Riget, men hans ældre Raadgivere, som Jens Grand tidligere havde udæsket. Det var i Virkeligheden dem, der foretog Fængslingen, medens Kongen blot, p. Gr. a. Forholdene, »fandt sig i og tillod, at Ærkebiskoppen fængsledes« [24]). Ganske vist var man fuldstændig klar over det farlige i denne Sag, og man vilde da ogsaa gerne have søgt Raad hos Paven og den romerske Kirke, som Kongen jo altid har sat sin Lid til; men det vilde være skæbnesvangert at vente, da Rigets

---

[20]) »... per confessionem procuratoris regis coram domino papa factam...«, Acta p. 166; herved hentydes formentlig til Sagens Behandling i Konsistorium.

[21]) Cf. Hinschius V, p. 226 f.

[22]) Acta p. 167 ff.

[23]) Erik Menved var født i 1274.

[24]) »... capi passus est et capi permittebat...«, Acta p. 168.

Fjender hjemme og ude stadig rettede Angreb mod den unge Konge, understøttet af Ærkebiskoppen. Desuden stod Pavestolen ledig paa dette Tidspunkt [25]). Heraf er det da klart, at Fængslingen ikke blev foretaget for at trodse Pavestolen, men fordi Kongen i en saa stor Fare maatte gribe til Midler, der svarede til Ondet. Det var nødvendigt at fængsle Jens Grand, for at han kunde overgives til Paven og straffes for sine Forbrydelser. Hvad angaar de nærmere Forhold ved Fængslingen (Mishandlingen o. s. v.), da tror de nævnte Sagførere ikke, at det er rigtigt, som Jens Grand fremstiller det [26]); men hvis det er rigtigt, er det i hvert Fald ikke sket paa Kongens Befaling eller med hans Vidende, men maa skyldes de Stormænd, Ærkebiskoppen tidligere har udæsket.

Svaret paa Anklage Nr. 2 er ret ejendommeligt: Kongen har ikke ladet Kirken plyndre og har heller ikke haft nogen Indtægt af et saadant Foretagende; men det er den almindelige Opfattelse, at det, Ærkebiskoppen havde af værdifulde Ting, gemte hans Folk for ham, og det blev overgivet ham, da han kom ud af Fængslet. Hvis han havde haft saa store Skatte, som det paastaas, var nogle af dem maaske faldet i Hænderne paa Grands Fjender blandt Stormændene, uden at Kongen havde givet sin Befaling hertil eller havde nogen Viden herom. Men hvis de er blevet ham frastjaalet, da havde det været bedre, om han i Forvejen havde givet dem til de fattige! Til Paastanden om Kongens Beslaglæggelse af Kirkens Ejendom svares, som ovenfor nævnt [27]), at Lundekapitlet sendte nogle af Kannikerne, og disse fik Indtægten af Godset.

Ærkebiskoppens 3. Klagepunkt afvises, idet det siges, at Dekanen og Kannikerne frivilligt aabnede Sakristiet og viste Kongen Privilegierne. Det er heller ikke sandt, at Kongen har røvet nogle af Jens Grands private Ejendele, men da man ledte efter Breve vedrørende Forbundet mellem Grand og Kongemorderne, fandt man en Bog om den sorte Kunst, som Grand ofte plejede at læse i! (4). Rigtigheden af Artikel 5 benægtes, hvorimod det tilføjes, at Grand paa sin Bl[illegible]ng

---

[25]) Pavestolen var blevet ledig i April 1292 ved Nicolaus IV's Død, og først i Juli 1294 lykkedes det at faa valgt en ny Pave (Cølestin V).

[26]) »... quod non credunt, ut ponuntur, illa esse vera ...«, Acta p. 169. Ved dette Udtryk afviser man i og for sig ikke Modpartens Udsagn; men opfordrer denne til at bevise sin Paastand, cf. Holberg: Kirke og Len p. 249 Anm. 3.

[27]) Ovenfor p. 7 f.

Hammershus giver Opholdstilladelse til Folk, der efter Landets Love er dømt fredløse, bl. a. befinder den ovenfor omtalte Jacob Niclessen sig paa Hammershus. Ogsaa Anken over Behandlingen af Aslo tilbagevises (6). Til Artikel 7, der hævder, at de, der deltog i Fængslingen, nu er bandlyste, svares, at Kongen, i Betragtning af de Omstændigheder, hvorunder Fængslingen fandt Sted, vil overlade dette Spørgsmaal til Pavens Afgørelse. Naar det endvidere siges, at Erik Menved mod Vejlekonstitutionens Bestemmelser tvang Præsterne til at holde Gudstjeneste, er Svaret, at denne Konstitution vil bringe hele Riget i Ulykke og er til ikke ringe Sjælefare for Menigheden og til Forvirring for hele Gejstligheden. Desuden er det i det hele taget et Spørgsmaal, om Konstitutionen har Gyldighed, da den aldrig er blevet bekendtgjort i Kapitlerne, og disse appellerede til Rom, saa snart de fik Meddelelse om dens Vedtagelse. Endelig afvises Paastanden om, at Kongen tvinger Præsterne til at holde Gudstjeneste.

At Kongen har taget de pantsatte Landsdele tilbage, undskyldes med, at Ærkebiskoppen misbrugte dem til Fordel for Rigets Fjender; iøvrigt er Erik Menved villig til at betale en rimelig Erstatning (8). Jens Grands Forsøg paa at genoplive den gamle Strid fra Jacob Erlandsens Dage afvises, idet man henviser til, at denne gamle Sag for længst er afsluttet, og at ingen af de følgende Ærkebiskopper har omtalt den, hvorfor det er underligt, at Grand er saa ivrig for at faa den taget op paany (9) [28]).

Møntens Forringelse skyldes ikke Kongen, men de fredløses Falskmøntnerier paa Hjelm og Hunehals (11), og i den sidste Artikel er der kun det rigtige, at Kongen undertiden har laant Kirkens Tiender gennem sine Fogeder og Ombudsmænd; men det er sket med Tiendeejernes Samtykke, og der er altid stillet den fornødne Sikkerhed herfor. Hvis der i Kong Eriks Faders Tid er laant Tiender, der ikke er tilbagebetalt, er det Kongemordernes Skyld, eftersom det var dem, der tog dem, og det var dem, der spillede Herrer i Landet paa den Tid. Det benægtes, at Kongen ikke skulde respektere Kirkens Privilegier og Domsmagt. Hvis det undertiden forekommer, at den kirkelige Domsmagt ikke respekteres, er Grunden den, at de kirkelige Domme tit afsiges, uden

[28]) I Virkeligheden er denne Sag jo kun afgjort, for saa vidt som der nu er faldet Ro over den; den nævnte Bøde er aldrig blevet betalt. Man forstaar derfor den Iver, hvormed de kgl. Sagførere betoner, at denne Sag forlængst er afgjort og derfor ikke bør tages op paany.

at Sagerne er blevet ordentligt undersøgt. At der øves Manddrab i Landet, vil Erik Menved ikke benægte, men han sørger herover ligesom Jens Grand. Det er paa ingen Maade Kongens og hans Mænds Ønske, at disse usikre Tilstande skal herske i Riget. Derefter nævnes Navnene paa nogle kongetro Stormænd, der er blevet dræbt af de fredløse. Naar Jens Grand hævder, at der ikke følger nogen nævneværdig Straf efter et Mord, er dette ogsaa til stor Sorg for den unge Konge. Skylden er dog ikke hans, men derimod de fredløses, thi Kong Erik Glipping forsøgte at faa Straffen for Manddrab gjort større, idet han indsaa, at de gældende Regler ikke var i Overensstemmelse med et retfærdigt Styre. Han vilde da ogsaa have udryddet denne Sædvane paa et Danehof, om ikke de Mænd, der senere blev Kongemordere og Landsforrædere, paa samme Danehof havde gjort kraftig Modsigelse [29]).

Magister Martin og Provst Guido slutter deres Indlæg med en indtrængende Anmodning om, at Kardinalerne vil bevæge Paven til at raade Bod paa de nævnte Onder, saa der atter kan blive fredelige Tilstande i Riget og Kirken, og den unge Konge blive befriet fra de Farer, der truer ham, saa han kan komme til at regere i Fred og ikke — »quod absit« — skal faa sin Faders Skæbne.

Derefter følger i Procesakterne Kongens Anklage mod Ærkebiskoppen [30]), inddelt i 25 Artikler. I de kgl. Sagføreres Forsvarstale nævnes to Gange i Forbigaaende, at de har overgivet Kardinalerne Kongens Artikler mod Ærkebiskoppen; disse Artikler er sandsynligvis identiske med de nævnte »Proposiciones regis contra archiepiscopum [31]). Det er vel Magister Martin, Kongens Kansler, der læser Klagen op; det siges ganske vist ikke, men Provst Guido spiller kun en underordnet Rolle; han omtales sidste Gang i Forbindelse med Forsvarstalen; derefter er han maaske traadt tilbage, i hvert Fald nævnes hans Navn ikke mere, hvad Grunden nu end kan være. At Jens Grand indleder sin Afvisning

[29]) Hermed hentydes formentlig til de Begivenheder, der fandt Sted paa Danehoffet i 1276, cf. I, p. 20 f.

[30]) Proposiciones regis contra archiepiscopum, Acta p. 178 ff.

[31]) Acta p. 167 L. 19., p. 174 L. 6 ff.; sidstnævnte Sted siges under en Omtale af Striden mellem Kong Kristoffer og Jacob Erlandsen, at disse Forhold er nævnt i første Artikel af Kongens Klage (»...de quibus in primo articulo proposicionis ex parte juvenis regis contra hunc dominum Johannem archiepiscopum coram vobis date aliquid tactum fuit...«), hvilket netop er Tilfældet i vort Aktstykkes første Artikel.

af Erik Menveds Anklagepunkter med et heftigt Angreb paa Kongens Kansler [32]), tyder ogsaa paa, at det er denne, der fremfører Klagen.

Først skildres de Forstyrrelser, som Jacob Erlandsen og Peder Bang voldte under Kong Kristoffer og Erik Glipping (1), og endvidere, hvorledes de to gejstliges Slægtninge, Grev Jacob, Marsk Stig, Rane Jonsen og flere andre fik en saadan Indflydelse i Riget, at Kong Kristoffer kun havde Kronen mere end dem; hermed var disse »Mørkets Sønner« (»tenebrarum filii«) dog ikke tilfredse, hvorfor de midt om Natten faldt over »Herrens Salvede Kong Erik« (»Christum Domini regem Ericum«) og dræbte ham paa den grusomste Maade (2).

Paa denne Baggrund præsenteres Jens Grand: En Slægtning af Ærkebiskop Jacob, Søstersøn af Biskop Peder, beslægtet med og en god Ven af de fredløse, haard og ubøjelig som Jacob Erlandsen, ja, end mere ubøjelig. Derefter fremføres Anklagepunkterne mod Jens Grand; de er alle af politisk Art, idet de skal vise, hvorledes Ærkebiskoppen ved sine Forbindelser med Rigets Fjender har krænket den Troskabspligt, han i sin Egenskab af dansk Lensmand havde over for Kongen. Klagen er disponeret saaledes, at den først omtaler Grand som Provst i Roskilde (3—4) og derefter paaviser, hvorledes han efter at være blevet valgt til Ærkebiskop har brudt den Ed, han har svoret Kongen (5—21). Anklagepunkterne følger de enkelte Led i Eden; derimod er der ikke nogen kronologisk Rækkefølge.

Allerede som Provst i Roskilde modtog Jens Grand Sendebud og Breve fra de fredløse, efter at de var flygtet til Norge, skønt Kongen havde anmodet ham om ikke at yde dem nogen Hjælp. Det var ogsaa her, han fremkom med de ærekrænkende Udtalelser om Kongen, som vi tidligere har nævnt [33]).

Efter at Jens Grand var blevet valgt til Ærkebiskop, aflagde han i Roskilde Domkirke for en større Forsamling sin Troskabsed til Kongen. Denne Ed, der har 6 »Paragraffer«, er allerede udførligt omtalt [34]). Efter denne Edsaflæggelse tog den unge Konge Grand til Naade efter Tilskyndelse fra Biskopperne og mange andre af Rigets bedste Mænd; men da Grand var vendt hjem fra Rom, overholdt han intet af det, han havde lovet. Han brød første Artikel i sin Ed, da han nægtede at efterkomme Kongens Bud om at sende sine Mænd til Landets Forsvar,

[32]) Acta p. 190 f.
[33]) I, p. 62 f.
[34]) I, p. 75.

da den norske Konge og hans Broder i omtrent 9 Aar havde hærget de danske Kyster, dræbt Indbyggerne og stukket Kirker i Brand. Grand nægtede at adlyde Kongen og truede dem, der vilde deltage i Forsvaret, med Bandlysning, skønt det er givet, at alle Landets Prælater er Lensmænd af Kongen og hans Forfædre, der har grundlagt og udstyret Landets Kirker. Ligeledes har han i Domkirken i Lund hævdet, at han paa ingen Maade var forpligtet over for Kongen (6—7).

Endvidere brød han sin Eds anden Artikel ved den grusomme Maade, paa hvilken han har behandlet mange af Kongens Mænd, bandlyst dem uden at følge Rettens Gang, ladet Folk, der laa paa Kirkegaarden, grave op og kaste i Havet o. s. v. Mange af Landets frie Mænd har han søgt at tvinge ned i Bondestanden (8—9).

Jens Grand krænkede sin Eds 3. og 4. Artikel, da han i Varø virkede for de fredløses Tilbagevenden, og da han i Jylland førte Forhandlinger med Marsk Stig (10—11), ligesom han har overdraget noget af Lundekirkens Jord til Grev Jacob og vægret sig ved at bandlyse de fredløse og understøtte Kongens Hær. Alt dette viser, hvorledes Ærkebiskoppen har virket for de fredløses Tilbagevenden til Danmark (10—14).

Han har tiltaget sig kongelig Myndighed ved at tage de fredløse under sin Beskyttelse og give dem Freden tilbage, skønt denne Ret alene tilkommer Kongen; nogle af disse Mænd har han givet Opholdstilladelse paa sin Borg Hammershus. Han forsøger at faa Folk, der er villige til at adlyde Kongen, til at gøre Mytteri, opkøber Selvejergods, hvorved Kongens Skatteindtægt formindskes, og ogsaa paa anden Maade krænker han Kongens Myndighed, hvilket altsammen viser, at han har brudt sin Eds 5. Artikel (15—18). Endelig krænkede han den sjette og sidste »Paragraf«, idet han ophidsede den norske og den svenske Konge mod Kong Erik. I det hele taget optraadte han mod Kongen, som om han var hans Fjende og ikke som en aandelig Fader (19—21). I alle disse Forhold har Jacob Lange været Jens Grand behjælpelig og støttet ham saa godt, han kunde, ligesom han i Ribe Domkirke har sagt, at Forholdene i Danmark aldrig vilde blive gode, saalænge en Konge af Kristoffers Blod herskede der (22—23).

Af disse Kendsgerninger, der er velkendte over det ganske Land, kan man, eftersom den foregaaende Tid former den følgende, let slutte, hvorledes Forholdene er for den danske Konge og det danske Rige, og hvorledes de vil forme sig i Fremtiden. Danmarks fordum saa berømte

Rige hærges af indre og ydre Fjender. Hvad Kongen lider under disse Forhold, formaar ingen at skildre, hverken med Mund eller Pen. Om man nogensinde har kunnet vente Kongeskifte og Revolution, da er det nu, da man lettere finder Kongens Fjende end hans Ven (24).

Kongens Klage mod Ærkebiskoppen slutter med en Bøn til Paven om at hjælpe den unge Konge; Pavestolen har jo ofte tidligere gjort Ende paa eller mildnet Trængslerne for Kongens Forfædre, for saa vidt Verdens Ondskab kan bøjes eller brydes[35]). Slutningsstrofen er en retorisk Perle: »Det Raab, der lyder fra den uskyldiges Blod, fra den umyndige Konge, der ikke kan raade sig selv, fra den hellige romerske Kirkes fromme Søn og tro Tjener, det Raab, der lyder fra det vaklende forarmede Rige, det Rige, som af ovennævnte Aarsager er gennemrystet og hensygnende, det Raab, der ligger i Lunde Ærkebiskop Hr. Jens' ubøjelige Haardhed, øvet uden Maal og Maade mod hans Undergivne, kalder paa Faderen, bøjer Herren, at han i faderlig Omsorg med Held og i Hast træffer Forholdsregler til Rigets Bedring og Fred og Fjendernes Tugtelse, Forholdsregler, som han ved vil raade Bod paa nærværende Tids dybe Ondskab.« [36])

I Procesakterne er der mellem denne Klage og Ærkebiskoppens Svar herpaa indskudt den Appel mod Vejlekonstitutionen, som Fuldmægtige fra de danske Kapitler og Gejstligheden fremfører[37]). Der findes ingen Datoangivelse, ligesom Prokuratorernes Navne heller ikke nævnes; de omtales blot som »procuratores capitulorum et cleri in Romana curia existentes«. Dette Dokument viser, hvor stor en Rolle Striden mellem Erik Menved og Jens Grand spiller i Danmark; Ærkebiskoppen er nu kommet i Dobbeltild, idet den nationalkirkelige Gruppe inden for Kapitlerne og den lavere Gejstlighed mobiliseres. Hensigten med Appellen, hvis Indhold er gengivet ovenfor under Omtalen af Grands Fornyelse af Vejlekonstitutionen paa Provinskonciliet i Roskilde[38]), er at vise, at Konstitutionen ikke kan betragtes som gældende Lov for den danske Kirke, hvorfor de, der har overtraadt den, ikke er Straf skyldige.

Dernæst svarer Ærkebiskoppens Sagfører, Magister Reinald, paa Kongens Klage[39]). Først rettes i en Indledning paa 4 Punkter et hef-

---

[35]) Herved hentydes vel til Kuriens Reprimande til Jacob Erlandsen.
[36]) Cit. efter Ellen Jørgensen: Erik Klipping p. 219.
[37]) Acta p. 186 ff.
[38]) I, p. 93 f.
[39]) Acta p. 190 ff.

tigt Angreb paa Magister Martin. Det er forstaaeligt, at Modsætningen mellem Ærkebiskoppens og Kanslerens kirkelige Indstilling maatte gøre deres indbyrdes Forhold meget vanskeligt, og nu lader Jens Grand sit Had til Martin faa frit Løb: Han er Lundekirkens uværdige Kannik; han forsøger at omstyrte Kirkens Rettigheder og lægge den ind under Kongens »dominium« til evig Skændsel for Kirken, hvis Rettigheder han netop burde forsvare. Dernæst angribes Kong Erik Menved, der har begaaet »tot sacrilegia, tot nefaria scelera« mod Guds Kirke og dens Præster »non sine heretica suspicione«. Endelig betones det, at Martins Indlæg er ganske usandfærdigt og uvederheftigt. Dette paavises nu Punkt for Punkt:

Først afvises den Karakteristik, der gives af Kristoffer som »Christi cultor«; han var tværtimod »Christicussor et divinorum in regno calcator«. Dernæst omtales den udmærkede Jacob Erlandsen, der før han blev Ærkebiskop bl. a. havde været Pave Innocens IV's afholdte Kapellan. Han blev ikke fængslet, fordi han skabte Uro i Landet, men fordi han paa saa mange Maader gavnede Kirken, at den endnu nyder godt deraf. »Quam utiliter in agro Domini laboraverit, notum est curie isti.« [40]) Sluttelig omtales Kirkekampen under Jacob Erlandsen udførligt; Martins Fremstilling er ganske usandfærdig (1).

Til Kongens 2. Anklagepunkt siges, at det, der indeholdes i denne Artikel, er urigtigt. Den traditionelle Opfattelse af de fredløse som Kongemordere afvises; de er i Virkeligheden uskyldige, hvilket Kongen for nylig ogsaa syntes at have anerkendt, idet han (ved Hindsgavlfreden i 1295) har ladet dem komme ind i Landet og har givet dem deres Godser tilbage. Derefter fremsætter Jens Grand den meget interessante Oplysning om Aarsagen til Kongemordet, der ovenfor er udførligt omtalt [41]). Punkterne 3—5 afvises; det er Martin, der har udspredt det Rygte, at Ærkebiskoppen modtog de landsforviste i sit Hus!

At Jens Grand ved en Ed skulde være forpligtet over for Kongen, er ikke sandt, »ut premittitur«. Krigen med Norge skyldes ikke de landsforviste, men derimod, at Erik Menved ikke vil udlevere den norske Konges Fædrenearv (6). Det er urigtigt, at Ærkebiskoppen i visse Henseender er forligtet over for Kongen; de lundensiske Ærkebiskopper er ikke og har aldrig været den danske Konges Lensmænd (7). 8—17 besvares ganske kort med det sædvanlige »... respondet, se non

[40]) Acta p. 192 L. 23 f.

[41]) Cf. I, p. 45.

credere esse verum, prout proponitur«. Det er rigtigt, at Grand har købt Selvejergods, men dette er tilladt efter Landets Love og er foregaaet paa ærlig Vis (18). 19—21 afvises; ligeledes Beskyldningerne mod Provsten, Mag. Jacob Lange; men iøvrigt vil Provst Jacob selv svare herpaa.

Dernæst meddeler Jens Grand, at Martins Had til ham skyldes, at han ikke kunde formaa Ærkebiskoppen til, mod de kanoniske Regler, at gøre ham til Biskop i Roskilde! At Forholdene i Danmark har været elendige i mange Aar, er rigtigt nok, men dette er ikke Ærkebiskoppens Skyld, eftersom han kun havde været Biskop i godt tre Aar, da han fængsledes! Iøvrigt har samme Martin under Forhandlingerne i Konsistorium overfor Paven erklæret, at Grand ved Ærkebispevalget i 1289 var den bedst kvalificerede i hele Landet (24)!

Til det sidste Anklagepunkt svarer Ærkebiskoppen, at han ikke kan gaa med til Talen om den unge og derfor uansvarlige Konge, thi om en Maaned er han i sit 24. eller 25. Aar, hvad Magister Martin selv har indrømmet i Konsistorium i Pavens Paahør; han var nemlig 13 Aar ved sin Faders Drab, og siden er der forløbet ca. 10 Aar. Der sluttes paa sædvanlig Maade; i St. f. Magister Martins »Raabet fra den unge Konge, Raabet fra den uskyldiges Blod« lyder nu »Raabet fra den stakkels danske Kirke«, hvor »de uskyldige Præsters Blod raaber til Herren« [42]).

Det Defensorat, som Magister Martin nu har ført for Kongen over for den pavelige Domstol, er af ikke ringe Interesse til Belysning af hele Sagen. Det viser, at den kgl. Sagfører er en juridisk og retorisk Begavelse, der nøjagtig ved, hvorledes man for denne Domstol skal forme Forsvaret, saa det bedst mulige Resultat kan opnaas. Martins Hensigt er at paavise, hvorledes den eneste Aarsag til Striden er Ærkebiskoppens Troløshed mod den unge Konge, hvem han netop burde have hjulpet; dette er Tendensen i hele hans Defensorat. Han nævner kun de forskellige Udslag af Ærkebiskoppens Troløshed. At en væsentlig Aarsag til Striden skyldes kirkeretslige Modsætninger, hvad den lærde Kanonist naturligvis har været klar over, undlader han diskret at nævne. Den pavelige Domstol dømmer efter kanonisk Ret. Ganske vist havde allerede Jacob Erlandsen indrømmet, at saalænge Kirken

[42]) »Clamor ergo miserie ecclesie Daciane diu tribulate, nec minime per hunc regem, et sanguis innocentium clericorum, quorum non est mumerus, ut de laicis taceatur, clamat in Dominum«, Acta p. 197 L. 6 ff.

ikke havde slaaet faste Rødder i et Land, kunde visse Forhold tolereres p. Gr. a. nedarvet Sædvane, skønt de ikke var i Overensstemmelse med Kirkeretten. Men Jacob Erlandsen havde ogsaa tilføjet, at den danske Kirke nu ikke længere kunde betragtes som en Nyplantning, og Magister Martin har naturligvis ikke været uvidende om den store Kanonist Bonifacius VIII's Opfattelse. Han lader derfor alle kirkeretslige Spørgsmaal ligge og holder sig alene til Jens Grands politiske Forseelser. Kunde det nemlig lykkes ham at paavise, at Ærkebiskoppen uden Hensyn til sine Løfter og Forpligtelser og ledet af Slægtstraditioner og private Interesser havde omstyrtet Kirkens og Rigets Ro og Sikkerhed og efterstræbt Pavens lydige Søn, den unge danske Konge, var der Mulighed for en gunstig Afslutning paa Sagen. Man mindes i denne Forbindelse Kuriens ejendommelige Politik mod Danmark under Urban IV (hvis »Ophøjelse paa den hellige Stol var en Tilfældighed«[43])); hans Brev til Jacob Erlandsen i 1264[44]) viser, at Erik Glippings Sagfører, Biskop Tyge af Aarhus har haft Held med sig i den Fremgangsmaade, som nu ogsaa Martin benytter. Han forstaar desuden at smigre den indbildske Bonifacius ved at understrege den danske Konges Hengivenhed for Rom. Her var en Konge, som Henrik II og Filip den Smukke kunde lære noget af! Men er Tendensen i Martins Defensorat som her fremhævet, vil det være urigtigt af dette Indlæg at slutte, at Striden udelukkende er af politisk Karakter.

Endelig skal omtales, hvilken kirkeretslig Tradition Magister Martin kan støtte sig til, naar han forsøger at faa Ærkebiskoppen dømt for Troløshed og Edsbrud. Kirkeretten betragter Højforræderi og Krænkelse af Troskabseden som en kirkelig Forseelse, og navnlig den partikulære Kirkeret indeholder flere Bestemmelser herom. For Anslag mod Kongens Liv, Sammensværgelser, Krænkelse af Troskabseden o. s. v. er Straffen Bandlysning, Afsættelse og Degradation; men den universelle Kirkeret optager kun en enkelt af disse Forordninger, nl. Dekretets c. 23 in C. 19 C. XXII qu. 5 (desuden gengives to Steder fra den Justinianske Codex; Dekretalretten indeholder overhovedet ingen Bestemmelser af denne Art[45]).

Derefter følger i Procesakterne tre kortfattede Dokumenter, der behandler Provst Jacobs Sag; først Provstens Svar paa den Del af

[43]) Norvin p. 277.
[44]) Acta p. 67 ff.
[45]) Cf. Hinschius V, p. 204 f.

Kongens Klage, der angik ham [46]), dernæst hans Anklage mod Kongen og endelig dennes Svar herpaa [47]).

Det første Dokument synes blot at være et Referat af Jacob Langes Afvisning af Beskyldningerne mod ham [48]). Derimod er Provstens Artikler mod Kongen formet som de øvrige Anklageskrifter. Han begynder med at fortælle om det gode og fortrolige Forhold, der herskede mellem ham og Kongen, indtil denne pludselig sendte sine Soldater ind i Domkirken i Lund for at gribe ham, medens han laa i Koret foran Højalteret iført sin Korkappe og læste Tidebønnerne (»hora prima«). Dernæst fulgte 27 Ugers haardt Fængselsophold, der fuldstændigt afkræftede ham. Først da Provst Lange ganske havde »opgivet Haabet om Livet« (»vita desperatum«), befalede Erik Menved, at han skulde kastes ud af Fængslet [49]). Men nogen Tid efter, da Provst Jacob var ved at komme til Kræfter, sendte han atter Folk ud for at gribe ham, for at han ikke skulde flygte og give Kurien Meddelelse om Kongens Ugerninger. »Sed contra Deum non est consilium neque potencia, cuius nutu et benignitate dictus prepositus iniquas regis machinaciones Dei evasit gracia et nunc in vestra existens curia liberatus.« [50]) Desuden trængte Kongens Drabanter ind i Provstens Gaard og røvede forskelligt af hans Ejendele til en Værdi af ca. 100 Mark Sølv. Han beder derfor om, at Erik Menved maa dømmes til at erstatte dette og desuden betale en Bøde paa 1000 Mark Sølv, samt tilbagegive ham hans Indkomster fra Stiftet, som Kongen nu har oppebaaret i to Aar. Endelig beder han om, »sola pietate super ipsis rege et suis captoribus motus«, at de maa forkyndes bandlyste, saa at de hurtigere yder Satisfaktion og adlyder Nøglemagten, for at de ikke skal lide Straf til evig Tid, og andre, oplært ved deres Eksempel, driste sig til lignende Ting mod Gejstligheden.

Hertil svarer Kongens befuldmægtigede, at Kongen tillod, at Provsten fængsledes, fordi han ved at hjælpe Ærkebiskoppen med Raad og Bistand havde givet alvorlig Grund hertil. Provsten er derfor skyldig i alt det, der omtales i Artiklerne mod Ærkebiskoppen. Angaaende den haarde Behandling i Fængslet betones det, at Kongen ikke har givet Befaling hertil eller har haft nogen Viden herom; hvis Provsten er

[46]) Ovenfor p. 49.

[47]) Acta p. 198—202.

[48]) Interessant er her Omtalen af et Skrift af Pave Gregor IX (cf. Huillard-Bréholles: Historia diplomatica Frederici Secundi V, 1 p. 327 ff.).

[49]) Der findes altsaa her en lille Uoverensstemmelse med Fængselskrøniken, hvor det hed, at Provsten var flygtet fra Fængslet.

[50]) Acta p. 199 L. 22 ff.

blevet ilde behandlet i Fængslet, maa det skyldes Had fra Folk, han tidligere har udæsket! Endelig siger Prokuratorerne, at Kong Erik ikke har stjaalet noget af Provst Jacobs Ejendom, ligesom han heller ikke har beslaglagt hans kirkelige Indkomster.

Parterne har nu fremført deres Anklagepunkter for Retten. Disse Klager har været skriftligt affattede[51]). Nu skulde de to Kardinaler yderligere behandle og udforske Sagen, forhøre, tage i Ed o. s. v. og føre Undersøgelsen til Ende, saa Sagen atter kunde forelægges i Konsistorium. De følgende Akter fra Processen i Rom maa derfor være Kardinalernes Optegnelser fra deres fortsatte Behandling af Sagen[52]).

Allerede i Slutningen af sit første Indlæg havde Jens Grand sagt, at det fremførte vilde staa fuldt klart for Kardinalerne, hvis de under Ed vilde udspørge Magister Martin om hvert enkelt Punkt af Klagen[53]). Hermed hentyder han til den Del af Undersøgelsen, der nu følger: Secunde proposiciones archiepiscopi per interrogaciones divise contra dominum regem et responsiones domini cancellarii ad easdem. Ærkebiskoppen anmoder Kardinalerne om, at der maa stilles Magister Martin, Kongens Kansler, en Række Spørgsmaal, som han under Ed skal svare paa. Dette Stykke har 83 Artikler, der hver indeholder et Spørgsmaal og Martins Svar herpaa. Spørgsmaalene følger nøje de enkelte Artikler i Jens Grands første Klage og indeholder ikke meget nyt Stof.

Under Omtalen af Tyveriet af Jens Grands Ejendom indrømmer Martin, at nogle af Kristoffers Ledsagere efter Fængslingen bemægtigede sig nogle af Ærkebiskoppens Bøger (32). Hertug Kristoffer fik nogle af disse Bøger samt en af Grands Heste (40). Desuden faar vi her den Oplysning, at en vis Josef, som iøvrigt er ukendt[54]), i Aahus i Kongens Navn modtog en Del af Bispegodsets Indkomster under Ærkebiskoppens Fængsling; men disse Penge blev brugt til Landets Forsvar (42). Det synes heraf at fremgaa, at Kongen har ment, at Kirkegodset havde Pligt til at yde Bidrag til Landets Forsvarsvæsen. Der gives dernæst nogle Oplysninger om Isarns første Ophold her i Landet; Legaten har bl. a. forsøgt at faa Kong Erik til at overdrage Ærkebiskoppen det beslaglagte Gods (52). Endvidere paastaar Grand, at Kongen under Trusel om Straf udstedte Forbud mod at nogen betalte

[51]) Acta p. 167 L. 19 ff., p. 201, L. 1. 12.
[52]) Acta p. 203 ff.
[53]) Acta p. 166 L. 25 f.
[54]) Han nævnes endnu kun Acta p. 209 i samme Forbindelse.

ham hans Indkomster fra Stiftet. Dette forklarer Martin saaledes, at Kongen først udstedte dette Forbud, efter at Grand var sluppet ud af Fængslet og kommet til Hammershus, og Grunden var, at Grand paa Hammershus beskyttede adskillige fredløse, hvorfor Kongen frygtede, at han ogsaa vilde modtage Rigets Fjender, Kongemorderne. Kong Erik sammenkaldte derfor Landets bedste Mænd og spurgte dem, hvad han skulde gøre, og efter deres Raad forbød han at bringe Indkomster og Indtægter fra Skaane til Hammershus, for at Rigets Fjender ikke skulde styrkes herved. Hvis Jens Grand vilde vende tilbage til Skaane uden at indføre Landets Fjender, vilde Kongen naturligvis ikke hindre ham i frit at modtage nævnte Indkomster (53). Endelig faar vi den interessante Oplysning, at Erik Menved, efter hvad Grand paastaar, har ladet Vejlekonstitutionen, der, forsynet med Prælaternes Segl, opbevaredes i Lundekirken sammen med Pavens Bekræftelsesbulle, bringe ud af Kirken og ødelægge, saa Jens Grand nu ikke kan faa fat paa den (formodentlig for at faa den med til Rom) (58). Det er sikkert selve Vejlekonstitutionens Original, der her er Tale om, samt Alexander IV's Bekræftelse af 3. Okt. 1257 [55]). Det er højst sandsynligt, at Jacob Erlandsen har gemt disse to værdifulde Dokumenter i Domkirkens Arkiv.

Det næste Afsnit i Akterne er en ny Række Artikler fra Kongens Sagførere [56]). Der optræder nu en ny Prokurator ved Navn Georgius de Interamne; han er »substitus et informatus a magistro Martino...«, men er iøvrigt ukendt. Artiklerne, 70 i Tallet, er ganske kortfattede og indeholder intet væsentligt nyt. Dog bemærker man Slutningen, hvor Prokuratoren siger, at da Ærkebiskoppen er »suspectus regi et regno«, bør han ikke vende tilbage til de Egne. Hvis Paven har en anden Mening i denne Sag, beder han om, at der ydes Kongen Sikkerhed efter nedenstaaende Formel; desværre indeholder ingen af Haandskrifterne denne »Forma caucionis« [57]), skønt det havde været overordentlig interessant at se, hvilke Garantier man krævede. Men iøvrigt er det værd at lægge Mærke til, at Kongens Sagfører nødig ser Ærkebiskoppen vende tilbage til sit Stift; denne Udtalelse er som et Forvarsel om den endelige Afslutning paa Striden.

Derpaa udfærdiger Kardinalerne et kort Sammendrag af Kongens Artikler, Ærkebiskoppens Svar og Kongens Modsvar [58]). Det fremgaar

[55]) D. D. 2 R. I Nr. 237.

[56]) Acta p. 215 ff.

[57]) Acta p. 226 L. 32 m. Anm.

[58]) Acta p. 227 ff. Dokumentet har følgende Overskrift: Ista sunt, que

heraf, at Kongens Prokuratorer overfor Jens Grands Forkastelse af Betegnelsen »regni perturbatores« om Jacob Erlandsen og Peder Bang har henvist til Pave Urban IV's ovenfor omtalte Brev [59]). Vi faar her endvidere den Oplysning, at Ærkebiskoppen ligefrem har nægtet, at de fredløse var blevet bandlyst, men herimod anføres Breve fra den pavelige Legat Johannes af Tusculum, Ærkebiskop Jens Droos og Landets øvrige Bisper (1). Desuden maa Artiklerne 6—8 nævnes, da der her omtales nogle Breve, der ellers ikke kendes: Ærkebiskoppen kan ikke nægte, at han har undladt at adlyde Kongens Befaling om at sende sine Mænd til Hæren og forbudt dem paa nogen Maade at adlyde og hjælpe Kongen, ligesom han heller ikke kan nægte at have taget fredløse under sin Beskyttelse og givet dem Freden tilbage, thi alt dette fremgaar af hans Breve til Indbyggerne i Aahus og Lund. Art. 8 oplyser, at et af de Breve, Aslo rejste med, var til Grev Jacob. Man undrer sig over, at Martin først paa dette sene Tidspunkt er kommet i Tanke om disse Breve! Til sidst faar vi et tydeligt Indtryk af de kgl. Sagføreres retoriske Begavelse og Evne til at svinge sig op i den høje Stil: Ærkebiskoppen fremfører »verba indisciplinata, ignominiosa, criminosa et probrosa nimis« mod de udmærkede Mænd, den unge Konge og hans Forfædre, idet han bl. a. siger, at Kristoffer, hvem »antiquiores et meliores regni« husker som Kristi sande Dyrker, ikke var »Christi cultor«, men derimod »Christicussor«. Og dog staar det fast, at de er den hellige romerske Kirkes mest hengivne Sønner, hvorfor han ved at fremføre saadanne Ord mod Herrens Salvede taler blasfemisk, thi der staar skrevet: »Diis non detrahes et principibus populi tui non maledicis« [60]).

---

summatim colliguntur ex actis coram dominis cardinalibus auditoribus cause, que inter dominum Ericum regem Dacie et dominum Johannem archiepiscopum Lundensem vertitur, tam ex proposicionibus ex parte dicti domini regis contra dictum archiepiscopum quam ex responsionibus eiusdem archiepiscopi traditis.

[59]) Cf. ovenfor p. 53 Anm. 44.

[60]) Exod. XXII, 28, cf. Acta apost. XXIII, 5. Det sidste Afsnit lyder i sin Helhed saaledes: Sed hos constat sancte Romane ecclesie devotissimos filios et orthodoxe fidei sinceros semper fuisse zelatores, ex quibus, velut in christos Domini, prelatis verbis suis blasphemia conjici ac perpendi potest, qualia in pleno potentatu suo, si in regno Dacie esset, loqueretur, qui huiusmodi in curia Romana in conspectu et audiencia tantorum dominorum loqui non vereretur: cun tamen scriptum sit: Diis non detrahes et principibus populi tui non maledicis (Acta p. 232 L. 17 ff.). Det fremgaar heraf, at Martin er klar over, hvad der er det principielle i denne Strid: Spørgsmaalet om Gejstlighedens og Kirkens Pligt til at adlyde den verdslige Myndighed.

Dernæst følger et kort Sammendrag af Provst Jacobs Sag [61]). I Anledning af Provstens Udtalelse om Kongeslægten i den omtalte Prædiken udtaler Modparten ogsaa her sin Forundring over, at Ærkebiskoppen og Provsten ikke tager i Betænkning at udgyde »tot inhonestatis eloquia, vanitatis verba« mod de udmærkede Konger [62]). Endelig afsluttes denne Del af Procesakterne med et sidste kort Uddrag af Kongens Artikler mod Ærkebiskoppen [63]), der i 12 kortfattede Artikler sammenfatter, hvad Kongens Prokurator, Magister Georgius har at fremføre mod Jens Grand. Det paastaas her, at Ærkebiskoppen har sendt Breve til den norske og den svenske Konge, »in quibus vult et procurat ipsum nec regem debere nominari, et has litteras coram vobis presentatas dictis dominis se transmisisse est confessus.« [64]) Hvis man virkelig kunde forelægge Kardinalerne saadanne Breve, er det unægtelig et stærkt Bevis for Grands Forbindelse med Rigets Fjender; det er blot paafaldende, at man ikke har omtalt disse Breve i det foregaaende.

Hermed har de to Kardinaler afsluttet deres Undersøgelser (vi ser her bort fra den Mulighed, at der har foreligget flere Akter i Processen end de nu bevarede); Sagen skal nu atter forelægges Konsistorium, hvorefter Paven træffer den endelige Afgørelse. Der var vel ingen, der ikke paa Forhaand vidste, at Dommen maatte gaa Kongen imod; men man faar under Læsningen af Procesakterne det Indtryk, at det alligevel er lykkedes Kongens dygtige Sagførere at vise Kardinalerne, at mange Forhold taler til Undskyldning for den unge Konge, og at Sagen ikke er saa lige til, som hans Modpart gerne vil fremstille den.

---

[61]) Acta p. 233 ff.

[62]) Acta p. 233 L. 21. Augustin-Citatet, Acta p. 233 L. 26 ff., vidner om de kgl. Sagføreres Sans for Humor: Hvad der fremføres mod Ærkebiskoppen og Provst Jacob, siger de er falsk og opdigtet; de siger nemlig kun, hvad der er i Overensstemmelse med Sandhedens Regel. Man minder i denne Forbindelse den ærede Modpart om Augustins Ord mod Faustus: O, Fauste, quicquid pro te adducitur, dicis esse verum; quicquid vero contra te colligitur, negas esse verum et dicis esse falsum. Ergo, Fauste, tu es regula veritatis!

[63]) Acta p. 235 ff. Dette Afsnit har følgende Overskrift: Ista infrascripta sunt, que magister Georgius domini regis Dacie procurator proponit coram vobis reverendis patribus Johanne tituli sanctorum Marcellini et Petri et Nicolao tituli sancti Laurencii in Damaso presbiteris cardinalibus contra dominum Johannem archiepiscopum nomine procuratoris dicti domini regis.

[64]) Acta p. 236 L. 13 ff.

Det blev en lang og besværlig Proces. Vi ved ikke, hvornaar den er paabegyndt; men det er dog sandsynligt, at man har taget Sagen op til Behandling efter de to Parters Ankomst til Rom i Efteraaret 1296. Dommen fældes imidlertid først et Par Dage før Jul det følgende Aar, nl. d. 23. Dec. 1297 [65]). I Mellemtiden var Provst Jacob afgaaet ved Døden; Paven meddeler i Dommen, at han »nu er gaaet al Køds Gang«, og i et Brev af 27. Okt.[66]) faar Ærkebiskoppen Tilladelse til at besætte de Embeder, Provsten har haft. Ribe Necrologiet meddeler, at Provst Jacob døde d. 19. Okt.[67])

Som det kunde ventes, staar den hierarkiske Bonifacius VIII paa Ærkebiskoppens Side. Men iøvrigt er Domsbrevet holdt i en rolig og værdig Stil, Tiltalen til Kongen er faderlig, næsten mild. Paven indleder med at sige, at han, der er »Fredsfyrstens og Fredens Herres Stedfortræder paa Jorden« [68]), bestræber sig paa at finde Midler til at føre de stridende til Fred og Ro. Derefter gives en Fremstilling af Sagens Forhistorie og Processen i Rom. Bonifacius bebrejder Kong Erik hans slette Handlinger og byder ham, at han af Ærefrygt for Gud, den biskoppelige Værdighed og den kirkelige Frihed skal vise Jens Grand from Ærbødighed og opretholde og undlade at krænke den lundensiske Kirke og dens Friheder, saaledes at Ærkebiskoppen og hans Efterfølgere, understøttede af Kongens Velvilje, kan glæde sig over fuld Sikkerhed i Riget og udøve deres Gerning i fuld Frihed. Til Gengæld skal Ærkebiskoppen vise Kongen, saalænge han forbliver i from Ærbødighed mod Kirken, al den Ære, som det sømmer sig for det biskoppelige Embede. Hvis en Biskop fængsles efter Kongens Befaling eller med hans Samtykke, skal Landet være under Interdikt. Men hvis Kongen eller nogen af hans Efterfølgere, der lever i from Lydighed mod Kirken, uretfærdigt dræbes, skal Landet ligeledes være underlagt Interdikt. Dernæst bestemmer Paven, »i Samraad med vore Brødre« [69]), at alt det Gods, der er blevet røvet fra Jens Grand, fra Fængslingen indtil Romerrejsen, skal tilbagegives; og hvis det ikke mere eksisterer, skal

[65]) Acta p. 238 ff.; dette vigtige Dokument kendtes først in extenso, da det blev fremdraget og trykt af Munch i 1860.

[66]) D. D. 2 R. IV Nr. 272. Da Provst Jacob var død under sit Ophold ved Kurien, tilfaldt Retten til at besætte hans Embeder ifl. Kirkeretten (c. 2 in VI^to III, 4) Paven.

[67]) S. R. D. V, p. 564.

[68]) »Regis pacifici et pacis rectoris nos licet immeriti vices gerentes in terris...«, Acta p. 238 L. 1 f.

[69]) »... de fratrum nostrorum consilio...«, Acta p. 240 L. 25 f.

der betales 3000 Mark Sølv i Erstatning; Tab og Rente sættes til 6000 Mark. Men det værste er dog, at Kongen for den Krænkelse, der er tilføjet Ærkebiskoppen og Lundekirken ved Fængslingen og det lange Fængselsophold, skal betale 40,000 Mark som Bod. Bøden bliver saaledes ialt paa 49,000 Mark, der skal betales i rent Sølv efter lundensisk Vægt. Dog tilføjer Paven, at hvis Parterne kan blive enige om at ordne Sagen paa en taaleligere Maade, kan Bøden mildnes; men samtidig betones det, at Sagens Gang og Eksekutionen ikke maa udsættes af denne Grund. Endvidere siges det, at Interdiktet, der p. Gr. a. Vejlekonstitutionen hviler over Landet, ubrydeligt skal overholdes. For en Sikkerheds Skyld lægger Paven dog hermed Interdikt over Riget, og dette Interdikt skal strengt overholdes, indtil Kongen har betalt! Endelig skal alle, der har været delagtige i Fængslingen, lyses i Band. Paven slutter med at betone, at han forbeholder sig Ret til paa alle Omraader nærmere at fortolke Dommen samt bilægge den Uenighed, der endnu maatte bestaa mellem Parterne.

Om en Dom i Provst Jacobs Sag hører vi intet, idet denne Sag maa betragtes som bortfaldet ved Provstens Død.

Dommen var streng, 49,000 Mark Sølv. Hvor stor en Sum, Bøden beløber sig til i vore Penge, er vanskeligt at sige; men givet er det, at den Bod, der hermed var paalagt Erik Menved, var saa stor, at han — selv med sin bedste Vilje — ikke havde nogen Mulighed for at udrede den [70]). Forskellige Udtryk i Dommen tyder da ogsaa paa, at Beløbets Størrelse væsentlig skyldes Hensynet til Kirkens Prestige, og at Kongen, naar han blot vilde fortryde sine onde Gerninger og vise et ydmygt Sind, nok kunde forhandle sig til Rette, saa han kunde slippe noget billigere.

Dette er altsaa Udfaldet af denne spændende Retssag, der er enestaaende i sin Art, idet Kilderne hertil giver, tydeligere end det kan skildres i en kortfattet historisk Fremstilling, det rigeste og udførligste Billede af en dansk Proces ved Kurien.

Hermed er Dommen fældet; nu gjaldt det om at faa den bekendtgjort og respekteret i Danmark [71]).

---

[70]) Under anden Proces i Rom indrømmer Grand da ogsaa, at Kongen ikke har tilstrækkeligt rørligt Gods til Betaling af Bøden, og at der ikke findes Købere til en saa stor Del af Kronens faste Gods og Indkomster, at Summen kan udredes, cf. Acta p. 316 L. 14 ff.

[71]) Den følgende Del af Striden er udførligst behandlet af Erslev: Processen mellem Erik Menved og Jens Grand, Kh. S. 4 R. III p. 297—304.

Isarn sendes atter til Danmark.

Efter Pavens Dom i December gaar der nogle Maaneder, i hvilke der ikke synes at ske noget. Jens Grand bliver hele Vinteren og Foraaret i Rom og rejser først hjem i Begyndelsen af Juni. Ogsaa Magister Martin opholder sig vel stadig i Rom, da han ikke kan rejse hjem om Vinteren.

I Slutningen af Marts 1298 begynder Bonifacius atter at beskæftige sig med Sagen, idet han den 27. i denne Maaned udsteder et nyt Bemyndigelsesbrev til Isarn, der igen skal drage til Danmark som pavelig Legat [1]). Det er næppe urigtigt at formode, at dette og de følgende Breve fra denne Tid [2]) i nogen Grad skyldes Grands Aktivitet. I Brevet omtales først Sagens Forløb, og derefter faar Isarn Befaling til at rejse til Danmark og bevæge Parterne til at genoprette Freden. Det er nemlig Paven meget magtpaaliggende, at Striden ikke skal gaa i Arv til Parternes Efterfølgere. Hvis der ikke kommer en Forsoning i Stand mellem Kongen og Ærkebiskoppen, maa Isarn tage sig af Sagen [3]), og hvis dette ikke lykkes, maa der atter inden for et af Legaten fastsat Tidspunkt sendes Prokuratorer til Rom med Bemyndigelse til at modtage Pavens Afgørelse. Endvidere faar Legaten i et Brev af 22. April Bemyndigelse til at tvinge »contradictores« v. Hj. a. »censura ecclesiastica« under sine Bestræbelser for at faa Pavens Afgørelse respekteret [4]).

Det har sikkert været Jens Grand magtpaaliggende at faa en ny pavelig Bekræftelse paa Vejlekonstitutionen, og d. 1. Maj udsteder Paven derfor en saadan »confirmacio statuti: Cum ecclesia Daciana« »efter vor Forgænger, Pave Alexander IV's Eksempel, salig Ihukommelse«. Brevet gengiver hele Konstitutionen [5]).

En ny Serie Pavebreve er dateret d. 11. Maj. Det første er rettet

[1]) Acta p. 243 ff.

[2]) Det drejer sig om de Breve, der findes i Procesakterne p. 243—53.

[3]) »... inquiras sollicite veritatem ...«, Acta p. 245 L. 27 f. Iøvrigt kunde Kongen i Pavens Ord til Isarn om at faa Parterne til at forhandle om en Bilæggelse af Striden let finde en Anledning til at fortsætte Forhandlingerne i Danmark og ikke betragte Pavedommen som det sidste Ord i Sagen; meget maatte da afhænge af, med hvilken Kraft og Myndighed Legaten vilde kræve Pavens Afgørelse respekteret.

[4]) Acta p. 246 f.

[5]) Acta p. 247 f.

til Kong Erik, der anmodes om nøje at rette sig efter de Forordninger, Paven har truffet i Sagen, samt tage godt imod Isarn. Endvidere skriver Bonifacius til de danske Stormænd og anmoder dem om at bevæge Kongen til at overholde Dommen og om ikke at modsætte sig Isarn. Endelig faar Legaten Bemyndigelse til at sammenkalde Rigets Prælater og til at kræve Gæsteriydelse. Disse Breve er ikke bevaret in extenso, men kendes kun fra Bartholins Regest [6]). Isarn lader sidstnævnte Brev samt Fuldmagten oplæse for Kongen og Prælaterne paa Mødet i Odense d. 16. Januar følgende Aar [7]).

Det næste Brev, der er bevaret i sin Helhed, er Pavens Brev af 11. Maj til Gejstligheden i de Egne, Isarn drager igennem; alle skal yde Legaten og hans Følge Hjælp og Bistand og i Underhold give ham 1 Mark Sølv pr. Dag [8]).

Dernæst udstedes d. 31. Maj endnu 4 Breve, der giver Ærkebiskoppen særlige Begunstigelser fra Paven [9]). »Tue merita devocionis exposcunt ut illa te gracia favorabiliter prosequamur, qua te reddere valeas aliis graciosum.« [10]) Af et Andragende, Grand har overgivet Paven, fremgaar det, at der i hans Stift og Provins findes flere Embeder, der har staaet ledige i længere Tid, saa at deres Besættelse nu ifl. Laterankonciliets Bestemmelser tilkommer Paven [11]). Grand faar nu Ret til at give de gejstlige, der for Tiden beklæder Embederne paa uretmæssig Maade, lovformelig Udnævnelse, dersom de er egnede her-

---

[6]) Acta p. 249. Brevet fandtes i hans Collectanea Bind A p. 685, der som tidligere omtalt (I, p. 12) gik tabt ved Universitetsbibliotekets Brand i 1728.

[7]) Acta p. 259, cf. nedenfor p. 66.

[8]) Acta p. 249 f. Brevets Adresse giver et godt Indtryk af den gejstlige Rangstige: Bonifacius episcopus servus servorum Dei venerabilibus fratribus archiepiscopis et episcopis ac dilectis filiis electis, abbatibus, universis prelatis, prioribus, decanis, prepositis, archidiaconis, archipresbiteris et aliis ecclesiarum prelatis et eorum vices gerentibus ac personis ecclesiasticis, religiosis et aliis ecclesiarum et monasteriorum capitulis et conventibus, exemptis et non exemptis, Cisterciensis, Cluniacensis, Cartusiensis, Premonstratensis, sanctorum Benedicti et Augustini ac aliorum ordinum necnon magistris et preceptoribus domorum milicie Templi, hospitalis sancti Johannis Jerosolimitani, beate Marie Theotonicorum et Calatravensis, ad quos littere iste pervenerint, salutem et apostolicam benediccionem.

[9]) Acta p. 251 ff., D. D. 2 R. IV Nr. 318—19.

[10]) Acta p. 251 L. 5 ff.

[11]) Cf. c. 41 X I, 6; c. 2 X III, 8.

til [12]). Endvidere faar han, ligeledes efter Ansøgning, Tilladelse til at absolvere de gejstlige i hans Stift og Provins, der ikke har overholdt Interdiktet, men nu »med ydmygt Sind og angrende Hjerte« agter ubrydeligt at overholde det [13]). Endelig faar Ærkebiskoppen Tilladelse til at oprette Testamente [14]) og til at udnævne tre Notarer i sit Stift [15]).

Jens Grand rejser formentlig fra Rom engang i Begyndelsen af Sommeren 1298. I August Maaned kommer han til Lybæk, hvor han træffer Isarn og overrækker ham Pavens Breve. Legaten synes at have opholdt sig i Nordtyskland under hele Processen; det er dog ogsaa muligt, han i Mellemtiden har været optaget af andre diplomatiske Sendelser. D. 30. August bekræfter han skriftligt at have modtaget Pavens Breve af Jens Grand [16]).

Isarn drager nu til Danmark, og d. 7. Okt. afholdes i Næstved et Møde mellem Kong Erik, Rigets Prælater og den pavelige Legat. Isarn lader her de tre Pavebreve forelæse: 1. Brevet til Kongen om at overholde Dommen, 2. Brevet til de danske Stormænd og 3. Brevet til Isarn af 27. Marts om at drage til Danmark og bevæge Parterne til at slutte Fred [17]). Efter Oplæsningen af Brevene formaner Isarn Erik Menved til at overholde Pavens Dom og betale Bøden til Jens Grand [18]). Lega-

---

[12]) »Din Bekymring i dette Anliggende roser vi med Herren, og vi meddeler ved dette Brev Dig, vor Broder, til hvem vi nærer særlig Tillid i Herren, fuld og ubegrænset Fuldmagt til...«, Danmarks Riges Breve 2 R. IV Nr. 315.

[13]) Allerede d. 23. Maj havde Biskop Peder af Viborg faaet samme Bemyndigelse for sit Stift, D. D. 2 R. IV Nr. 313. Biskop Peder, tidligere Provst i Himmersyssel, er aabenbart Jens Grands Modstander; i hvert Fald nægtede Ærkebiskoppen at indvie ham, da han efter et uregelmæssigt og indviklet Valg var blevet valgt til Biskop i Aarhus. Han drog da til Rom, hvor han — følgende Ærkebiskoppens Taktik — nedlagde Embedet for derefter at blive udnævnt af Paven! Hans Udnævnelsesbulle er dateret d. 20. Apr. 1298 (D. D. 2. R. IV Nr. 296).

[14]) »Eftersom Jordelivets Kaar er ustadige, og det, der har synlig Væren — uden at man lægger Mærke til det — udvikler sig henimod Ikke-Væren, har Du paa frelsebringende Maade forud overvejet og betænkt dette og ønsket at forekomme Din Livsvandrings sidste Dag med en testamentarisk Bestemmelse«, Danmarks Riges Breve 2 R. IV Nr. 318.

[15]) D. D. 2 R. IV Nr. 318—19.

[16]) Acta p. 253.

[17]) Cf. ovenfor p. 61 f.

[18]) Da vi ikke hører noget om, at Kongen faar selve Pavens Dom med-

tens Bestræbelser lykkes dog ikke særlig godt; d. 10. Okt. afholdes et nyt Møde, hvor Isarn, i Overensstemmelse med Pavebrevet af 22. April, under Trusel om Bandlysning af Kongen og Interdikt over Riget formaner Kong Erik til at respektere Pavens Afgørelse og betale Erstatningen til Ærkebiskoppen [19]). Derefter opløses Næstved-Mødet [20]).

Dette blev altsaa Resultatet af Legatens første Møde med Kong Erik efter Dommen. Han har ved denne Lejlighed ikke faaet noget stærkt Indtryk af den fromme Hengivenhed mod Rom og Villighed til at efterkomme Pavens Afgørelse, som Magister Martin i Rom havde lovprist den danske Konge for!

Fra Næstved rejser Isarn til Løgumkloster, hvorfra han d. 4. Nov. skriver til Kongen, at han nu rejser til Lybæk for at udføre det ham paalagte Hverv, men en halv Snes Dage efter, at han er vendt tilbage, er han villig til at fortsætte Forhandlingerne i Roskilde eller Ribe, eftersom det maatte passe Kongen; han beder indtrængende denne om at komme til Stede eller i hvert Fald sende en Prokurator [21]).

Den pavelige Nuntius drager nu med sit Følge til Lybæk, hvor Ærkebiskoppen stadig opholder sig; han synes at have været her, siden han d. 30. Aug. overrakte Isarn Pavens Breve. Desuden er Biskopperne af Ribe og Slesvig til Stede som Kongens Udsendinge [22]). D. 13. og 14. Nov. forhandler Isarn med Ærkebiskoppen og Kongens Repræsentanter. Et Referat af disse Forhandlinger, skrevet af Dekanen i Lybæk, Johannes, er bevaret [23]).

Forhandlingerne, der finder Sted i Kapitelsalen, indledes med, at Ærkebiskoppen anmoder Legaten om at udnævne en Notar eller to edsvorne Mænd, der omhyggeligt kan nedskrive, hvad der bliver sagt.

---

delt, har Magister Martin eller en anden af Kongens Sagførere vel allerede bragt denne til Danmark.

[19]) Isarns Handling maa formentlig opfattes som en af de til admonitio canonica hørende Formaninger, der gaar forud for den egentlige Bandlysning; Bartholin har antagelig misforstaaet sin Kilde, cf. nedenfor p. 67, 69 og 72.

[20]) Efterretningen om dette Møde skyldes ogsaa Bartholin. Acta p. 254.

[21]) Acta p. 254 f.

[22]) Biskop Christian af Ribe er tidligere nævnt. Slesvigbiskoppens Navn er Berthold; han var blevet Biskop i 1287 og nævnes flere Gange; han døde d. 23. Dec. 1307.

[23]) Acta p. 255 ff. Referatets Rigtighed bevidnes bl. a. af Kantoren, Herman af Morum, Skatmesteren, Magister Segebard samt af Winand, fast Vikar ved Mariakirken.

Dette vil Isarn imidlertid ikke gaa med til; han siger blot: Sig, hvad der behager jer! (»Dicatis, quod placet vobis«). Grand beder derefter Suno, der er Kannik i Slesvig og Provst i Strand (i Ejdersted), læse den Skrivelse, han har givet ham. Suno rejser sig og læser Ærkebiskoppens Skrivelse, hvori Legaten anmodes om at undersøge den Fuldmagt, de to Bisper har fra Kongen, om de har nogen Bemyndigelse til at betale ham den Bøde, Paven har tildømt ham, eller føre Forhandling herom eller paa anden Maade bringe et Forlig i Stand. Ærkebiskoppen erklærer sig villig til at gaa ind paa et saadant Forlig. De to Biskopper trækker sig tilbage og raadfører sig med hinanden herom og svarer saa, at de kun har Fuldmagt til at overrække Grand et Lejdebrev (»litteras conductus annotatas«) fra Kongen! Ærkebiskoppen forlanger nu, at der skal spørges, om der overhovedet er nogen Prokurator til Stede fra Kongen. Da der ikke melder sig nogen, siger Grand, at skønt han nu har ventet mere end 12 Uger i Lybæk, og skønt han ved Breve til Bisperne og Stormændene har arbejdet paa at faa bragt Enighed til Veje, og skønt Isarn personlig har forhandlet med Kongen, saa har denne dog ikke ydet ham noget, bortset fra at Biskoppen af Ribe har bragt ham et Lejdebrev, som han overhovedet ikke tør benytte. For at Kongen ikke længere skal trække Sagen i Langdrag og holde Ærkebiskoppen for Nar, beder denne nu Legaten om, i Overensstemmelse med det Hverv, Paven har paalagt ham, virkelig at fuldbyrde Dommen og stævne Kong Erik til at sende befuldmægtigede Udsendinge (Prokuratorer) til Lybæk; Jens Grand tør ikke vove sig til Danmark for at føre Forhandlinger, da han ikke føler sig sikker der. Hertil svarer Isarn, at alt det, Paven har paalagt ham, er han villig til at udføre efter Rettens Forskrifter (»juxta viam juris«). Hermed afslutter han Mødet og bestemmer, at de skal mødes igen den følgende Dag.

Jens Grand indtager saaledes en fast og bestemt Holdning, der staar i skarp Modsætning til Isarns usikre og forhandlingsvenlige Kurs over for Kongen, jvfr. det forholdsvis elskværdige Brev, han for nylig havde sendt denne fra Løgumkloster.

Forhandlingerne den følgende Dag begynder med, at Grand anmoder Isarn om at gaa frem efter den foregaaende Dags »Dagsorden« (»juxta acta diei precedentis«). Men nu har han aabenbart irriteret den høje Prælat saa længe, at denne maa have Luft for sin Vrede. Det kommer nemlig til et pinligt Sammenstød mellem de to gejstlige Herrer, idet Isarn med mange drøje Ord farer op mod Ærkebiskoppen (»cum

magna animositate multis et satis duris verbis«); han hævder bl. a., at hvis han stævnede Kongen til Lybæk, vilde han ikke i Fremtiden kunne sætte sin Fod i Danmark i Anledning af den Sag, der var paalagt ham, og at Ærkebiskoppen da maatte betale alle hans Udgifter; endvidere lader han Pavens Brev om Gæsteriydelse (procuratio) til Legaten læse og befaler Ærkebiskoppen inden en Maaned at betale 30 Mark Sølv, kølnsk Vægt, in Ribe for sig og sit Stift samt at skaffe ham en god Hest i Lybæk.

Ærkebiskoppen svarer meget ydmygt (»satis mansuete et humiliter«): I behøvede ikke give mig en saadan Paamindelse herom. I ved jo, at jeg paa jeres Anmodning, før I drog til Danmark, har givet jer mit aabne Brev (nl. om at yde Isarn procuratio), skønt I bedre kunde have faaet dette Underhold af Lundestiftet end kræve det af mig, der er landflygtig. Dog, for at der ikke skal gives jer noget Paaskud over for mig, betaler jeg jer hermed de 30 Mark, da jeg haaber at have Venner her, som kan laane mig saa mange Penge. Thi jeg vil hellere betale Pengene nu, end under stor Fare sende jer dem blandt mine værste Fjender. Ja, selv om jeg kun havde en Skilling, vilde jeg dog dele den med jer, ja, jeg vilde endog sætte mit Liv til for jer. Jeg forstaar derfor ikke, hvad der gør jer saa opbragt paa mig. Endvidere vil jeg gerne give jer Penge til at købe en Hest for, da jeg ikke selv har nogen. Senere fik Legaten 30 Mark lybsk af Ærkebiskoppen til at købe en Hest for; han købte dog ikke nogen der.

Hermed er Forhandlingerne i Lybæk afsluttet; de havde saaledes ikke ført til det Resultat, Jens Grand havde ønsket.

Fra Lybæk rejser Isarn til Ribe, hvor han d. 13. Dec. befaler Biskopperne at erklære dem, der har fængslet Ærkebiskoppen og Provsten, for bandlyste; de skal tillige sørge for, at Interdiktet overholdes [24]).

Vi kommer nu til Aaret 1290. D. 16. Jan. er Isarn i Odense [25]), hvor ogsaa Kongen og Rigets Prælater er forsamlede. Isarn lader to Pavebreve læse, nl. de ovenfor nævnte Breve af 11. Maj om Legatens Ret til at sammenkalde Prælaterne og om hans Underhold. Endelig oplæses sandsynligvis ogsaa Brevene til Isarn af 27. Marts og 22. Apr.[26])

[24]) Acta p. 259. Bartholin.
[25]) Acta p. 259 f. Dette Møde kendes ogsaa kun fra Bartholin.
[26]) Acta p. 243—47.

Dette er den naturligste Forstaaelse af Ordene »Deinde exequitur mandatum apostolicum«, hvormed Bartholins Regest slutter [27]).

Den følgende Dag, d. 17. Jan., overgiver han Kongen en Formaningsskrivelse. Dette Møde, der minder meget om Næstved-Mødet, er aabenbart et Led i Isarns Forsøg paa at faa Sagen ordnet ved at gaa lempeligt til Værks, i St. f. som Jens Grand kort og godt at kræve Pavens Afgørelse respekteret og befale Kongen at betale Bøden. Disse mange Forhandlinger passer Kong Erik udmærket, idet han haaber ved denne Forhalingspolitik at kunne slippe billigere.

Samme Dag lader Kong Erik sit Svar paa Legatens Formaningsskrivelse og Pavens Dom forelæse. Brevet gør nærmere Rede for, paa hvilke Betingelser han er villig til at slutte Fred; desværre er det ikke bevaret; dog kan man vel i nogen Grad slutte sig til dets Indhold ud fra det følgende Aktstykke.

Kong Erik udsteder d. 19. Jan. en Fuldmagt for Biskop Henrik af Reval [28]). Det fremgaar heraf, at Kongen paa ingen Maade drømmer om at betale den store Bøde eller blot en væsentlig Del heraf. Biskop Henrik bemyndiges til at tilbyde Ærkebiskoppen en Skadeserstatning paa 3000 Mark Sølv for, hvad han har mistet under sit Fangenskab; desuden skal han aftale Tid og Sted for et Møde mellem Kongen og Ærkebiskoppen, hvor de kan forhandle om det, der endnu maatte være dem imellem. Dette er aabenbart Indholdet af Kongens Fredstilbud!

Biskop Henrik tager nu til Lybæk for at drøfte Sagen med Jens Grand, der stadig opholder sig her [29]). Forhandlingerne føres i det Hus, hvor Ærkebiskoppen bor. Den ovenfor omtalte »notarius publicus« Bartholomæus udfærdiger paa Grundlag af skriftlige Optegnelser, der overgives ham, en officiel Fremstilling af Mødets Forløb [30]).

Ærkebiskoppen anmoder her om, i Overensstemmelse med Biskop Henriks Fuldmagt, at maatte faa det resterende [31]) af de 3000 Mark

[27]) Cf. D. D. 2 R. V Nr. 2.

[28]) Acta p. 260 f. Brevet er udfærdiget af Notaren Bartholomæus Ortolani af Pamiers, der formentlig hører til Legatens Følge. Af Brevet fremgaar det desuden, at Biskop Peder af Viborg, der som ovenfor omtalt havde været i Rom samtidig med Jens Grand, nu ogsaa er kommet til Odense.

[29]) Acta p. 261 ff.

[30]) Flere af Kannikerne, bl. a. Dekanen, Kantoren, Skolastikeren og Skatmesteren, nævnes som Vidner.

[31]) Det fremgik af Henriks Fuldmagt, at Grand havde faaet noget af sit Gods tilbage.

Sølv anvist. Henrik svarer, at han desværre ikke har Pengene, men Kongen beder om Henstand i tre Aar, saaledes at han kan betale 1000 Mark om Aaret; desuden vil Kongen gerne forhandle med Jens Grand, saa de i Overensstemmelse med Pavens Bud kan naa til Enighed i de forskellige Stridspunkter. Ærkebiskoppen faar desuden Tilbud om Lejdebreve fra Kongen, Biskopperne og Stormændene. Efter Overvejelse kommer Jens Grand til det Resultat, at skønt han, efter den Fængsling og Mishandling, han har været Genstand for, vel ikke burde modtage et saadant Lejde, saa vil han dog, for at Freden kan blive genoprettet, hvilket ligger ham meget paa Sinde, og for at fratage Bagvaskere al Grund til at sige det modsatte, indvillige i at møde Kongen i København d. 15. Juni. Han tager dog alle mulige Forbehold og kræver bl. a. Tilladelse til at opholde sig med sine Drabanter og Ledsagere paa Bispens Slot og i Kirken, ligesom ogsaa Legaten og Rigets Biskopper skal være til Stede ved Forhandlingerne. Desuden skal der ydes ham Sikkerhed baade ved Lejdebreve og ved væbnet Beskyttelse. Derefter følger Ordlyden af det Lejdebrev, gældende fra d. 13. Juni til d. 1. Okt., som han fordrer. Man maa sige, at Ærkebiskoppen her træffer meget omfattende Sikkerhedsforanstaltninger. Hvis Kongen paa nogen Maade krænker Lejdebrevet, skal alt det Gods, han ejer i Lunde Stift, og alle kongelige Rettigheder tilfalde Lundekirken og Jens Grand til evig Tid, ligesom Rigets Biskopper [32]) og højeste verdslige Stormænd [33]) skal være løst fra deres Troskabsed til Kongen. Endelig bestemmes, at Soldaterne skal møde Ærkebiskoppen i Ystad 2. Pinsedag, d. 8. Juli, for at føre ham til København og derfra til Hammershus eller Lybæk, efter som det maatte behage ham. Lejdebrevet skal tilsendes Jens Grand i to Eksemplarer inden d. 1. Maj.

Kong Erik udsteder Lejdebrevet til Ærkebiskoppen d. 4. Marts i Aalborg [34]). Paa flere Punkter afviger det dog fra det Brev, Grand havde opstillet; f. Eks. nævnes der intet om, at Biskopperne og Stormændene skal være løst fra deres Troskabsed, hvis der sker Ærkebiskoppen nogen Overlast; derimod skal i saa Tilfælde Ugerningsmændene landsforvises og deres Gods. tilfalde Lundekirken og Jens

[32]) Det skyldes formentlig en Afskriverfejl, at Viborgbiskoppen her kaldes Nicolaus i St. f. Peder, Acta p. 263 L. 13.

[33]) Hertug Valdemar af Jylland, Fyrst Witzlav, Grev Gerhard af Holsten, Hertug Kristoffer samt 30 Riddere.

[34]) Acta p. 264 ff.

Grand. Der nævnes kun Navnene paa 25 Riddere, men dette skyldes maaske Brevets mangelfulde Overlevering. Samme Dag, den 4. Marts, garanterer 30 Riddere desuden skriftligt Ærkebiskoppens Lejde [35]). Ogsaa Isarn og Biskop Henrik af Reval er i Aalborg; Legaten har aabenbart forhandlet med Kongen, og d. 6. udsteder han en ny Formaningsskrivelse til ham om at respektere Pavens Dom [36]).

Kong Erik nøjes dog ikke med at føre Forhandlinger med den pavelige Nuntius i Danmark; han lader ogsaa sine Udsendinge i Rom tage sig af Sagen, idet de indgiver flere Ansøgninger til Paven. Dette fremgaar af en Række Pavebreve af 15. og 18. Marts, der giver Kongen forskellige Begunstigelser [37]). Bonifacius giver saaledes sin Legat Bemyndigelse til at tillade Kongen, naar han er blevet løst af Bandet, at lade sin Kapellan holde Messe paa Steder, der er under Interdikt, dog kun for lukkede Døre, med dæmpet Stemme og med Udelukkelse af bandlyste. Ligeledes faar han Tilladelse til at lade sin Kapellan holde Messe før Daggry. Et tredie Brev bemyndiger Isarn til paa visse Betingelser at løse Kong Erik, Hertug Kristoffer og andre, der har været delagtige i Fængslingen, fra Bandet, samt meddele de gejstlige, der trods Interdiktet har holdt Gudstjeneste, Dispensation. Af fjerde Brev synes det at fremgaa, at Isarn har stødt paa Modstand under sine Bestræbelser for at tilvejebringe Fred og Enighed. Han faar nu Bemyndigelse til ved »censura ecclesiastica« at tvinge saadanne »turbatores et impedientes quoslibet pacem ipsam publice vel occulte« [38]) til at undlade at forstyrre og hindre ham. Maaske tænkes der herved paa Tilhængere af Jens Grands strenge Standpunkt. I det næste Brev fortæller Paven, at Kong Erik a. H. t. Landets Forsvar havde giftet sig med den svenske Kong Birgers Søster, Prinsesse Ingeborg, fordi han ved dette Gif'ermaal haabede at faa betydelig Hjælp fra Svogeren! Imidlertid er Erik og Ingeborg beslægtede i fjerde Led, hvorfor deres Ægteskab ikke er tilladt efter kanonisk Ret [39]). Isarn

---

[35]) Acta p. 266 f. Hvis Lejdebrevet krænkes, vil Ridderne gaa i »Indlager« i Odense, d. v. s. drage ind i Byen og ikke forlade den, før der er ydet Ærkebiskoppen Bod og Erstatning i Overensstemmelse med Lejdebrevet for den Overlast, han maatte blive Genstand for.

[36]) Acta p. 267 f.

[37]) Acta p. 269 ff.

[38]) Acta p. 272 L. 5 f.

[39]) Cf. c. 8 X IV, 14. Om Kirkens Forsøg paa at faa Incestreglerne indført

maa derfor, p. Gr. a. de »scandala«, der vilde blive Følgen af deres »seperacio«, give Kongen Dispensation, naar han er løst fra Bandet. Det følgende Brev er til Grev Johan og Grevinde Filippa af Hainaut. Kong Eriks og Mag. Martins Sendebud, der var paa Vej til Rom, er blevet fængslet, mishandlet og udplyndret paa Rejsen gennem Grevskabet, ja, en af Rejseselskabet, en Subdiakon, er endog død af Pinslerne. Desuden blev der røvet Penge, Heste og andet Gods fra dem. Skønt Kongen indtrængende har anmodet Greven og Grevinden om at udlevere eller erstatte det stjaalne, har de dog nægtet det; men Paven giver dem nu strengt Paalæg herom. Endvidere faar Isarn Bemyndigelse til at indsætte tre af Kongens gejstlige som Kanniker ved Domkirkerne i henholdsvis Roskilde, Ribe og Slesvig. Det sidste af Brevene angaar ikke Jens Grand-Striden, men er adresseret til Ærkebiskoppen af Riga og Biskopperne paa Øsel og i Dorpat, hvem Paven befaler at støtte Kong Eriks Vasaller mod Hedningernes Angreb [40]).

Disse Pavebreve viser, at Kongen, samtidig med at han drøfter Sagen med Legaten i Danmark, har optaget nye Forhandlinger direkte med Kurien gennem sine Udsendinge i Rom. Det fremgaar tydeligt af Bartholins Regest [41]), at det er Magister Martin, der paa Kongens Vegne indgiver de forskellige Andragender til Paven. Hvad enten Martin har været i Danmark efter Dommens Afsigelse, eller han hele Tiden har opholdt sig i Rom som den danske Konges Gesandt ved Pavestolen, har baade han og Kong Erik indset, at det var nødvendigt paany at drøfte Sagen med Paven og ikke blot med Legaten, der kun havde en begrænset Kompetence; dette var nødvendigt for at opnaa saadanne Indrømmelser af Paven, at Bøden kunde bringes ned paa et Minimum, som Kongen havde Mulighed for at betale og saaledes faa en Afslutning paa Striden med Ærkebiskoppen. Der gaar derfor atter Bud mellem Kongen og hans Prokurator i Rom, og det er nogle af disse Udsendinge, der bliver overfaldet af Grev Johan [42]). De er formentlig rejst fra Dan-

---

i Danmark, cf. min Afh.: Kanonisk Rets Indflydelse paa Jyske Lov, i Med Lov skal man Land bygge, Festskr. f. Jyske Lov, p. 105 f.

[40]) D. D. 2 R. IV Nr. 24.

[41]) Acta p. 270.

[42]) At de omtalte Sendebud benævnes »... quidam nuncii magnifici principis Erici illustris regis Dacie ac dilecti filii magistri Martini Daci canonici Parisiensis, cancellarii regis eisdem...«, Acta p. 273 L. 34 ff., maa vel forstaas paa den Maade, at de gaar Bud mellem Kongen og Kansleren.

mark hen paa Efteraaret 1298 [43]), da Erik Menved har indset, at han ikke kommer nogen Vegne med Isarn.

Den store Imødekommenhed, Brevene viser Kong Erik, er et Vidnesbyrd om, at denne har en dygtig Diplomat ved Pavestolen; men samtidig viser de ogsaa, at Bonifacius VIII, optaget af andre og vigtigere Spørgsmaal, navnlig Striden med Frankrig, er ved at svigte sin Ærkebiskop i det fjerne Norden. Brevene indeholder betydelige Indrømmelser til Kongen og maatte virke som en værdifuld Støtte for det nationalkirkelige Parti [44]).

Imidlertid har Jens Grand begivet sig til Hammershus, og her udfærdiger han d. 4. April en Skrivelse, hvori han beklager, at Kongens Lejdebrev ikke har den Ordlyd, som var aftalt med Biskop Henrik. Dog vil Grand alligevel indvillige i at komme til København, idet han vil lade Isarn og eventuelt Biskop Jens Krag eller en anden Biskop afgøre, om Kongens Lejdebrev er fyldestgørende. Han er ivrig for at fjerne al Grund for den Beskyldning mod ham, at det skulde være hans Skyld, at der ikke kan opnaas Fred og Enighed. I det hele taget faar man af dette og andre Breve Indtryk af, at Jens Grand har stillet sig imødekommende og forhandlingsvenlig over for Kongen og Isarn. Ganske vist mener han, at Legaten efter det Hverv, der var blevet ham paalagt, burde indtage en mere bestemt Holdning over for Kongen, men alligevel er han dog villig til at rette sig efter Isarns Henstillinger.

Den pavelige Nuntius opholder sig i April Maaned i Ribe, hvor han d. 22. erklærer at have modtaget Ærkebiskoppens Brev [45]). Herfra drager han til Næstved, hvor han træffer Kongen [46]). D. 4. Maj lader Isarn Jens Grands Brev læse op, hvorefter Kongen overdrager ham Lejdebrevet samt Riddernes Forpligtelsesbrev, for at han sammen med

---

Iøvrigt er dette første Gang, Martin nævnes efter Processen, hvilket maaske skyldes, at han har opholdt sig i Rom.

[43]) Da Paven i Brevet i Marts 1299 siger, at han nylig har hørt om Overfaldet (»nuper«, Acta p. 273 L. 23), er det ikke sandsynligt med Suhm at antage, at der er Tale om de Udsendinge, der rejste til Rom i 1296 ved Processens Begyndelse.

[44]) Naar Erik Menved saaledes opnaar Pavens Tilladelse til at ansætte tre af sine gejstlige ved Domkirkerne, staar dette i direkte Modsætning til Jens Grands Kirkepolitik; en tilsvarende Begunstigelse opnaaede Valdemar Sejr af Gregor IX i 1238 (Bull. Nr. 282).

[45]) Acta p. 277.

[46]) Acta p. 277. Bartholin.

Biskop Jens Krag kan overveje, om den Sikkerhed, der er lovet Ærkebiskoppen, er tilstrækkelig. Naar Bartholin dernæst fortsætter: Sed Isarnus subito mutatus per censuram ecclesiasticam pellit regem ad satisfaciendum archiepiscopo [47]), kunde dette vel forstaas ud fra Isarns svingende Temperament, som ogsaa hans pludselige Heftighed mod Jens Grand i Lybæk er et Vidnesbyrd om; men det sandsynligste er dog med D. D. 2 R. V Nr. 35 at antage, at Bartholin har misforstaaet sit Forlæg, der sikkert har været en Redegørelse for Forhandlingerne, affattet af Notaren Bartholomæus. Isarn har da ikke pludselig afbrudt Forhandlingerne og bandlyst Kongen, men Mødet er sluttet med, at Isarn atter her har gentaget sit ovenfor omtalte Formaningsbrev til Kongen om under Trusel af Bandlysning at efterkomme Pavens Afgørelse.

Mødet fortsættes i Roskilde, hvor Kongen d. 7. giver Indbyggerne i Skaane Meddelelse om det Lejde, han har givet Jens Grand; han forbyder dem samtidig paa det strengeste at forulempe Ærkebiskoppen og hans Følge paa nogen Maade [48]). D. 11. meddeler Isarn og Jens Krag Ærkebiskoppen, at de har modtaget hans Brev af 4. April og at de efter nøje at have undersøgt Kongens og Riddernes Lejdebreve samt Kongens Brev til Indbyggerne i Skaane finder Lejdet fyldestgørende og opfordrer ham indtrængende til at komme til København, da de tror, hans Komme vil føre til Fred og Enighed mellem ham og Kongen [49]). D. 18. sammenkalder Isarn de danske Prælater til Mødet i København d. 17. Juni [50]). D. 11. Juni udsteder Kongen i København det endelige Lejdebrev til Jens Grand [51]). Efter disse langvarige og omstændelige Forberedelser kunde man nu tage fat paa de afgørende Forhandlinger mellem Kongen og Ærkebiskoppen.

Forhandlingerne i København.

Mødet i København kommer saaledes langt om længe i Stand, og alle interesserede Parter indfinder sig. Det var oprindelig bestemt, at

[47]) Acta p. 277 L. 34 ff.

[48]) Acta p. 278.

[49]) Acta p. 278 f.

[50]) Acta p. 279. Bartholin.

[51]) Acta p. 279 ff. Ved en Afskriverfejl kaldes Biskop Josef af Børglum her Peder (cf. Bull. Nr. 906; 20/4 1298).

Gods over Ærkebiskoppens Havne, med mindre der udstedes et for hele Riget gældende Forbud. Bestemmelsen om Tolden gaar ud paa, at Kirkens Mænd og undergivne skal være fritaget for al ny kgl. »thelonium« og »pedagium«, med mindre disse Afgifter paalægges i Overensstemmelse med Danehoffets Beslutning og under Overholdelse af de Regler, som Landets Ret foreskriver. Dette maa betegnes som et Nederlag som Kirkerettens Krav, som Grand saa klart havde fremstillet. Kristoffers Haandfæstning fra 1320 bestemmer, at der ikke maa paalægges nye Toldafgifter; der tilsiges Borgerne fuldstændig Handelsfrihed, ligesom alle Varer kan eksporteres frit og uden Fradrag, idet Eksportforbud kun kan udstedes, naar Nødvendigheden tvinger dertil, og da kun med Raadets Samtykke. Saaledes ogsaa Valdemars Hdf. af 1326. Kirkens Ledere har altsaa ikke været i Stand til at faa den kanoniske Retsopfattelse gennemført.

Art. 6.

> »Fremdeles skal alt det Gods, som Lundekirken nu har og maatte faa i Fremtiden, og alle, som i Fremtiden bor paa samme Gods, være fri og undtagne for ethvert kongeligt Krav og for Kongens Ret og Tynge, og Ærkebiskoppen skal have alle kongelige Rettigheder over samme.« [39])

Hertil svarer Kongen, at »det fører til Svækkelse af Kongens og Rigets Gods og af hans Ære, hvorfor han ikke tilsteder det« [40]).

En naturlig Følge af Gejstlighedens Exemtion fra verdslig Jurisdiktion maatte blive, at denne Exemtion skulde udstrækkes til ogsaa at gælde Kirkens Herremænd og undergivne (»homines et familia«) og deres Jord. Kirkens Godser og deres Beboere maatte fuldstændig fritages for alle Skatter til Staten, og Biskoppen have alle kgl. Rettigheder inden for dette Omraade. Dette er den kanoniske Opfattelse, og det er den, Jens Grand giver en saa prægnant Formulering i denne Artikel. Principielt var det ogsaa til en vis Grad lykkedes Kirken at faa

---

[39]) Item quod omnia bona, que Lundensis ecclesia nunc habet et habitura est in futurum, sint libera et exempta ab omni exaccione, jure et onere regio, et omnes eadem de cetero inhabitantes, et omnia jura regia habeat archiepiscopus in eisdem. Acta p. 289.

[40]) Ad sextum, quod tendit ad dilapidacionem bonorum et honoris regis et regni, quare illum non concedit. Acta p. 296.

konsekvent Standpunkt, idet han ud fra Kirkeretten hævder, at Ærkebiskoppen selv kan dispensere fra Udførselsforbudet, ligesom Kongen kan. Erik Menved indser dog straks, at der heri ligger en Indskrænkning af Kongens Myndighed, hvorfor han afviser Kravet.

Hvor stor en Rolle dette Punkt har spillet i Striden mellem Erik Menved og Jens Grand, kan være vanskeligt at afgøre. Efter Kongens Udtalelser om Forbudet mod at bringe noget til Bornholm har der været god Begrundelse for dette Forbud, saaledes at der ikke herved er tilføjet Jens Grand nogen nævneværdig Krænkelse; men Ærkebiskoppens Ord synes at vise, at Erik Menved i det hele taget har udstedt Udførselsforbud vilkaarligt og ogsaa vilkaarligt givet Dispensationer.

Det er ovenfor omtalt, at Paven i sin Dom strengt forbød Kongen at hindre Ærkebiskoppen i frit at føre sine Penge og sit Gods ud af Landet, og flere europæiske Kirkeprovinser udsteder i dette Tidsrum adskillige Forordninger mod Udførselsforbud og mod at paalægge Kirker og gejstlige Skatter af enhver Art, ligesom ogsaa den universelle Kirkeret truer med Bandlysning for Paalæg af »pedagia« og »guidagia«, cf. saaledes selve Bonifacius VIII i c. 4 in VIto III, 20. Bestemmelsen gentages i flere Buller fra det 14. Aarh., f. Eks. i Bonifacius VIII's berømte Bulle Clericis laicos c. 3 in VIto III, 23 [37]). I smuk Overensstemmelse med Kirkerettens Forordninger om Bandlysning og Interdikt for Overtrædelse af det kirkelige Forbud ser vi Jens Grand i et Brev fra anden Proces i Rom under Omtalen af Pavedommens Bestemmelse om Udførselsforbud betone, at Interdiktet fortsat skal hvile over Landet, hvis der paatvinges Ærkebiskoppen noget Forbud mod frit at føre sit Gods ud af Landet [38]).

Ærkebiskoppens Artikler er saaledes i god Overensstemmelse med Kirkeretten. At Kongen a. H. t. sin Regeringsmyndighed ikke kan antage dem, er lige saa indlysende. Det er iøvrigt interessant at sammenligne hans Stilling med Filip den Smukkes, da denne rammes af Bonifacius VIII's Bulle Clericis laicos, men ved sit Forbud mod at udføre præget Mønt tvinger Paven til Eftergivelse.

Af danske Bestemmelser om Udførselsforbud fra den nærmest følgende Tid kan nævnes, at der ved det saakaldte Isarnus-Forlig i 1303 træffes den Afgørelse, at Lundekirkens Mænd frit kan udføre deres

---

[37]) Hinschius V p. 213 Anm. 5; p. 216 Anm. 7.

[38]) Acta p. 315 L. 23 ff.

ja dispenserede endog fra det mod Betaling. Den Abel-Kristofferske Forordning forbyder saadanne »inhibiciones« (»arrestaciones«), men alligevel udstedes de hyppigt, og det uheldige er, at Kongen alene bestemmer, hvornaar Udførselsforbud skal udstedes, i hvilke Landsdele det skal gælde, hvilke Varer det skal omfatte, hvilke Byer der skal begunstiges ved Dispensation, og hvor meget der skal betales herfor. Rigsloven af 1284 bestemmer derfor, at der maa udstedes Forbud mod Export, navnlig af Korn, Flæsk, Smør og Heste, naar alle Lande anmoder herom, men at Kongen og hans Embedsmænd saa heller ikke maa dispensere fra Forbudet; den jyske Redaktion af Loven tilføjer, at Forbudet skal udgaa inden 1. Nov.

Paa lignende Maade forholder det sig med Tolden; oprindelig er den en Udførselstold, men bliver efterhaanden baade Udførsels- og Indførselstold, idet Afgiften svares, hver Gang Varerne føres over Toldgrænsen. Tolden opkræves i hver By og er forskellig i hele Landet. Toldsatserne er generende for Borgernes Samkvem, hvorfor Kongen ogsaa hyppigt gennem sine Privilegiebreve skænker, navnlig mindre Byer, Toldfrihed. Den Abel-Kristofferske Forordning forbyder foruden alle vilkaarlige Udførselsforbud og Beslaglæggelse af Gods ogsaa Paalæg af ny Told. Særlig Interesse for Jens Grand-Striden har Toldforholdene i Skaane; fra denne Landsdel faar Kongen Told af Sildemarkederne i Skanør og Falsterbo, og Privilegierne synes at vise, at i det 13. Aarh. er ingen, der ikke er særlig priviligeret, toldfri i Skaane.

Erik Glipping og Jacob Erlandsen bliver uenige om Tolden, idet Kongen bebrejder Ærkebiskoppen, at han tager den Told, der opkræves paa Kirkens Territorium [35]). Denne Anklage, der forekommer sammen med Klagerne over, at Jacob Erlandsen tager Vraggods, Danefæ, 40-Marks Bøder o. s. v., afviser denne, idet han gør gældende, at inden for Kirkens Omraade har Ærkebiskoppen Ret til disse Afgifter [36]). Dette er en konsekvent Opfattelse ud fra den kanoniske Ret, og vi ser atter her Overensstemmelsen mellem Jens Grand og Jacob Erlandsen; naar førstnævnte kræver, at Kongen ikke maa paalægge nye Toldafgifter eller udstede nye og unyttige Forbud, indvilliger Kongen heri, thi dette er jo, som ovenfor vist, ikke andet, end hvad dansk Lov befaler. Men Jens Grand gaar videre end Jacob Erlandsen og indtager et endnu mere

---

[35]) Acta p. 12, p. 31.
[36]) Acta p. 24, p. 38.

Artiklerne handler altsaa om Kongens Udførselsforbud, nye Toldafgifter o. s. v. Udførselsforbudet har spillet en vis Rolle i Striden mellem Kongen og Ærkebiskoppen; det er ovenfor omtalt, hvorledes Erik Menved forbød at udføre noget fra Skaane til Bornholm, da Grand efter sin Flugt fra Fængslet var naaet hertil. Forbudet udstedtes efter Samraad med Landets Stormænd, og Aarsagen var, at Ærkebiskoppen her husede adskillige fredløse, navnlig var man bange for, at Kongemorderne havde et Tilflugtssted paa Hammershus; man maatte derfor afskære dem fra at faa yderligere Støtte fra Skaane [33]).

Paven omtaler i sin Dom Kongens Udførselsforbud, idet han siger, at Ærkebiskoppen og hans Tilhængere ikke paa nogen Maade maa hindres i at føre deres Indtægter og anden Ejendom som Guld, Sølv o. s. v. ud af Landet [34]).

Der er en vis Sammenhæng mellem Udførselsforbudets og Toldens Historie; det drejer sig i begge Tilfælde om Indtægter, der tilflyder Kongen ved Afgifter af Handel. Udførselsforbudet optræder først i Form af Forban, d. v. s. en Afgift, hvorved man købte sig Ret til at sejle bort fra Byen med det, man havde tilhandlet sig. Af yngre Oprindelse end Forban er Tolden, der har det tilfælles med førstnævnte Afgift, at den oprindelig er en Afgift af Personen for Beskyttelse af hans Handelsfærd; men ret hurtigt gaar den dog over til at blive en Afgift af Varerne. Ligeledes forandres Forban fra at være en fast Afgift til et Forbud mod Udførsel af visse Varer. Kongen forbyder egentlig ikke Købmændene at forlade Byen, men han forbyder dem at udføre bestemte Varer. Forbudet rammer altsaa nu ligesom Tolden selve Varerne.

Et saadant Forbud kunde i Krigstider og under visse Omstændigheder være nødvendigt, men Kongerne benyttede Forbudet vilkaarligt,

---

Danmarks Riges Breve 2 R. V. Nr. 50 Anm. 1. mener, at Svarene ikke helt følger Ærkebiskoppens Artiklers Rækkefølge, »saaledes synes Svarene til den tredje—sjette Artikel i Virkeligheden at angaa Artiklerne fire—syv.« Dette er dog næppe rigtigt. Ganske vist kunde Kongens Svar til Art. 3 synes at svare til Art. 4; men da vi ikke kender Ærkebiskoppens Art. 3, staar den Mulighed jo stadig aaben, at Svaret vilde passe endnu bedre til denne Art. Det forekommer mig desuden, at Ordene »homines et familia Lundensis ecclesie« i Kongens Svar til Ærkebiskoppens Art. 5 viser, at Svaret refererer sig til denne Artikel. Hvad Indholdet angaar, passer Svarene 5—6 ogsaa bedre til Art. 5—6 end 6—7.

[33]) Acta p. 209.

[34]) Acta p. 241 L. 30.

historisk og kirkeretsligt set har god Begrundelse for disse Krav. At Kongens Svar er imødekommende, er ogsaa forstaaeligt, da den danske Ret og Kirkeretten er blevet nogenlunde enige om disse Spørgsmaal.

Art. 3—5. Heller ikke 3. Artikel blandt »Postulaciones archiepiscopi« er besvaret; derimod haves Slutningen af Art. 4:

> »... hvorved der hyppigt tilføjes Ærkebispen og hans Tilhængere megen Skade, og dersom Kongen, efter at et Forbud er udstedt, maatte have givet nogen Tilladelse til at udføre Gods af Riget, skulde Ærkebispen kunne gøre det samme overfor sine undergivne« [29]).

Hertil svarer Kongen:

> »Til den tredje siger han, at han ikke uden rimelig Grund forbød eller tillader — saavidt det beroede paa ham — at det forbydes nævnte Ærkebiskop at udføre sit Gods at nævnte Rige.
>
> Til den fjerde siger han, at det strider mod Rigets Ære, da det ikke sømmer sig, at Rigets Styre afhænger af Ærkebispens Samtykke« [30]).

Ærkebiskoppens 5. Art. er bevaret in extenso:

> »Fremdeles maa der ikke paalægges Lundekirkens Mænd og undergivne nye Told- og Vejafgifter eller udstedes nye og uvante Forbud« [31]).

Kongens Svar lyder:

> »Til den femte siger han, at han vil, at Lundekirkens Mænd og undergivne skal have den Frihed, som de har i fornævnte Artikel« [32]).

---

[29]) ... Propter quod archiepiscopus et sui frequentes multis dampnis afficiuntur, et si rex post inhibicionem aliquibus licenciam dederit bona de regno extrahendi, archiepiscopus idem facere posset suis. Acta p. 289.

[30]) Ad tercium dicit, quod non inhibebat nec inhiberi permittit, quatinus in ipso esset, sine causa racionabili, quo minus dictus archiepiscopus possit de dicto regno extrahere bona sua.

Ad quartum dicit, quod contra honorem regni tendit, quia non decet, quod a consensu archiepiscopi dependeat regni moderacio. Acta p. 296.

[31]) Item quod hominibus et familie ecclesie Lundensis nova telonia seu pedagia non imponantur, aut alique nove et inusitate fiant inhibiciones. Acta p. 289.

[32]) Ad quintum dicit, quod vult, ut homines et familia Lundensis ecclesie illam libertatem habeant, quam habent in articulo predicto. Acta p. 296.

privetur, nisi ad mandatum summi pontificis speciale, si fuerit episcopus, sed, si inferior clericus quicunque, ad mandatum sui ordinarii judicis spiritualis, dummodo coram eo canonice fuerit convictus [22]). Saaledes ogsaa Valdemar Eriksens Haandfæstning af 1326 Art. 3 og 5 [23]). For saa vidt er dansk Lov i god Overensstemmelse med kanonisk Ret; men dette overholdes ikke, og fra det voldsomme 13. Aarh. haves mange Eksempler paa, at gejstlige bliver stillet for verdslig Domstol, ja, endog fængsles og dræbes af Lægmænd. Herover klager Jacob Erlandsen, og ogsaa Klosterkrøniken fra Øm viser, at Gejstlighedens privilegium fori ikke altid respekteres, idet Abbed Bo tvinges til at give Møde for en verdslig Domstol [24]).

Selv om Gejstligheden saaledes søger at værge sine Medlemmer, idet den baade forbeholder sig Dommen over dem, naar de har forbrudt sig, og tiltager sig Dommen over deres Fornærmere og rammer dem med Bandstraalen og andre kirkelige Straffe, maa det dog ikke glemmes, at under den Kamp, der raser mod Kirken i sidste Halvdel af det 13. Aarh. og Begyndelsen af det 14. Aarh., er Hierarkiet stadig udsat for Overfald og Forulempelser fra Kongerne og de verdslige Stormænds Side. Herom har vi Vidnesbyrd fra Jacob Erlandsen, Jens Grand og Esger Jul [25]) samt fra Kirkemødet i Helsingborg 1345 [26]), ligesom ogsaa Paven i et Brev af 10. Apr. 1377 taler om de Overgreb, Gejstligheden i Lunde Stift er Genstand for [27]). At disse Udtalelser ikke er ensidige og misvisende Paastande viser bl. a. det Dokument, som 12 Adelsmænd i Salling Herred udsteder i Aaret 1377, i hvilket de ved Ed forpligter sig til at forsvare Kirken »med hendes Personer og hvad dertil hører, fordi de have befundet arme Danmarks Rige og hendes Indbyggere at have lidt fordærvelig Skade af Rov og Brand«, og de frygter Guds Straf, »fordi at Kirken og Kirkens Personer er meget foragtet og skilt fra deres Friheder« [28]).

Vi har hermed peget paa Forudsætningerne for Jens Grands to første Artikler, om vi da har opfattet disse rigtigt, og vist, at han baade

[22]) Aarsb. f. Geh. II, p. 9. Thords Artikler, Aarsb. f. Geh. V, p. 31 ff.

[23]) Diplomatarium Svec. III, Nr. 2561.

[24]) Cf. min Afh. Striden mellem Øm Kloster og Aarhusbisperne, Dansk Teol. Tidsskr. 1939, p. 142.

[25]) Acta p. 367.

[26]) Suhm XIII p. 796.

[27]) Acta pontificum I Nr. 752, 753; cf. Nr. 723.

[28]) Kh. S. 1 R. I, p. 45.

Nemo umquam c. 1 C. XI qu. 1 [18]). En anden vigtig Bulle er den tidligere omtalte Si quis suadente c. 15 C. XVII qu. 4, der bandlyser den, der øver Vold mod gejstlige.

Ogsaa i Danmark fik Gejstligheden egen Jurisdiktion efter Kirkeretten [19]). Hvornaar de kirkelige Domstole er blevet anerkendt, vides ikke, men sandsynligvis er det først sket under Kong Niels; denne Opfattelse bygger paa Roskildekrønikens kendte Beretning om Patarineroprøret, der resulterede i, at Biskop Peder fik sat igennem, »ut nullus laicus querimoniam super clericos in placitis faceret, sed in sancta synodo, quod prius nequaquam licuit« [20]). I den følgende Tid trænger den kirkelige Jurisdiktion saa fuldstændigt igennem, at den paa Landskabslovenes Tid slet ikke er noget Problem; den betragtes aabenbart som selvfølgelig [21]).

Anderledes blev Forholdet i det 13. og 14. Aarh. Udvidelsen af den gejstlige Jurisdiktion i næsten alle Retninger bliver i det 13. Aarh. en af de vigtigste Opgaver for Hierarkiet i Norden, fordi denne Jurisdiktion er dets vigtigste Støtte. Eksempler paa de mange Forseelser, der nu betragtes som hørende under Kirkens Domstol, skal senere nævnes. Efter at Gejstligheden var blevet fritaget for at møde for verdslig Domstol, var det en Selvfølge, at de kun kunde anklages for den biskoppelige Domstol, hvorfor Stridigheder mellem gejstlige og Lægmænd ogsaa maatte afgøres af denne Domstol; dette gjaldt ogsaa kriminelle Sager. Den danske Ret anerkender ogsaa denne Opfattelse, cf. f. Eks. Thords Artikel 10: Item clericus ordines habens et coronam, si vulneraverit vel occiderit laicum vel e converso, super hoc non debent veredici discernere. Officielt vedbliver dette at være den danske Rets Standpunkt; det hedder saaledes i Kong Kristoffers Haandfæstning af 1320, Art. 2: Item non citentur clerici ad placitum seculare vel coram judice seculari, sed coram judice suo ecclesiastico pro quacumque causa citentur et ibidem legitime convincantur, og paa lignende Maade i Art. 7: Item ut nullus episcopus seu ecclesiastica persona capiatur, exulet, vel bonis suis

[18]) Nemo umquam episcopum aut reliquos clericos apud judicem secularem accusare presumat.

[19]) Cf. P. J. Jørgensen: Dansk Retshistorie p. 525 ff. For Sverige, se Bååth p. 203—29.

[20]) Scr. min. I, p. 26.

[21]) Ganske anderledes forløber Udviklingen i Norge, hvor Bønderne stiller sig langt mere uvillige over for Kirkens Krav om egen Jurisdiktion, cf. herom J. A. Seips anf. Afh.

Grands Udtalelser giver sikkert et ret godt Billede af Forholdene i Landet. Martins Forsøg paa at benægte Rigtigheden af det fremførte skal næppe tages alvorligt; det er den Slags Benægtelser, han saa flittigt strør om sig med. Ogsaa Jacob Erlandsen klager over, at Lægmænd opkaster sig til Dommere over Kirkens Mænd, fælder Dødsdomme over dem, ja, vover tilmed at dømme deres Lig til Begravelse i uindviet Jord; Kongen straffer overhovedet ikke den Slags Forbrydelser [15]). Jacob Erlandsen opfordrer derfor Kong Kristoffer til at undlade at tvinge Prælaterne til at møde for sig eller for nogen verdslig Domstol; de skal have Lov til frit at udøve deres Domsmyndighed og afgøre kirkelige Sager i Overensstemmelse med kanonisk Ret [16]). Ogsaa fra Tiden efter Jens Grand lyder der ofte Klager over Krænkelse af Kirkens Jurisdiktion (cf. nedenfor).

Der er saaledes, historisk set, god Begrundelse for de to Artikler, Jens Grand sætter i Spidsen for sine Krav; men desuden er de i nøje Overensstemmelse med Kirkeretten.

Det er ikke her Stedet at komme ind paa en nærmere Omtale af den kirkelige Jurisdiktion; men nogle faa Hovedlinier skal dog trækkes op. Kirkens Domsmyndighed har sin Oprindelse i Oldkirkens Bodsvæsen, hvor man oprindelig kun kendte een Straf: Udelukkelse fra Kirkesamfundet. Senere udvidedes det kirkelige Retssystem med en Mængde forskellige Straffe (Faste, Prygl, Klosterfængsel, Pengebøder o. s. v.); efterhaanden er der næsten ingen Grænse for, hvad der bliver betragtet som Forsyndelse mod Kirken og saaledes underlagt Kirkens Jurisdiktion; dette hænger sammen med, at Kirkeretten nu er begyndt at udvikle Sakrilegiebegrebet, saa at det omfatter en Mængde forskellige Forhold [17]). Den kirkelige Domsmyndighed omfatter altsaa ikke blot Gejstligheden, men overhovedet alle Kirkens Medlemmer. Dog er den nødvendige Forudsætning naturligvis, at Kirkens Mænd ikke er undergivet den verdslige Myndighed; denne maa anerkende Gejstlighedens privilegium fori, thi først derefter bliver det muligt at drage ogsaa Lægfolk ind under Kirkens Jurisdiktion. Allerede Synoden i Chalkedon bestemte, at Stridigheder mellem gejstlige indbyrdes ikke maatte afgøres af verdslige Domstole (c. 46 C. XI qu. 1). De vigtigste Bestemmelser herom i den universelle Kirkeret er Relatum est, c. 14 C. XI qu. 1 og

[15]) Acta p. 21.
[16]) Acta p. 24.
[17]) Hinschius V p. 157—270.

to første af Ærkebiskoppens Artikler efter vor Opfattelse har fremsat. Nogle faa Eksempler, der let kunde forøges, maa her være tilstrækkelige. De norske Biskoppers Statutter fra 1351 omtaler saaledes blandt de Sager, der er unddraget den verdslige Jurisdiktion, først »omnes causæ clericorum, quando inter se litigant vel a laicis impetuntur, sive agatur ex contractu vel quasi, seu delicto vel quasi« [11]). Ligeledes behandler det bekendte Tønsberg-Forlig i 1277 først »causæ clericorum, quando inter se litigant vel a laicis impetuntur« [12]).

At Spørgsmaalet om Kirkens Jurisdiktion har spillet en vigtig Rolle i Striden mellem Erik Menved og Jens Grand, kan ikke betvivles; det er med god Grund, Ærkebiskoppen i sine »Postulaciones« behandler dette vigtige Spørgsmaal. Gang paa Gang klages der i det 13. Aarh. over, at den biskoppelige Domsmyndighed ikke respekteres. Saaledes siger Jens Grand under Processen i Rom, at Kongen og hans Tjenere og Ombudsmænd svækker den kirkelige Jurisdiktion, foragter den kirkelige Domsmagt, lader haant om den hellige Moder Kirkens Nøglemagt, skærmer og beskytter dem, der foragter og ringeagter disse Ting, nedværdiger Kirken og Kirkens Mænd skammeligt ved at paatvinge dem smudsige Hverv, plager og udpiner dem paa forskellig utilbørlig Maade, vover at fængsle, indespærre, lemlæste, halshugge, undlive og hænge Prælater og Klerikere [13]). Magister Martin svarer hertil, at Kongen og hans Folk paa ingen Maade svækker den kirkelige Jurisdiktion. Hvis det hænder, at den kirkelige Domsmagt ikke respekteres i Landet, skyldes det, at Dommene hyppigt afsiges, uden at Sagen er gaaet sin rette Gang, og de, som rammes af disse Kendelser, slipper ikke, før de har betalt dyrt. Hvad der muligvis udelades i et eller andet Tilfælde, skyldes ikke Kongen, ligesom det heller ikke er hans Vilje, at de øvrige af Ærkebiskoppen omtalte Onder finder Sted. Til Paastanden om, at Præster hænges, halshugges o. s. v., svarer Martin, at han ikke har hørt eller tror, noget saadant sker [14]). Jens

danske Retshistorie 1926 p. 98 ff., 108 f. En samlet Udgave af alle Statutterne og en Behandling af dette interessante Materiale vilde være et værdifuldt Bidrag til vor Middelalderhistorie.

[11]) Suhm XIII p. 821.

[12]) Kolderup-Rosenvinge: Bemærkninger om den canoniske Rets Anvendelse i Danmark, Kh. S. 1 R. I p. 42. Cf. J. A. Seip: Sættargjerden i Tunsberg og Kirkens Jurisdiksjon p. 99 ff.

[13]) Acta p. 165 f.

[14]) Acta p. 175 f.

Kongens Svar paa de to første Artikler lyder saaledes:

»Til den første Artikel siger han, at han ikke hindrer og forstyrrer ham, men at det er hans Vilje, at de i nævnte Artikel omtalte Personer skal kunne stævnes for Ærkebispens Domstol i de Sager, som hører under ham.

Til den anden siger han, at han ikke lægger Hindringer i Vejen, men at det er hans Vilje, at Ærkebispen skal udøve den ham tilkommende Domsmyndighed over Lægfolk i Sager, som hører under ham« [9]).

De to Artikler har altsaa handlet om Ærkebiskoppens Jurisdiktion, og naar der i andet Stykke tales om »laicos«, forekommer det mig sandsynligt, at der med de i første Stykke omtalte »persone« tænkes paa gejstlige, eller snarere gejstlige og Lægfolk. Med andre Ord: Ærkebiskoppen har i sine to første Artikler krævet, at Kongen skulde indrømme, at alle Retssager mellem gejstlige og Lægmænd kun maa behandles af kirkelige Domstole, ligesom han nærmere har angivet, for hvilke Forseelser Lægmænd kunde drages for Kirkens Domstol. Det var en nødvendig Forudsætning for Kirkens Gerning, at den verdslige Myndighed vilde anerkende dens Jurisdiktion, der netop i det 13. Aarh. ofte blev krænket. En af Kirkens vigtigste Opgaver bliver derfor at faa den biskoppelige Domsmyndighed respekteret, og alle Biskoppernes officielle Udtalelser, som f. Eks. Statutterne fra Provinssynoderne, beskæftiger sig hermed. Det vilde iøvrigt være interessant at sammenligne Ærkebiskoppens Fordringer med de danske Provinsial- og Synodalstatutter; dette falder dog uden for denne Afhandlings Rammer; det skal her blot understreges, at disse Artikler baade hvad Disposition og Stof angaar, synes at være et Sidestykke til Provinssynodernes Bestemmelser [10]). De første af disse Statutter indeholder de samme Krav, som de

[9]) Ad primum articulum dicit, quod non impedit neque perturbat, sed vult, quod persone in dicto articulo contente ad judicium convocentur in casibus spectantibus ad eundem.

Ad secundum dicit, quod non prestat impedimentum, sed vult, quod archiepiscopus exerceat jurisdiccionem sibi competentem in laicos in casibus spectantibus ad eundem. Acta p. 296. Oversættelsen er citeret efter Danmarks Riges Breve.

[10]) En samlet Udgave af de danske Synoders Statutter savnes. En udmærket Oversigt over hele dette Stof findes i P. J. Jørgensen: Udsigt over den

Dagen efter, Lørdag d. 20. Juni, læser Roskildekanniken Niels Bunkeflo, der som nævnt er Ærkebiskoppens befuldmægtigede, en Skrivelse, hvori Grand over for Legaten betoner, at han er villig til at forhandle med Kongen, for at der dog kan opnaas Fred og Enighed; slette Mennesker synes over for Kongen at have betvivlet hans Fredsvilje. Man har vel ment, at naar han saa strengt holdt paa, at Kongen skulde rette sig efter Pavens Dom, nærede han aabenbart ikke noget stærkt Ønske om at faa Striden med Kongen bilagt. Det er atter her Bartholomæus, der protokollerer. Som Vidner er tilkaldt Bernhard, Lundekanniken Niels Akkersen, Roskildekanniken Jens Henriksen og Provst Jens fra Slesvig.

Ærkebiskoppens Fordringer. Art. 1—2. Samme Dag lader Jens Grand en af sine gode Venner, Pastor Erik fra Grevie (Skaane) i Frue Kirke overrække Legaten et Dokument, hvori han i 20 Aktikler har samlet de Krav, han maa stille til Kongen [6]). Disse »Postulaciones archiepiscopi« er overordentlig vigtige til Forstaaelse af Striden mellem Erik Menved og Jens Grand. Ærkebiskoppen formulerer her, i Overensstemmelse med den universelle og partikulære Kirkeret, de Rettigheder, som Kongen nødvendigvis maatte indrømme Kirken, hvis der skulde blive Fred mellem Stat og Kirke. D. 13. Juli lader Erik Menved sin befuldmægtigede Esger Jul læse sit Svar paa Ærkebiskoppens Fordringer [7]). Svaret er en Afvisning af Kirkens Krav ud fra dansk Retsopfattelse. Da disse Aktstykker saaledes giver Udtryk for de to Parters principielle Opfattelse af Sagen, hvad Kildematerialet ellers sjældent gør, er de i særlig Grad egnede til at belyse Sagens Kerne; vi vil derfor gøre dem til Genstand for en nærmere Undersøgelse, idet vi sætter dem i Forhold til den foregaaende og efterfølgende Udvikling.

Desværre kender vi ikke de tre første af de Artikler, Pastor Erik fremsætter, idet Overleveringen af dette Dokument er daarlig; vi kender det fra Suhms Afskrift af et nu tabt Fragment; Suhm oplyser, at der manglede to Sider eller mere [8]). Disse to Sider har bl. a. indeholdt de tre første samt Begyndelsen af fjerde Artikel, idet Suhms Afskrift begynder midt i fjerde Artikel. Ud fra Kongens Svar paa Artiklerne kan man dog nogenlunde slutte sig til deres Indhold.

[6]) Acta p. 289 ff.
[7]) Acta p. 295 ff.
[8]) Acta p. 289 Anm., cf. D. D. 2 R. V Nr. 44.

man skulde mødes d. 15. Juni, men Tidspunktet bliver først udsat til d. 17. og derpaa til d. 19. Forhandlingerne finder Sted i Nicolaj Kirke. Blandt de tilstedeværende nævnes Isarn, der under sit Ophold i København bor hos Dekanen; desuden Ærkebiskoppen, der altsaa har vovet sig til København; han bor formentlig paa Slottet, saaledes som han havde forlangt; endvidere Landets Biskopper og flere andre gejstlige samt adskillige verdslige Stormænd. Kongens Prokuratorer er Aage Jonsen, Drosten Niels [1]), Knud Mule og Esger Jul [2]).

Det første Møde indledes med, at Legaten formaner Parterne til at slutte Fred, hvorefter han truer dem, der ikke adlyder hans Formaningsskrivelser, med Bandlysning [3]). Dernæst fremlægger Kongens Prokuratorer deres Fuldmagter, der er udstedt i Slagelse d. 16. Juni; disse Breve er desværre gaaet tabt. Til sidst indsætter Jens Grand Kannikerne Oluf og Niels Bunkeflo som sine Prokuratorer.

Samme Dag fremfører Kongens befuldmægtigede i Dekanens Hus deres Herres Anklager mod Ærkebiskoppen. Som sædvanlig er det Notaren Bartholomæus, der protokollerer Klagerne [4]). Blandt de tilstedeværende nævnes en af de fremmede gejstlige, der ledsager Legaten, Bernhard af Varnhola, Kannik i Pamiers, samt Ribekanniken Niels, der er Provst paa Mors, og Provst Ermin, Aarhus. Der fremsættes ialt 24 Klager, men der er ingen Grund til at omtale dem nærmere, da det omtrent er de samme, som Magister Martin fremsatte i Rom. De Artikler, der handler om udenrigspolitiske Forhold og giver Jens Grand Hovedskylden for Nordmændenes og de fredløses Angreb paa Danmark, adskiller sig fra Magister Martins Indlæg derved, at de synes at være ordnet nogenlunde kronologisk. Ud over Klagerne fra Rom nævnes her Beskyldningen mod Grand for at have ødelagt Brevene i Roskilde Domkirkes Arkiv (Art. 16); han har endvidere tilegnet sig Vraggods, skønt dette med Rette tilhører Kongen (Art. 20—21), samt besat ledige Præsteembeder, hvortil Kongen har Patronatsret, og bekræftet Jens Krags Valg uden at indhente Kongens Samtykke (Art. 22—24). Disse Spørgsmaal er tidligere omtalt [5]).

---

[1]) Med Tilnavn Biler, cf. Steenstrup: Kong Valdemars Jordebog p. 37.

[2]) Acta p. 281.

[3]) Dette er vel Bartholins Mening med Ordene: Deinde sententias contra monitis suis inobedientes promulgavit, Acta p. 281.

[4]) Acta p. 281 ff.

[5]) I, p. 85 ff., p. 105 ff.

Staten til at akceptere dette Krav, men om Princippernes Gennemførelse i Praksis herskede der Strid og Uenighed. Saaledes ogsaa under Jens Grand. Under Processen i Rom paastaar han, at Kongen og hans Fader, hvis Arving han er, stræbte ved Ægt, Arbejde og Paalæg at kue Lundekirkens Folk, der fra gammel Tid nyder al mulig Frihed; og store Pengesummer afpressede han dem, nemlig af Borgerne i Aahus 4660 Mark eller mere, af Borgerne i Lund 5000 Mark, og endvidere tog han Penge fra andre Folk paa andre Steder efter sit Forgodtbefindende med Vold og Uret, Lundekirken til Spot og Skade [41]). Desuden forsøger Kongen ogsaa at paalægge andre Skatter, f. Eks. den saakaldte »collecta«, der opkræves p. Gr. a. Krigsudgifterne. Dette skal nærmere omtales under Art. 8—9. Ogsaa om Kongens indirekte Indtægter af Kirkegodset hersker der Uenighed, idet Erik Menved hævder, at skønt Vraggods ifl. Sædvane, der gaar tilbage til ældgammel Tid, tilhører Kongen, saa bemægtiger Ærkebiskoppen sig dog stadig dette, skønt han ikke er ukendt med denne Sædvane [42]). Endvidere rettes den Klage mod Jens Grand, at han tager Folk, der efter Landets Love og i Kraft af den kongelige Myndighed er berøvet Freden for deres Forbrydelser, under sit Værn og lyser dem i Fred, skønt det er en Magtfylde, der alene tilkommer Kongen. Nogle af disse af Samfundet udstødte giver han Ly paa sin Borg Bornholm, hvilket er almindeligt bekendt [43]). Det er iøvrigt paafaldende, at det ikke bebrejdes Jens Grand, at han, ligesom Jacob Erlandsen, har tilegnet sig andre kgl. Rettigheder som f. Eks. Retten til Danefæ, 40 Marks Bøder o. a.; thi der kan ikke være Tvivl om, at han har gjort dette.

Jens Grands 6. Art. er som nævnt i smuk Overensstemmelse med kanonisk Ret. Den partikulære Kirkeret fra hele Europa har en Mængde Bestemmelser om Straf for Krænkelse af den kirkelige Immunitet [44]); saaledes ogsaa de officielle Lovbøger, c. 4 X III, 49 (3. Laterankoncilium, Ekskommunikation), c. 7 eodem (4. Laterankoncilium), cf. endvidere c. 24 C. XXIII qu. 8. Men en saadan almindelig Skattefrihed havde den danske Ret ikke indrømmet Gejstligheden [45]). Kun J. L. III

[41]) Acta p. 165.
[42]) Acta p. 286.
[43]) Acta p. 182.
[44]) Cf. Hinschius V p. 216 Anm. 7.
[45]) Steenstrup: Studier over Kong Valdemars Jordebog p. 92 ff, P. J. Jørgensen p. 406 ff.

9—11 fritager Klostrene for Leding (og hermed vistnok for al Skat) af den Jord, de har erhvervet før 1215 [46]), ligesom den Præst, der lever i Cølibat, skal have et Bol skattefrit [47]). Men bortset herfra er Standen skattepligtig, og naar den kanoniske Ret skal omforme de danske Retsforhold efter sine Krav, maa det ske ved specielle Indrømmelser, Privilegier, fra Kongerne til de enkelte kirkelige Stiftelser; saadanne Privilegier gives ganske vist ogsaa i stort Antal, navnlig til Bispe-, Kapitel- og Klostergods. Gejstlighedens Skattefrihed har derfor ikke det faste retslige Grundlag, som Kirkeretten krævede; alt afhang til syvende og sidst af Kongen. Og hertil kommer Spørgsmaalet om Privilegiernes Perpetuitet, som Jens Grand nærmere omtaler i Art. 11. Desuden begrænses Skattefriheden derved, at den kun gælder for de Godser, som vedkommende Stiftelse har paa det Tidspunkt, da Privilegiet udstedes [48]). I mange Privilegier siges det udtrykkeligt, og vi finder derfor ofte i Privilegiet en nøje Fortegnelse over de Godser, for hvilke Privilegiet har Gyldighed. I hele det 13. Aarh. forekommer der næppe et kgl. Privilegium, der giver Skattefrihed for Ejendomme, der erhverves efter Privilegiets Udstedelse; disse kunde kun fritages ved et nyt Privilegium. Det fremgaar heraf, at Jens Grands Krav om, at ogsaa det Gods, Kirken vil faa i Fremtiden, skal være skattefrit, maa have forekommet Kongen temmelig revolutionært. Der er endvidere den Indskrænkning i Skattefriheden, at den kun gælder de ordinære Skatter; naar Landet er i Nød, paalægges der extraordinære Skatter, som alle Stænder maa hjælpe at bære, ogsaa Gejstligheden. Da der er en vis Sammenhæng mellem et Lands Krige og dets extraordinære Skatter, omtaler Jens Grand først disse i to følgende Artikler, hvor han fremstiller den kanoniske Rets Syn paa Ledingspligten. Men ogsaa for de ordinære Skatters Vedkommende er der visse Begrænsninger i Skattefriheden. Ganske vist synes mange Privilegier at vise,

[46]) Ejendomme, der er erhvervet efter 1215, maa beskattes. Dette skyldes Indflydelse fra kanonisk Ret, der altsaa i dette Tilfælde giver Tilladelse til at beskatte Kirkens Jord. Forordningen stammer fra Lateranmødet i 1215, der af praktiske Hensyn tilsteder Beskatning af det Gods, Klostrene i Fremtiden erhverver sig; cf. Hal Koch: De ældste danske Klostres Stilling, H. T. 10 R. III p. 553.

[47]) Her er dansk Ret ligeledes paavirket af Kirkeretten; ogsaa i Udlandet fritages Præstegaarden for alle verdslige Byrder, saaledes f. Eks. allerede Ludvig den Fromme, cf. Schalling: Den kyrkliga jordens rättsliga ställning p. 5.

[48]) Der findes dog nogle faa Undtagelser fra denne Regel.

at Immuniteten omfatter Frihed fra ordinære Skatter, Byrder paa Jorden, Nathold, Stud, Kværsæde, Ledingspenge og Inne; desuden tillægger Privilegierne den immune Stiftelse Sagefaldsret, en naturlig Følge af, at Gejstligheden har faaet ogsaa den verdslige Jurisdiktion over sine undergivne overdraget; tilsyneladende drejer det sig saaledes om en fuldstændig Udelukkelse af al kongelig Myndighed, men man maa ikke tage de i almindelige Vendinger holdte Udtryk for bogstaveligt; i Praksis er Privilegierne ikke blevet respekteret. Men hertil kommer, at det af mange Privilegiebreve fremgaar, at Friheden ikke gælder alle ordinære Afgifter. Da det her særlig er Lundekirken, der interesserer os, vil vi i Korthed gennemgaa de bevarede kgl. Privilegier, den har faaet tildelt, for at se, hvilke ordinære Skatter den er fritaget for, og hvilke Kongerne har forbeholdt sig.

Det ældste Privilegium, og i det hele taget det ældste kendte Privilegium for hele Landet, er Knud den Helliges navnkundige Gavebrev af 12. Maj 1085 (Reg. 154), der tillægger den endnu ikke færdige Domkirke en stor Mængde Gods og byder, at al kgl. Ret herover fra nu af skal tilfalde Kirkens gejstlige; dog undtages Fredkøb, Ledingsbøde og Danefæ. D. 12. Maj 1186 bekræftes Kirken i Besiddelsen af de Godser, den har faaet af de foregaaende Konger (Reg. 360), og i 1203 bekræftes atter Kirkens »libertates et possessiones« (Reg. 525). D. 13. Maj 1213 faar Kirken Bekræftelse paa 1/4 af Byen Lund og 1/4 af Mønten og Liugnæs (Ljunits) Herred med fuld kgl. Ret (Rep. 77). D. 2. Juni 1232 udvides Lundekapitlets Privilegium, idet Kapitlet fritages for Ledingsafgift af 6 Havne (hafnæ), der hører ind under Mensalgodset (Reg. 743). D. 29. Dec. 1252 fritages Lundekannikerne med deres »villici et coloni« for bestandig for al Ledingsafgift, Redskud (vectigalia) og al anden kgl. Ret (Reg. 937). D. 22. Okt. 1264 bekræftes Lundekirkens Rettigheder i Byen Lund og i Saksegildestræde under Skaanemarkedet (Reg. 1111). D. 17. Marts 1288 tager Kongen Lundekannikerne med deres Gods under sin Beskyttelse og fritager deres »villici et coloni« fra Ledingsafgift, »exactoria«, Inne, Stud, Redskud og alle andre Afgifter, Byrder og Tjenester, der skyldes den kgl. Ret (Reg. 1392). D. 3. Feb. 1288 bekræfter Kongen Lundekannikernes Privilegium for Midsommergæld (Reg. 1391). Endelig udstedes d. 16. Juni 1294 en almindelig Bekræftelse af Privilegierne (Reg. 1466).

Denne korte Gennemgang af de Privilegier, der i Tidens Løb er

blevet givet Lundekirken, viser, idet vi ser bort fra de vage Udtryk om al kgl. Ret og forstaar Privilegierne indskrænkende, at Retten til Ledingsbøde, Fredkøb, Danefæ, Vraggods, Forstrand, Told og 40 Marks Bøder aldrig overdrages [49]). Herved er der sat en Grænse for den gejstlige Jurisdiktion, og der opstaar da ogsaa Uenighed mellem Kronen og Jacob Erlandsen herom, idet Ærkebiskoppen hævder, at Kirken inden for sine Omraader maa have fuld kgl. Myndighed og derfor ogsaa ovennævnte Rettigheder [50]). Det er derfor paafaldende, at der under Jens Grand kun er Strid om Ledingsbøde, Fredkøb og Vraggods, altsaa netop de Rettigheder, som allerede Gavebrevet fra 1085 forbeholder Kongen (der tales her om Danefæ, ikke Vrag, men Begrundelsen for Kongens Ret hertil er jo den samme, nl. at Kongen ejer det, som ingen ejer). At der ogsaa har været Uenighed om de øvrige Spørgsmaal, er egt. ikke sandsynligt. Under Processen i Rom siger Magister Martin, at Jens Grand brød sin Eds 5. Art., at han i alle Forhold vilde respektere de kgl. Rettigheder; han tiltog sig nemlig Kongens Ret til Fredkøb [51]). Hvis der ogsaa havde været Uenighed om de øvrige Spørgsmaal som under Jacob Erlandsen, havde Martin sikkert ikke undladt at nævne det. Forklaringen er utvivlsomt, at det nu er lykkedes Ærkebiskoppen at tilkæmpe sig de øvrige Rettigheder. Derimod hører Fredkøb, Ledingsbøder og Vraggods til Kongens allerældste Rettigheder, der sjældent overdrages. I Privilegierne fra Tiden efter Jacob Erlandsen bortgives Vragretten aldrig, og mange Privilegier undtager den udtrykkelig. Men Jens Grand maa ud fra sin konsekvente Indstilling gøre Krav paa Vraggodset [52]). Ogsaa Fredkøb hører til de Rettigheder, der aldrig overdrages (herfra maa dog undtages de egentlige Enklaver, cf. Københavns Stadsret Art. 71 og 104, der giver Biskop-

---

[49]) Med Sagefaldet forholder det sig saaledes, at den immune Stiftelse samtidig med verdslig Jurisdiktion over sine undergivne ogsaa faar Sagefaldsret, dog er Retten til større Bøder, 40 Marks Bøderne, som Regel undtaget, cf. J. L. II, 76, der kun tillægger Biskopperne Ret til 3 Marks Bøder; Jacob Erlandsen hævder, at Kirken ogsaa har Ret til 40 Marks Bøderne, og dette bliver efter hans Tid det almindelige.

[50]) Acta p. 12, p. 17, p. 24, p. 31, p. 38, p. 41, p. 56.

[51]) Acta p. 182 Art. 15.

[52]) Dette fremgaar ogsaa af Ærkebiskoppens Privilegiebrev til Borgerne i Lybæk d. 25. Jan. 1299, hvori han giver dem Ret til Vraggods paa de Strande, der hører under Lundekirken, saafremt Godset stammer fra deres Skibe (D. D. 2 R. V Nr. 7).

pen Ret til Vrag og arveløst Gods inden for Enklaven). Hvad angaar Beskyldningen mod Kongen for at kræve Ægter af Kirkens undergivne, maa Sammenhængen vel være, at det her drejer sig blot om Laan, saaledes som Magister Martin paastaar, eller ogsaa om extraordinære Skatter, som jo ingen er fritaget for, eller ogsaa viser dette Sted, og det er maaske den sandsynligste Forklaring, at Kongen og hans Ombudsmænd ikke overholder de givne Privilegier [53]). Dette er et meget almindeligt Fænomen, som baade Jacob Erlandsen og Jens Grand klager over. Herpaa søger Hdf. af 1282 Art. 18 at raade Bod, og Kristoffers Hdf. fra 1320 lover, at Biskopper og Kirkens Mænd frit skal nyde deres Rettigheder og den Myndighed og Frihed over Gods og Tjenere, som de har fra gammel Tid (Art. 1), og at gejstlige og Kirkens Mænd ikke maa beskattes eller i nogen Maade tynges ved kongelige Breve (Art. 5). Saaledes ogsaa Valdemars Hdf. af 1326.

Denne Undersøgelse har formentlig vist, at Jens Grand i sin 6. Art. kræver den kanoniske Rets Syn paa de nævnte Spørgsmaal gennemført, hvilket vil sige, at han inden for Kirkens Omraade maa have den Majestætsret og Regeringsmyndighed, der ellers tilkommer Kongen (»et omnia jura regia habeat archiepiscopus in eisdem«). Det er derfor ogsaa en Selvfølge, at Kongens Svar maa blive et Afslag. I Erik Menveds »coaptacio ad pacem« under sidste Proces i Rom, da det gælder om at opnaa Pavens Gunst, lover han ganske vist, at Lundekirkens Rettigheder og Immunitet skal overholdes ubrydeligt [54]); men et saadant Løfte i al Almindelighed er næppe meget værd. Ved Isarnus-Forliget, der ikke fritager Gejstligheden for de extraordinære Skatter [55]), lover Erik Menved blot at ville forsvare Kirken m. H. t. de Friheder, den tidligere har erhvervet. Da Fredkøb og Vragret som ovenfor nævnt ikke falder herind under, er der ingen Grund til at tro, at Kongen har i Sinde at indrømme Isarnus de Rettigheder, som hans Forgænger forgæves havde kæmpet for [56]).

Art. 7.

»Fremdeles maa hverken Kongen eller nogen anden paa hans Vegne ved nogen Handling eller paa nogen Maade hindre den,

[53]) Der kan nemlig ikke være Tvivl om, at Kirkens undergivne er fritaget for Ægter, cf. Reg. 1392.

[54]) Acta p. 322. Art. 2.

[55]) Acta p. 340 Art. 3.

[56]) Saaledes ogsaa Steenstrup p. 104.

der til enhver Tid er Ærkebiskop af Lund, i at erhverve Gods til Lundekirken, hvad enten det tilfalder den ved Gave, Testamente, Mageskifte, Køb eller paa en hvilkensomhelst anden Maade kommer til Kirken.« [57])

Kongen afviser Ærkebiskoppens Krav, idet han kort henviser til Svaret til Art. 6.

Denne Artikel handler om Kirkens Ret til at erhverve Jord; det siges først, at Ærkebiskoppen skal have Ret til at modtage Gaver, hvad enten det nu drejer sig om almindelige Gaver eller testamentariske Gaver, »legacio«; al Strid herom skal afgøres af Kirkens Domstole. Vi føres herved ind paa det vigtige Problem: Kirkerettens Krav paa Testationsfrihed [58]). For at bedømme Jens Grands Indsats paa dette Omraade er det imidlertid nødvendigt at komme lidt nærmere ind paa Spørgsmaalet.

For at forstaa den Rolle, som Striden om Jord spiller, maa man huske paa, at Jordejendom er Kilden til en Mængde Retsfunktioner inden for Familiens, Slægtens, ja, hele Samfundets Omraade; Ejendomsbesiddelse konstituerer Individets Retsstilling. En af de værste Hindringer for Landets Kristianisering ved Kirkeretten er derfor den nordiske Jordejerret, hvorefter Jorden tilhører Samfundet (Slægten, Byen, Herredet o. s. v.) og egentlig ikke kan afhændes, hverken ved Salg eller Gave. Helt anderledes forholder det sig efter den kanoniske Opfattelse. Kirkerettens »testamentum« stammer fra Romerretten, der begrunder Individets Testationsfrihed paa det absolutte Herredømme, som en romersk Familiefader har over sin Ejendom og sin Familie. I Modsætning hertil stiller den nordiske Retsopfattelse over Husfaderen en højere Personlighed, nemlig Slægten, for hvis Interesser det enkelte Individs Rettigheder og Interesser maa vige. Da altsaa Testationsfriheden efter sit Princip hviler paa Forestillingen om Individets Ret til at disponere over sin Ejendom med Retskraft ogsaa efter Vedkommendes Levetid, er det forstaaeligt, at der maa opstaa en Konflikt mellem Individets Ret og Slægtens Ret, eftersom den nordiske Ret ikke tilkender

[57]) Item quod non impediat rex vel alter quicquid ex parte sua quocunque actu vel modo Lundensem archiepiscopum, quicunque pro tempore fuerit, in acquirendis bonis Lundensi ecclesie, sive perveniant ad eam per modum donacionis, legacionis, permutacionis, empcionis seu quocunque alio titulo legitimo. Acta p. 289.

[58]) Se herom Olivecrona: Testamenträtten p. 57 ff; Bååth p. 121 ff.

Individet en saadan Raadighed, men tværtimod gør denne afhængig af de nærmeste Arvingers Samtykke. Kirkens Forsøg paa at indføre fuldstændig Testationsfrihed maa Befolkningen i de nordiske Lande betragte som en Haan mod Blodsbaandets og Slægtens Ret; ved en Konflikt mellem Individets og Slægtens Ret maatte det derfor efter dansk Retsopfattelse være Slægten, der principielt havde Retten paa sin Side. Man vil heraf forstaa, at naar det alligevel lykkes Kirken at faa den danske Ret til at anerkende, at man gennem testamentariske Bestemmelser kan disponere over sin Ejendom, maa denne opfatte dette Forhold som en Undtagelse fra den almindelige Regel. Ud fra denne Undtagelsesstilling maa da ogsaa de forskellige Begrænsninger forstaas, som Retten sætter for at borttestamentere, f. Eks. et vist Maksimum for Gavens Størrelse, de nærmeste Arvingers Samtykke o. s. v.

Lidt efter lidt lykkes det Kirken om end med visse Indskrænkninger at indføre den kanoniske Testationsret. Da dette medfører en fuldstændig Omvæltning i de bestaaende Samfundsforhold, foregaar denne Udvikling naturligvis under stærk og vedvarende Modstand fra Befolkningens Side. Det Middel, Gejstligheden anvender for at naa sit Maal, er Henvisningen til Omsorgen for Sjælens Frelse og Udfrielse fra Skærsilden.

Det kanoniske Testamente er en af Hovedkilderne til Kirkegodset og Kirkeformuens Forøgelse, og Kirken hævder derfor, at Oprettelse af Gaver »ad pios usus« hører under den kirkelige Jurisdiktion, og den betegner det som sacrilegium at ville forholde Kirken de troendes Gaver [59]). M. H. t. Kirkens Syn paa Testationskompetencen er kanonisk Ret ikke helt klar, cf. c. 7 c. 8 C. XIII qu. 2. Ifl. Rufin: »... non plus conferat ecclesiæ quam relinquat heredi,« kan man dele Arven ligeligt mellem Kirken og Arvingerne. Gratian mener derimod, at man kan indsætte Kirken som Arving sammen med de øvrige Arvinger: »... unum filium habet, putet Christum alterum, duos habet, putet Christum tertium ...« [60]) Dette vanskelige Spørgsmaal blev gennem Aarhundreder ivrigt diskuteret af Kanonisterne [61]). Pave Alexander III udvikler yderligere Testamentretten, og i et Brev til Sverrig 1171 gentager han Dekretets Bestemmelse c. 11 C. XIII qu. 2 om det store Band for gejstlige og Lægmænd, der vover at tage noget af det, som de selv, deres Fædre

[59]) Cf. c. 11 C. XIII qu. 2; c. 3, c. 6, c. 17 X III, 26.

[60]) Holberg: Kirke og Len p. 33 f.

[61]) Se herom Stig Juul: Fællig og Hovedlod p. 66 ff.

eller andre har skænket Kirken ved Testamente. De kirkelige Myndigheder faar Ordre til at skride ind med strengeste Straf mod den Slags Voldsmænd. Da den juridiske Persons Ejendomsret er et efter germansk Ret ukendt Begreb, maa Kirken værge det med det kanoniske Sakrilegiebegreb. Alexander fastsætter endvidere ud fra c. 8 C. XIV qu. 2 uindskrænket Testationsfrihed, undtagen naar det drejer sig om »portio legitima« for Børn. Testamentet er Udtryk for en fri Vilje, for hvilken Decretet bruger Udtrykket pia voluntas; denne pia voluntas skal paa enhver Maade beskyttes og respekteres. I den senere Dekretalret er Testamentet videre udviklet; her hævdes ultima voluntas, extrema voluntas uindskrænket, saa at Decretets Bestemmelse om portio legitima for Børn helt er forsvundet. Langsomt begynder Germanerne at fatte, hvad testamentum og ultima voluntas vil betyde for dem. Da en saadan Godsoverdragelse til Kirken, som Testamentet indeholder, ikke er tilladt efter germansk (dansk) Retsopfattelse uden Slægtens, evt. ogsaa de verdslige Myndigheders Samtykke, bestemmer Alexander, at det kanoniske Testamente er gyldigt, naar det er udstedt i Nærværelse af Sognepræsten og to eller tre Vidner. Denne Form for Testamente er tilstrækkelig til, at dets Gyldighed garanteres ved Kirkens strengeste Straffemiddel, Anatema [62]). Men en saadan Garanti, der udtrykkelig grundlægges paa Ugyldigheden af alle derimod stridende verdslige Love, har som Forudsætning, at Testamentet kun tilhører den kirkelige Ret, og at det kirkelige Retsvæsens Immunitet paa dette Omraade er gennemført. Alexander III befaler derfor ogsaa Dommerne, at de ved Processager om Testamenter kun skal tage Hensyn til Kirkens Bestemmelser om Testamentets Gyldighed, ikke til verdslig Lov [63]).

Vi skal ikke her komme nærmere ind paa Testamentrettens Historie [64]); Hensigten er blot at pege paa den principielle Modsætning mellem kanonisk og dansk Retsopfattelse; denne Modsætning maa man have in mente, hvis man vil forstaa de mange Stridigheder om Testamenter og Sjælegaver. Resultatet af denne Konflikt mellem de to Retsopfattelser foreligger i Lovene, cf. Sk. L. c. 38, skaanske Kirkeret c. 5, der indskrænker Testationsretten til halv Hovedlod, medens Gratian kræver Ret til at bortgive hel Hovedlod (ved Klostergang maa dog

[62]) C. 10 X III, 26.

[63]) C. 11 X III, 26.

[64]) En nærmere Undersøgelse af alle danske Testamenter vilde være overordentlig interessant og værdifuld.

medtages hel Hovedlod). Denne Bestemmelse findes ogsaa i J. L. I, 39 og III, 45, der handler om Hustruens Testationsret; hvis Ægteskabet er barnløst, maa hun bortgive halv Hovedlod; men hvis hun har Børn med Manden, maa hun ikke give mere i Sjælegave, end denne giver sit Samtykke til [65]). En tilsvarende Regel findes ikke i de tidligere Love, idet V. sj. L. I, 6 og E. sj. L. I, 32 tværtimod synes at indrømme Hustruen samme Ret som Manden [66]). I sine Bestemmelser om Bevisreglerne i Testamentsager afviger de tidligere danske Love stærkt fra kanonisk Ret. Da dansk Ret ikke anerkendte Vidnebevis, men krævede Mededsmænd, og da 2—3 Vidners Tilstedeværelse ifl. kanonisk Ret var fuldt Bevis for Gaven, saaledes at det under ingen Omstændigheder tillodes at føre Modbevis, maatte det her komme til et Sammenstød mellem dansk og kanonisk Ret. Skaanske Kirkeret c. 5 bestemmer saaledes, at hvis Arvingerne efter Testators Død nægter, at han har givet Gaven, kan de, hvis kun Præstens Vidnesbyrd er for, nægte Gaven med 12 lovfaste Mænds Ed, men er der Vidner ved Gavens Oprettelse, maa Arvingerne føre Bevis ved 12 Nævninger af Kirkesogn. Det vil let ses, at de danske Bevisregler afviger stærkt fra de kanoniske, og Pave Gregor IX klager da ogsaa herover i et Brev til Kong Valdemar af $^{11}/_{8}$ 1237 [67]), og da Roskildebispen i 1239 havde beklaget sig til Kurien over, at naar 12 Mænd svor, at den døende ikke havde givet Gaven, blev Testamentet omstødt, blev det i et nyt Pavebrev hen-

---

[65]) Nødvendigheden af Mandens Samtykke skyldes ikke Faren for, at Kvinden lettere lod sig bevæge af Præsten til at betænke Kirken rigeligt, men, efter Sindballes Opfattelse (Af Testamentarvens Historie i dansk Ret p. 48), Hensynet til Manden, idet denne jo efter Hustruens Død skulde bestyre Børnenes Gods, hvorfor Hustruens Sjælegave ogsaa maatte ramme Manden. Stig Juul antager (p. 200), at Reglen skyldes Mandens Interesse i, at den Arveret, der tilkom ham efter den Hustru, men hvem han havde Børn — i Modsætning til hvad der var Tilfældet, naar der ikke var Børn i Ægteskabet — ikke blev forringet ved Hustruens Dispositioner.

[66]) Man kunde derfor være tilbøjelig til at antage, at der er sket en Forringelse i Kvindens Stilling, men da Kvinden efter den gamle danske Retsopfattelse er umyndig, betragter Lovene før J. L. det formodentlig som en Selvfølge, at hun ikke kan testere uden Mandens Samtykke; det nye i J. L. er da, at der, hvis Ægteskabet er barnløst, indrømmes Hustruen Ret til at testere paa egen Haand. Bestemmelsen er altsaa et Udslag af den Ændring i Kvindens Retsstilling, der har fundet Sted som Følge af Kristendommens Indflydelse.

[67]) Bull. Nr. 280.

stillet til Kongen at afskaffe dette Misbrug [68]). I den to Aar senere udgivne Jyske Lov lykkedes det da ogsaa kanonisk Ret at tillægge Testamentet større Betydning [69]), og i den følgende Tid faar det skriftlige Testamente lidt efter lidt afgørende Betydning i Bevisspørgsmaal, medens Anvendelsen af Nævninger og Sandemænd bortfalder [70]). Det volder dog store Vanskeligheder at faa dette respekteret; saa sent som i 1420 afgøres en Proces om en Enkes Testamente af en Domstol, bestaaende baade af gejstlige og verdslige [71]), og ogsaa Isarnus-Forliget synes at vise, at Kongen ikke ønsker disse Sager lagt ind under den kirkelige Domstol [72]).

Den Modsætning, der bestaar mellem den kanoniske og den germanske Opfattelse af de i Jens Grands Art. 7 omtalte Forhold, er hermed omtalt, for saa vidt angaar den mindre Gruppe: Slægten; det skal derefter vises, hvorledes denne Modsætning ogsaa gør sig gældende inden for de større Grupper: Bysamfundet og hele Samfundet, Riget.

Medens saaledes Hensynet til Slægten medfører visse Begrænsninger i Testationsfriheden, begrænses denne ogsaa af Hensynet til Bysamfundet. For at værne Borgerskabet mod Indgreb fra Gejstligheden (og Adelen) indføres i flere Byers Stadsret den Bestemmelse, at faste Ejendomme i Byen ikke maa bortgives til gejstlige Personer eller kirkelige Institutioner (eller Herremænd), men skal sælges til Borgerne, og Salgssummen skal komme Gavemodtageren til gode [73]). Noget lignende gælder for Salg af Jord; det bestemmes, at førend Arvejord og Mølle maa sælges, skal de først lovbydes til de nærmeste

[68]) Bull. Nr. 290 ($^{23}/_{8}$ 1239).

[69]) Cf. min ovf. anf. Afh. p. 112 f. I J. L. forekommer Ordet Testamente første Gang i en dansk Lov. Det er interessant at lægge Mærke til, at Jens Grand slet ikke bruger Ordet testamentum i sin Artikel; Olivecrona gør p. 66 opmærksom paa, at Gejstligheden ofte med Vilje undlod at bruge dette Ord, fordi det var »ett främmande uttryk för en motbjudande sak«; i St. f. brugte man det mere neutrale Gave, donacio, cf. ogsaa Jens Grands legacio.

[70]) Cf. den kendte Retslærde, Viborgbiskoppen Knud Mikkelsens Glosse til J. L. III. 45: Nota ad episcopum pertinet defensio testamenti et ejus executio, ut voluntas defuncti defendatur et hoc verum est in hiis, que ad pias causas relinquuntur.

[71]) Cf. Kolderup Rosenvinge: Bemærkninger om den kanoniske Rets Anvendelse i Danmark, Kh. S. 1 R. I p. 53 f.

[72]) Cf. nedenfor p. 97.

[73]) Cf. Københavns Stadsret af 1294 c. 22.

Arvinger; hvis dette ikke overholdes, og der af de paagældende klages derover, skal paa Sjælland og i Jylland Købet gaa tilbage, saafremt Køberen endnu ikke har haft Jorden saa længe, at han har Hævd paa den. I Skaane indføres efterhaanden en mildere Praksis, idet Købet ikke skal gaa tilbage, men Sælgeren maa bøde 3 Mark til sine Slægtninge for sin Forseelse. Ogsaa i Byerne skulde Arvegodset først lovbydes til Slægtningene; men senere bortfalder denne Bestemmelse, idet Bygods betragtes som Løsøre. I København har Biskoppen Forkøbsret, naar Borgerne vil sælge Gaard eller Grund, cf. Stadsretten af 1294 c. 22; senere overgaar denne Ret til Kongen. Ogsaa denne Bestemmelse synes at være en Følge af den almindelige Forkøbsret, der tilkommer Grundejeren ved de Huse, der er bygget paa hans Grund. Noget lignende gør sig gældende m. H. t. Mageskifte (permutacio).

De nordiske Love om Slægtsgodsets Uafhændelighed omfatter ogsaa selve Kongemagten, idet Kongen skulde forpligte sig til ikke at formindske de kgl. Rettigheder og Besiddelser, herunder først og fremmest Krongodset [74]). Endog Pave Gregor IX anerkender dette, idet han tillader Valdemar Sejr at tilbagetage de Gaver, som hans Forfædre har bortgivet i Strid med den Ed, de havde aflagt om ubrydeligt at overholde og bevare »jura regni et honorem corone« [75]). Ogsaa Erik Menved har følt sig forpligtet heraf, idet han siger, at hvis den Ed, han havde aflagt paa ikke at afhænde Rigets Godser, skulde være en Hindring for den Godsoverdragelse, han tilbyder Jens Grand, skal Tilbudet bortfalde [76]).

Dette gælder naturligvis ikke alene Kongens Forhold til Krongodset, men ogsaa i Almindelighed de kgl. Rettigheder i hele Landet, idet man havde opstillet den Sætning, at Kongen ejer hele Landet. Dette hænger sammen med den Udvikling, der er foregaaet med Kongedømmet, idet det nu er blevet en Institution med virkelig Regeringsmyndighed. Den Kongen tillagte Ejendomsret til hele Landet betyder derfor det samme som det, vi nu forstaar ved hans Regerings- og Majestætsret.

Paa denne Baggrund maa man forstaa den Anklage, som Erik Men-

---

[74]) Cf. Steenstrup p. 368 f. P. J. Jørgensen p. 66, p. 330.

[75]) Bull. Nr. 302 ($^{23}/_{11}$ 1240).

[76]) Acta p. 298 Art. 2; cf. ogsaa p. 323 Art. 6 og p. 173 L. 28 f: »... rex sepedictas terras corone non abalienabiles ad se reduxit...« Cf. ogsaa Citatet fra Kong Valdemars Jordebog, cit. ovf. I, p. 119 Anm. 6.

ved under første Proces i Rom retter mod Ærkebiskoppen, nl. at mangfoldige af Kongens Bønders Jorder, hvoraf der aarligt skulde udredes en vis Afgift, købte Ærkebiskoppen for paa den Maade i Fremtiden ganske at berøve Kongen den Indtægt, der tilkom ham [77]); dette viser, hvorledes Ærkebiskoppen forsøgte at svække de kgl. Rettigheder [78]). Hertil svarer Jens Grand, at det kan man ikke nægte ham, da han efter den gældende Ret er fuldt berettiget hertil og heller ikke tidligere har hørt nogen Klage herover [79]). Jens Grand er her i Overensstemmelse med dansk Ret, thi af J. L. III, 7 og 18 fremgaar det, at gejstlige (og verdslige) Herrer ejede flere Gaarde, og at de havde Ret til at opkøbe saa meget Gods, de vilde. Man undrer sig derfor over, at Martin kan mene, at dette kan fremføres som en Anklage mod Jens Grand for den pavelige Domstol. »Det kan derfor ikke andet end forundre os, at Erik Menved finder Grund til at beskylde Johan Grand for at have erhvervet Bondegods for Kirken,« siger Steenstrup [80]); men maaske skal Klagen forstaas paa Baggrund af det ovenfor fremførte, idet Kongen føler sig forpligtet til at forsvare Kronens Rettigheder og Indtægter, der jo forringes, naar Jens Grand opkøber de frie Bønders Gods. Adelens og Gejstlighedens Besiddelser er som bekendt fritaget for Skatter og Ledingsafgifter, naar det drives af den paagældende selv eller ved hans Bryder (derimod er den Jord, der drives af Kirkens Fæstebønder, ikke fritaget for Skat, med mindre Kongen ved et særligt Privilegium har udstrakt Skattefriheden ogsaa til disse; dette er som Regel Tilfældet, cf. de ovf. omtalte Privilegier for Lundekirken). Dette svækker i høj Grad Kronens Indtægter, hvorfor der i det 14. Aarh. afsluttes en Overenskomst mellem Kronen og Adelen om ikke at formindske det skattepligtige Bondegods [81]).

Efter denne Opfattelse er der altsaa god Mening i denne Klage mod Ærkebiskoppen; Kurien havde tidligere givet den danske Konge Medhold, naar der klagedes over Formindskelse af Kronens Ære og Landets Rettigheder, cf. det ovf. omtalte Brev af Gregor IX; maaske vilde den gøre det igen.

[77]) Aarsagen til, at Bønderne afstaar det selvejende Bondegods til Kirken og Adelen, er bl. a., at den Landgilde, de skal svare som Fæstere, er mindre end de paa Selvejergods hvilende offentlige Skatter, cf. P. J. Jørgensen p. 460 f.

[78]) Acta p. 183 Art. 18.

[79]) Acta p. 195 Art. 18.

[80]) p. 113 f.

[81]) Steenstrup p. 113.

Art. 7 viser da Jens Grand som den store Kanonist, der kræver, at Sager om Jord udelukkende maa være underlagt den biskoppelige Jurisdiktion. Men ud fra det, der ovf. er sagt om dansk Retsopfattelse, vil man forstaa, at Kongen ikke kan indrømme Ærkebiskoppen dette, og Isarnus-Forliget viser da ogsaa, at Sager om Arvejord unddrages den kirkelige Jurisdiktion [82]). Ogsaa paa dette Punkt blev denne Overenskomst et Nederlag for kanonisk Ret.

Art. 8—9.

»Dersom fremdeles en nødvendig Leding forestaar, skal den med Hensyn til Ærkebispens Mænd og undergivne udbydes af Ærkebispen og ikke af Kongen, og dersom nogen Straf eller Bøde skal paalægges hans Mænd paa Grund af Udeblivelse eller Forseelser, skal Ærkebispen paalægge den, og den deraf flydende Indtægt tilkomme samme.

Fremdeles skal Kongen ingenlunde paalægge Lundekirkens Mænd eller undergivne Afgift eller Skat; hvis Kongen synes at have en Patronatsret i Lunde Stift, skal den for evigt overgaa til Ærkebispen og Lundekirken.« [83])

Kongen afviser Ærkebiskoppens Krav.

Det er ikke her Stedet at komme ind paa en nærmere Udredning af Ledingsvæsenets Oprindelse og Udvikling; vi vil kun prøve at forstaa Betydningen af Jens Grands to Artikler [84]).

Paa denne Tid er de gamle Regler om Leding af mindre Betydning; Arup paaviser, at den tidligere Sondring mellem Angrebs- og Forsvarsordning [85]) ikke lader sig opretholde. Danmark har i det 13. Aarh. kun een Landeværnsordning, der er den samme, hvad enten det gælder Angreb eller Forsvar, og den opretholdes ved faste Regler gennem Folkets personlige Krigstjeneste eller Udredelse af Skat. Endvidere falder

---

[82]) Acta p. 339; P. J. Jørgensen p. 529.

[83]) Item si expedicio necessaria immineat, per archiepiscopum de hominibus et familia eius fiat, et non per regem, et si qua pena vel mulcta propter defectum vel delictum in hominibus ipsius infligenda fuerit, archiepiscopus eam imponat, jusque exinde proveniens pertineat ad eundem.

Item quod rex hominibus Lundensis ecclesie vel familie taleam nullatenus imponat vel collectam; si quod jus patronatus rex habere videtur in Lundensi diocesi, illud archiepiscopo et Lundensi ecclesie perpetuo cedat. Acta p. 289 f.

[84]) Til det flg. cf. P. J. Jørgensen, Steenstrup, Holberg: Kirke og Len og især Arup: Leding og Ledingsskat i 13. Aarh., H. T. 8 R. V p. 141 ff.

[85]) Saaledes bl. a. Steenstrup p. 185.

Byer og enkelte Landdistrikter slet ikke ind under skipæn-Inddelingen, men fritages for Ledingspligten gennem en Kværsædeafgift, ligesom ogsaa den personlige Ledingspligt er gennembrudt af Stillingsvæsenet. Men den vigtige Udvikling i det 13. Aarh. er, at ændrede militære Forhold nødvendiggør en Udvidelse af den gamle Hird, saa at der fremkommer en virkelig Herremandsstand. Den gamle Folkeleding med dens primitive Udrustning fyldestgør ikke længere Tidens militære Krav; det er nu nødvendigt at have en øvet og bevæbnet Hær, navnlig et panserklædt Rytteri. Disse Kongens tro Mænd, »homines«, skulde staa til hans Disposition; deres Løn er Sold, Sagefaldsret over deres undergivne og navnlig Skattefrihed, herunder særlig Fritagelse for Ledingsvæsenets økonomiske Byrder. En Hindring for at optage et større Antal Mænd i Herremandsstanden er dog Kongens manglende Ressourcer; men herpaa raades der Bod ved den Nyordning af Skattevæsenet, der finder Sted i Beg. af det 13. Aarh. Ved Indførelse af Stud og Ledingsafløsning skabes der betydningsfulde nye Indtægtskilder for Kongen, især har Ledingsafløsningen været af Betydning; Kongen kan nu »konvertere Folkehærens Tjeneste til Penge og for disse skaffe sig en anden Hær, der vel var mindre talrig, men militært set af større Værdi« [86]). Pligten til at møde paa Ledingsskibet gaar nu ikke mere paa Omgang mellem »Havnens« Medlemmer, idet der i hver Landsby er en eller to Havnebønder. Havnebonden har paataget sig den Forpligtelse at anskaffe de nødvendige Vaaben og at møde personlig (eller gennem Stedfortræder) hver Gang Leding udbydes; til Gengæld faar han en vis Skattefrihed og højere social Rang end de øvrige Landsbybønder. Dette bevirker, at Ledingsskibets Pladser let lader sig besætte ved Havnebønder alene, saa at de øvrige Bønder aldrig kommer til at yde den personlige Krigstjeneste; de yder i St. f. deres Bidrag i Penge eller Naturalier til Skibets Proviantering. Af stor Interesse er nu den Skyldtaksation og dermed sammenhængende nye Regler for Skatten, der indføres i det 13. Aarh. Efter Arups Mening sker dette for Sjællands og Lolland-Falsters Vedkommende omkring 1213 og for Jylland og Fyn i Aarene 1223—24. Princippet er, at Havnene opløses som Skatteenhed, og Ledingsskatten paalægges hver Landsbybonde i Forhold til det Areal, han dyrker. Denne Ordning er til stor Fordel for Kongen. Reformen indføres lettest, naar hyppige Ledingsudbud er gaaet forud; saa finder Bønderne sig i de nye Skatter, idet de tænker som saa: hel-

[86]) P. J. Jørgensen p. 378 f.

lere betale en nok saa stor Skat end Aar for Aar blive taget bort fra Landbrugsarbejdet netop i den vigtigste Tid.

I de skaanske Lande indføres denne Reform ikke; dette skyldes navnlig Ærkebiskoppernes Modstand. Kirken maatte jo for sit Omraade protestere mod enhver ny Skat paa Kirkens Jord og undergivne; desuden maatte den modsætte sig en ny Skat paa Stiftets Bønder, der formindskede deres Evne til at betale Tiende. De skaanske Bønder, der naturligvis ogsaa er imod de nye Skatter, faar her i Ærkebiskoppen en naturlig Fører. Regeringen maa give op, og den gamle Havneinddeling bevares. Dette er naturligvis en stor Fordel for Bønderne; de slipper mange Gange billigere end deres Kolleger paa Sjælland, Fyn og i Jylland, idet »Havnen« danner Maximum for Skattens Størrelse, saaledes at ingen kan komme til at betale mere end »fuld Havne«, ligegyldigt hvor meget Jord han har, medens man i den øvrige Del af Landet netop betaler efter, hvor meget Jord hver enkelt har. Og hertil kommer, at de nye Skattesatser ikke gælder Ledingsafløsningen alene; ret hurtigt overføres de ogsaa paa selve Ledingsudbuddets Naturalydelser; ogsaa disse skal nu udredes efter de nye Satser.

Man undrer sig over, at Kirken ikke protesterer kraftigere herimod; dens principielle Standpunkt maatte dog være, at den ikke kunde tillade Kongen at afkræve en saadan Skat af de paa Kirkegodset boende Bønder; men kun fra Ærkestolen protesteres der, og navnlig synes de jyske Biskopper ganske at akceptere de nye Skatter. Arup forklarer dette saaledes, at Kongen har indgaaet et Kompromis med Fyns og Jyllands Biskopper, idet det i J. L. III, 20 hedder: The styræs hafnæ thær til biscops doom liggæ the fylugh e biscops doom. Dette maa forstaas som en Indrømmelse til Biskopperne fra Kongens Side. Med de ændrede Skatteforhold maatte det være Kongen meget magtpaaliggende at komme i Besiddelse af saa mange »Havne« (skipæn) som muligt. Egentlig er Styrismand-Embedet arveligt, men der sættes nu meget snævre Grænser for Arveretten, og hvis der savnes arveberettigede, tilfalder det paagældende skipæn Kongen. Imidlertid har Biskopperne haft større Held med sig end Kongen, idet de allerede er kommet i Besiddelse af flere skipæn; dem maa Kongen nu lade dem beholde tilligemed Ledingsafløsningen. Til Gengæld maa Biskopperne love, at de for Fremtiden ikke vil sætte sig i Besiddelse af flere skipæn; her skal Kongen have Eneret. Paa denne Maade binder Kongen Biskopperne til sin Skattepolitik [87]).

[87]) Arup p. 195 ff.

Som nævnt indføres den nye Skattelov ikke i Skaane; det maa derfor undersøges, om det lykkes de skaanske Bønder og Ærkebiskopper at holde sig denne personlige Ledingsskat fra Livet, og endvidere hvorledes Forholdet er mellem Kongen og de Mænd, som Biskopperne, ligesom Kongen, kunde optage i Herremandsstanden, altsaa Kongens Forhold til Landets middelbare Lensmænd. Herom handler Jens Grands to Artikler.

Af J. L. III, 8 fremgaar det, at Bisperne har Ret til at tage sig Mænd, og disse har naturligvis de samme Rettigheder som Kongens Mænd, Skattefrihed, Sagefald o. s. v. Spørgsmaalet er nu, hvorledes Underlensmændenes Stilling er; om de herom gældende Regler ved vi ikke meget udover, hvad Procesakterne fra de store Ærkebispestridigheder meddeler. Det skulde paa Forhaand synes indlysende, at kun Kongen kan give Tilladelse til, at nogen af de biskoppelige Lensmænds Underlensmænd bliver siddende hjemme, naar der udbydes Leding; Betingelsen for, at de kan nyde de Privilegier, de har faaet tildelt, er jo netop, at de skal tjene Landet under Krig, og heraf følger, at det er Kongen, der maa have den øverste Myndighed over dem. Han kan kun tillade Oprettelsen af en privilegeret Stand paa Betingelse af, at den virkelig møder til Landets Forsvar [88]). I Sammenhæng hermed forstaas det ogsaa, at Kongen forbeholder sig Retten til Ledingsbøderne og til Ledingsafløsningen. Retten til Ledingsbøder er som nævnt en af den danske Konges ældste Rettigheder. I Forbindelse med Kongens Overopsyn med, at Ledingspligten virkelig bliver overholdt eller Ledingsafløsningen betalt, staar ogsaa hans Ret til at bestemme, hvem der eventuelt skal blive siddende hjemme. Dette vil Jacob Erlandsen og Jens Grand dog ikke indrømme Kongen. Det bebrejdes saaledes Jacob Erlandsen, at han giver Kirkens Mænd fri for Leding [89]); Kongen kræver, at han skal afholde sig herfra, samt at eventuelle Ledingsbøder skal tilflyde Statskassen [90]). Der rettes endvidere den Anklage mod Jacob Erlandsen, at han forbyder Kongen at dømme

[88]) J. L. III, 7 bestemmer, at hvis Bispernes Mænd sidder hjemme uden lovligt Forfald, skal de ligesom Kongens Mænd betale en Bøde til Statskassen.

[89]) Acta p. 12 Art. 17.

[90]) »... quod emenda, quam homines ecclesie pro huiusmodi delicto solvere consueverant, fisco applicetur, Acta p. 17 L. 21 ff.; dette er i smuk Overensstemmelse med Knud d. Helliges Gavebrev af 1085: »... si expeditionem neglexerit, erga regem emendet.« (Dipl. Svec. I Nr. 26).

dem, der bliver siddende tilbage [91]). Hertil svarer han saaledes: Da Ærkebiskoppen bør have sine og Kirkens Mænd skattefrie, maa Kongen ikke, hvis de engang sidder hjemme fra Leding eller paa nogen anden Maade forser sig eller forbryder sig, af den Grund hævde sig nogen Ret over dem; heller ikke maa Kongen paa den Tid, da disse Mænd er pligtige at tjene Prælaterne, nl. naar Leding udgaar, tvinge dem til at sidde paa Kongens Borge, thi ved det Paalæg, Kongen giver dem af Bispernes Mænd, der ikke har Heste, nl. at de skal sidde hjemme fra Leding og blive paa Kongens Borge, lokkes de paagældende Mænd til ikke at holde Heste og ingen Ærbødighed vise Prælaterne [92]). Ogsaa ved en anden Lejlighed fremsætter Jacob Erlandsen sit Syn paa Ledingsspørgsmaalet, og da han her paa udmærket Maade fremstiller Kirkens Opfattelse af dette Problem, der ogsaa bliver aktuelt under Jens Grand, skal hans Udtalelse citeres her:

> »Skønt det er Kongemagtens Sag med Samtykke af Rigets Stormænd at udbyde Leding, saa er det Kirkens Ret at overveje og tage i Betænkning, hvem af Kirkens Mænd der egner sig til Ledingens Hverv og til at udholde al den Møje, der følger med, og hvem ikke, for at de raske Mænd kan sendes med og de andre med Kirkens Tilladelse sidde hjemme. Thi ifl. god gammel Sædvane staar det fast, at den, til hvis Tjeneste de er umiddelbart forpligtede, under Hensyn til de foreliggende Omstændigheder kan give dem fri for denne Byrde. Derfor plejer vi ogsaa at bemande de biskoppelige Skibe med vore Mænd, og selv er de vante til at bære denne Byrde for egen Regning og paa egen Bekostning, hvad de ikke vilde gøre, hvis det var andre og ikke os, der undertiden med Grund kan fritage dem for den. Dertil kommer, at Lundekirken paa flere Steder, ja, paa mange, har verdslig Domsret, og paa disse Steder maa der altid være nogle tilbage, der kan sidde til Doms. Den ejer ogsaa faste Borge, som p. Gr. a. den uafbrudte Fare for fjendtligt Indfald kræver Værn og Besætning.« [93])

---

[91]) Acta p. 30 Art. 6.

[92]) Acta p. 26 L. 16 ff.

[93]) Acta p. 41 Art. 1. (Cit. efter J. Olrik: Valdemar Sejrs Sønner og den store Ærkebispestrid p. 150).

De samme Spørgsmaal møder vi i Jens Grands Periode; under Processen i Rom omtales de ikke; Magister Martin har ikke anset dette for formaalstjenligt. Men for Isarns Domstol rettes den Anklage mod Ærkebiskoppen, at han, da Kongen under Fjendernes Indfald bad ham komme til Hjælp med sine Vasaller, undlod dette, ligesom han forbød sine Mænd i de Havne, han havde Raadighed over, at foretage sig noget, skønt der kunde ventes Indfald fra Fjenden [94]). Jens Grand har naturligvis ment, at dette ikke vedkommer Kongen, og i den Art. 8, vi her behandler, hævder han derfor, at det er Ærkebiskoppen, der, naar Leding er nødvendig, skal udbyde sine Mænd, ligesom det ogsaa tilkommer ham at idømme Ledingsbøder og Straf for Forsømmelse. Han vil, kort sagt, inden for Kirkens Omraade have alle de Rettigheder, der ellers tilkommer Kongen; altsaa netop det, som Erik Menved nødvendigvis ikke kan gaa med til. Kongen svarer derfor ogsaa benægtende. Isarnus-Forliget bestemmer, at Ærkebiskoppen skal straffe de Mænd, der er »contumaces«, men hvis han bliver forsømmelig paa dette Punkt, skal de føle den kongelige Hævn, »juxta leges patrie« [95]). Man maa vist sige, at selv om dette er et Nederlag for Kirkens fulde Krav, strækker Kongen sig her saa langt, som det er ham muligt. Sagen er jo nemlig den, at Ærkebiskoppens (og de øvrige Biskoppers) Ret til at tage sig Mænd ikke kan forenes med Kongens Ret, med mindre Mændene tjener Kongen ganske som hans egne. Det drejer sig her om det fra Udlandets Lensretter kendte Spørgsmaal om Lovene for de middelbare Lensmænd, og Vanskeligheden fremkommer derved, at Danmark aabenbart ikke har haft bestemte vedtagne Love paa dette Omraade [96]).

Vi skal derefter omtale Jens Grands Stilling til Ledingsafløsningen. Som ovenfor omtalt var det ikke lykkedes Regeringen at gøre Ledingsskatten personlig i de skaanske Lande, den var ikke blevet sat i For-

[94]) Acta p. 283 Art. 8—9.

[95]) Acta p. 296, p. 340 Art. 4.

[96]) I det 13. Aarh. begynder europæisk Lensret i højere Grad at gøre sig gældende i Danmark, og i ovennævnte Spørgsmaal som paa flere andre Omraader er det tydeligt, at Ærkebiskoppernes Kamp for de kirkeretslige Magtkrav i vid Udstrækning maatte falde sammen med Lensvæsenets almindelige Udvikling (jfr. Procesakternes lensretslige Udtryk feudum, feudatarii, vasalli etc.); Biskopperne forlanger at faa Bispegodset, der betragtedes som Len af Kronen, anerkendt som Fyrstelen efter udenlandsk Lensret, saa de kunde opnaa en lignende Selvstændighed som de tyske gejstlige Lensfyrster (P. J. Jørgensen p. 368, cf. Norvin p. 269 ff.), thi Kirkerettens Krav om Bispegodsets fuldstæn-

hold til Jordbesiddelsen, saaledes som det var Tilfældet i de øvrige Lande. Da Statens Indtægter herved forringes, maatte man vente, at der fra Kongens Side vilde blive gjort et Forsøg paa at faa den nye Skattereform gennemført ogsaa i Skaane. Indtil Midten af Aarhundredet sker der dog ikke noget; Kong Valdemar fritager d. 2. Jun. 1232 6 Havne (hafnas), der tilhører Lundekannikerne, »ab omni gravamine expedicionis«; Privilegiet gælder altsaa netop Havnene og ikke Jorden [97]). Men i 1253 gøres Forsøget, idet Kong Kristoffer i et Brev, dat. 10. Jan., fritager Indbyggerne i Byen Wæ for den Ledingsafløsning, som andre Byer plejede at betale; men samtidig faar de af Indbyggerne, der driver Landbrug (hvilket vel vil sige de allerfleste af den lille Bys Beboere) Paalæg om at udrede den personlige Ledingsafløsning i Forhold til deres Jordbesiddelse; denne Afløsning er ret høj, saa at det i Virkeligheden er Kongen, der har Fordel af Privilegiet [98]). I dette Brev er Princippet: Skat i Forhold til Jordbesiddelse for første Gang anvendt paa skaansk Grund. Det gælder nu for Regeringen om at faa alle Skaaningerne til at akceptere denne nye Skatteforhøjelse. Selvfølgelig er de skaanske Bønder uvillige hertil, og de faar i Ærkebiskop Jacob Erlandsen en fortræffelig Fører. Ærkebiskoppen anklages for at hindre Kongens Leding m. m.[99]), og hertil svarer han:

> »Vi har aldrig hindret eders Leding, men langt snarere fremmet den . . : Lad nu Kongen velvilligt tage under Overvejelse . . . hans Forfædres fromme Sindelag og Hensigt, de som har overdraget Kirken adskillige Ejendomme med fuld og hel Ret [100]), og han vil let udfinde, hvilke Fortjenester han med Rette kan kræve i Købstæderne og andetsteds, hvor Giveren intet har holdt tilbage for sig selv eller sine Efterkommere, men har overdraget og givet Slip paa alt, hvad han havde. I bør ogsaa klogeligt lægge Mærke til, at Kirken af og for alle sine Ejendomme yder

---

dige Uafhængighed af Kronen lod sig bedst realisere paa denne Maade, ja, Jens Grand gaar endog saa vidt, at han nægter, at Lundekirken og dens Ærkebiskop er »feudatarii regis Dacie« (Acta p. 194 L. 38), idet Kirkens Bestræbelser jo netop gik ud paa mod de verdslige Stater og deres Lensvæsen at oprette et kirkeligt, feudal-hierarkisk Universalmonarki (cf. Ficher p. 442).

[97]) Reg. 743.

[98]) D. D. 2 R. I Nr. 20.

[99]) Acta p. 40 Art. 8.

[100]) »pleno jure contulerunt«; det er dog et Spørgsmaal, om der virkelig har været Tale om fuld Overdragelse i kanonisk Forstand.

Tjenester paa Kongens Bud. Hvis derfor nogle af deres Ejendomme eller endog de alle udover den sædvanlige Tjeneste endogsaa lægges under Skat og Afgift, sættes den paa ringere Kaar end andre Herrer, der ved at udrede offentlig Ydelse skaffer Frihed for sig selv og deres. Desuden, hvad Nytte har Kirken af den Slags Ejendomme, som den verdslige Magt uden Maal og Maade efter egen Vilje og Forgodtbefindende kan lægge Tynge og Tryk paa. Dette er nemlig det samme som at ophæve al Frihed og fratage Kirkerne deres Godser.« [101]).

Med andre Ord: Ærkebiskoppen hindrer ikke Ledingsudbuddet; her møder han med sine Mænd og Skibe, som han skal. Men naar Kongen vil paalægge Kirkens Jord nye Skatter og Afgifter, da er det en Fremgangsmaade, der vil gøre Kirkens hele Ejendomsret tvivlsom. I denne Sag kan Jacob Erlandsen være Forkæmper for alle de skaanske Bønder. Han taaler paa ingen Maade Kongens Indblanding i sine egne skipæn, men udstrækker endog sin Magt til andre skipæn, maaske ud over det, der er tilladt. Han benytter sig desuden af sin Ret til Mandtagning, idet han tager sig Mænd fra Kongens skipæn, hvorved dennes Ledingsindtægt formindskes. Som Hævn tilbagekalder Kongen Ærkebiskoppens Privilegier og bestemmer, at Ærkebiskoppens Mænd for Fremtiden skal tjene som almindelige Bønder. Over for denne Modstand maa Regeringen dog give op; den slaar da ind paa den Vej at udbyde Leding meget hyppigt, ogsaa uden der foreligger Fare for fjendtligt Angreb; der skal da udredes mange Naturalier, hvis Værdi p. Gr. a. Pengenes Fald er i stærk Stigen. Paa denne Maade søger man at faa Bønderne til at tro, at det er fordelagtigere at gaa ind paa Regeringens nye Skatteordning. Det lykkes dog ikke at faa Ledingsskat i Forhold til Jordbesiddelse indført i Skaane, hvilket bl. a. kommer til Udtryk i Eriks skaanske Lov af 1283. »Saaledes havde den store erkebisps haarde og livslange Kamp dog paa dette Punkt og for saa vidt ikke været helt forgæves« (Arup).

I de Aar, Jens Grand er Ærkebiskop, forekommer der Episoder af lignende Art, og Spørgsmaalet bliver atter aktuelt. Paa denne Baggrund maa hans to Artikler ses. Allerede i de Ord, hvormed Grand indleder Art. 8: »Si expedicio necessaria immineat«, kan man vist se et Angreb paa de hyppige Ledingsudbud, der kun havde til Hensigt at skaffe Kongen de Naturalier, som Bønderne skulde udrede ved Ledingsudbud. Bemærkelsesværdig er Ærkebiskoppens Ord om, at der ikke maa paa-

[101]) Acta p. 42. (Cit. efter J. Olrik p. 152 f.).

lægges nogen »talea« eller »collecta«. Som tidligere omtalt nægtede han paa det vigtige Danehof i 1293 at give sit Samtykke til den »collecta generalis«, som Landets Indbyggere var gaaet ind paa a. H. t. de truende Forhold; Grand modsatte sig bestemt denne nye Afgift og befalede sine undergivne heller ikke at udrede den [102]). Der tænkes vel her paa en extraordinær Ledingsskat, og blandt de Skatter og Afgifter (»collecta« og »talea«) [103]), der omtales i Art. 9, tænkes der formentlig i første Række paa den personlige Ledingsskat. Der er derfor god Grund til at betragte Jens Grand som den, der fortsætter Jacob Erlandsens Kamp mod en fast aarlig Krigsskat af Kirkens Jord. Baade i England, Frankrig og andre Lande undsaa Regeringerne sig nu ikke for at beskatte Kirken, og Erik Menveds Skattepolitik viser, at Danmark i saa Henseende er ved at følge de store Landes Eksempel. Jens Grand ser derfor ganske klart, naar han her, som Betingelse for Forliget mellem Kongen og Kirken, saa skarpt betoner, at der ikke maa paalægges Kirken nye Formue- eller Indtægtskatter. Isarnus-Forliget bestemmer, at Kirken skal være fritaget »ab omnibus taliis, exaccionibus et collectis«, med mindre de er vedtaget med Danehoffets Samtykke af Hensyn til Landets Nød [104]). Altsaa et Nederlag for Kirken, idet Overgreb mod dens Skattefrihed herved legaliseres, saafremt Kongen kan faa Danehoffet til at gaa ind for Overgrebet [105]).

---

[102]) Acta p. 283 Art. 6.

[103]) »Collecta« er Betegnelse for forskellige Afgifter, f. Eks. kommunale Skatter og Ledingspenge. Ordets sproglige Betydning lægger det nær at oversætte det med det danske Skud (af sammenskyde, cf. Sammenskud); dette stemmer ogsaa med, at »collecta« i den ældre slesvigske Stadsret oversættes ved Stud: »... collecta, que Skoot dicitur« (§ 87). Ifl. Steenstrup p. 194 f. er Stud først og fremmest Betegnelse for Ledingspenge. Ordet bruges desuden i Københavns Stadsret af 1294 § 49, hvor det betegner en Formueskat: »Quando collectam contingit fieri Hafnis, quilibet solvet secundum valorum bonorum suorum et amplius nihil.« Cf. desuden P. J. Jørgensen p. 535 f.

[104]) Acta p. 340 Art. 3.

[105]) I sin Kamp synes Jens Grand at have benyttet sig af det samme Middel som Jacob Erlandsen, nl. at gøre et stort Antal Bønder til sine Mænd, hvorved de unddrages Kongen. Da en Bonde blev afkrævet den Tjeneste, han skyldte Kongen (»debita servicia«), forbød Ærkebispen under Trusel om Bandlysning at tage Tjeneste af ham, idet han hævdede, at den Bonde var hans Mand (»ipsum rusticum suum esse hominem«). Kongen mener, at hvis Ærkebiskoppen havde Ret hertil, kunde han med lignende Begrundelse unddrage hver og en af Kongens Bønder fra den Tjeneste, de er denne skyldige (Acta p. 183 Art. 17).

Slutningen af Art. 9, Spørgsmaalet om Kongens Patronatsret, er tidligere omtalt [106]); at der i denne Forbindelse tales om Kongens Patronatsret skyldes maaske, at Patronaterne har været lukrative, hvilket efter Grands Opfattelse er i Strid med Kirkeretten, idet det er ensbetydende med en Beskatning af Kirken.

I Art. 10 kræver Jens Grand, at han i sin Egenskab af kirkelig Dommer frit maa dømme efter kanonisk Ret, og at man ikke paa nogen Maade maa tvinge ham til at dømme efter den mod Kirkeretten stridende skaanske Kirkelov. Ogsaa dette vigtige Spørgsmaal er tidligere behandlet [107]).

Art. 11. I denne Artikel kræver Ærkebiskoppen, at den Skattefrihed og Immunitet, som Kongen og hans Forgængere har tilstaaet Kirker og Klostre i Lunde Stift, ikke maa tilbagekaldes, men skal bestaa ukrænket til evig Tid [108]).

Man kunde mene, at dette var et beskedent og rimeligt Krav, og derfor undre sig over, at Kongen ikke kort og godt siger ja hertil, men tilføjer: »... si racionabiles fuerint et in detrimentum alicujus non redundant« [109]). I Virkeligheden er det et meget vigtigt Krav, Grand her opstiller, ikke mindst fordi Regeringen paa dette Tidspunkt overvejer en Reform af hele Skattevæsenet; Jens Grand berører her et Problem, der har spillet en ikke ringe Rolle i Striden mellem ham og Kronen.

Den kanoniske Ret hævder, som ovenfor berørt, at Kirkens Personer, undergivne og Ejendomme principielt er fritaget for alle Skatter og Afgifter. Det lykkes dog aldrig at faa Regeringerne til at anerkende dette. Skulde Kravet om Skattefrihed gennemføres, maatte det ske gennem et Privilegium til de enkelte kirkelige Institutioner. Men denne Skattefrihed er altsaa en Indrømmelse, en Undtagelse, og efter germansk Opfattelse forudsætter denne »Gave« derfor en vis Modpræstation fra Gavemodtagerens Side; hans Taknemmelighed skal vise sig i Tjeneste

---

[106]) I, p. 105 ff.

[107]) I, p. 115 ff.

[108]) Item libertates a domino rege et predecessoribus suis monasteriis et ecclesiis Lundensis diocesis date de cetero non revocentur, et immunitates concesse serventur et permaneant in perpetuum illibate, Acta p. 290.

[109]) Acta p. 296.

af en eller anden Slags; Gaven maa ikke bruges paa en saadan Maade, at den modarbejder Giverens Interesser. Den naturlige Følge heraf er, at Giveren som Garanti for, at Gaven benyttes paa rette Maade, stadig forbeholder sig Retten til at disponere over den. Kirkens Krav om Privilegiernes Perpetuitet kan altsaa ikke anerkendes efter germansk Retsopfattelse. Privilegiets fortsatte Gyldighed afhænger egentlig af Landets Fyrste. Naturligvis kan Kirken ikke gaa med til dette; dens Opfattelse maa være, at da de enkelte Privilegier kun er en delvis Anerkendelse af dens principielle Krav: Kirkens Skattefrihed, der er en Del af libertas ecclesiæ og udledes af selve jus divinum, er det klart, at en saadan delvis Indrømmelse af Kirkens retmæssige Krav aldrig kan tilbagetages. Kirkeretten indeholder strenge Straffe mod en saadan Forseelse[110]).

Den danske Ret er her i Overensstemmelse med den almindelige germanske Retsopfattelse; dette viser sig bl. a. deri, at Privilegierne skal stadfæstes ved Kongeskifte; men man søger at hindre Kongen i Vilkaarlighed paa dette Omraade ved Bestemmelsen om, at han skal handle i Overensstemmelse med Rigets bedste Mænd. Iøvrigt er Forholdene i Danmark som Regel et nogenlunde taaleligt Kompromis med den kirkelige Opfattelse. Allerede J. L. bestemmer, at de een Gang erhvervede Privilegier skal vedblive at bestaa; dette siges ogsaa i Abels og Kristoffers Forordninger samt i Hdf. af 1282, § 12: Fremdeles skal alle vore aabne Breve og Privilegier staa ved Magt, undtagen vi for Parlamentet kan godtgøre, at de med Rette bør tilbagekaldes. Som Regel er der da heller ingen Vanskelighed ved at opnaa Fornyelse; dog er det undertiden nødvendigt at yde Kongen en vis Betaling i Gods eller Penge. En saadan Afgift maatte Kirken selvfølgelig være en absolut Modstander af. Øm Klosters Krønike taler harmdirrende om den elendige Brodermorder, Kong Abel, der har afpresset Klostret 300 Mark for de Friheder, som hans Forgængere har tilstaaet det gratis. Undertiden kunde Afgifterne være saa store, at det hele fik Karakter af et regulært Salg. Valdemars Hdf. af 1326 bestemmer, at der ikke maa tages Betaling for Fornyelse (§ 31).

Men selvom Praksis som Regel har været nogenlunde taalelig for Kirken, viser dog Citatet fra Hdf. af 1282, der gentages i den flg. Tid, at det er den germanske Gavebetragtning, der ligger til Grund; om Privilegierne skal vedblive at bestaa eller tilbagekaldes, er i sidste In-

---

[110]) Cf. Hinschius V, p. 211 f.

stans et Spørgsmaal, der afgøres af Regeringen. Der kan derfor opstaa en meget vanskelig Situation for Kirken, naar det kommer til Kamp mellem Stat og Kirke. Et Eksempel herpaa har vi under Jacob Erlandsen, da Kong Kristoffer, som ovenfor nævnt, vil fratage Ærkebiskoppen hans Privilegier; Kongen sender ham et Brev, hvori det bl. a. hedder:

> »Den Herre, nemlig den Herre Ærkebispen og hans Klerke har vi besluttet at fratage alle Privilegier og Friheder, der er indrømmet dem af Kronen eller af Danmarks Konger, idet vi byder og befaler, at de for Fremtiden skal tjene Kronen eller Kongens Ret, saaledes som de vides at have tjent, inden Privilegierne blev givet«.

Og hvilke Konsekvenser dette faar, viser Brevets Slutning:

> »Vi byder ogsaa alle Riddere og andre, der ved Tjenesteed er bundne til den nævnte Herre, at de inden 14 Dage møder hos os for at aflægge Tjenesteed til os, for saa vidt de vil undgaa at miste alle deres Ejendomme og for Fremtiden tjene ganske som andre Bønder« [111]).

Under Jens Grand bliver dette Spørgsmaal atter aktuelt, idet Ærkebiskoppen klager over, at Erik Menved og hans Ombudsmænd ikke respekterer Kirkens Frihed og Immunitet [112]). Dette lyder ganske sandsynligt. Omkring Aarhundredskiftet mærkes i det hele taget en Utilbøjelighed hos Kongen til at stadfæste Privilegier. D. 3. Marts 1300 stadfæster han Esroms Privilegier, men med Tilføjelsen: »... donec cum consiliariis nostris deliberaremur, quid cum ipsis et ceteris claustralibus super huiusmodi libertatibus sit agendum ...« [113]). D. 8. Marts 1302 giver han Købmændene i Randers Toldfrihed, hvorhen de kommer; men rigtignok med Tilføjelsen: »... donec aliarum villarum forensium regni nostri privilegia super huiusmodi libertatibus edita revocare duxerimus [114]). Dette kunde tyde paa, at Kongen og hans Re-

[111]) Acta p. 15 L. 15 ff.

[112]) »... ecclesiasticas libertates et immunitates indifferenter infringunt,« Acta p. 165 L. 30 f.

[113]) D. D. 2 R. V Nr. 113.

[114]) D. D. 2 R. V Nr. 179.

gering overvejer en Nyordning af hele Skattevæsenet, herunder ogsaa den verdslige og kirkelige Privilegietildeling. Hermed stemmer det ogsaa, at der kort Tid efter, i 1304, indføres nye Bestemmelser for Ledingsskatten, idet denne nu paalignes Formuen og Indtægten. Statens økonomiske Vanskeligheder gør det paa dette Tidspunkt nødvendigt at paalægge extraordinære Skatter, og Kongens hele Stilling til Kirkens Privilegietildeling kunde tyde paa, at han paatænker at give nye Regler for dette Omraade, saaledes at ogsaa Gejstligheden kommer til at hjælpe med til at fremskaffe de for Statshusholdningen nødvendige Penge [115]). Jens Grand har aabenbart været klar over, at hele Kirkens Skattefrihed nu hvilede paa usikker Grund, og i Overensstemmelse med Kirkeretten kræver han derfor i denne Artikel, at den Skattefrihed, Kirken har opnaaet, ikke paa nogen Maade maa krænkes.

Fremtiden skulde vise, at Ærkebiskoppens Ængstelse for sin Kirkes Frihed ikke var ubegrundet. Ganske vist lover Erik Menved i sit ydmyge Fredsforslag til Paven i 1299, at han og hans Efterfølgere skal overholde den kirkelige Frihed usvækket [116]), og det samme gentages i almindelige Vendinger ved Isarnus-Forliget [117]) og i et særligt Brev, som Kongen udsteder herom i 1303 [118]); men alle Løfterne er holdt i saa vage Vendinger og synes afpresset Kongen som Betingelse for Grands Forflyttelse, saa at man ikke tør tillægge dem større Betydning. Det viser sig da ogsaa, at Kongens sande Jeg kommer frem allerede Aaret efter, idet Rigsloven af 1304 bestemmer, at Privilegierne kun skal overholdes, hvis de er gavnlige for Riget og ikke strider mod Gud og Retten. Privilegiebrevene eller Kopier heraf skal forevises [119]). I de følgende Aar udstedes der overhovedet ingen Bekræftelser; først fra 1308 begynder Kongen atter at bekræfte Privilegier, tilmed i stort Antal. Han har aabenbart opgivet sin Plan.

---

[115]) Saaledes ogsaa Steenstrup p. 95 f. — Her som paa flere andre Punkter er der en interessant Lighed mellem Erik Menveds og Filip d. Smukkes Kamp mod Kirken.

[116]) Acta p. 322 Art. 2.

[117]) Acta p. 339 f. Art. 1 og 6.

[118]) Acta p. 343.

[119]) »De literis et privilegiis, que handfæst dicuntur, promissum est, quod cum ipsa priuilegia per se vel eorum certa transscripta fuerint presentata, omnia et singula, que corone regni et communitati proficua fuerint et utilia, deo autem et juri non contraria, stabilia habeantur.« D. D. 2 R. V Nr. 310.

Art. 12.

»Fremdeles skal gejstliges og Kirkers Gods ikke beslaglægges fra Kongens Side eller ved Lægfolk, ej heller skal de paa nogen Maade arve Kirkernes Gods eller strække deres Haand ud efter det eller i nogen Maade trænge sig ind paa det. Thi i nogen Tid, fra Dag til Dag kraftigere, har Lægfolk stræbt efter at trænge sig ind paa og bemægtige sig afdøde Præsters og gejstliges Gods uden anden Myndighed end deres egen, selv om det har været kirkeligt Gods, og (de har stræbt) efter at modtage Kirkernes Landgilde og andre Frugter og Indtægter indtil en vis Dag. Derfor synes det at være retfærdigt, at Ærkebispen skal have Forsvaret over det fornævnte og indsætte saadanne i Embedet, som kan betjene det paa tilbørlig Maade« [120]).

I denne Artikel kræver Jens Grand først, at Lægfolk ikke paa nogen Maade maa beslaglægge Kirkernes Jordegods. Dernæst klager han over, at Lægfolk bemægtiger sig afdøde gejstliges Gods, skønt det tilhører Kirken. Der tænkes hermed paa det, der tilhører Embedet, i Modsætning til det, Præsten har erhvervet sig i sin Levetid. Endelig klages der over, at Lægfolk tager Kirkernes Indtægter »indtil en vis Dag«; hermed menes sandsynligvis Indtægterne under Vakance. Derfor bør Ærkebiskoppen have Opsyn med de ledige Embeder og deres Ejendomme og sætte en saadan Mand i Embedet, som kan betjene det paa passende Maade.

Kongen afviser imidlertid dette Krav, idet han henviser til, at der ikke foreligger nogen rimelig Grund for disse nye Bestemmelser; hvad Lægfolk angaar, skal man forholde sig i Overensstemmelse med Sædvane og Ret [121]).

Hertil maa føjes Isarnus-Forligets Art. 5, der bestemmer, at afdøde

[120]) Item bona clericorum et ecclesiarum non occupentur ex parte regis aut per laicos, nec in bonis ecclesiarum aliquatinus succedant vel manus extendant ad illa nec de illis se intromittant quoquomodo. Etenim laici ab aliquo tempore de die in diem forcius insistunt sacerdotum et clericorum decedentium dona propria auctoritate intrare et occupare, licet ecclesiastica fuerint, et ecclesiarum locaciones fructusque omnes et obvenciones percipere usque ad certam diem. Unde justum videtur, quod archiepiscopus habeat custodiam predictorum, talemque ponat in beneficio, qui eidem serviat competenter. Acta p. 290.

[121]) Ad duodecimum dicit, quod non vult, ut contenta in dicto articulo fiant, nec racionabilis causa subsit, et in casibus ad laicos spectantibus de consuetudine vel de jure. Acta p. 296.

gejstliges Gods skal tilfalde deres lovmæssige Arvinger, hvis saadanne findes, ellers Kirken eller Ærkebiskoppen i Overensstemmelse med Kirkeretten.

Spørgsmaalet om Lægmænds Ret til Indtægterne af Kirkernes Godser, naar der er Vakance, altsaa en Slags Regalieret, er tidligere omtalt; ogsaa Kongen forsøgte at gøre lignende Krav gældende over for Lundekirkens Gods efter Ærkebiskoppens Fængsling [122]). Et andet vigtigt Spørgsmaal, der omtales i denne Artikel, er Arveretten til afdøde Præsters Ejendom og øvrige Efterladenskaber. Hvem skal arve? Præsterne har baade deres eget og det til Embedet hørende Gods at forvalte, og der maa da skelnes mellem det, der er erhvervet »intuitu personae« og det, der er »per ecclesiam acquisita«. Den kanoniske Ret bestemmer, at Præsterne har fri Raadighed over den første Gruppe; de kan oprette Testamente og give det til hvem, de vil, f. Eks. kan de skænke det som Sjælegave til Kirken [123]). Derimod har de ingen Testationsret over det Gods, der falder ind under anden Gruppe; dette skal til evig Tid tilhøre Kirken. Det er nødvendigt at opstille denne Adskillelse, for at den paagældende Kirke ikke skal forarmes ved de forskellige Embedsindehaveres Dispositioner. Paa Spørgsmaalet, om »clerici sæculares de mobilibus vel immobilibus rebus possint condere testamentum«, svarer Alexander III, »... quod licet clerici de his, quæ paternæ successionis vel cognationis intuitu aut de artificio sunt adepti, seu dono consanguineorum aut amicorum suorum, non habito respectu ad ecclesiam, pervenerunt ad ipsos, libere disponere valeant. De his tamen, quæ consideratione ecclesiæ perceperunt, nullum de jure possunt facere testamentum« [124]). Hvis derimod en gejstlig dør uden at have truffet testamentarisk Bestemmelse, intestatus, tilfalder alt hans Gods for bestandigt Kirken: »Si autem ante obierint, quam hoc fecerint, altari, cui serviunt, omnia perpetuo sanctificentur, et in jus eius tradantur« [125]).

---

[122]) Ovenfor p. 8 ff.

[123]) I Danmark synes Biskop Gisico af Odense 1289 at være den første, der indrømmer Præsterne fri Testationsret; i 1312 giver Biskop Esger af Aarhus Præsterne Tilladelse til at borttestamentere alt det, de har købt eller arvet, og i 15. Aarh. er gejstliges Testationsret saa anerkendt, at Ulrik Stygges Statutter blot nøjes med at anmode Præsterne om ikke at glemme Domkirken i deres Testamenter. Lindhardt: Danmark og Reformkoncilierne p. 48 Anm. 196.

[124]) C. 9 X III. 26.

[125]) C. 1 X III, 27. — Et smukt Eksempel paa et dansk gejstligt Testamente, der omhyggeligt drager denne Sondring mellem Kirkens Gods og paagælden-

Efter hvad der ovenfor er sagt om den germanske og nordiske Arveret, er det klart, at Kirken paa dette Omraade vilde møde megen Modstand, idet Præstens Slægtninge søger at bemægtige sig hans efterladte Gods. Det er ikke blot Jens Grand, der klager herover, men paa Synoderne fremføres der hyppigt Klager over, at Lægfolk røver Præsternes Efterladenskaber. Den pavelige Legat, Kardinal Wilhelm de Sabina, der omkring Midten af Aarhundredet var paa Legatfærd til de nordiske Lande, klager paa det vigtige Provincialkoncilium i Skenninge 1248 over, at Præsternes Børn og andre Slægtninge arver alle deres »mobilia«, saa at Kirkerne forarmes [126]). Naar kanonisk og verdslig Ret støder sammen paa dette Omraade, vil det i Praksis sige, at Biskop og Arvinger slaas om det, Præsten har efterladt sig. Biskoppen forsøger at beslaglægge Præstens Arv for at værge det mod Slægtens formentlige Arveret. Der opstaar derfor ganske naturligt en vis Uvilje mod Biskoppen, og der fremføres undertiden Klager over, at Biskopperne søger at tilegne sig Gods, der ikke med Rette tilkommer dem. Aarhusstatutterne bestemmer, at Biskoppen ikke maa sætte nogen i Besiddelse af afdøde gejstliges Gods, med mindre det med Rette tilkommer ham [127]), og Provincialkonciliet i København i 1425 bestemmer, at Biskopperne ikke maa tilegne sig de lavere Klerikeres Efterladenskaber, med mindre der foreligger frivilligt Løfte; hvis Præster dør uden at have gjort Testamente, skal Arven tilfalde Kirken [128]). Ogsaa den universelle Kirkeret behandler dette Spørgsmaal. Alexander III bliver spurgt, om Godset skal tilfalde Biskoppen eller den afdøde Præsts Efterfølger, eller om det i Almindelighed skal gøres nyttigt for Kirken. Paven forklarer da, hvad der skal forstaas ved Kirken som Præsternes Arving: » . . . Nomine autem ecclesiæ non solum episcopus vel successor clerici morientis, ubi est collegium clericorum, sed communis congregatio intelligitur, quæ rerum illarum debet canonicam distributionem et curam habere [129]).

---

des private Ejendom er Biskop Svends Testamente til Øm Kloster, cf. Schalling: Kanonisk eller nationell rätt?, Kyrkohist. Årsskr. 1938 p. 125 f. Endvidere kan henvises til Bonifacius' Brev af 31. Maj 1298 til Jens Grand, hvori denne faar Tilladelse til at oprette Testamente; der findes her udførlige Bestemmelser om, hvad Ærkebiskoppen har Ret til at bortgive (D. D. 2 R. IV Nr. 318).

[126]) Bååth p. 191, cf. G. A. Donner: Kardinal Wilhelm von Sabina.

[127]) Cf. Kolderup Rosenvinge: Kanonisk Rets Anvendelse p. 34; Hal Koch II, p. 108.

[128]) Lindhardt p. 58 f.

[129]) C. 12 X III, 26.

Den værste Hindring for Kirken er, at den verdslige Lovgivning værger Præsternes Arvinger mod Bispernes Forsøg paa at sætte sig i Besiddelse af Arven efter den afdøde. Et tydeligt Eksempel herpaa er netop Isarnus-Forliget, der jo ligefrem bestemmer, at det er Slægten, ikke Kirken, der skal arve. Omtrent 50 Aar senere gentager Frd. af 1. Juli 1354 dette (§ 8); i Olufs Hdf. af 1376 afgøres Spørgsmaalet derhen, at ingen uden Biskoppens og Slægtens Samtykke maa befatte sig med Arven.

Jens Grand udtaler sig i denne Artikel ikke om Præsternes Testationsret; Artiklen er vendt mod Kongen og kræver, at Lægfolk ikke beslaglægger Embedets Ejendomme og Indtægter under Vakancen, ej heller den tidligere Indehavers Gods; han foreslaar, at Ærkebiskoppen skal have Opsyn med Embedet og indsætte en duelig Mand, der saa faar den efterladte Arv at forvalte sammen med det øvrige Jordegods, der hører til Embedet. Paa denne Maade udelukkes Lægmandsindflydelsen, den afdødes Efterladenskaber bliver ved Kirken, og det hele ordnes paa en diskret og sømmelig Maade. Jens Grand er her i Overensstemmelse med Kirkeretten, og maaske er hans Forslag: »Unde justum videtur, quod archiepiscopus habeat custodiam predictorum, talemque ponat in beneficio, qui eidem serviat competenter«, formuleret efter Alexander III's ovenfor citerede Bulle c. 12 X III, 26, hvori det bl. a. hedder: »Ubi autem in loco defuncti tantum unus est ordinandus, is ea bona, sicut et alia ipsius ecclesiæ, in Dei timore despenset«.

At Kongen maatte afvise Ærkebiskoppen, er ud fra de danske Arveregler en Selvfølge; Isarnus-Forliget udtaler kort og klart hans Opfattelse: Kun hvis der ingen Slægtninge findes, skal Kirken arve.

Art. 13.

> »Fremdeles skal Kongen forsvare Kirkerne og kirkelige Personer i Lunde Stift mod Lægfolks Undertrykkelse og irettesætte og tugte dem, som begaar Uret imod dem, naar han af Ærkebiskoppen bliver ansøgt herom« [130]).

Hertil svarer Kongen, at han vil gøre det, som siges i Artiklen, for saa vidt det hører under ham og tilkommer ham efter Sædvane og

[130]) Item dominus rex ecclesias et ecclesiasticas personas Lundensis diocesis de impressionibus laicorum defendat et eis injuriantes corrigat et castiget, prout ab archiepiscopo fuerit requisitum. Acta p. 290.

Ret [131]). Man bemærker, at Kongen ikke uden videre vil sige ja til dette, som det synes, rimelige Krav; han vil kun efterkomme Ærkebiskoppens Ønske, for saa vidt det er i Overensstemmelse med den gældende Retspraksis. I Erik Menveds ydmyge Brev til Paven i 1299 faar Tonen rigtignok en anden Lyd. Her hedder det, at han og hans Efterfølgere vil ære Ærkebiskoppen i Lund som en aandelig Fader, saaledes som det sømmer sig for katolske Fyrster; Ærkebiskopperne skal, støttende sig til den kongelige Gunst, nyde fuld Sikkerhed i hele Landet og frit udøve alt, hvad der angaar dem [132]). I Isarnus-Forliget leder man forgæves efter en saadan Forsikring!

Jens Grands Artikel er et smukt Udtryk for den kanoniske Rets Syn paa den verdslige Magts Opgave. Fyrsten skal være Kirkens Værner og Beskytter, »advocatus« [133]). Efter den kanoniske Sværdteori skal det verdslige Sværd understøtte det aandelige paa dettes Opfordring, thi den, der trods admonitio canonica og Bandlysning ikke vil rette sig efter den kirkelige Domsmyndighed, kan Kirken kun udlevere til den verdslige Magt, der saa skal straffe ham. Ved at tildele Kongen denne Opgave sætter den kanoniske Ret nye Formaal for Kongemagtens Virksomhed; Kongedømmet bliver nu Bærer af Rettigheder, der ligger ud over Folkeretten. Kirken formidler saaledes Folkekongens Forvandling til Herskeren.

Indtil kort før Midten af det 13. Aarh. forløber denne Udvikling i det store og hele fredeligt og under venskabelig Forstaaelse mellem Kirke og Stat. Kirken kræver og faar den verdslige Magts Støtte for sin Jurisdiktion. Et smukt Eksempel herpaa er Saxos Beretning om Eskils Embedsnedlæggelse i 1177. Kong Valdemar spørger, om han nogensinde har forsømt med kongelig Strenghed at straffe alle dem, som Ærkebiskoppen har lyst i Band. Hertil svarer Eskil, at han ikke har noget at klage over [134]).

---

[131]) Ad tertium et quartum decimum dicit, quod vult exequi contenta in ipsis, quatinus ad ipsum spectat et sibi incumbit de consuetudine vel de jure. Acta p. 296.

[132]) Acta p. 322 Art. 1—2.

[133]) Cf. c. 21 C. XVII, qu. 4; c. 22, c. 26 C. XXIII qu. 5; Bååth p. 39, p. 88.

[134]) Cf. Hal Koch II, p. 95. Bull. Nr. 37 og 86 viser, at danske gejstlige har været betænkelige ved at paakalde den verdslige Magt; den kanoniske Ret forsvarer en saadan Handling som fuldt berettiget, cf. Bååth p. 210 Anm. 2.

Som en værdig Afslutning paa denne Periode staar Jyske Lov, hvis Fortale ogsaa giver Udtryk for den verdslige Magts Pligt til at beskytte Kirken:

> »Det skal ogsaa alle verdslige Høvdinge vide, at med den Magt, som Gud gav dem i Hænde i denne Verden, da overdrog han dem ogsaa at værge sin hellige Kirke mod alle (uretmæssige) Krav. Men bliver de forsømmelige eller partiske og værger ikke som Ret er, da skal de staa til Regnskab paa Dommedag, hvis Kirkens Frihed og Landets Fred paa Grund af deres Forseelse formindskes i deres Tid« [135]).

Men i den følgende Tid rettes der hyppigt Klager mod Kongerne for Forsømmelse af deres Pligt. Jacob Erlandsen bebrejder Kong Kristoffer, at han i Stedet for at straffe og undgaa bandlyste, omgaas dem og hjælper dem; herved viser han aabenlys Foragt for Nøglemagten, og mange tager ham til Forbillede. Ærkebiskoppen beder ham derfor om at rette disse Fejl og straffe de bandlyste, saa at kristen Tro dog ikke skal forsvinde under hans Regering, og Hedenskab indføres. I disse Ting, som Kirken ikke selv kan magte, bør den verdslige Regering komme den til Hjælp [136]). Kirken kan paakalde den verdslige Arms Hjælp mod genstridige, som den ikke selv kan magte; det er Kongens Sag at støtte Kirken i saadanne Sager; men det medfører ikke nogen Ret for ham til at handle af egen Magtfuldkommenhed over for Kirken. Kongen er Kirkens »advocatus«, »tutor« og »defensor« [137]).

[135]) Thet sculæ oc witæ allæ værælz høfthyng, at mæth thet wald thær guth saldæ them i hand i thæs wæræld, tha saldæ han oc them sin hælugh kyrki at weriæ for alt thet thær a bethæs. Æn worthæ the glømønd æth wildugh oc weriæ ey sum ræt ær, tha sculæ the a domæ dagh swaræ af kyrkiæns frælsæ oc landzæns frith minzkæs for theræ scyld i theræ timæ. Den første Sætning er formuleret ud fra c. 20 C. XXIII qu. 5: Conoscant principes seculi Deo se debere esse rationem reddituros propter ecclesiam, quam Christo tuendam suscipiunt. Nam siue augeatur pax et disciplina ecclesiæ per fideles principes, siue soluatur, ille ab eis rationem exiget, qui eorum potestati suam ecclesiam credidit. Sætningen stammer fra Biskop Isidors Værk Sententiæ de summo bono. Cf. min ovf. cit. Afh. Kanonisk Rets Indflydelse paa J. L. p. 93 f.

[136]) Acta p. 21 Art. 6.

[137]) Acta p. 36 Art. 5 og p. 41 L. 11 ff (»Principis enim est in huiusmodi ecclesiam adjuvare, cum sit eius advocatus et defensor, non tamen jus aliquod per hoc ei acquiritur sua auctoritate similia faciendi«).

Ogsaa Jens Grand klager hyppigt over, at Kongen ikke beskytter Kirken og Gejstligheden, men tværtimod understøtter og hjælper dem, der angriber Præsterne. Under Processen i Rom klager Ærkebiskoppen over, at Kongen og hans Ombudsmænd »røver og lægger Haand paa Rigets Kirkers Tiender og Gods efter Forgodtbefindende, uden Blu krænker Kirkens Friheder og Privilegier, svækker den kirkelige Jurisdiktion, ganske foragter den kirkelige Domsmagt og bringer den i Foragt, lader haant om den hellige Moder Kirkens Nøglemagt, skærmer og beskytter dem, der foragter og ringeagter disse Ting, nedværdiger Kirken og Kirkens Mænd skammeligt ved at paatvinge dem smudsige Hverv, plage og udpine dem paa forskellig utilbørlig Vis, ja vover endog at fængsle og halshugge dem« [138]).

Man vil heraf forstaa, at naar Erik Menved som Svar paa denne Artikel lover, at han paa dette Omraade vil rette sig efter Sædvane og Ret, er det en noget tvivlsom Garanti for Ærkebiskoppen! Kongen synes i det hele taget at have haft et klart Blik for det uværdige i Statens underordnede Stilling efter den kirkelige Opfattelse; det er højst sandsynligt, at han i sine Svar paa Ærkebiskoppens Artikler bevidst modsætter sig denne Opfattelse. Men dette kan Kongen ogsaa gøre »efter Sædvanen og Retten«, thi dansk Retsopfattelse anerkender ikke Kirkerettens Krav om Statens Underordning under Kirken. Allerede fra Valdemarertiden kunde Kongen paa egen Autoritet, der stammede fra Gud, byde og forbyde under Trusel om verdslig Straf [139]), og vender vi os atter til J. L.'s Fortale, kan der næppe være Tvivl om, at Loven ikke giver Udtryk for den kanoniske Opfattelse. Fortalen anerkender og respekterer Kirken; den paalægger Kongen at værne og beskytte den, men paa Spørgsmaalet, hvorfra Kongen har sin Magt, om fra Gud direkte eller gennem Paven, gaar den, forekommer det mig, klart ind for det germanske Standpunkt. Kongen og hans Embedsmænd skal styre Landet, ligesom Paven og Biskopperne styrer Kirken. Ligesom den hellige Kirke styres med Pave og Biskop, saaledes skal hvert Land styres og værges af Kongen og hans Embedsmænd. Der er her ikke Tale om nogen principiel Forskel. Endvidere hedder det, at den Magt, som Kongen besidder og med hvilken han skal styre Kirken, har han faaet direkte af Gud: Kongen og de verdslige Magthavere skal erindre, at med den

---

[138]) Acta p. 165 f.; cit. efter Ellen Jørgensen p. 195.

[139]) Cf. Kanonisk Rets Indflydelse p. 99.

Magt, Gud gav dem i denne Verden, gav han dem samtidig sin hellige Kirke at værge. Og endelig siges det til Slut med al ønskelig Klarhed, at Kongen paa Dommedag skal staa til Ansvar for Kirkens og Landets Ve og Vel under hans Regering: Men bliver Kongen og Høvdingene forsømmelige o. s. v., cf. Citatet ovf. Det er ikke Paven, der skal aflægge Regnskab ogsaa for Kongens Styre, saaledes som kanonisk Ret mente [140]).

Erik Menved kan saaledes med Rette afvise Jens Grands kanoniske Opfattelse og samtidig hævde, at han vil holde sig til »consvetudo« og »jus«. I Virkeligheden er det ogsaa umuligt for Kongerne at akceptere de kirkelige Magtkrav, da de jo efter dansk Retsopfattelse er bundet af den verdslige Lovgivning. Men hertil kommer, at det i disse Aar gærer i hele Europa; den moderne politiske Stat er ved at udvikle sig af det gamle teokratiske Middelaldersamfund. Faa Aar i Forvejen havde Filip d. Smukke begyndt sin gigantiske Kamp mod Bonifacius VIII for den franske Stats Selvstændighed og Uafhængighed af Pavedømmet, for Kongens Overhøjhed over den franske Kirke, med Ret til at beskatte den o. s. v. Filip støtter sig til de borgerlige Legister, der navnlig kommer fra Universitetet i Montpellier, hvor Romerretten dyrkes. Romerretten anerkender ikke Kirkens og Pavens Magtkrav; efter den er Kejseren umiddelbart indsat af Gud og hævet over de menneskelige Love; derimod er Lovene ens for alle Mennesker, hvilken Stilling de end indtager i Samfundet. Dette er naturligvis et glimrende Vaaben i Kampen mod Pavens Krav om Verdensherredømme og mod Kirkens og Gejstlighedens Privilegier. Det er sandsynligt, at disse Tanker ogsaa kendes i Danmark; Magister Martin, Kongens højre Haand, havde i længere Tid studeret i Frankrig og maa være godt kendt med franske Forhold. Erik Menveds Skattepolitik og forskellige andre Forhold synes at vise, at han ikke er ukendt med de nye Tanker. Sandsynligvis har han ligesom Filip d. Smukke haft til Hensigt at knytte Landets Kirke stærkere til Staten og løsne dens Forbindelse med Rom. Man mindes uvilkaarligt Jens Grands Beskyldninger mod Magister Martin for at ville lægge den danske Kirke ind under Kongens »dominium«.

Art. 14 kræver, at Kongen skal betale de Tiender, han har taget fra Lunde Stift, og at han ikke i Fremtiden maa beslaglægge Kirkernes

---

[140]) Cf. Kanonisk Rets Indflydelse p. 95 ff.

Tiende uden mod rimelig Betaling og i Forstaaelse med Ærkebiskoppen. Dette Spørgsmaal er tidligere behandlet [141]).

Art. 15.

»Fremdeles skal Kongen — da Lemlæstelse og Manddrab begaas alt for hyppigt og afløses med en ringe Betaling, og da Manddrabernes uskyldige Slægtninge tvinges af Kongen til at yde Bidrag sammen med disse Manddrabere, hvorved det undertiden sker, at Manddraberne modtager mere af Slægtningene, end de betaler for Manddrabet, og saaledes ofte forledes til at begaa Manddrab — forordne den retmæssige Gengældelsesstraf efter at have afskaffet Pengebøderne, især af Hensyn til de gejstlige, som ikke kan bære Vaaben eller forsvare sig mod Lægfolks Vold [142]).

Hertil svarer Kongen, at det ikke paahviler ham, men Dommerne, ved hvem han har ydet og vil yde Retten Fyldest [143]).

Man kunde paa Forhaand undre sig over, at Landets Ærkebiskop opfordrer Kongen til at udstede Love, der er mindre humane end de gældende, thi det, Jens Grand kræver, er i Virkeligheden Dødsstraf for Drab. En nærmere Undersøgelse viser imidlertid, at ogsaa dette Krav har en fornuftig historisk-retslig Begrundelse.

Det, der her tales om, er ikke blot Mord og Forbrydelser som Udtryk for opløste Samfundstilstande; det drejer sig sikkert i de fleste Tilfælde om Blodhævn, saaledes at Drabene er Hævndrab. De Forhold, Jens Grand her omtaler, er altsaa de samme som fremkaldte den skelsættende

[141]) I, p. 100 ff.

[142]) Item quod mutilaciones et homicidia nimis committuntur frequenter et vili precio redimuntur, innoxii vero de cognacione homicidarum ad contribuendum cum ipsis homicidis per regem compelluntur, quare contingit interdum, quod homicide plus a cognatis recipiunt, quam pro homicidio solvunt, et sic ad homicidia perpetranda multoties incitantur, statuat dominus rex penam juris et talionis pena pecunaria sublata, maxime propter clericos, qui arma ferre non possunt nec se defendere a violenciis laicorum. Acta p. 290 f.

Til dette Afsnit er især benyttet Poul Johs. Jørgensens interessante Afh.: Manddrabsforbrydelsen i den skaanske Ret fra Valdemarstiden.

[143]) Ad quintumdecimum dicit, quod non interest sua sed rectorum, quibus fecimus et faciemus justicie complementum. Acta p. 296.

Frd. af 28. Dec. 1200 om Manddrab. Vi vil derfor først i Korthed omtale Manddrab i dansk Ret indtil 1200.

Den danske Ret regner ikke Manddrab — naar der da ikke er Tale om et kvalificeret Drab som Brud paa Kirkefred, Husfred, Tingfred o. s. v. — til de særlig grove Forbrydelser, der medførte Fredløshed, de saakaldte Ubodemaal, d. e. de Forbrydelser, for hvilke der ikke kan betales Bod. Drabet skulde afsones hos den dræbtes Slægt; den Bod, hvormed Drabsmanden maatte frikøbe sig, kaldtes Mandebod. Hvis Manddraberen var villig til at betale denne Sum, fæste Bod, og modtog den krænkede Slægt Bodfæstningen, var der ingen, der kunde faa ham gjort fredløs eller paa anden Maade straffet. Mandeboden udgjorde i lang Tid ikke noget fast Beløb, idet dens Størrelse afhang af forskellige Forhold, ligesom det jo var overladt den krænkede Slægt selv at bestemme, hvorvidt den vilde modtage Boden eller tage Hævn gennem Blodhævn. En vigtig Forudsætning for, at Drabsmanden ved Bodfæstning kunde undgaa Fredløshed, var, at der ikke var Tale om »homicidium occultum«, d. v. s. et Drab, som Gerningsmændene havde til Hensigt at skjule, Mord. Hvis der forelaa Mord, havde Drabsmanden ingen Ret til Bodsfæstning, men blev, hvis han blev kendt skyldig, dømt fredløs. Før Bodsfæstningen fandt Sted, skulde Boden deles i tre lige store Rater, der betaltes efter 4 Maaneders, 8 Maaneders og 1 Aars Forløb. Forsømtes Betalingen, kunde Drabsmanden gøres fredløs, ligesom man kunde skaffe sig betalt ved uden nogen offentlig Myndigheds Medvirken at beslaglægge hans Løsøre. Der bestod altsaa ingen Pligt for den dræbtes Slægt til at gaa ind paa Forlig — navnlig i ældre Tid blev dette betragtet som en for Slægtens Ære meget tvivlsom Handling — og Vægring ved at modtage Mandebod eller Hævndrab, efter at Mandebod var afslaaet, medførte ikke Straf. Lovgivningen gjorde saaledes ikke noget for at bekæmpe Blodhævnen, men kan dog heller ikke siges at sanktionere den, da Hævndrab kun var straffrit, naar Manddraberen var gjort fredløs, hvilket sjældent skete, hvis han tilbød Bod. Endelig maa tilføjes, at Manddrab var en Forbrydelse, for hvilken ikke blot Gerningsmanden, men til en vis Grad ogsaa hans Slægt var ansvarlig. Derfor havde Slægten Pligt til at hjælpe Drabsmanden med Tilvejebringelsen af Boden; han maatte selv betale en Trediedel, men havde derefter Ret til at kræve de resterende

to Trediedele af sin fædrende og mødrende Slægt [144]). Hvis han døde, traadte hans nærmeste Arving i hans Sted og paadrog sig hans Forpligtelse. Foruden Boden til den krænkede Slægt skulde der ogsaa bødes til Kongen.

Kirkeretten ser naturligvis ganske anderledes paa Manddrabsforbrydelsen end den danske Ret. Blodhævnen og Slægtens kollektive Ansvar var dybt indgroet i det danske Folks Retsopfattelse, men efter den kanoniske Ret falder Manddrab ind under Treklangen Hor, Mord og Frafald, der af Kirkeretten betragtes som de tre groveste Forbrydelser. Heller ikke Hævndrab kan tilstedes, idet det er utilstedeligt at dræbe for at skaffe sig selv Hævn og Oprejsning. Desuden bidrager Hævndrab jo til at gøre Manddrab hyppigere. Ogsaa Ætteboden er Kirken Modstander af, fordi den fordeler Straffen, hvorved dennes pædagogiske, præventive Virkninger formindskes, og fordi Ætteboden, som Anders Sunesen bemærker, i visse Tilfælde kunde være en økonomisk Indtægt for Manddraberen. De kanoniske Lovbøger indeholder mange Bestemmelser mod Drab og truer med langt strengere Straffe end den danske Lovgivning, f. Eks. med Ekskommunikation, Deposition ipso facto, mange Aars Bod i Landflygtighed o. s. v. [145]).

Den danske Kirke maatte derfor være interesseret i at faa Lovene om Manddrab ændret, og det synes ogsaa at være Kirken, der staar bag de nye Forordninger om Manddrab og Ættebod, der fremkommer i Aaret 1200. De er udstedt af den kirkeligtsindede Knud VI, der henviser til, at han har faaet sit Embede overdraget af Gud og derfor har Pligt til at fremme Retfærdigheden ved at give nye Love. Dette er den kanoniske Rets Standpunkt, ikke den danske Rets, hvorefter Retten udgaar fra Folkets Forsamling. Desuden røber selve Lovens Ordlyd dens kanoniske Oprindelse. Sandsynligvis er det den store Ærkebiskop Anders Sunesen, der er den egentlige Ophavsmand til de nye Bestemmelser om Manddrab [146]).

Forordningens Udstedelse motiveres med en Henvisning til de mange Drab, der finder Sted i Skaane. De uheldige Sider ved Ættebodssystemet fremhæves; men alligevel gaar den nye Lov ikke saa langt, at den ophæver Manddraberens Ret til at afkræve Frænderne Ættebod. Der klages

[144]) Om de nærmere Regler for Fordelingen af de to Trediedele, som Slægten skulde udrede, se P. J. Jørgensen, anf. Skr. p. 48 f.

[145]) Cf. f. Eks. c. 12 C. XXIV qu. 3; c. 1 § 2 (Lyon 1245) in VIto V, 4.

[146]) Cf. P. J. Jørgensen p. 30 ff.

blot over, at han undertiden benytter denne Ret saaledes, at han faar flere Penge ind, end han skal betale i Bod; paa denne Maade tjener han altsaa Penge ved at slaa Folk ihjel! Det er Manddraberens Ret til selv, uden Tingets Dom, at tage Nam blandt sine Slægtninge, der klages over, ja han tvinger endog ikke-beslægtede ved Vold og Plyndringer til at bøde. Endvidere hænder det, siger Frd., at Drabsmanden selv beholder den oppebaarne Ættebod eller bortødsler den, saa at Frænderne tvinges til at bøde engang til, hvis de vil vide sig sikre mod den krænkede Slægts Hævn. Det bestemmes derfor, at Frænderne først skal sammenkaldes og betale deres Bøde, naar Drabsmanden har betalt sin Trediedel, og at de ikke skal betale Bøden til Manddraberen før den Dag, han skal aflevere Pengene; herved faar de Sikkerhed for, at disse virkelig kommer den dræbtes Slægt i Hænde. Man kan saaledes ikke sige, at den nye Bestemmelse er særlig vidtgaaende set fra et kirkeligt Synspunkt. Den bekæmper blot Manddrabsforbrydelsen, for saa vidt dennes Hyppighed virkelig, som paastaaet, skyldes Muligheden for Berigelse gennem Ætteboden. Desuden er jo Omsorgen for, at Bidragene virkelig afleveres til den dræbtes Slægt, egnet til at forebygge yderligere Hævndrab. Frd. giver ogsaa skærpede Regler for Krænkelse af forhøjet Fred (d. e. Drab i Kirke, Hjem, paa Tinge eller paa Steder, hvor Kongen er til Stede, de saakaldte kvalificerede Drab) og for Drab, efter at der er udredet Bod; saadanne Forbrydelser gøres til Ubodemaal. Hensigten synes at have været en Udvidelse af Kredsen af Ubodemaal, altsaa en Indrømmelse til den kanoniske Ret.

Da Forordningen om Manddrab ikke viser sig tilstrækkelig effektiv, udstedes der ogsaa nye Regler om Ætteboden. Fejlen ved den tidligere Ordning var, at kun en Trediedel af Boden skulde udredes af Manddraberen selv. Det bestemmes nu, at Drabsmanden har Pligt til straks at tilbyde den dræbtes Slægt Bod. Der er saaledes store Muligheder for at undgaa Hævndrab, selvom den dræbtes Slægt stadig selv kan bestemme, om den vil modtage Tilbudet eller tage Blodhævn. Den nye Bestemmelse har til Hensigt at gøre Straffen individuel. Ogsaa dette skyldes Paavirkning fra kanonisk Ret, der vil lade Straffen ramme den skyldige alene. Det forordnes derfor, at Manddraberen skal udrede hele Boden af sin egen Formue, med mindre hans Slægt frivillig vil hjælpe ham at betale. Hvis Drabsmanden ikke selv kan udrede Boden og derfor flygter fredløs, maa Slægten for at undgaa Blodhævn betale Boden. Slægten kan derfor lige saa godt straks hjælpe med at udrede Summen,

saaledes som den ældre Ret foreskriver, og som ogsaa det nordiske Slægtsfællesskab tilskynder til. Herved modvirkes den nye Bestemmelse om Ætteboden.

Forskellige Forhold synes at vise, at der efter Ættebodsloven er indført en ny Ordning, saaledes at det nu som Regel (bortset fra enkelte Undtagelser) er muligt at faa den, der har begaaet Drab, erklæret fredløs, selv om han tilbyder Bod.

Men dansk Ret og Sædvane er de nye Bestemmelser for mægtige. De gamle Tilstande synes atter at faa ny Levekraft. Jacob Erlandsen klager over, at mange Præster og Lægfolk bliver dræbt eller lemlæstet, uden at en passende Straf følger fra Kongens Side. Han opfordrer derfor Kongen til at straffe Manddraberne ikke blot med Pengebøder, der lidet ænses, men paa Liv og Lemmer, navnlig dem, der dræber og lemlæster gejstlige, der ene har Kongens Værn at stole paa. Thi fordi Straffen er saa ringe og Adgangen til at rense sig saa let, er Folk saa raske til Drab og Lemlæstelse [147]). Et andet Sted siger Jacob Erlandsen, da Kongen bebrejder ham, at han giver Love, der strider mod Rigets Ret, at Kongen bør vide, at Kirkens Ret staar over den verdslige, fordi den er indsat for Sjælenes Frelses Skyld. Derfor maa det ikke synes underligt, om Ærkebiskoppen andrager Paven om at ændre de timelige Love i saadanne Sager, der hindrer Sjælenes Frelse og drager Mennesker i Døden, saasom Manddrab, Lemlæstelse og uretfærdige Domme [148]).

Men det lykkes ikke at faa de kanoniske Retsregler gjort gældende i Danmark. Herom vidner Frd. fra Marts 1283 [149]), der i § 4 bestemmer, at den, der begaar Drab, skal give den dræbtes Slægt Bod i Jord eller i rede Penge og ikke paa anden Maade. Kongen maa ikke tvinge Frænderne til at yde Mandebod sammen med Drabsmanden, med mindre han flygter. I saa Tilfælde skal de nærmeste betale 2 Ættesal og modtage Frændernes Bidrag efter Landets gamle Love. Endelig bestemmes, at ingen af den dræbtes Slægt maa tage Hævn over nogen af Drabsmandens Frænder, saa længe denne lever; den, der gør dette, skal straffes, som dræbte han sagesløs Mand.

Forholdene var naturligvis ikke blevet bedre paa Jens Grands Tid. Under Processen i Rom siger han, at der øves Manddrab og andre

[147]) Acta p. 20 Art. 3.
[148]) Acta p. 37 Art. 8, cf. desuden p. 34.
[149]) Aarsb. f. Geh. V, p. 17.

store grusomme Forbrydelser i Landet, mens Kongen og hans Folk lukker Øjnene herfor, og de sones for en ringe Sum. Kongen indrømmer, at det er saaledes, og at denne Sædvane stammer fra gammel Tid. Hans Fader forsøgte paa et Danehof at faa den afskaffet, men de senere Kongemordere modsatte sig paa dette Danehof den nye Bestemmelse, hvorfor den ikke kunde gennemføres [150]).

Vi har hermed faaet den nødvendige Baggrund for Forstaaelsen af det Krav om Skærpelse af Straffen for Manddrab, som Jens Grand fremsætter i Art. 15. Vi ser, at han her som paa saa mange andre Omraader fortsætter Jacob Erlandsens Kamp for at skaffe Kirken og dens Retsopfattelse større Indflydelse. Heller ikke paa dette Punkt synes Striden mellem Jens Grand og Erik Menved at have politiske eller personlige Aarsager. At Kongen afviser Kravet er forstaaeligt ud fra dansk Retsopfattelse, og der er næppe Grund til at antage, at Kirkerettens Bestemmelser om dette Spørgsmaal har vundet større Udbredelse i den følgende Tid; Frd. af 13. Marts 1304 (Aarsb. f. Geh. V, p. 41 ff.) finder det nødvendigt at betone, at Manddraberens Ret til selv at kræve Bidrag til Boden er ophævet (§ 4).

Art. 16.

> »Fremdeles skal Mønten i Lunde Stift føres tilbage til Værdien af den lille Mønt fra Tours, at gælde saadan til evig Tid, thi saa god og bedre var den for Ærkebispen, som har Del i Mønten, ved hvis Forringelse han og hele Gejstligheden og Folket, ja selv Kongen, lider megen Skade og Tynge« [151]).

Jens Grand klager under Processen i Rom over de danske Møntforhold, idet han hævder, at Erik Glipping og Erik Menved har forringet Rigets Møntværdi saaledes, at medens man tidligere kunde faa en Mark Sølv for fire Mark Penge, gaar der nu 10 Mark Penge paa

---

[150]) Acta p. 165 L. 38 f.; p. 176.

[151]) Item reducitur moneta Lundensis diocesis ad valorem parvi Turonensis talis in perpetuum duratura, adeo enim bona fuit et melior archiepiscopo, qui partes habet in moneta, cuius deterioracio ei ac toti clero et populo, immo eciam ipsi regi, magnum prestat prejudicium et gravamen. Acta p. 291. Hertil svarer Kongen, »quod non interest archiepiscopo supradicto«(!), Acta p. 297.

Til dette Afsnit er især benyttet Hauberg: Danmarks Myntvæsen og Mynter i Tidsrummet 1241—1377, Aarb. f. nord. Oldk. 1884, Georg Galster: Danmarks Mønter, Nordisk Kultur XXIX, 1936, samt P. J. Jørgensens Retshistorie.

en Mark Sølv [152]). Hertil svarer Martin, at Møntforringelsen ikke skyldes Kongen, men derimod de fredløse, fordi de paa deres to Borge Hjelm og Hunehals har slaaet falsk Mønt [153]).

Ogsaa dette Spørgsmaal kendes fra Jacob Erlandsens Tid. Ærkebiskoppen anklager i 1256 Kong Kristoffer for at have gjort Mønten langt ringere end sædvanlig, hvilket medfører, at gejstlige, der studerer i Udlandet, Pilgrimme, ja selv Paven lider stort Tab. Han opfordrer derfor Kongen til at yde Kirkerne og Paven Erstatning for, hvad der er sket, samt bringe Mønten tilbage til dens tidligere Værdi [154]).

Mønten er forskellig i Rigets forskellige Egne. Retten til at slaa Mønt er et Regale, en af Kongens ældste Rettigheder, som han sjældent gav fra sig. Flere af Biskopperne har dog faaet Andel i Mønten; Ærkebiskoppen har saaledes af Knud d. Hellige eller Erik Ejegod — eller maaske først af Erik Lam [155]) — faaet $^1/_4$ af Mønten i Lund. I 1213 bekræfter Valdemar Sejr denne Rettighed. Møntregalet er en vigtig Indtægtskilde for Kronen; J. L. III, 65 forbyder at slaa Mønt uden Kongens Tilladelse. Ved de Møntsteder, hvor Biskopperne har Andel i Mønten, findes der baade kongelige og biskoppelige Møntmestre. Biskopperne er afhængige af Kongen, der er den egentlige Møntherre og alene bestemmer Tidspunktet for nye Udmøntninger og Møntens Præg og Værdi, hvorfor de to Ærkebiskopper med Rette kan gøre Kong Kristoffer og Kong Erik Menved ansvarlige for Møntens Forringelse. Naar ny Mønt er udstedt, skal den gamle veksles; den beregnes nu kun efter ca. $^2/_3$ af dens paalydende Værdi, hvorfor Kongen ved hyppige Udmøntninger kunde skaffe sig en betydelig Indtægt af Mønten. Endnu større bliver Udbyttet, hvis den nye Mønt gøres undervægtig ved Indsmeltning af billigere Metaller, hvilket hyppigt skete. Følgen heraf bliver naturligvis, at Møntens Værdi falder. Den faste Værdimaaler er Mark Sølv, idet Møntforringelsen har til Følge, at der maa skelnes mellem Mark Sølv og Mark Penge. Paa Landskabslovenes Tid regner man normalt tre Mark Penge til en Mark Sølv; men i det 13. Aarh. falder Mønten katastrofalt, efter Jens Grands Paastand gaar der paa hans Tid 10 Mark Penge til 1 Mark Sølv, hvilket dog maaske er lidt overdrevet (cf. ndf.).

[152]) Acta p. 165 Art. 11.

[153]) Acta p. 175.

[154]) Acta p. 27 Art. 23.

[155]) Cf. L. Weibull: Den skånska kyrkans ælsta historia, Hist. Tidsskr. f. Skåneland, V, p. 199 ff.

Møntherren har altsaa økonomisk Fordel af hyppige Udmøntninger, mens de er til Skade for Befolkningen, der stadig mister Penge herved, idet det paabydes, at saa snart ny Mønt er udstedt, skal alle Ud- og Indbetalinger ske med denne Mønt. Der afsluttes derfor omkring Midten af Aarhundredet en Overenskomst mellem Folket og Kongen, hvorved denne lover, at Mønten skal være stadig, og Folket gaar ind paa at betale en særlig Skat, Plovpenge. Kongen faar saaledes en fast Indtægt for, hvad han kunde have tjent ved hyppige Udmøntninger [156]).

Dette overholdes dog ikke, og under Erik Glipping forringes de danske Mønter yderligere. Han gør vel et Forsøg paa at hæve Møntværdien, men det mislykkes, og navnlig den jyske Mønt bliver ringere. Under Erik Menved faar den danske Mønt et saadant Knæk, at Møntvæsenet kun med største Vanskelighed kan bringes paa Fode igen. Dette skyldes bl. a., at der i Tiden fra 1290 til 1295 finder Udmøntning Sted paa Hjelm og Hunehals. Det er nemlig lykkedes de fredløse at fange nogle af Kongens Møntmestre, der tidligere var Kongen tro, men nu tvinges til at udmønte falske Penge, der ganske ligner de danske, har samme Præg, Kongens Billede o. s. v., men er af ringere Værdi. Disse Mønter sættes nu i Omløb i stort Antal og kan ikke skelnes fra den ægte og bedre Mønt, hvorved dennes Værdi forringes stærkt. Dette Møntfalskneri ophører dog i Aaret 1295, da Slottene ved det tidligere omtalte Forlig mellem Kong Erik og de fredløse overdrages til den norske Konge, der lover at standse dette Foretagende. Allerede det 13. Aarh. var saaledes godt kendt med Krigsførelse af økonomisk Art.

Imidlertid giver Magister Martins Forklaring ikke den fulde Sandhed om Møntens Forringelse i Slutningen af dette Aarhundrede. Som nævnt fungerer de to Falskmønterier kun i 5 Aar (1290—95), men baade før og efter disse Aar har Erik Menved hyppigt udstedt ny Mønt. Det er hovedsagelig Kongens Pengetrang, der bestemmer, hvor ofte Mønten skal fornyes, og dette synes i Slutningen af Aarhundredet at være sket hvert Aar. Frd. af 13. Marts 1304 indeholder i § 3 strenge Regler om Brugen af gammel og ny Mønt, og det synes heraf at fremgaa, at der er blevet udstedt ny Mønt hvert Aar. Ifl. Steenstrup er Jens Grands Udsagn om Møntens Forringelse noget overdrevet, eller det skal i hvert Fald forstaas saaledes, at der kun tænkes paa enkelte Udmøntninger og paa de seneste Aar [157]). Hauberg paaviser dog, at Mønterne faltisk

[156]) Abels Frd. 1251 § 5, Kristoffers Frd. 1257 § 12.

[157]) P. 240.

viser, at Værdien paa dette Tidspunkt kan anslaas til ca. 10 Mk. Penge = 1 Mark Sølv. Mod Slutningen af Aarhundredet stiger Møntværdien ganske vist lidt (1 Mark Sølv = $5^1/_3$—$6^2/_3$ Mark Penge), men denne Stigning er ganske kortvarig, og med det 14. Aarh. spores atter stærk Nedgang (1306,1 Mark Sølv = 8 Mark Penge), indtil den omkr. 1314 atter er nede paa 10 M. Penge = 1 M. Sølv. Denne ringe Værdi beholder Mønten, indtil Udmøntningen standser i 1330'erne [158]).

Skønt Kongen afviser Jens Grands Krav, idet han henviser til, at den Slags ikke vedkommer Ærkebiskoppen, vilde hans Forslag sikkert have været et fornuftigt Middel til den danske Mønts Stabilisering. At udstede undervægtig Mønt kan nemlig kun hjælpe Kongen i en Nødssituation; det kan aldrig blive en varig Indtægtskilde for ham. Forholdet er jo det, at en Mønt af ringere Gehalt kun kan beholde Pari, saalænge der er tilstrækkelig god Mønt at faa til udenlandske Betalinger. Saa snart denne Margin af god Mønt er opbrugt, maa man betale med den daarlige Mønt, og denne kan i Udlandet ikke modtages og vurderes i Pari, men kun efter sin indre Værd, Vægt og Lødighed. Den daarlige Mønt vil da blive Landets Hovedmønt, og dens Værdi vil ogsaa falde i Indlandet [159]). Naar Jens Grand derfor siger, at Kongen selv lider Tab ved Møntens Forringelse, er det altsaa rigtigt, idet de faste Pengebeløb, som Landets Befolkning betaler Kongen i Skatter og Afgifter, synker i Værdi. Dette forsøger Kongen at bøde paa ved stadig nye Udmøntninger, hvorved Mønten yderligere forringes. Han forlanger da Betalingen i udenlandsk Mønt eller i Naturalier [160]). For Gejstligheden betyder Møntforringelsen, at det bliver vanskeligt at skaffe de Penge, der skal sendes til Kurien; disse skal nemlig som Regel betales enten i Sølv eller i udenlandsk Mønt, der regnes for at være konstant og lødig. Dersom Paven faar udbetalt de Beløb, der er indsamlet, i danske Penge, lider han ogsaa Tab ved den danske Mønts Forringelse, som Jacob Erlandsen siger. Jacob Erlandsen nøjes med at beklage det skete og afholder sig fra at stille konkrete Forslag til Møntens Forbedring. Derimod foreslaar Jens Grand, at Mønten skal være stadig (durata), d. v. s. at de hyppige Nymøntninger skal ophøre. Mønten skal endvidere have

[158]) P. 262 f.

[159]) Cf. Birck: Rigets Jordegods og Regalerne p. 264.

[160]) I Frd. af 1304 § 6 indrømmer Kongen, at Toldindtægten er blevet forringet p. Gr. a. Møntens Slethed; Tolden skal derfor for Fremtiden betales i engelske Penge.

samme Værdi som »parvus Turonensis«, hvorved der tænkes paa en af de kendteste europæiske Mønter, Tournosen, fra Byen Tours i Frankrig; efter Midten af Aarhundredet faar denne Mønt vid Udbredelse. I Danmark kurserer af udenlandsk Mønt især lybske Mark, engelske Sterling og franske Tournoser, og netop i Slutningen af Aarhundredet, da de danske Mønter synker stærkt i Værdi, faar de franske Tournoser stor Udbredelse i Landet, og fra 1330 er de lige saa almindelige som Sterling [161]). I 1336 ophører Udmøntningen af danske Penge helt, og hele den cirkulerende Pengemængde kommer efterhaanden til alene at bestaa af Sterlinger og Groter, som Tournoserne kaldes i Danmark. De kommer ind i Landet i saadanne Mængder, at man efterhaanden slet ikke savner de danske Mønter [162]).

Jens Grand og Jacob Erlandsen kan med Rette bebrejde Erik Glipping [163]) og Erik Menved deres Administration af Møntregalet. Havde Nabolandenes Mønt været omtrent tilsvarende daarlig paa dette Tidspunkt, var de delvis undskyldte; men dette er paa ingen Maade Tilfældet. Steenstrup [164]) paaviser, at Mønten hverken i Norge eller Sverige er blevet administreret saa slet som i Danmark. Den danske Regering kunde have lært af andre Møntforfatninger, hvilken Fordel det var at have et fast og ordnet Møntsystem. Man kunde her tage Lybæk til Eksempel. I Midten af Aarhundredet forringedes de tyske Mønter, men da Møntforringelsen naaede Lybæk, indgik Byen i 1255 Forening med Hamburg om en fælles Møntfod; denne Mønt blev stadig og fik som Følge heraf stor Udbredelse i Nabolandene og i Østersøbyerne. Paa lignende Maade skal Jens Grands Forslag formentlig forstaas. Den danske Mønt skal have samme Værdi som den franske Tournose, der nu er ved at blive gængs Mønt over store Dele af Europa. Det viser sig da

---

[161]) Hauberg p. 266.

[162]) Arup II, p. 91.

[163]) Maaske hentyder Erik Glippings Tilnavn netop til den Forringelse af Mønten, der finder Sted under hans Regering. Glipping eller Klipping oversættes ganske vist i Reglen ved »klippet Faarepels«, hvilket maa siges at være en ret utilfredsstillende Forklaring paa det Tilnavn, denne Konge har faaet. Ordet Klipping bruges imidlertid ogsaa som Smædenavn for en Fyrste, der er Falskmøntner, idet der herved hentydes til den saakaldte »Klipning« af Mønten, men Ordet kan vist ogsaa bruges mere almindeligt om den middelalderlige Fyrste eller Konge, der forringer Mønten (cf. Birck p. 264 og 20, Ordbog f. d. danske Sprog X, p. 611).

[164]) P. 241.

ogsaa, at denne Mønt holder sin Værdi, og at den ogsaa i Danmark vinder stadig større Udbredelse i det 14. Aarh.

Jens Grands Forslag vilde sikkert have været til Fordel for Landets Pengevæsen, først og fremmest for Mønten i Skaane, som det tager Sigte paa. Kongen afviser det imidlertid [165]), men i hvert Fald viser denne Sag, at den høje Prælat ogsaa har Forstand paa denne Verdens Mammon, hvilket iøvrigt ogsaa fremgaar af de mange rede Penge og Fordringer, han ved sin Død efterlader sig. Det er næppe urigtigt at formode, at Jens Grands Indsigt i Pengesager kunde maale sig med Erik Menveds!

Art. 17—18. Dernæst kræver Ærkebiskoppen, at ingen Lægmand maa gæste Kirkens, Præsternes og Klostrenes Gods undtagen med deres Vilje, og de, der handler herimod, skal straffes, fordi Kirkens Gods brandskattes ved sligt Gæsteri. Ligeledes maa Klostre og andet kirkeligt Gods ikke tynges af Adelsmændenes Hunde og Heste, og der skal paalægges dem, der overtræder dette, en passende Straf [166]).

Om Lægmænds Krav paa Gæsteriydelse (procuratio, Underhold) fra Klostre og andre kirkelige Institutioner vides fra Jens Grands Periode meget lidt; men da han finder det nødvendigt at indsætte disse to Artikler, kan man vel heraf slutte, at et saadant Gæsteri har fundet Sted, omend Kongen i sit Svar til Art. 18 hævder, at Klostre og gejstlige Personer ikke tvinges hertil. I den øvrige Del af Aarhundredet lyder hyppigt Klager over denne paatvungne Gæsteriydelse, og sandsynligvis har Forholdet ikke været meget anderledes paa Jens Grands Tid.

---

[165]) Det er derfor paafaldende, at Hauberg p. 228 (cf. p. 263) kan sige, at »efter den almindelige Nedgang i Landets Møntvæsen i Slutningen af det 13. Aarh. blev der 1299 truffet Ordning angaaende en bestemt Værdi for den skaanske Mønt, hvorefter den fremtidig skulde udmøntes, og denne Bestemmelse viser sig længe at være blevet gennemført uforandret« (saaledes ogsaa Galster p. 158). Den Bestemmelse fra 1299, som Hauberg omtaler og citerer, er netop vor Art. 16, som Kongen afviser! — Iøvrigt var den skaanske Mønt bedre end Mønten i de øvrige Landsdele; den regnedes for lige saa god som den svenske og dobbelt saa god som den sjællandske, der atter var bedre end den jyske.

[166]) Item quod in bonis ecclesie et sacerdotum et monasteriorum nullus laicus hospitetur, nisi de eorum voluntate contra facientibus certa pena imposita, quia hucusque per tales hospitalitates bona ecclesie devastari consueverant, et ecclesie a sacerdotum ministerio desolate relinqui.

Item monasteria et alia bona ecclesie per canes et equos nobilium non graventur, et transgressoribus pena competens imponatur. Acta p. 291.

Jacob Erlandsen klager over, at Præster, Kirker og Klostre, hvis Midler knapt nok strækker til til Livets Ophold for dem selv, tynges af Kongen, idet baade han og hans Mænd hyppigt volder dem byrdefuldt Gæsteri med en stor Flok Mænd, Heste og Hunde. Han siger endvidere, at Kongen beslaglægger Munkenes Huse, baade Refektorier og Dormitorier, til eget Brug og jager Munkene ud, saaledes som han har gjort det i Odense, Tvilum og Ringsted. Herved tvinger han Munkene til ikke at leve gudeligt og til ikke at overholde Munkereglerne. Ærkebiskoppen oplyser endvidere, at Munkene af Kongen og hans Mænd tvinges til at yde Gæsteri baade i og uden for Klostret; dette er saaledes sket med Tvilum, som paa eet Aar har ydet Kongen og hans Følge Gæsteri 5 Gange, tre Gange i deres eget Hus, to Gange udenfor [167]).

Man undrer sig over, at Jens Grand ikke siger, at Kongen selv ikke maa kræve Gæsteri af Kirker og Klostre; heraf kan man vel slutte, at han ikke har deltaget i dette Voldsgæsteri. Maaske skyldes de omtalte Stormænds »Paatrængenhed« overfor Kirker og Klostre blot, at de paa deres Rejser tog ind i Klostre og Præstegaarde for at overnatte, idet der dengang ikke fandtes Kroer. Munkene havde en vis Pligt til at modtage Rejsende venligt, hvilket bl. a. fremgaar af det Brudstykke af Benediktinernes Ordensregler, der findes i Kong Valdemars Jordebog [168]); men naturligvis maa »Gæsterne« ikke opfatte denne frivillige Gave som noget, de har Krav paa, hvad de nævnte Adelsmænd aabenbart har gjort, idet de har udøvet Tvang mod Munke og Præster. Det er ogsaa muligt, det drejer sig om Stormænd, der har givet Jordegods til Kirker og Klostre og nu mener at have visse Rettigheder over vedkommende Stiftelse. Donator og hans Slægt har efter den germanske Opfattelse Krav paa visse Indkomster fra den doterede Institution, bl. a. Gæsteriydelse [169]). Da vi imidlertid ikke ved noget bestemt om de af Jens Grand omtalte Forhold, er det ikke muligt at gaa nærmere ind

---

[167]) Acta p. 26 Art. 19.

[168]) Cf. Steenstrup p. 169 Anm. 1.

[169]) Cf. Schalling: Kyrkogodset p. 35 og Steenstrup p. 149 ff. Det kendteste Eksempel paa Krav om Gæsteriydelse er Aarhusbispernes Strid med Øm Kloster, cf. herom min ovf. cit. Afh. i Dansk Teol. Tidsskr. 1939. Under Striden betoner Munkene flere Gange, at den Gæstfrihed, Klostret yder, aldrig kan betragtes som Pligt. Biskop Tyge mener derimod, at Aarhusbiskoppen fra gammel Tid har Ret til Gæsteriophold i Klostret.

herpaa. Vi ser, hvorledes han ogsaa paa dette Omraade søger at hævde Kirkens principielle Standpunkt: Kirkens Gods eller Personer maa ikke paa nogen Maade tynges ved Afgifter eller Forpligtelser [170]).

Art. 19. I denne Artikel kræver Ærkebiskoppen, at gejstlige fra Lunde Stift i hele Riget skal være fritaget for Vejafgift og Told, eftersom det er ynkeligt at bebyrde dem hermed inden for Riget, da de jo i Udlandet er fritaget herfor [171]).

Hertil svarer Kongen, at »dersom noget nyt er indført mod gejstlige Personer, skal de fuldstændigt befris herfor, og Oppebørslen skal finde Sted, saaledes som den plejer at finde Sted« [172]).

Denne Artikel staar i nøje Sammenhæng med det i Art. 5 opstillede Krav. Ligesom der ikke maa paalægges Lundekirkens Mænd og undergivne nye Told- eller Vejafgifter, er det klart, at ogsaa Gejstligheden maa være fritaget for disse Afgifter overalt i Riget. Ærkebiskoppen oplyser, Kosmopolit som han er, at de danske gejstlige ikke skal erlægge slige Afgifter, naar de rejser i Udlandet; det er derfor urimeligt, at de skal besværes hermed ved Rejser i Hjemlandet.

Art. 20. Den sidste Artikel forlanger, at »Ærkebispens og Lundekirkens Privilegier og Dokumenter, som under Ærkebispens Fængselsophold er blevet røvet eller beslaglagt af Kongen eller andre, tilbagegives, og de brændte eller ødelagte Privilegier og Dokumenter skal fornyes« [173]).

Dette er en simpel Følge af det Krav om Privilegiernes Perpetuitet, som Jens Grand fremsatte i Art. 11. Kongen svarer da ogsaa, at »det

---

[170]) Cf. Hinschius V, p. 216 Anm. 7 (talrige Forbud mod Afgifter af enhver Art af Kirkens Personer og Gods). — Kristoffers Hdf. af 1320 siger i § 9: Klostre skal ikke besværes med at føde Heste og Hunde.

[171]) Item quod clerici Lundensis diocesis liberi sint in toto regno Dacie a pedagiis et teloneis, cum miserum sit eos intra limites regni istis pregravari, et extra ipsum constat ipsos esse liberos et exemptos. Acta p. 291.

[172]) »... si contra clericos est aliquid innovatum, totaliter emendentur, et execucio fiat, prout fieri consuevit«. Acta p. 297.

[173]) Item quod privilegia et instrumenta archiepiscopi et Lundensis ecclesie per regem vel alios tempore captivacionis archiepiscopi rapta seu occupata restituantur, combusta vero vel corrupta renoventur. Acta p. 291.

skal ske, som der forlanges i denne Artikel, dersom det forholder sig rigtigt, hvad der staar i samme« [174]). Det samme lover Kongen i sin Overenskomst med Isarn [175]).

Vi har hermed afsluttet Gennemgangen af de 20 Artikler, som Ærkebiskoppen under Forhandlingerne i København i 1299 lader Sognepræst Erik fra Grevie oplæse i Frue Kirke d. 20 Juni. Som ovenfor omtalt er disse Artikler og Kongens Svar efter min Opfattelse af stor Betydning for Forstaaelsen af Striden mellem Ærkebiskoppen og Kongen.

Vi fortsætter derefter Fremstillingen af Forhandlingerne i København. I Tiden fra 20. Juni til 7. Juli synes der ikke at være blevet afholdt noget Møde mellem Parterne; men sikkert er det, at der i disse Dage er foregaaet meget bag Kulisserne. Dokumenterne synes at vise, at Isarn nu begynder et ejendommeligt Dobbeltspil, der giver Indtryk af, at han er en Mand, der vil halte til begge Sider [176]). Thi skønt han officielt fortsætter Forhandlingerne med Kongens og Ærkebiskoppens befuldmægtigede d. 7., 13. og 15. Juli, har han allerede d. 6. Juli truffet sin Afgørelse. I Kanniken Asser Galles Hus og med Kjeld Jensen fra Slagelse som Notar i St. f. den officielle Notar Bartholomæus Ortolani skrider Legaten nemlig d. 6. Juli til Eksekution af Pavens Dom [177]). Det hedder i Dokumentet, at da Kongen endnu ikke har betalt de 49 000 Mark Sølv, skønt han er blevet formanet efter Kirkerettens Bestemmelser, overdrager Isarn hermed Ærkebiskoppens befuldmægtigede Niels Bunkeflo tre Fjerdedele af Staden Lund med tre Fjerdedele af Mønten (Jens Grand faar saaledes hele Indtægten af Mønten) og alt, hvad Kongen har paa Bornholm og i Lunde Stift undtagen Halland. Efter fire Aars Forløb skal det hele gaa tilbage til Kongen, naar der er ydet Ærkebiskoppen fyldestgørende Erstatning for ovennævnte Beløb. Som Vidnere er tilkaldt Biskop Josef af Børglum, Abbed Jens af Næstved samt Niels Jensen fra Børglum Stift og Kjeld Jensen, der som nævnt er Notar.

Med denne Domsafgørelse af 6. Juli in mente undrer man sig over,

---

[174]) »... quod fiat, quod petitur in ipso, si constiterit de contentis in eodem«.

[175]) Acta p. 339 Art. 1.

[176]) Cf. Erslev p. 300.

[177]) Acta p. 292 ff. Begyndelsen af Dokumentet mangler.

at Ærkebiskoppens Fuldmægtig, Niels Bunkeflo d. 7. i Dekanens Hus oplæser en Skrivelse fra Jens Grand til Isarn, hvori denne opfordres til at skride til Eksekution af Pavens Dom ved at gøre Udlæg i Kongens Gods, da han ikke vil betale Bøden [178]). Som om Legaten ikke allerede har besluttet at gøre dette! Bartholomæus Ortolani er Notar ved disse og de følgende Forhandlinger i København.

Brevet af 6. Juli maa altsaa være blevet hemmeligholdt. Allerede d. 30. Juni havde Jens Grand beskikket Lundekanniken Niels Akkersen og Roskildekanniken Jens Henriksen som sine befuldmægtigede [179]), og da Niels Bunkeflo i den følgende Tid fortsætter Forhandlingerne med Kongens Prokuratorer som Ærkebiskoppens Repræsentant, tager Fuldmagtsbrevet aabenbart Sigte paa den nye Proces ved Kurien, som Jens Grand allerede nu stiler mod [180]). D. D. 2 R. V Nr. 45 antager, at Jens Grand har truet med at appellere Isarns Ledelse af Forhandlingerne, og at Truslen har ført Legaten ind paa dette Dobbeltspil. Jens Grands Fuldmagtsbrev og Isarns Afgørelse af 6. Juli er saaledes de første af den Række Dokumenter, der indeholder de hemmelige Forhandlinger, der føres mellem Ærkebiskoppen og Legaten, indtil denne atter forlader Landet [181]). Disse Aktstykker overgiver Grands Prokuratorer til Kardinal Johannes Monachus, efter at Processen atter er blevet forlagt til Kurien. Kongen har ikke haft Kendskab til disse Forhandlinger, thi d. 6. Juli udsteder han i Slangerup en ny udvidet Fuldmagt til sin befuldmægtigede, Esger Jul, for de fortsatte, officielle Forhandlinger med Legaten [182]).

Isarn fortsætter dernæst d. 13. Juli Forhandlingerne mellem Kongens og Ærkebiskoppens Repræsentanter, Esger Jul og Niels Bunkeflo [183]). Esger Jul overrækker Legaten sin Fuldmagt af 6. Juli, og efter at den er læst, formaner Isarn ham til paa Kongens Vegne at yde Ærkebiskoppen Erstatning i Overensstemmelse med Pavens Dom,

[178]) Acta p. 294 f. (»... ipsa bona dicto domino archiepiscopo et Lundensi ecclesie insolutum quoad perpetuam possessionem et dominium assignantes...«; der tales altsaa ikke om Pantsættelse, men om fuld Overdragelse).

[179]) D. D. 2 R. V Nr. 45. Brevet, der kendes fra Bartholins og Stefanius' Referat, findes ikke i Acta.

[180]) Cf. den udførlige Kommentar til D. D. 2 R. V Nr. 45.

[181]) D. D. 2 R. V Nr. 45, 47, 55, 56, 57, 58, 59, 67, 68, 69, 70, 72, 73 og 105.

[182]) Acta p. 291 f.

[183]) Acta p. 295—301.

samt at svare paa de af Ærkebiskoppen d. 20. Juni fremførte Artikler. Esger Jul fremsætter derpaa Kongens Svar paa disse Artikler; de er gengivet ovenfor og overspringes derfor her. Dernæst siger han, at Kongen ikke har rede Penge til at betale de Pengesummer, han er blevet idømt [184]), men han er rede til at overdrage Ærkebiskoppen alle sine Godser og Indtægter, som han maa beholde, indtil der er ydet fuld Erstatning for de omtalte Pengesummer; dog forbeholder Kongen sig saa meget, som er nødvendigt for hans eget og Rigets Behov [185]). Hvis dette ikke er tilstrækkeligt, overdrager han hermed Isarn som Eksekutor en Række Godser og Rettigheder til Salg og Afhændelse [186]), og hvis det endnu ikke er tilstrækkeligt, erklærer han sig rede til at overdrage Legaten saa meget andet Gods, at Ærkebiskoppen kan faa fuld Erstatning. Dog tilføjer Kongen en i retshistorisk Henseende interessant Betingelse for Overdragelsen: »Han erklærer dog, at dersom Arten af dette Gods eller den Ed, som fornævnte Herre Konge har aflagt om ikke at afhænde Rigets Gods og om at bevare dets Ære, staar hindrende i Vejen for Overgivelsen, Overdragelsen og Afstaaelsen af nævnte Gods, skal nævnte Overgivelse, Overdragelse og Afstaaelse regnes for ugjort, undtagen for saa vidt som en retslig Nødvendighed binder den Herre Konge, og det lovligt og ærligt kan finde Sted« [187]). Dernæst opregnes de Godser og Rettigheder, Kongen tilbyder at afhænde; der nævnes ialt 25 Lokaliteter, fortrinsvis beliggende i Nørrejylland [188]). Kongen an-

---

[184]) Dette er højst rimeligt, cf. Hauberg p. 225.

[185]) Denne Reservation gør i Virkeligheden hele Tilbudet tvivlsomt; Kongen kan overhovedet ikke undvære nogen af sine Indkomster, da Statens Pengesager er i en daarlig Forfatning. Det fremgaar endvidere af Kongens Tilbud, at han ikke tænker sig, at de Godser, Jens Grand skal have, skal unddrages Kronen for bestandig; de er kun at betragte som Pantelaan. Om Overdragelsen bruges Verbet cedere.

[186]) Der bruges Verberne assignare og tradere. En grundig retslig Undersøgelse af Betydningen af de forskellige Former for Overdragelse af Jord til Kirken vilde være af stor Interesse.

[187]) Protestatur tamen, quod, si dicte bonorum tradicioni, assignacioni et cessioni obstat ipsorum bonorum qualitas vel juramentum, quod predictus dominus rex fecit de bonis regni non alienandis et honoribus conservandis, quod dicta tradicio, assignacio et cessio pro infectis habeantur, nisi quatinus ipsum dominum regem juris adstringit necessitas et fieri possint licite et honeste. Acta p. 298 L. 3 ff. Cf. ovenfor p. 95.

[188]) Om disse Lokaliteters Beliggenhed, cf. Actas Register p. 394 ff.

moder endelig om, at Isarn, naar han har modtaget Skadeserstatningen, vil paalægge Ærkebiskoppen, de øvrige Biskopper og Prælater og alle Sognepræsterne at holde Gudstjeneste igen.

Efter at Kongens Tilbud var forelæst, paalægger den pavelige Nuntius Kongens befuldmægtigede at meddele de Bestemmelser og Fordringer, det apostolske Sæde havde udstedt for Kongen, og naar de var meddelt, var han parat til at overgive dem til Eksekution, saaledes som Retten krævede. Endvidere er han rede til, naar Ærkebiskoppen har faaet, hvad der tilkommer ham, at befale Gejstligheden atter at paabegynde Gudstjenesterne. Ærkebiskoppens befuldmægtigede beder dernæst om en Afskrift af det foregaaende og om en Dag til at overveje alle disse Spørgsmaal. Dette indrømmer Isarn og bestemmer, at han skal møde i Dekanens Hus Onsdag d. 15. om Morgenen og svare herpaa. Notaren Bartholomæus Ortolani udfærdiger et officielt Referat af disse Forhandlinger, der finder Sted i Dekanens Hus. Som Vidner nævnes Biskop Gisico af Odense, Isarns Slægtning, Bernhard af Varnhola, Kannik af Pamiers, Provsten paa Mors, Niels, der tillige er Kannik i Ribe, samt Roskildekanniken Jens Thott.

Paa den fastsatte Dag og Sted mødes man igen, og Esger Jul gentager her Kongens Tilbud om Afstaaelsen. Niels Bunkeflo lader nu læse en Skrivelse, hvori han erklærer, at hvis der fra Kongens Side er nogen til Stede, som kan og vil betale hans Herre Ærkebiskoppen Bøden eller i hvert Fald overdrage det Gods, som Ærkebiskoppen saa elskværdigt har indvilliget i at modtage, da er han rede til paa sin Herres Vegne at modtage det. Han nævner samtidig en Række af Jens Grands Tilhængere, som med Kongens Vilje eller Samtykke er blevet berøvet deres Gods, hvilket ogsaa omtales i Pavens Dom. Ialt 22 af Ærkebiskoppens Tilhængere nævnes ved Navn, bl. a. de tidligere omtalte Provst Jacob, Aslo, Hans Sigbrandsen, Johannes Herodis, Niels Bunkeflo, Pastor Erik fra Gevie og Niels Akkersen, samt yderligere en Række Præster og Lægmænd (formentlig Grands Herremænd). Isarn spørger nu Bunkeflo, hvad det er for Gods, Ærkebiskoppen har indvilliget i at modtage. Hertil svarer han, at herom vil han først raadslaa med sin Herre. Da nu Legaten staar i Færd med at rejse til Næstved for der at føre Forhandlinger med Rigets Biskopper, bestemmer han, at Bunkeflo skal møde ham i Ribe d. 31. Juli og afgive sin Erklæring. Ærkebiskoppens befuldmægtigede vil imidlertid ikke drage til Ribe, da han mener, at denne By ikke giver ham tilstrækkelig Sikker-

hed; han henviser desuden til, at København jo er bestemt som Stedet, hvor disse Forhandlinger skal føres. Hertil svarer Isarn, at han er villig til at give ham fuld Sikkerhed og Lejde til at komme og gaa overalt i Riget, hvor han (Isarn) opholder sig.

Samme Aften læser Bunkeflo sin Appelskrivelse mod Legatens Bestemmelse [189]). Han paastaar, at Legaten foruretter ham ved at stævne ham til Ribe, da denne By tilhører Kongen, der er Ærkebiskoppens »persecutor et publicus inimicus«. Da Isarn endvidere ved, at Kongen er bandlyst, tvinger han herved Bunkeflo til med Fare for Liv og Frelse at svare ham eller hans befuldmægtigede. Han appellerer derfor til Paven og anmoder indtrængende om Appelbrev [190]). Isarn kan imidlertid ikke indse, at han paa nogen Maade foruretter Ærkebiskoppen eller hans befuldmægtigede, men iøvrigt kan denne ogsaa møde ham i Næstved førstkommende Lørdag, hvor de kan forhandle videre, og hvis de ikke naar til Enighed, vil han saa udstede Appelbrevet.

Senere paa Aftenen kommer Ærkebiskoppens Prokurator tilbage til Legaten og anmoder ham om at tilbagekalde den Tynge (»gravamen«), han har tilføjet ham ved at befale ham at komme til Ribe. Iøvrigt vil han ikke begive sig nogetsteds hen uden for København, da alle andre Steder er farlige for ham p. Gr. a. Kongens og hans Mænds store Magt og Fjendskab mod Ærkebiskoppen og hans Tilhængere. Han har derfor ikke i Sinde at modtage noget Lejde, ligesom Ærkebiskoppen heller ikke agter for Fremtiden at føre sin Sag ved befuldmægtigede nogetsteds inden for Rigets Grænser, men vil, om fornødent, føre den her i København nu. Isarn betragter dog kun dette som Udflugter og fastholder det Svar, han gav paa første Appel.

Hermed afsluttes Forhandlingerne i København [191]).

---

[189]) Acta p. 301 ff.

[190]) »Apostoli« kaldes den af de kirkelige Dommere udfærdigede Vitterlighedsattest om Appellens lovlige Udstedelse, der skal ledsage enhver Appelskrivelse til Rom.

[191]) Der er bevaret endnu to Dokumenter, der fortæller om Jens Grands Ophold i København. D. 8. Juli (D. D. 2 R. V Nr. 49) giver han under Henvisning til Pavens ovenfor omtalte Bulle af 31. Maj 1298 Pastor Ingemar, der er Vikar i Hyllinge, Absolution for ikke at have overholdt Interdiktet efter at have paalagt ham en passende Bod og med Befaling om nøje at overholde det, saa længe det varer. D. 28. Juli (D. D. 2 R. V Nr. 54) befaler han Biskop Jens Krag at undersøge, hvilke Embeder i Roskilde der har været ledige saa længe, at Udnævnelsesretten ifl. Kirkerettens Bestemmelser nu tilkommer Ærkebiskoppen (cf. c. 2 X III, 8), samt at stævne Embedernes nuværende Indehavere til at give Møde paa Hammershus inden tre Maaneder.

Slutningen af Isarns Ophold i Danmark.

Legaten bryder nu op fra København, formentlig for at drage til Næstved, men om hans Ophold her vides intet, hvad enten dette skyldes det fragmentariske Kildemateriale eller (snarere), at Mødet overhovedet ikke er kommet i Stand. I Slutningen af Juli træffer vi Isarn i Ribe. Under Opholdet i denne By bor han hos Provsten, Jens af Skanør.

Samtidig kommer Kongens befuldmægtigede, Esger Jul, ogsaa til Ribe, og paa den aftalte Dag, Fredag d. 31. Juli [1]) gentager han paa Kongens Vegne over for Isarn Tilbudet om Overdragelse af Gods til Ærkebiskoppen. Fra Jens Grands Side er der imidlertid ikke mødt nogen, hvorfor Forhandlingerne maa afbrydes, uden at man er naaet et Skridt videre. Ærkebiskoppen har saaledes gjort Alvor af sin Trusel om ikke at ville forhandle uden for København. Dette Dokument [2]), der ligeledes udfærdiges af Bartholomæus Ortolani, er det sidste af Isarns officielle Dokumenter om Forhandlingerne med Kongen.

Der følger nu i Procesakterne en Række Breve, der fortsætter de hemmelige Aftaler mellem Isarn og Jens Grand, som blev indledet med Legatens ovenfor omtalte Afgørelse af 6. Juli.

Skønt Esger Jul d. 31. gentager Kongens Tilbud og faar at vide, at Modparten ikke har givet Møde, saa at Forhandlingerne ikke kan fortsættes, har Isarn allerede Dagen i Forvejen skriftligt forordnet, at hans Afgørelse af 6. Juli, hvorved han overdrager Jens Grand alt Kongens Gods i Lunde Stift undtagen Halland samt Rønne Herred, skal bringes til Udførelse! Den pavelige Legat udsteder nemlig d. 30. Juli 5 Breve om denne Sag [3]). 1. Brev til Lundekanniken Andreas om at sætte Ærkebiskoppen i Besiddelse af alt Kongens Gods i Lunde Stift. 2. Brev til Biskopperne om at bandlyse dem, der omgaas Kongen. 3. Brev til Biskopperne om at bandlyse Kongens Broder, Hertug Kristoffer og de øvrige, der har været med til at fængsle Ærkebiskoppen. 4. Brev til Biskop Jens Krag af Roskilde om at videresende de to sidstnævnte Breve. 5. Disse Breve sender Isarn sammen med et lukket Brev til Jens Grand, hvori han anmoder ham om at afskrive de to Breve til Biskopperne paa de medfølgende Pergamentblade, saaledes at hver

[1]) Cf. ovf. p. 134.

[2]) Acta p. 303 f.

[3]) Acta p. 303; p. 307 f. De fire førstnævnte Breve kendes kun gennem Bartholins Referat.

Biskop faar et Eksemplar, og derefter sende Brevene til Roskildebispen, for at han kan fordele dem. Isarn skriver videre, at han vil rejse til Manøs Havn Søndagen efter Marias Himmelfart (d. e. d. 16. Aug.) [4]), hvorfra han saa vil rejse videre ad Søvejen; Brevene skal ikke offentliggøres og bringes til Udførelse, før han med sit Følge befinder sig i Flandern!

Ærkebiskoppen tager fra Mødet i København over til sin stolte og uindtagelige Borg Hammershus, og her modtager han d. 16. Sep. [5]) Isarns Breve, altsaa først halvanden Maaned efter at de er skrevet; de bringes ham ved Ribekanniken Fader (Phatterus). Forinden var der imidlertid kommet daarlige Nyheder fra Skaane.

Det er aabenbart ikke lykkedes Isarn at hemmeligholde sin Afgørelse om Udlæg i Kronens Jordegods. Kongen faar alligevel Kendskab til den Aftale, der er truffet bag hans Ryg; han bliver naturligvis rasende og inddrager nu alt Ærkebiskoppens Gods i Skaane. Om Beslaglæggelsen og den Maade, hvorpaa den foregaar, fortælles i den Klage, som Dekanen og Kapitlet i Lund indsender til Paven d. 15. Sept. [6]). Det fremgaar heraf, at Drosten (Aage Jonsen) d. 1. August kommer til Lund, hvor han paa Landstinget forkynder, at Ærkebiskoppen er Kongens Fjende Nr. 1 (»emulus capitalis«), hvorfor det ved Kongebrev bestemmes, at alle Ærkebiskoppens Tilhængere under Trusel paa Liv og Ejendom skal forlade Landet inden d. 15. Aug. Paa denne Tid forestaar den almindelige Indbetaling af Afgifter til Ærkebiskoppen, og det forbydes derfor hans Officialer og Landboerne paa hans Godser at indbetale noget som helst til ham eller til de Prokuratorer, han havde indsat. Det forbydes endvidere under Dødsstraf at begive sig til Jens Grand paa Hammershus eller bringe ham noget. Fredag d. 21. Aug. kommer Kongen selv til Lund, og Dagen efter fornyr han Drostens Forordninger, fjerner Ærkebiskoppens Mænd fra Administrationen af hans Godser og indsætter i Stedet for to af sine egne Præster, hvorefter han befaler Ærkebiskoppens undergivne, at Afgifter af Kirkens Godser kun maa indbetales til disse to befuldmægtigede.

Men hermed er Kongen ikke tilfreds. Torsdag d. 27. lader han Drosten røve alle de Penge, som Ærkebiskoppens to befuldmægtigede paa Skanørmarkedet havde. Den følgende Lørdag fornyer Kongen paa

[4]) Acta p. 308 Anm.
[5]) Acta p. 307 f.
[6]) Acta p. 304 ff.

Landstinget ved sit aabne Brev Indsættelsen af sine befuldmægtigede og forlanger Regnskabsaflæggelse af Ærkebiskoppens befuldmægtigede. Nogle Dage senere kommer Drosten til Jens Grands Gaard i Aahus, hvor han lader optage Fortegnelse over alt rørligt Gods; endvidere røver han de Penge, som Ærkebiskoppens Prokuratorer havde deponeret i Kirken og tvinger Byens Indbyggere til at bringe Kongen Levnedsmidler. Endelig Onsdagen efter den hellige Jomfrus Fødselsdag, d. e. d. 9. Sept., kommer Kongen atter til Lund, hvor han om Fredagen forordner, at Drosten skal beslaglægge Jens Grands Gaarde i Lund og Aahus, afsætte hans Embedsmænd og ved Overgivelse af Nøglerne overdrage Gaardene til Kongens befuldmægtigede. Paa denne Maade bliver Ærkebiskoppen fuldstændig berøvet alt sit Gods; Kirken sidder nu tilbage »in tristicia«, hvorfor Kapitlet ikke ser anden Udvej end at anraabe Paven om Hjælp [7]). Brevet er underskrevet af Dekanen, Jens, samt Kannikerne Magister Laurencius, Niels Gregersen, Oddo, Peder Hidulfsen og Andreas, der her kaldes »quondam cellerarius«.

Kongens Beslaglæggelse af Ærkebiskoppens Gods svarer ganske til hans Fremfærd efter Ærkebiskoppens Fængsling. Erik Menved har aabenbart nu til Hensigt at iværksætte en effektiv Blokade af Bornholm, hvor Jens Grand sidder paa sin trygge Borg. Staar man paa de storslaaede Ruiner, der endnu er bevaret af det stolte Hammershus, forstaar man, at paa denne Borg, der fra en høj, stejl Klippeside skuer ud over Havet, har Jens Grand følt sig i Sikkerhed.

Som ovenfor omtalt modtager Jens Grand d. 16. Sept. paa Hammershus Isarns Breve, der sendes ham ved Ribekanniken, Magister Fader. Han lader dem straks læse og optage i en Notarialskrivelse, sandsynligvis ved Kjeld Jensen som Notar [8]). D. 26. giver Jens Grand

---

[7]) »Saaledes blev alt det ærkebiskoppelige Gods fuldstændig berøvet Herr Ærkebispen, og hans Kirke sidder sørgende tilbage, og der er ikke noget, der kan skaffe den Trøst for al dens Bekymring, med mindre den ved Eders Helligheds Naade kunde faa Trøst og Hjælp til at blive underholdt og komme paa Fode. Derfor udgyder vi for Eders Hellighed bedende Taarer, idet vi ydmygt og fromt andrager Eder om ved den faderlige og velvillige Omhu og Forsorg, som I nærer for den højhellige og almindelige romerske Kirke, og for hvilken I tilbringer søvnløse Nætter og bereder Eder Hvile, at tage Eder af denne Kirke i Lund og dens Overhoved og sørge for, at den kan rejse sig af saadan Ulykke og Overlast«. Cit. efter Danmarks Rigets Breve.

[8]) Acta p. 307 f. Man bemærker, at Isarn i Brevet til Jens Grand (det lukkede Brev) siger, at han hermed sender ham tre Breve, skønt det jo i Virkelighe-

Lundekannikerne Laurencius, Oddo og Peder Hidulfsen Fuldmagt til at modtage Kronens Gods og Rettigheder i Lunde Stift, som Isarn havde tildømt ham [9]). D. 27. Sept. overdrager han Mag. Fader at bringe Isarns Breve til Roskildebiskoppen [10]). D. 29. faar Magister Laurencius Paabud om at offentliggøre det Brev paa Synoden, hvori Grand indsætter ham og Oddo og Peder Hidulfsen som sine befuldmægtigede [11]).

D. 6. Okt. bevidner Notaren Kjeld Jensen, at han samme Dag er ankommet til Lund sammen med Magister Laurencius, der har overgivet sine Embedsbrødre Legatens og Ærkebiskoppens Breve [12]), for at de kan offentliggøres i Kapitelhuset; Notaren forelæser Brevene [13]).

---

den drejer sig om fire Breve (foruden det lukkede Brev), hvilket ogsaa fremgaar af Notarens Skrivelse, hvor det udtrykkelig hedder, at Jens Grand modtager et lukket og fire aabne Breve. D. D. 2 R. V Nr. 59 (Isarns Brev af 30/7 til Jens Grand) mener, at Forklaringen er den, at Isarn har sammenfattet Brevene til de danske Biskopper i eet Dokument. Ærkebiskoppen modtager altsaa 1) Brevet til Anders Kældermester, 2) Brevet til Roskildebiskoppen og 3) Brevene til de danske Biskopper. Denne Opfattelse er dog næppe rigtig. Isarn skriver: Mittimus vobis tres litteras scriptas. Una est commissionis facte Andree cellerario canonico vestro etc. Alias duas scriptas faciatis scribi in membranis, quas mittimus vobis secundum numerum suffraganeorum vestrorum, quibus scriptis remittatis domino Roskildensi, ut distribuat eas singulis episcopis et sibi unam retineat, ut mandatum nostrum, immo verius apostolicum, exequatur, etc. Af den Maade, hvorpaa Følgebrevet til Jens Krag omtales, forekommer det mig naturligt at slutte, at Isarn ikke regner dette Brev blandt de nævnte »tres litteras«. Bartholins Referat af Jens Grands Brev af 27. Sept., hvori han overdrager Mag. Fader at overbringe Jens Krag Legatens Breve, synes at bekræfte denne Opfattelse: Archiepiscopus magistro Phathero commisit litteras Isarni aggravationis et denuntiationis portandas episcopo Roskildensi. Jens Grand nævner altsaa heller ikke udtrykkelig Følgebrevet til Roskildebiskoppen. Derimod er det en Selvfølge, at de nøjagtige Notarialskrivelser af 16. Sept. og 17. Okt. har det. Det er saaledes ikke nødvendigt at antage, at Isarn har skrevet de to Breve til Biskopperne paa samme Dokument og derfor regnet dem som eet Brev. Denne Opfattelse finder heller ingen Støtte i Notarens Skrivelse af 17. Okt., der bekræfter, at Jens Krag faar overrakt »quindecim litteras reverendi viri magistri Isarni domini pape capellani et nuncii, septem tenoris unius et septem alias tenoris alterius, ... et unam litteram singularis tenoris dicto domino episcopo specialiter missam«.

[9]) Acta p. 308 f.

[10]) Acta p. 308 Anm. (Bartholin).

[11]) Acta p. 309.

[12]) Isarns Afgørelse af 6. Juli og Jens Grands Breve af 26. og 29. Sept.

[13]) Acta p. 310.

D. 13. læses Brevene paa Synoden [14]) i Lund for Gejstlighed og Lægfolk, og derefter overdrager og skøder Andreas, i Overensstemmelse med Isarns og Jens Grands Breve, alt Kronens Gods og Ret i Lunde Stift til Ærkebiskoppens befuldmægtigede med fuld Ret og Herredømme efter Rigets Sædvane [15]). Som Tegn paa Skødningen lægger han Isarns Brev sammen med sit Tørklæde i deres Kappeskød og sætter dem mundtligt i Ærkebiskoppens og Lundekirkens Navn i Besiddelse af Godset, idet han truer med Bandlysning som Straf for den, der hindrer Ærkebiskoppen eller dem i Besiddelsen af nævnte Gods og Rettigheder [16]).

Man undrer sig over, at denne Overdragelse af en saa stor Del af Kronens Gods kan ske paa en saa rolig og uforstyrret Maade; Kongens Nærværelse og Samtykke synes ganske overflødig. Forklaringen er den, at nævnte Gods efter den kirkelige Opfattelse betragtes som beslaglagt af Isarn ved Domsafsigelsen af 6. Juli [17]). Begge Parter, Kongen og Ærkebiskoppen, har jo indvilliget i at underkaste sig Pavens Dom (de Forbehold, Kongen havde taget i sin Fuldmagt, kan der selvfølgelig ikke tages Hensyn til); Isarn kan derfor som Pavens Repræsentant anmode Andreas om at overdrage Godset til Jens Grand. Men Spørgsmaalet bliver saa rigtignok, om Kongen kan finde sig i saa megen Jura, om han ikke, tilskyndet af den nationale Retsopfattelse, vil modsætte sig Overdragelsen. Det er klart, at der paa dette Punkt maatte opstaa store Vanskeligheder.

Medens Beretningen om Offentliggørelsen i Kapitlet og Skødningen er forfattet af Notaren Kjeld Jensen, udfærdiger Andreas samme Dag en officiel Skrivelse, hvori han bevidner, at han nu har foretaget Skødnin-

[14]) Sandsynligvis Stiftsynoden, der bestaar af baade gejstlige og Lægfolk, cf. Hal Koch II, p. 90 f.

[15]) »Omnia bona et jura regalia in Lundensi diocesi... tradidit ac eciam juxta consuetudinem regni cum pleno jure et dominio scotavit,« Acta p. 310 L. 20 ff.

[16]) Danmarks Riges Breve 2 R. V Nr. 73 Anm. 5 oplyser, at denne Skødningsform ellers ikke kendes. »Skødningen, der symboliserede Erhververens Indsættelse i Besiddelsen af Ejendommen, skete ellers ved, at en Klump Jord eller en Græstørv blev lagt i Erhververens Kappeskøde, som derefter samledes om den. Sandsynligvis er det her forudsat, at Tørklædet var viklet om en saadan Jordklump, saaledes som det vides at være sket, naar Skødning til Kirken skete paa Alteret (sub altare). At det Dokument, der indeholdt Hjemmelen til at foretage Skødningen, lægges i Kappeskødet, er ogsaa usædvanligt«.

[17]) Cf. Udtrykket »manum apposuimus«, Acta p. 293 L. 6.

gen, saaledes som Isarn havde paalagt ham i Brevet af 30. Juli [18]). Men endnu samme Dag skriver han et nyt Brev, hvori han meddeler, at han vel har udført alt det, som Isarn har paalagt ham, men at kun en ringe Del deraf har kunnet gennemføres paa Grund af Kongens og hans Mænds Magt og Ondskab [19]).

Notaren rejser derefter til Sjælland, hvor han d. 17. Okt. paa Roskildebiskoppens Gaard Kappelgaarden (i Tune Herred) bevidner, at Ribekanniken, Mag. Fader, i hans Nærværelse har overrakt Biskop Jens Krag 15 Breve fra Isarn, 7 af en Ordlyd og 7 af en anden, d. v. s. 7 Eksemplarer af hvert af Legatens to Breve til Biskopperne af 30. Juli, samt Isarns Følgebrev til Jens Krag [20]). Kanniken læser Brevene, idet han anmoder om, at der maa tilkaldes Vidner. Dette afslaar Biskoppen dog; han henviser til, at der er en offentlig Notar tilstede, hvilket maa være tilstrækkeligt [21]). Denne Notar er altsaa Kjeld Jensen, der overværer det hele og efter Jens Grands Befaling udfærdiger et officielt Referat.

At Isarns Luskeri gør Erik Menved harmfuld, kan ikke undre. Den Forhandlings- og Nølerpolitik, Kongen fra første Færd var slaaet ind paa, havde altsaa alligevel lidt Skibbrud, idet Legaten til sidst, uden Kongens Vilje og Vidende, havde foretaget Udlæg i Kronens Gods. Naturligvis vil Erik Menved ikke anerkende dette, og d. 5. Nov. appellerer han derfor Isarns Behandling af Processen til Pavens Afgørelse. Da Jens Grand allerede i Forvejen officielt havde appelleret til Paven, har begge Parter hermed paany anmodet om at faa Sagen behandlet af den pavelige Domstol. Hele det store Maskineri skulde nu atter sættes i Gang.

Den pavelige Nuntius har hermed afsluttet sin Gerning i Danmark. Resultaterne af hans Anstrengelser maa siges at være yderst ringe, men iøvrigt ikke ulig hans Forgængers, Kardinal Guidos, der var heroppe i Anledning af Jacob Erlandsen-Sagen. Grunden til hele Miseren ligger dels i Pavedommens ejendommelige Ubestemthed og Selvmodsigelse, dels i Isarns Vægelsindethed. Legaten skal enten strengt sørge for at bringe den haarde Dom til Udførelse eller ogsaa forsøge at faa de to Parter til at indgaa Forlig. Som vist gør han begge Dele, endog

[18]) Acta p. 311 ff.
[19]) Acta p. 311.
[20]) Acta p. 313.
[21]) »Ecce tabellio est hic publicus, sufficiat tibi«.

omtrent samtidig. Han begynder straks godtroende at forhandle med Kongen, der naturligvis henholder sig til Pavens Ord om et Forlig mellem Parterne, hvorved Bøden kan nedsættes. Jens Grand holder urokkelig fast ved Dommens Ord om, at Pavens Afgørelse skal tages alvorlig og gennemføres, men iøvrigt er han, om end med Betænkelighed, villig til at forhandle med Kongen. Isarn irriteres derfor flere Gange over Ærkebiskoppens og hans Tilhængeres bestemte og korrekte Standpunkt, og da han efterhaanden bliver klar over Kongens Forhalingspolitik, der gaar ud paa at nedsætte Bøden til et Minimum, slaar han ind paa en strengere Kurs over for Kongen og fordrer Dommen respekteret ved Udlæg i Kronens Gods. Men paa dette Tidspunkt har han koketteret saa længe med Kongen, at han ikke med nogen Myndighed kan sætte sin Vilje igennem, ja han lader endog sin Afgørelse hemmeligholde og fortsætter endnu nogen Tid paa Skrømt Forhandlingerne med Kongen, idet han bestemmer, at den Afgørelse, han har truffet, ikke maa offentliggøres, før han selv er vel ude af Landet!

Men Isarns manglende Karakterfasthed havde dog den Fordel, at den gjorde det muligt for ham at omgaas Erik Menved; paa dette Omraade havde han større Evner end den skarptskaarne Jens Grand, og dette skulde senere komme ham til Gode.

Anden Proces i Rom.

Som nævnt tager begge Parter nu atter deres Tilflugt til Rom, hvor en ny Proces paabegyndes. Desværre er kun en ringe Del af Akterne fra denne Proces bevaret.

D. 5. Nov. (1299) lader Erik Menved i Slagelse sin Appel mod Isarns Afgørelse læse [1]). Biskopperne Johannes af Aarhus og Peder af Viborg er til Stede for at kunne bevidne, at de har hørt den. Kongen beklager sig over, at Isarn ikke har respekteret, at Paven i sin Dom havde forbeholdt sig en Nedsættelse af Bøden, hvis de to Parter kunde naa til Fred og Forstaaelse. Isarn har ikke taget Hensyn til, at de var kommet til Forstaaelse, og at Kongen som Betaling for Pengesummen havde overdraget alle sine Indtægter til Ærkebiskoppen, som han maatte beholde, indtil han havde faaet fuld Erstatning for Pengebøden;

[1]) Acta p. 319 ff.

desuden havde Kongen tilbudt ham, da Indtægterne ikke slog til som Betaling, at afstaa saa meget af Kronens Gods, at han kunde blive fuldstændig tilfredsstillet. Ikke desto mindre har Isarn dog, uden at tilkalde Kongen, pludselig anvist Ærkebiskoppen det firdobbelte Beløb som Betaling for Bøden, idet han overskred sit Mandats Beføjelser og forgreb sig paa det, der var mest skadelig for Kronen, selve Rigets Hoved, Staden Lund, Mønten, Øen Bornholm, alle Byer, Slotte, Skove o. s. v. Endelig besværer Kongen sig over de strenge Bestemmelser om Bandlysningen i Isarns Breve til Biskopperne.

Kort Tid efter indgiver Erik Menved et større Anklageskrift mod Isarn til Paven, bestaaende af 17 Punkter [2]). Dette Skrift, der nærmest er at betragte som en nærmere Udvidelse af og Begrundelse for Appellen, er sikkert blevet forelagt i Retten af Kongens Prokurator, cf. Art. 16, hvor det hedder: Men fremfor alt ansøger han paa nævnte Konges Vegne ydmygt og paa det mest indtrængende om, at I vil o. s. v. [3]).

Kongen giver en Fremstilling af Sagen med de Indrømmelser og Forsikringer, han var gaaet med til, og understreger sin Fredsvilje og sin Ærbødighed for Kirken. I Art. 4 indrømmer han, at han har beslaglagt Ærkebiskoppens og Lundekirkens Gods, men Grunden hertil var deres Forseelser og Forbindelse med hans Faders Drabsmænd og andre af Rigets Fjender; dog han har meddelt Isarn, at han af Ærbødighed for det apostolske Sæde vilde undlade at gennemføre Beslaglæggelsen. Endvidere siger Kongen (Art. 5), at da han var blevet klar over, at Legaten og Biskopperne ikke kunde bevæge Ærkebiskoppen til en saadan Fred, som Kongen uden Skade for sit Rige kunde gaa ind paa, erklærede han over for Isarn, at Grand havde generhvervet Størstedelen af sit Gods [4]). Derpaa omtaler Erik Menved det Tilbud om Over-

---

[2]) Acta p. 321 ff., D. D. 2 R. V Nr. 79. Dokumentet er her benyttet efter D. D.'s, fra Acta afvigende Redaktion; det er uden Dato, men maa være ældre end Kongens Appel af 5. Nov., da denne omtales i Art. 14. P. d. a. S. maa det være affattet kort efter Appelbrevet og i hvert Fald før Paven, sandsynligvis i Foraaret eller Sommeren 1300, havde overdraget Sagens Ledelse til Kardinal Johannes, da man ellers maatte vente, at Forfatteren havde adresseret sit Skrift til denne, cf. Akterne fra første Proces.

[3]) I hvert Fald maa det have været Forf.'s Hensigt at anvende det paa denne Maade; derimod er det muligt, at Bartholins Ord om, at Aktstykket blev forelagt Kardinalen af Esger Jul, kun er en Formodning fra hans Side ud fra hans Viden om Processen, cf. D. D. 2 R. V Nr. 79.

[4]) Cf. ovf. p. 67.

dragelse af sine Indtægter og Godser, som han havde gjort Jens Grand [5]), (6). I Art. 7 faar vi den Oplysning, at Kongen under Fredsforhandlingerne havde tilbudt sammen med sine Brødre tilfods at føre den Hest, hvorpaa Ærkebiskoppen red, ved Bidslet fra Staden Lunds Port til Ærkebispegaarden i Nærværelse af Legaten og Rigets Biskopper, Prælater og Stormænd, og paa denne Maade bede om Barmhjertighed [6]). Erik Menved erklærer sig endvidere rede til at overholde og bekræfte alle Kirkens Privilegier og udstede nye, om det ønskes (9). Han har ligeledes tilbudt at betale de 6000 Mark, han var blevet idømt for Ærkebiskoppens Rentetab, samt de 3000 for Ærkebiskoppens private Ting (10—11). I det følgende fremføres en udførlig Anklage mod Isarn for hans Ledelse af Processen i Danmark (12—15). Kong Erik appellerer derfor til Paven og beder samtidig indtrængende denne om at hæve Bandlysningen og Interdiktet, der er til stor Skade for Riget [7]), samt at nedsætte Bøden, da Kongen i Sandhed er villig til at slutte Fred og Forlig og yde Skadeserstatning efter sine Muligheder.

De to Parters befuldmægtigede begiver sig nu til Rom, antagelig i Begyndelsen af Foraaret 1300, hvorefter anden Proces begynder. Esger Jul fører Kongens Sag, Niels Akkersen Ærkebiskoppens, Jens Grand selv synes at opholde sig paa Hammershus under hele Processen [8]). Efter at Sagen er blevet forelagt i Konsistorium, overdrager

---

[5]) Ogsaa her siger Kongen, at Betingelsen for Overdragelsen er: »... si juramentum, quod de bonis regni non alienandis prestiterat, non obstabat«.

[6]) En Afskriver bemærker, at der her mangler en eller flere Sider i Forlægget; men maaske hører denne Bemærkning rettelig til Lakunen i Art. 12, cf. D. D. til Stedet.

[7]) »Propter quas (Bandet og Interdiktet) regnum ipsum non solum detrimentum patitur, sed eciam est quasi expositum subversioni totali«, Acta p. 325 L. 28 ff., en Indrømmelse af Virkningen af Kirkens Straffe.

[8]) Man maa dog ikke tænke sig, at Ærkebiskoppen sidder rolig og uvirksom her. Allerede under sit Ophold i København tog han sig, som ovenfor omtalt, af Embedsforretninger, og ogsaa paa Hammershus søger han, saa vidt det er ham muligt, at røgte sit Embede. I Aaret 1300 dør Jens Krag i Roskilde, og Kapitlet vælger derefter Kanniken Florencius; men Valget kasseredes, formodentlig fordi Jens Grand nægter at konfirmere det. Vi kender ikke Ærkebiskoppens Motiver, men Forklaringen er vel den, at Florencius er valgt ved Kongens Indflydelse (saaledes ogsaa Helveg p. 705). Kapitlet foretrækker da den indirekte Valgmaade, Valg »per viam compromissi« og overdrager Ærkebiskoppen at udpege den nye Biskop. Jens Grand vælger da, »idet han anstillede omhyggelige Overvejelser angaaende denne Sag«, Roskildekanniken

Bonifacius Kardinal Johannes af St. Marcellini et Petri at paahøre den og derefter referere den for ham [9]). Kardinalen indkalder da de to befuldmægtigede Esger Jul og Niels Akkersen til Møde og fastsætter et bestemt Tidspunkt for Proceduren og Forelæggelse af Akter og Dokumenter i Sagen [10]). Efter at disse er fremlagt, faar Prokuratorerne Lejlighed til at give yderligere Oplysninger i Sagen, idet Kardinalen foretager adskillige Undersøgelser og Forhør baade om selve Sagen og om Retsspørgsmaalet (»tam de facto quam de jure«). Han gennemgaar nøje Akterne og refererer derpaa i Overværelse af de to Sagførere Sagen for Paven, der alligevel selv vil høre, hvad de vil fremføre i Sagen. Efter at dette er sket, overdrager Paven Kardinalen mundtligt at forkynde Afgørelsen [11]).

Som ovenfor nævnt er næsten ingen af Procesakterne fra denne Proces bevaret; foruden det lige refererede Aktstykke haves kun et Klageskrift, som Jens Grands Fuldmægtig, Niels Akkersen, forelægger i Retten; Skriftet er stilet til Kardinal Johannes [12]).

Oluf »i Betragtning af de Naadegaver, han vidste, at Du var velsignet med«. Florencius begav sig imidlertid til Rom, hvor der blev indledet en langvarig Proces. Kardinal Johannes af St. Marcellini et Petri og senere Biskop Johannes af Tusculum behandlede Sagen, og Dommen, der først blev afsagt d. 17. Feb. 1304 (D. D. 2 R. V Nr. 290) stadfæstede Jens Grands Valg og afviste Florencius. Den nye Biskop havde tidligere været Ærkebiskoppens Prokurator og er saaledes en af dennes Tilhængere, men han synes at have været en virkelig dygtig Mand. »Dette Valg af den menige Kannik, der maaske var det heldigste af alle Bispevalg i Roskilde, skal regnes Jens Grand til megen Ære«. Arhnung p. 323.

[9]) Kardinalens Kollega fra første Proces, Kardinal Nicolaus de Nonancour, var død d. 23. Sept. 1299. Kardinal Johannes opnaaede d. 6. Nov. 1305 det vigtige Embede som »camerarius s. collegii« (cf. Hinschius I, p. 405 f., Eubel p. 11, p. 41).

[10]) Ved denne Lejlighed har Niels Akkersen altsaa forelagt de ovenfor p. 132 Anm. 181 anførte Dokumenter fra Forhandlingerne mellem Isarn og Jens Grand i Danmark, cf. Indledn. til D. D. 2 R. V Nr. 45.

[11]) De foregaaende Oplysninger stammer fra Omtalen af Sagens Behandling i Kardinal Johannes' endelige Afgørelse, Acta p. 330 ff.

[12]) Acta p. 314 ff. Ærkebiskoppens Fuldmægtig nævnes ikke ved Navn; men det fremgaar af Dommen, at det er Niels Akkersen. Som ovenfor omtalt havde Jens Grand allerede d. 30. Juni 1299 udnævnt Niels Akkersen og Roskildekanniken Jens Henriksen til sine befuldmægtigede (D. D. 2 R. V Nr. 45). Dette Klageskrift er uden Datoangivelse; men da det i den endelige Dom siges, at Paven efter at have modtaget Kongens Appel overdrog Kardinal Johannes at lede Undersøgelsen, kan Skriftet tidligst være fra Aar 1300, da Kongens Appel er udstedt d. 5. Nov. 1299, cf. D. D. 2 R. V Nr. 105.

Der gives her en udførlig Fremstilling af Sagen, Ærkebiskoppens Fængsling, Pavens Dom, Interdiktet, Isarns Sendelse o. s. v. I Slutningen af Dokumentet fortælles om Begivenhederne i Landet efter Isarns Afrejse. Kongen vilde ikke respektere Legatens Afgørelse og brød sig ikke om at faa Fred med Ærkebiskoppen. Han vilde ikke tale med ham og tillod heller ikke ham at tale; han vilde ikke give ham Lejde i Riget eller tillade ham at opholde sig i sin Kirke eller paa dens Godser ud over et kort Tidsrum paa tre Maaneder, som nu forlængst er udløbet. Ja, Kongen har endog i Vrede over Legatens Dom og Eksekution drevet Ærkebiskoppen og alle hans Tilhængere i Landflygtighed og berøvet dem deres Gods, ligesom det under Trusel om Dødsstraf og Ejendomsfortabelse er forbudt at drage til Jens Grand, bringe ham Breve eller Bud eller paa nogen Maade yde ham Hjælp. Tvunget af Nødvendigheden maatte Ærkebiskoppen derfor begive sig til sit Slot paa Bornholm, hvor han nu opholder sig som Fange uden at turde vende tilbage til sin Kirke. Kongen har endvidere efter Isarns Afrejse røvet 1000 Mark Sølv, som Ærkebiskoppen havde sendt til Skanør-Markedet til Indkøb af nødvendige Ting, ligesom han har taget 700 Mark skaansk Mønt, som Grand havde liggende i Aahus Kirke. Han har ogsaa røvet andre Pengebeløb fra Ærkebiskoppens Bude, samt beslaglagt hans og Lundekirkens Gods og taget Indtægterne heraf gennem et Aar. Ærkebiskoppens befuldmægtigede anmoder derfor om, at de af Legaten trufne Afgørelser maa bekræftes af Paven, og at Kongen maa blive dømt til at tilbagebetale Indtægterne af de beslaglagte Godser eller Værdien heraf, som fastsættes til 4000 Mark Sølv. Han kræver endvidere, at de stjaalne Pengesummer og de beslaglagte Godser tilbagegives. Desuden anmoder han om, at Kongens Forordninger maa tilbagetages, og at han maa tvinges til at overholde Legatens Dom. Ærkebiskoppen og hans Prokurator undser sig ikke for til sidst at ansøge om, »at ovennævnte Dom samt Bandlysnings- og Interdiktdommene, udstedt af nævnte Eksekutor i Kraft af den apostoliske Myndighed over nævnte Konge og hans Broder Kristoffer og nogle andre Misgerningsmænd og over Kongeriget Danmark — da Kongen ringeagter disse Domme og har ringeagtet dem i to Aar og mere — sikres (ved Indgriben) fra Steder og Riger i Nabolaget, og at ligeledes den verdslige Arm, nemlig Fyrster og mægtige Mænd i disse Egne, som er den hellige Moderkirke hengivne, paakaldes mod ham, for at Kongen og de fornævnte bandlyste saaledes, bedækket

af Skam og bevæget af Frygt, kan tvinges til at vende tilbage til den hellige Moderkirkes Skød!« [13]).

Fra Tiden inden den endelige Dom haves endnu kun et enkelt Dokument, nemlig Erik Menveds kendte, ydmyge Brev til Paven [14]). Brevet er uden Dato, men maa givetvis ligge forud for Dommen, der blev afsagt d. 23. Feb. 1302. Som Regel sættes det til Aarene 1300—1301 [15]). Brevet har ikke til Hensigt at meddele nye Enkeltheder i Sagen, men derimod at fremhæve Kongens Ydmyghed og Underdanighed over for Paven. Kongen og hans Raadgivere har aabenbart ment, at man paa denne Maade kunde vinde Pavens Gunst og saaledes opnaa den »moderacio«, den Nedsættelse af Bøden, som Isarn ikke havde villet give. Det vigtigste for Bonifacius i denne besværlige og indviklede Sag maatte jo ogsaa være at faa Erik Menved til at bøje sig og vise et ydmygt Sind, saa at man kunde henvise til ham som Billedet paa en from katolsk Fyrste i Modsætning til f. Eks. Filip d. Smukke, der frækt vovede at sætte sig op mod Hans Hellighed Paven! Bødespørgsmaalet og Jens Grands Person maatte saa komme i anden Række.

Kongen indleder sit Brev med at sige, at »skønt en kærlig Fader undertiden kan klage over en forhærdet Søn, maa han udrive Faderkærligheden af sit Hjerte, om han ikke tager imod Sønnen, naar han vender hjem«, og omtaler derefter de mange Sorger, han lige fra sin spæde Barndom har haft, hvorledes Jens Grand stadig har beskyttet Faderens Mordere og uophørligt arbejdet paa at volde Kongen og Riget

---

[13]) Cit. efter Danmarks Riges Breve. Jens Grand generer sig altsaa ikke for at bede Paven om at ophidse Nabofyrsterne, vel først og fremmest den norske Konge og nordtyske Fyrster, mod Erik Menved, for at faa ham tilbage »ad sancte matris ecclesie gremium«.

[14]) Acta p. 326 f.

[15]) D. D. 2 R. V Nr. 175. Indl. formoder ud fra Ordene, »iuxta voluntatem vestri nuncii et episcoporum regni«, at Brevet ligger forud for Isarns Afrejse fra Danmark i Sommeren 1299, og at det muligvis er udfærdiget under Mødet mellem Kongen og Isarn i Odense 1299 i Januar Maaned, idet Kongen d. 17. Jan. overgiver Isarn sit Svar paa dennes Opfordring til at efterkomme Pavens Dom. »Udelukket er det ikke, at det er under disse Forhandlinger med Isarn, at Kongen har meddelt Paven sit Standpunkt og udtrykt sin Bitterhed over Pavens Afgørelse«. Dette forekommer mig dog højst usikkert. Ligeledes synes det mig uden Betydning, at Isarn d. 19. Dec. 1300 udnævnes til Ærkebiskop i Riga, thi en Brevskriver i det fjerne Danmark kunde ogsaa efter dette Tidspunkt kalde Isarn »Eders Nuntius«.

Sorg og Ulykke. Selv om Erik Menved af Ærbødighed for det apostoliske Sæde vilde forlade Ærkebiskoppen alle hans Forbrydelser, udlevere det beslaglagte Gods og yde Erstatning i Overensstemmelse med Legatens og Rigets Biskoppers Ønske, kunde han dog aldrig blive forsonet med ham. Brevet slutter med følgende ydmyge og velvalgte Ord: »Saa ydmygt jeg kan, bønfalder jeg stadig Eders Hellighed i al Barmhjertighed, at I i Eders Fromhed vil værdiges at tage barmhjertigt imod mig, at ikke Riget skal lægges øde og hele Folket gaa til Grunde; thi hvad har de gjort, eftersom de er som Faar? Jeg bønfalder om, at Peters Sværd maa stikkes i Skeden, og at Kristi Stedfortræder eller rettere Kristus selv vil læge sin Tjeners Øre, saa han igen kan faa Kirkens Sakramenter og frit høre Guds Ord. Alt hvad Eders Hellighed befaler at lægge paa mine Skuldre, vil jeg, saa haardt det end vil falde mig, ikke undslaa mig for. Hvad kan jeg sige mere? Tal, Herre, og lad din Tjener høre. Den gode Gud bevare Eders Hellighed længe og vel« [16]).

Kongens ydmyge Henvendelse til Paven, der maaske netop indløb under det store Jubelaar 1300, da Pilgrimmenes Massehyldest ombølgede den magtsyge Bonifacius VIII, forfejlede ikke sin Virkning. Ligesom Sejrherren paa Canossa i Virkeligheden var den ydmyge Fyrste, saaledes ogsaa her.

Sagen bliver nu færdigbehandlet, og Fredag d. 23. Feb. 1302 forkynder Kardinal Johannes den endelige Afgørelse i denne Strid, der nu havde strakt sig over adskillige Aar [17]).

---

[16]) Cit. efter Danmarks Riges Breve. De Skriftsteder, der hentydes til, er Mt. 26, 52, Johs. 18, 10 f. og 1. Sam. 3, 10 (første og sidste Sted er forkert angivet i Acta).

[17]) Acta p. 330 ff. Fra Tiden før Dommen findes endnu to pavelige Skrivelser til Danmark, der kort maa omtales. Den første, dat. d. 13. Jan. 1302, er udstedt af den pavelige Pønitentiar Kardinal Gentilis, der bemyndiger Roskildebispen til at give Sognepræsten i Melby, Peder, med Tilnavnet Mild (Dulcis) Absolution for ikke at have overholdt Interdiktet (Acta p. 327 f. Brevet er sandsynligvis udstedt i 1302, ikke 1301 som Acta har, cf. D. D.). Det næste Brev, dat. d. 7. Dec. 1301, er fra Paven til Biskop Henrik af Reval, der tidligere er nævnt som Kongens Prokurator. Biskoppen bemyndiges til at give Kapitlet og Præsteskabet i Reval Absolution for ikke at have overholdt Interdiktet, samt fritage dem for i Fremtiden at holde det. Begrundelsen herfor er Hensynet til de nyomvendte i disse Egne, der under Interdiktet let kan falde fra Troen (Acta p. 328 ff.). Interdiktet har aabenbart været følt som en virkelig

Kardinalen giver først en Redegørelse for Sagens Behandling, Pavens første Dom, Isarns Sendelse og Forordninger i Danmark, Kongens Appel samt anden Proces i Rom. Derpaa forkyndes Pavens Afgørelse, der gaar ud paa, at Kongen skal tilbagegive Lundekirken de Privilegier og Friheder og det Gods, den havde ved Ærkebiskoppens Fængsling, og, hvis Godset ikke mere er i Behold, erstatte den det ved at anvise fast Gods, der efter gode Mænds Skøn har en Værdi af 10 000 Mark Sølv i lundensisk Vægt. Naar dette er udført, kan Bandet og Interdiktet hæves.

En pavelig Notar, Johannes de Interamna, udfærdiger Domsbrevet og meddeler, at Dommen afsiges i Kapellet ved Kardinalens Bolig ved St. Marcellini et Petri Kirken i Overværelse af Esger Jul og Niels Akkersen, der naturligvis er tilsagt og faar overrakt et Eksemplar af Dommen, samt af en Række af Kuriens Advokater, Sagførere og Notarer o. fl. a. (der nævnes ialt 10 Navne).

Denne Afgørelse giver unægtelig Kongen en meget betydelig »moderacio«; de 40 000 Mark Sølv, som den første Dom havde idømt Kongen p. Gr. a. de Forurettelser, der var tilføjet Ærkebiskoppen og Lundekirken ved Fængslingen og det langvarige Fængselsophold, er strøget! Men iøvrigt er der naturligvis ikke Tale om nogen Omvurdering af Sagen, det er stadig Kongen, der er den skyldige, og ikke et bebrejdende Ord rettes mod Ærkebiskoppen, trods hans mange paastaaede statsfjendtlige Handlinger og Forbrydelser mod Kongen. Pavens venligere Holdning over for den danske Konge skyldes sikkert dels dennes ydmyge Brev og dels de politiske Forhold, idet Bonifacius er interesseret i at faa Striden i den nordlige Kirkeprovins bragt til en heldig Afslutning, saa at han kan fremholde den underdanige Kong Erik Menved af Danmark som et Eksempel til Efterfølgelse for den genstridige Kong Filip den Smukke af Frankrig.

Men Pave Bonifacius havde endnu en Gunstbevisning til Kong Erik. Ærkebiskoppen havde anmodet Paven om ved Nabofyrsternes

---

Gene; det er ovenfor nævnt, hvorledes Kongen besværer sig til Paven over Bandet og Interdiktet. Det er formodentlig ogsaa omtrent paa denne Tid, at Biskopperne ifl. Lundekapitlets Registratur har henstillet til Paven at hæve Interdiktet (D. D. 2 R. V Nr. 176). Netop paa denne Tid har Interdiktet vel været følt særlig tungt; i Aaret 1300 afholdes jo det store Jubelaar i Rom, hvorhen Tusinder af Pilgrimme fra hele den katolske Verden strømmer, men Danmark kan p. Gr. a. Interdiktet ikke deltage i den almindelige Festglæde.

Hjælp at tvinge Kongen til at respektere Dommen, men Bonifacius vælger den Fremgangsmaade ganske simpelt at forflytte Jens Grand, idet han naturligvis er klar over, hvor stor en Rolle de personlige Forhold altid spiller i en saadan Strid.

Isarn havde efter sin Afrejse fra Danmark beskæftiget sig med Forholdene i Livland, idet han havde afsagt Dom i en Strid mellem Ærkebiskoppen af Riga og den tyske Orden [18]), og d. 19. Dec. 1300 blev han, efter at Ærkebiskop Johannes var afgaaet ved Døden i Rom, udnævnt til Ærkebiskop af Riga [19]). Han kom dog ikke til at residere i Riga ret længe, idet Paven kort Tid efter Dommens Afsigelse lader Isarn og Jens Grand »bytte Gaarde«. Bonifacius meddeler d. 30. Marts 1302 »vor ærværdige Broder Jens, forhenværende Ærkebiskop af Lund, nu udvalgt [20]) til Ærkebiskop i Riga«, at han, »ledet af visse Betragtninger og fornuftige Grunde« »har løst vor ærværdige Broder Isarn, nu udvalgt til Ærkebiskop i Lund, men da Ærkebiskop i Riga«, fra det Baand, hvormed han var knyttet til Kirken i Riga og i hans Sted udnævner Jens Grand til dette Embede, idet han har »det faste Haab og den faste Tro, at Kirken i Riga ved Din vidtskuende Dygtighed og Visdom og Din virksomme Tjeneste med Guds Hjælp vil vokse« [21]). Samme Dag udstedes ogsaa de sædvanlige Følgeskrivelser til Kapitlet i Riga, til Gejstligheden i Riga By og Stift, til Menigheden i Riga By og Stift samt til Kirkens Vasaller og Lydbisper [22]).

Udnævnelsesbullen til Isarn er udstedt d. 11. April [23]). Paven meddeler ham, at han fornylig har løst »vor ærværdige Broder Jens, som da var Ærkebiskop i Lund, fra det Baand, hvormed han var knyttet til Kirken i Lund, af visse Grunde, som efter Fornuftens Bud ledede os dertil«. Han har derefter vendt sit »betragtende Blik mod Dig som en Mand, der har et fremragende Ry, ganske efter vort Hjerte, er bevandret i boglig Viden, lysende ved gode Sæder, forudseende i sit Raad, omsigtsfuld i det aandelige som i det timelige, os og vore Brødre velbehagelige paa Grund af Din Retsskaffenheds mangfoldige For-

[18]) D. D. 2 R. V Nr. 114. Referat hos Hvitfeld.

[19]) D. D. 2 R. V Nr. 131.

[20]) »electus«, men der har dog næppe fundet noget egentligt Valg Sted i Riga.

[21]) Acta p. 334. Aarsagen til Translationen udtrykkes paa denne diskrete Maade: »certis consideracionibus ac racionabilibus causis inducti«.

[22]) Acta p. 335 f.

[23]) Acta p. 336 f.

tjenester«. Derefter følger Brevene til Kapitlet, Gejstligheden, Menigheden samt Kirkens Vasaller og Suffraganbiskopperne [24]).

Ogsaa flere andre Kilder fortæller om Translationen [25]).

Isarn ankommer ifl. Hvitfelds Bispekrønike til Lund d. 16. Juni; de første bevarede Breve fra hans Virksomhed i Lund er fra Januar 1303 [26]).

Jens Grand er dog ikke tilfreds med denne Ordning, hvad man ikke kan fortænke ham i. Ganske vist er der ikke nogen Tvivl om, at ogsaa anden Dom har kendt Kongen skyldig; men Paven gaar dog temmelig vidt i sine Bestræbelser for at imødekomme Erik Menved. Jens Grand har været overbevist om baade juridisk og moralsk at have Retten paa sin Side. At Paven nu svigter ham, kan han kun se som Udslag af de politiske Forhold. Ogsaa hans Forgænger Jacob Erlandsen blev jo paa et vist Tidspunkt af politiske Aarsager ladt i Stikken af Paven, skønt han ubetinget havde Kirkeretten paa sin Side [27]). Jens Grand vil imidlertid ikke »forvises« til Riga; han nægter at modtage Embedet. Tre Pavebreve til Isarn fra November 1303 omtaler ham ganske vist som Ærkebiskop i Riga [28]); men han har sikkert aldrig været i sin fjerne Residensstad. Embedet kan imidlertid ikke vedblivende staa ledigt, og d. 21. Marts 1304 udnævner Pave Benedikt XI derfor

---

[24]) Acta p. 337 f.

[25]) Rimkrøniken fra Bremen meddeler (Lappenberg p. 27):

Interdictum ponitur in regno Danorum,
Quod duravit spacio plus quam sex annorum,
Interimque curia gratiam favorum
Regi reddit, forsitan gratia datorum,
Papa petit ut presul reddat presulatum,
Cum habere nequeat tutum ibi statum,
Promittit quod faciat meliorem prelatum,
Ubicunque viderit fore sibi gratum.

Annalerne fra Esrom fortæller om Aar 1302: Facta est translacio domini Ysarni de Rigensi archiepiscopatu ad Lundensem, et domini Johannis Grand predicti de Lundensi ad Rigensem, quem noluit acceptare. Hanc translacionem fecit dominus papa Bonifacius octavus (S. R. D. I, p. 249). Sjællandske Krønike taler ligefrem om, at Jens Grand blev afsat: Johannes Grand archiepiscopus depositus fuit (Annal. p. 167).

[26]) Cf. D. D. 2 R. V Nr. 237 og 238 ($^{18}/_{1}$).

[27]) Cf. ovenfor p. 53.

[28]) Cf. D. D. 2 R. V Nr. 270—72 ($^{7}/_{11}$).

den pavelige Pønitentiar, Franciskaneren Frederik af Pernstein til Ærkebiskop i Riga, »eftersom nævnte Biskop Jens ikke vilde tage imod Forflyttelsen til samme Kirke i Riga« [29]).

Slutning.

Bødespørgsmaalet var blevet afgjort i Rom; men der var endnu ikke blevet truffet nogen Afgørelse i alle de Retsspørgsmaal, hvorom der havde staaet Strid. Der afholdes derfor et Danehof i Nyborg i April Maaned 1303, hvor Kongen, den nye Ærkebiskop, Landets øvrige Biskopper samt en Række danske Stormænd er til Stede. Erik Menved udsteder her d. 4. April et Brev om Overenskomsten med Isarn, det ovenfor flere Gange omtalte Isarnus-Forlig [1]).

Kongen lover først at tilbagegive Isarn og Lundekirken alle de Friheder, som Kirken havde ved Jens Grands Fængsling, samt at Ærkebiskoppens Herremænd og andre, der bor paa de saakaldte Skudgaarde [2]) og ligeledes Gejstligheden og dens undergivne kun skal svare for Kirkens eget Forum, undtagen i Sager om Arvejord. Hvis de er Anklagere, skal de følge de anklagedes Værneting (1—2). Endvidere træffes Bestemmelse om, at Gejstligheden skal have Ret til at udføre deres Gods over Ærkebiskoppens Havne, med mindre der udstedes et almindeligt Udførselsforbud for hele Riget; Ærkebiskoppen maa dog ogsaa i saa Tilfælde frit udføre sit eget Gods (3). Der maa ikke paalægges Gejstlighedens Mænd og undergivne ny Told eller Skatteafgifter, undtagen med Danehoffets Samtykke, naar Landets Tarv kræver det (4). Hvis Ærkebiskoppens Mænd forser sig eller er genstridige, naar der er udbudt Leding, er det Ærkebiskoppen, der skal straffe dem, men hvis han er forsømmelig paa dette Punkt, tilkommer Retten til at straffe Kongen (5). Endvidere træffes Bestemmelse om Skadeserstatningen, idet Kongen overdrager sit Gods i Ølsted paa Fyn samt Rønne Herred paa Bornholm og Herrestad Herred i Skaane til Ærkebiskoppen med alle kongelige Rettigheder (dog med Undtagelse af Ystad og Kongens Mænd i nævnte Herred) som Betaling for de

[29]) D. D. 2 R. V Nr. 319.

[1]) Acta p. 338 ff.

[2]) Betegner ifl. Danmarks Riges Breve 2 R. V. Nr. 248 Anm. 3 Gaarde, hvorfra Ærkebiskoppens Gods styredes, og hvor han paa sine Rejser i Stiftet plejede at tage ind.

10000 Mark Sølv. Da Drost Uffes Arvinger for Tiden har Rønne Herred, faar Ærkebiskoppen i Stedet for foreløbig Vemmehøg Herred i Skaane (8—10). Hermed skulde Bødespørgsmaalet og alle Stridsemnerne fra Jens Grands Tid være ude af Verden. I flere Henseender betegnede Forliget med Isarn en Vinding for Kirken, men paa andre Omraader viste det, at den nye Ærkebiskop i Modsætning til sin Forgænger var villig til at gaa paa Kompromis og slaa af paa Kirkerettens Krav.

Erik Menved udsteder endvidere d. 4. April et Brev til Ridderen Niels Holmiger og Lundekanniken Truĝot, hvori han befaler dem at drage til Rønne Herred og Herrestad Herred og overdrage dem til Isarns Foged, Jens Kanne [3]).

Fra Nyborg rejser Kongen til Odense, hvor han d. 9. April, 3. Paaskedag, udsteder sit i almindelige Vendinger holdte Beskærmelsesbrev for den danske Kirke. Brevet er stilet til Fyrsterne, Stormændene og alle Kongens tro Mænd og Fogeder. Kongen vil, at Biskopper, Prælater, Kirker og andre kirkelige Stiftelser skal være fritaget for utilbørlige Afgifter og Tynger og nyde de Rettigheder og Friheder, de har fra gammel Tid. Kongen ønsker, »af Ærefrygt for Gud og til vor Sjæls Frelse«, at dette skal overholdes, hvorfor han paa det strengeste forbyder Brevmodtagerne at forulempe nævnte Personer og Institutioner, men tværtimod at forsvare dem mod Vold og Overgreb [4]).

D. 7. Nov. er dateret 3 Pavebreve til Isarn. Paven, Benedikt XI [5]), giver Isarn Bemyndigelse til at hæve Bandlysningen af Kongen, Hertug Kristoffer og de andre medskyldige, dog først naar de har betalt Skadeserstatningen [6]). Endvidere bemyndiges han til, naar Kongen er

---

[3]) Acta p. 342 f.

[4]) Acta p. 343. Dette Privilegiebrev er saa vagt og omfattende, at man næppe skal tillægge det større Betydning; det er sikkert afpresset Kongen under den almindelige Fredsstemning. Han overholder det da heller ikke selv, f. Eks. kan nævnes, at den senere Ærkebiskop Esger Jul klager over, at Kongen afkræver Gejstligheden nye Skatter, nl. $^1/_6$ af alle gejstlige Beneficier; ligeledes forsøger han at tilbageerobre Herrestad Herred samt faa Herredømmet over Bornholm (cf. Helveg p. 732 f.).

[5]) Efter Bonifacius VIII's Død d. 11. Okt. 1303 var Benedikt XI Pave fra 22. Okt. 1303 til 7. Juli 1304.

[6]) Acta p. 343 f. »Vor Moders, den romerske Kirkes, store Langmodighed over for sine Sønner aflader aldrig; derfor udbreder hun ikke blot med Mildhed sin moderlige Favn for dem, som hun finder stadige i deres Hengivenhed

blevet løst af Bandet, at meddele Kong Erik og Dronning Ingeborg Dispensation, fordi de har giftet sig skønt beslægtede i fjerde Led. Som ovenfor omtalt havde Bonifacius VIII allerede i et Brev af 18. Marts 1299 givet Isarn Bemyndigelse hertil; men da Bandlysningen dengang ikke kunde hæves, har Isarn ikke kunnet give Dispensation, hvorfor Dronning Ingeborg nu har indgivet et nyt Andragende til Kurien [7]). Endelig faar Ærkebiskoppen Bemyndigelse til at give de Præster, der ikke har overholdt Interdiktet, Dispensation [8]).

Interdiktet er aabenbart blevet hævet paa Danehoffet i Nyborg i Paasken 1303, efter at Forliget med Isarn var kommet i Stand. Esrom-Annalerne meddeler om Aaret 1303: Regnum Dacie absolutum est ab interdicto per dictum Dominum Ysarnum, Nyburgh, in cena Domini [9]). Sjællandske Aarbog om Aar 1299: Venit interdictum in totum regnum Dacie et duravit per quatour annos et in quinto anno a purificatione usque ad pascha [10]). Derimod er det maaske trukket lidt ud, inden Bandet over Kongen er blevet hævet, Esrom-Annalerne meddeler om Aaret 1304: Rex absolutus fuit ab excommunicacione, qua tenebatur pro capcione supradicti domini Johannis Grand [11]).

Da Isarn nu er blevet Ærkebiskop i Lund [12]), og Jens Grand har forladt Hammershus for ikke mere at vende tilbage til sit Fædreland, er vor Undersøgelse hermed afsluttet. Endnu skal dog i Korthed meddeles, hvad vi ved om de sidste Aar af Jens Grands Liv. Som ovenfor nævnt nægter han at drage til Riga. De islandske Annaler har bevaret en interessant Oplysning om, at han efter Dommen i 1302 rejser til Norge og opholder sig i Tønsberg den Vinter sammen med Kong Haakon: Joannes archiepiscopus Lundensis ex Dania profugus factus, Tunsbergum ad Haquinum Regem veniens, ibidem hiemavit [13]). Men i Be-

over for hende, men hun forstøder heller ikke saadanne fra at faa Del i hendes Naade, som vender om fra deres Vildfarelser og tager deres Tilflugt til hendes Moderskød.«

[7]) Acta p. 344 ff.

[8]) D. D. 2 R. V Nr. 272; Brevet findes ikke i Acta.

[9]) S. R. D. I, p. 250.

[10]) Annal. p. 167.

[11]) S. R. D. I, p. 250.

[12]) Isarn blev i 1310 udnævnt til Ærkebiskop i Salerno, men døde d. 18. Sept. i Avignon, endnu før han havde overtaget Embedet.

[13]) Annales Islandorum Regii, S. R. D. III, p. 124 f.

tragtning af, at ingen af de danske Kilder kender noget til dette Ophold i Tønsberg, kan Oplysningen herom næppe betragtes som paalidelig. Det sikre er, at han efter sin »Afsættelse« drager til Paris, hvor han lever som Privatmand, optaget af videnskabelige Studier og af en fordelagtig Anbringelse af alle sine Penge [14]).

I 8 Aar lever Jens Grand saaledes i Paris, sin Ungdoms Studenterby, indtil Pave Clemens V d. 11. Febr. 1310 udnævner ham til Ærkebiskop af Bremen. Nogle Maaneder senere kommer han selv til Avignon, hvor han d. 2. Juni faar overrakt Palliet af tre af de fornemste Kardinaler [15]).

I Slutningen af Okt. eller Begyndelsen af Nov. ankommer Jens Grand til sin nye Kirkeprovins [16]). Han tager ind i det Vest for Bremen liggende Cistercienserkloster Hude, hvor han opholder sig et Par Dage. Det gælder for den nye Ærkebiskop, der kommer som en fremmed til Stiftet, at vinde Gejstligheden for sig. Forholdene i det Stift, Jens Grand nu skulde overtage, var i fuldstændig Opløsning, Bispesædets Godser var besat af røveriske Vasaller og skulde nu med største Vanskelighed tilbagekøbes eller tilbageerobres.

I Løbet af kort Tid faar Grand samlet en Kreds af Gejstlighed, Adel og Folket omkring sig, der ledsager ham ind til Bremen, hvor man tager venligt imod ham i Haab om atter at faa ordnede Tilstande. En Del af Bispegodset bliver da ogsaa straks tilbagegivet.

I Slutningen af November kommer imidlertid Grands første Konflikt med Stiftet, idet han forlanger, at Gejstligheden p. Gr. a. Stiftets øjeblikkelige Nød skal betale ham en »subsidium charitativum« paa 10 pCt. af alle dens Indkomster. Pengene skulde bl. a. bruges til at tilbageerobre det tabte Gods. Ifl. Kirkeretten har Ærkebiskoppen Ret til at kræve en saadan Understøttelse, men han lægger herved Grunden til sine lang-

---

[14]) Tunc presul Parisius sese transferebat,
Ubi pingues redditus cum nummis emebat,
Et queti deditus private vivebat. (Rimkrøniken).

Grand køber sig for 2400 Pund en Livrente i Klostret St. Denis ved Paris; han skal derefter aarlig have 400 Pund fra Klostret (cf. Lintzer p. 72).

[15]) Bull Nr. 1009, 1013.

[16]) Til det flg. cf. G. Lintzer: Studien zur Geschichte Johann Grands, Erzbischofs von Bremen (1310—1327). Diss. Hamburg 1933, 88 S. Desværre gaar Forfatteren slet ikke ind paa de retslige Modsætninger, skønt det tydeligt fremgaar af hans kortfattede Fremstilling, at Forholdene i Kirkeprovinsen afviger meget fra Kirkerettens Krav.

varige Stridigheder med Gejstligheden. En Del af denne betaler, men andre nægter, og navnlig finder Domkapitlet i Hamburg det forlangte Beløb alt for stort, idet man samtidig gør opmærksom paa det uretfærdige i, at Grand kræver denne Understøttelse af Kapitlet, skønt Kapitlet i Bremen, der dog maatte være det første til at hjælpe, er fritaget herfor. Desuden forlanger Hamburg-Kannikerne, der i 100 Aar havde ligget i Strid med deres Kolleger i Bremen, at Ærkebiskoppen skulde aflægge Ed paa at ville overholde Kapitlets gamle Rettigheder. Grand afviser dog deres Krav, hvorfor de i Begyndelsen af 1311 appellerer til Kurien.

I 1311—12 deltager Jens Grand i det 15. økumeniske Koncilium i Vienne, hvor ogsaa 2 Repræsentanter fra Hamburg er til Stede for at føre Sagen mod Ærkebiskoppen. D. 12. Dec. afsiges Dommen i Sagen om Grands »subsidium charitativum«. Sagen var blevet forelagt Paven personlig, der kommer til det Resultat, at Grand har Ret til denne Fordring p. Gr. a. den Nødssituation, hvori han befandt sig ved sit Komme til Stiftet. Dommen gaar saaledes Hamburg-Kapitlet imod, men hermed er Sagen dog ikke afsluttet; Kapitlet fremfører nye Angreb mod Ærkebiskoppen og appellerer atter. En af Kannikerne rejser derfor til Kurien for at indlede en ny Proces. Han modtages af den kendte Retslærde, Kardinalbiskop af Præneste, Vilhelm Mandagotus, der dog p. Gr. a. Pave Clemens V's Død nogle faa Dage i Forvejen ikke kunde imødekomme hans Ønske om at overgive Sagen til en Auditor. Prokuratoren maatte derfor vente, indtil der efter Valget af en ny Pave kunde blive udnævnt en Auditor i Sagen.

Jens Grand kommer efterhaanden i Strid med hele sin Kirkeprovins. Hamburg-Kapitlet, hvortil Raadet og Borgerskabet slutter sig, retter sammen med flere af Sufraganbisperne Anklager mod ham for Uregelmæssigheder ved Visitationen, bl. a. opkræver han for meget i Underhold; endvidere anklages han for Simoni og Sakrilegium. Stemningen bliver efterhaanden saa ophidset, at Grand ikke tør opholde sig i Bremen, hvis Borgerskab nu er ham fjendtligt stemt, men maa tage Ophold paa et af Ærkesædets Slotte. Modstanderne appellerer til Kurien og anmoder endog om Ærkebiskoppens Fjernelse fra Embedet. Til Forbundet mod Grand slutter sig ogsaa flere verdslige Herrer. Jens Grand befinder sig fra 1315 paa stadig Rejse rundt i Stiftet og maa herunder udstaa mange Ydmygelser. Da han ikke vil vende tilbage til Bremen, erklærer Domkapitlet her ham i Maj 1316 for sindssyg og vælger med

hele Provinsens Tilslutning en Koadjutor og Administrator for Embedet.

Da der stadig ikke er valgt nogen Pave, kan man ikke faa Hjælp fra Kurien; først efter Valget af Johs. XXII d. 1. Aug. 1316 kan Parterne atter haabe paa pavelig Indgriben. Jens Grand rejser personlig til Avignon, hvorfra han ikke mere vender tilbage til Bremen. Repræsentanter fra Bremen og Hamburg rejser ligeledes til Kurien for at give Meddelelse om Ærkebiskoppens Afsættelse. Paven overbeviser sig imidlertid ved personlig Omgang med Jens Grand om, at denne paa ingen Maade er sindssyg, og Resultatet af det hele bliver da, at han i Begyndelsen af 1318 atter indsættes i sine Rettigheder. Han lader sig dog for Fremtiden repræsentere i Bremen ved Generalvikarer, der saa skal aflægge Regnskab for ham. Selv køber han et Hus i Avignon og tager Ophold her. Til Danmark kom han naturligvis aldrig mere[17]). Til Generalvikar udnævner han Henrik von Dassow; men da denne ankommer til Stiftet, vil man overhovedet ikke anerkende ham og rejser en Mængde Anklager imod ham. I Aarene 1322—24 føres ved Kurien en langvarig og besværlig Proces, der afgør en Række gamle Stridsspørgsmaal mellem Jens Grand og hans Gejstlighed. Dommen giver i det store og hele Jens Grand Medhold.

Man fremfører undertiden Jens Grands Strid med Gejstligheden og

---

[17]) Om Jens Grand nogensinde har mødt Erik Menved efter sin Afrejse fra Danmark, er vel tvivlsomt. Der er dog bevaret et enkelt Rygte herom; efter en meget utroværdig Kompilation af Lybækkerdominikaneren Hermann Korner († 1437) skal Jens Grand ved St. Hans Tid 1312 have været sammen med Erik Menved, da denne ved Rostock slog Markgrev Valdemar, 20 Fyrster og 80 andre Adelsmænd til Riddere (Lintzer p. 21 Anm. 172). I Betragtning af det Modsætningsforhold, der bestaar mellem de to Herrer, er det dog næppe sandsynligt, at dette Rygte taler sandt. Meddelelsen om Kongens Ophold i Nordtyskland er iøvrigt paalidelig nok. Efter at have faaet Kirkekampen bragt til Afslutning blander Erik Menved sig ikke blot i indre svenske Forhold, men fører ogsaa Landet ind i en Storpolitik, hvorved det indvikles i Nordtysklands Stridigheder. Erik Menved har en vis Tilbøjelighed for Ridderliv og Ridderskikke; han vil gerne have de nordtyske Grever til at anerkende sig som Lensherre, hvad disse da ogsaa er villige til, naar han blot vil betale deres Krige, bl. a. med de nordtyske Byer. Erik Menveds Politik gaar ud paa at genoplive Valdemarernes Imperialisme, men det mistykkes ganske, og de vanvittige Krigsudgifter virker ødelæggende for Landet. Arup (II, p. 51) bedømmer Kongen saaledes: Erik 6. er en taabeligt æresyg og pragtlysten Mand. Han har formodentlig Tanker om, at hans fattige Bondeland

Adelen i sin nye Kirkeprovins som Bevis paa, at han ogsaa har Hovedskylden i Striden med Erik Menved. Det maa imidlertid ikke glemmes, at Jens Grand i Bremen paabegynder en ubarmhjertig Kamp mod det fuldstændig sækulariserede Stift, idet han søger ved Provinssynoder, Visitatser o. s. v. at reorganisere Kirkeprovinsen og at faa de verdslige Lensmænd, der er belenet med Kirkegods, til at anerkende Kirkens Ejendomsret. Mod disse Bestræbelser rejser den verdslige Gejstlighed og Adel sig imidlertid i Forening. En Undersøgelse af de retslige Forhold i Stiftet vilde være af stor Betydning for Forstaaelsen af Jens Grands Stilling som Ærkebiskop i Bremen [18]).

Efter at Stridighederne med Bremen var bragt til Afslutning, bekymrede Jens Grand sig ikke mere om sit Stift; han levede de sidste Aar før sin Død nærmest som Privatmand i Avignon, optaget af sine mange Pengesager. Endnu i 1320'erne maatte Ærkebiskoppen føre en ny Proces. Som ovenfor omtalt havde han til Klostret St. Denis ved

---

Danmark skal hæves kulturelt, saa det i det mindste kommer paa Højde med de nordtyske smaa Fyrstendømmer, hvori han ser en rigere og fornemmere Kultur udfoldet; nordtysk Ridderliv og Ridderskik skal indføres i Danmark.

[18]) Fra Jens Grands Ophold i Bremen fortælles flg. Anekdoter: En Købmands tunge Vogn var faldet igennem en Bro, hvorved Manden havde berørt Jorden, saa at hans Gods var hjemfalden til Landsherren. Fogeden paa Langwedel havde da ogsaa fængslet Købmanden og forebragt Ærkebiskoppen Sagen; men Jens Grand bebrejder ham, at han ikke har bygget Broen bedre: Skal vi samle Formue derved, at vi laver daarlige Broer og fanger ærværdige Folk, der ikke har gjort noget ondt? (Lintzer p. 64, fra Rynesberg og Schenes Krønike, Lappenberg p. 80). En anden morsom Beretning fortæller Munch p. 167 (Kildeangivelsen hos Suhm XI, p. 811): Da Jens Grand var kommet i Strid med Kapitlet og Borgerne i Bremen, søgte han til Kurien for at faa Pavens Beskyttelse; da han ved en saadan Lejlighed kom ind til Paven og saa den franske Dronning, der talte hans Modstanders Sag, staa ved Pavens højre Side i en gylden Dragt, skal han have raabt: O, Satan, hvad Lighed er der mellem Kristus og Belial! Paven svarer: Broder Ærkebiskop, vil du drikke kongeligt Blod? Derefter viser han sig mere rolig. Ifl. Rimkrøniken skal Jens Grand have været i Besiddelse af stor Fromhed (Lappenberg p. 37 L. 311). Krøniken klager ogsaa over, at Fortuna stadig er Jens Grand imod, skønt denne Mand egt. har saa mange gode Egenskaber og ønsker at kæmpe for Kirkens Ret. Forf. beklager det store økonomiske Tab, Bremerkirken har lidt ved hans Død som Intestat ved Kurien, og slutter (p. 38):

Si tu, presul inclite, legem Jesu Christi,
Legem tuam destruens, bene custodisti,
Ad Christum certissime post mortem venisti;
Alioquin moriens cuncta perdidisti.

Paris indbetalt 2400 Pariser Pund som Livrente, idet han saa skulde have en aarlig Rente paa 400 Pund af Klosteret. Dette var en ualmindelig høj Udbetaling; en Rentefod paa 10 pCt. blev i Almindelighed anset som Maximum. Klostret har maaske regnet med Grands snarlige Død eller ogsaa befundet sig i en Nødssituation, hvor det maatte have Penge. I hvert Fald meddelte Klostret omkr. 1320, at det ikke kunde fortsætte Udbetalingerne. Grand, der ved forskellige Garantier havde sikret sig mod en saadan Situation, henvendte sig til Paven om Hjælp mod en saa oplagt Krænkelse af indgaaede Aftaler. Munkene gik imidlertid ogsaa til Paven, idet de beskyldte Jens Grand for Aager og forlangte at faa tilbagebetalt, hvad han havde faaet ud over de 2400 Pund. Efter en lang og besværlig Proces tog Johannes XXII Sagen i sin Haand og bestemte d. 23. Juni 1326, at Grand ikke yderligere havde nogen Fordring paa Klosteret, men at dette ogsaa maatte opgive sit Krav om Tilbagebetaling.

Knapt et Aar senere døde Ærkebiskoppen i Avignon d. 29. Maj 1327 efter nogen Tids Sygdom [19]). Han blev begravet i Mariakirkens Midterskib [20]).

Allerede tre Dage før Grands Død havde Paven reserveret sig Arven efter ham. Skønt Jens Grand havde faaet Tilladelse til at oprette Testamente, havde han ikke benyttet sig heraf. Hele hans rige Arv, bestaaende af et meget stort Bibliotek, en stor Formue og mange udestaaende Fordringer samt en Del Husgeraad og personlige Ting, tilfaldt derfor Paven. Der udfærdigedes en udførlig Fortegnelse over hans Efterladenskaber [21]).

Da Jens Grand blev stedt til Hvile i Kirken i Avignon, fjernt fra sit Fædreland, var hans gamle Modstander, Kong Erik Menved, for længst afgaaet ved Døden og begravet i St. Bendts Kirke i Ringsted. Det vil vel for bestandig være et uløst Spørgsmaal, hvem af de to, der havde størst Andel i Kirkestriden; det er vel ogsaa Sammenstødet mellem to forskellige Retsopfattelser, der var den egentlige Aarsag til denne. Men Forskningen har næppe ydet Jens Grand den Retfærdighed, han kan gøre Krav paa. Det viser sig da ogsaa, at der efter hans Forflyttelse alligevel ikke bliver Fred mellem Kirke og Krone, thi saa snart Esger Jul er blevet Ærkebiskop, kommer han i Strid med Erik Menved.

[19]) Ifl. Registraturen over hans Efterladenskaber, cf. Anm. 21.

[20]) Weeke, Lunde Kapitels Gavebøger p. 138.

[21]) Lintzer p. 77 ff., Munch p. 168 ff. Navnlig den udførlige Bogfortegnelse

Stridspunkterne synes i nogen Grad at være de samme som under Jens Grand, men iøvrigt er denne Strid, som vi ikke her skal komme ind paa, ikke tilstrækkeligt undersøgt[22]); først naar dette er sket, kan vi danne os et fuldstændigt Billede af Kong Erik Menveds Forhold til den samtidige danske Kirke og dens ledende Mænd, heriblandt først og fremmest Jens Grand.

Ærkebiskop Jens Grand er en typisk Repræsentant for sin Tid, dens Kirke og Kultur. Under sine Studieophold i Ungdomsaarene ved de berømte Universiteter i Paris og Bologna og ved fortsatte Studier i sit eget store Bibliotek havde han tilegnet sig Tidens Viden og Kultur. Han repræsenterer den for den internationale Middelalderkirke saa typiske gejstlige, der færdes med samme Sikkerhed og Selvfølgelighed ved Kurien i Rom og Avignon som i sin hjemlige Stiftsby. Han er desuden en af de faa danske, der fik betroet et større kirkeligt Embede uden for deres eget Land. Hans kirkelige Indstilling er, ligesom Samtidens Kirke i det hele taget, saa afgjort bestemt af den hierarkisk-kirkeretslige Opfattelse; den teokratiske Retskirke er hans Kirke- og Samfundsideal. Og ligesom Paven selv, Bonifacius VIII, i sin Kamp for dette Ideal bliver besejret af den frembrydende Nationalstat med dens Krav paa politisk Selvstændighed og Uafhængighed af Kirken, saaledes sejrer nu ogsaa i den nordiske Kirkeprovins det nationale Kongedømme over den danske Middelalderkirkes sidste store Forsøg paa at hævde det middelalderlige Kirkeideal. Reformationen er i denne Henseende kun en naturlig Følge af den foregaaende Udvikling.

er af stor Interesse, at den kirkeretslige Litteratur er rigt repræsenteret er en Selvfølge; det vil dog her føre for vidt at komme ind paa en nærmere Omtale af Ærkebiskoppens Bibliotek. En Del af Bøgerne var udlaant til Paven.

[22]) Akterne fra denne Strid findes trykt Acta p. 349 ff.

SAGREGISTER

Arveret efter gejstlige II, 110 ff.
Bandlysning I, 137 f.
Bispevalg I, 66 ff., 86 ff.
Domkapitlers Deltagelse i Provinssynoder I, 92 ff.
Gæsteriydelse (procuratio) II, 128 ff.
Inkorporation I, 30 ff.
Kanonisk Rets Supremati over al verdslig Ret I, 99 f., 115 ff.; II, 23 40, 116 f.
Kirkens Jurisdiktion I, 115 ff.; II, 75 ff., 84, 91 f., 97 ff., 106.
Kirkegodset, dets Ejendomsforhold, Immunitet etc. I, 36 ff., 59 ff., 124; II, 8 ff., 80 ff., 84 ff., 97 ff., 103 f., 106 ff., 130.
Leding II, 97 ff.
Lensret I, 71 f., 140, 150; II 8, 100 ff.
Manddrab II, 118 ff.
Møntforhold I, 22, 125; II, 123 ff.
Patronatsret I, 32 ff., 58, 105 ff.; II, 106.
Privilegietildeling I, 60 f.; II, 86, 107 ff., 130.
Residenspligt I, 51 f., 56 f., 113 ff.; II, 22.
Tiende I, 100 ff.
Testationsret II, 13, 90 ff., 111.
Union (Sammenlægning af Embeder) I, 108 ff.
Vejle-Konstitutionen (»Cum ecclesia Daciana«) I, 90 ff. (se desuden Navneregistret under Vejle).
Verdslig Magts Pligt til at beskytte Kirken I, 95; II, 113 ff.
Ærkebiskoppens Fængsling I, 145 ff.

PERSON- OG STEDNAVNEREGISTER

Aage Jonsen, Drost, I, 131, 134 f., 138 f.; II, 14, 19, 73, 137.
Aage Nielsen II, 14.
Aahus (Skaane) I, 124; II, 55, 57, 85, 112, 138, 146.
Aalborg I, 122; II, 17, 68 f.
Aarhus I, 28, 46, 74, 82; II, 20, 31, 63, 73, 111, 129, 142.
Abel, dansk Konge, I, 16, 18, 22, 40 f., 45, 47, 63, 65, 89; II, 82, 107.
Abel Abelsøn I, 126.
Agnes, Erik Glippings Dronning, I, 43, 128.
Agnes, Datter af Erik Plovpenning, I, 39; II, 31.
Albrecht, Hertug af Brunsvig I, 19.
Alexander III I, 68, 108 f.; II, 28, 36, 91 f., 111 ff.
Alexander IV II, 56, 61.
Alf Erlingsen, norsk Ombudsmand, I, 39.
Als I, 40, 126.
Anagni (Italien) II, 26, 37.
Anders Sunesen, Ærkebiskop, Lund, II, 120.
Andreas, Kannik, Lund, II, 8, 12, 26, 136, 138 ff.
Andreas Olufsen I, 148.
Arnfast, Abbed, I, 17, 45 f., 48.
Arras (Nordfrankrig) II, 38.
Asger Johansen II, 14.
Aslo (Aage), Kannik, Lund, II, 33, 46, 57, 134.
Asser Galle, Kannik, København, II, 131.
Augustin II, 58.
Avignon I, 23; II, 26, 37, 155, 157 ff.
Bartholomæus Ortolani, kejserlig Notar, II, 67, 72 ff., 131, 134, 136.
Benedikt XI II, 151, 153.
Bergen I, 129.
Bernhard af Varnhola, Kannik, Pamiers, II, 73 f., 134.
Berthold, Biskop, Slesvig, II, 64.
Birger, svensk Konge, II, 69.
Blekinge I, 119.
Bo, Abbed, Øm Kloster, II, 79.
Bonifacius VIII I, 84, 97; II, 25 ff., 35 ff., 53, 59, 61 f., 69, 71, 83, 112, 117, 148 ff., 153 f., 160.
Bornholm II, 20, 26, 29, 32, 81, 83, 85, 131, 138, 143, 146, 152 f.
Bremen I, 14, 85, 106, 113; II, 12, 151, 155 ff.
Brunsvig (Braunschweig) I, 19.
Brygge II, 32, 37.
Bylstorp I, 51.
Børglum I, 89; II, 72, 131.

Carcassone (Sydfrankrig) II, 27.
Canossa II, 148.
Canterbury I, 99.
Chalkedon II, 77.
Cecilie, Jens Grands Moder, I, 23.
Christian, Biskop, Ribe, II, 20, 37, 64.
Christian, Kannik, Lund, II, 7, 12.
Clarendon (England) II, 36.
Claus Tysker II, 14.
Clemens V I, 146; II, 22, 155 f.
Cølestin V II, 24 f., 38, 45.

St. Denis, Kloster ved Paris, II, 155, 159.
Dorpat II, 70.

Edvard I, engelsk Konge, I, 99; II. 35.
Ejdersted II, 65.
Elav, Biskop, Børglum, I, 89.
England I, 99; II, 35 f., 105.
Erik, Præst i Grevie, II, 74, 131, 134.
Erik (Præstehader), norsk Konge, I, 121.
Erik, Hertug af Sønderhalland, I, 29.
Erik Abelsøn, Greve, I, 46 f.
Erik Ejegod II, 124.
Erik Glipping I, 17 ff., 21, 36, 40 ff., 48, 50, 55, 59, 63 ff., 121, 146, 148; II, 47 f., 53, 82, 104, 123, 125, 127.
Erik Lam II, 124.
Erik Langben I, 126.
Erik Menved I, 9, 12, 21, 26, 29 ff., 36, 49, 57, 64, 88, 92, 98, 100 ff., 105, 107, 111, 114 f., 124, 128 f., 131, 134 ff., 139, 151; II, 9 ff., 14 ff., 21, 23, 25 ff., 31 ff., 37, 39, 41 f., 44, 46 ff., 54 ff., 59 f., 62 ff., 67 ff., 70, 74, 76, 81, 83, 85, 89, 96, 105, 108 f. 114, 116 f., 123 ff., 138, 141 ff., 147 ff., 152, 154, 157 ff.
Erik Plovpenning I, 16, 39, 41, 101 f., 121; II, 30.
Ermin, Provst, Aarhus, II, 73.
Esbern Mogensen II, 14.
Esbern Rage II, 14.
Esger (Bonde), Biskop, Aarhus, II, 111.
Esger Jul I, 13; II, 20 f., 73 f., 79, 132 ff., 136, 143 ff., 149, 153, 159.
Eskil, Ærkebiskop, Lund, I, 68; II, 114.
Esrom I, 83, 122; II, 108, 151, 154.
Essenbæk (Essenbækaarbogen) I, 90, 122.
Estland I, 102, 125.

Fader (Phatterus), Kannik, Ribe, II, 137 ff., 141.
Falster I, 122; II, 98.
Falsterbo II, 82.
Faustus II, 58.
Femern I, 126.
Filip d. Smukke II, 27, 35, 53, 83, 109, 117, 147, 149.
Filippa, Grevinde af Hainaut, II, 70.
Finderup (ved Viborg) I, 42.
Flandern II, 37, 137.
Florencius, Kannik, Roskilde, II, 144 f.
Franco, Kannik, Bremen, I. 14.
Frankrig I, 24, 87, 144; II, 36 ff., 71, 105, 117, 149.
Frederik af Pernstein, Ærkebiskop, Riga, II, 152.
Fyn II, 98 f., 152.

Gentilis, Kardinalpresbyter, II, 148.
Georgius de Interamna, Prokurator, II, 56, 58.
Gerhard, Greve af Holsten, I, 128; II, 68.
Gisico, Biskop, Odense, I, 74; II, 111, 134.
Gislinge I, 51.
Glim I, 51.
Glænø I, 51.
Gratian I, 102 f., 109; II, 10, 91 f.
Gregor VII II, 28, 35.
Gregor IX I, 35, 102, 111, 114; II, 8, 54, 71, 93, 95 f.
Grevie (Skaane) II, 74, 131, 134.
Gudnisø I, 54.
Guido, Kardinalpresbyter, pavelig Nuntius, II, 31, 141.
Guido, Provst, Ribe, II, 34, 39 f., 44, 47.
Gunner, Biskop, Viborg, I, 15.
Gønge Herred I, 118.

Haakon Haakonssøn d. Store, norsk Konge, I, 139.
Haakon V Magnussøn, norsk Konge, I, 121, 129, 133; II, 22, 34, 154.
Haderslev II, 17.
Hainaut (Belgien) II, 70.
Halland I, 29, 123, 139; II, 131, 136.
Hamburg I, 113; II, 127, 156 f.
Hammershus II, 13, 20 f., 26, 29 f., 34, 42, 46, 49, 56, 68, 71, 81, 135, 137 f., 144, 154.
Hans Rodis (Johannes Herodis), Kannik, Lund, II, 29, 134.
Hans Sigbrandsen (Johannes Sibrandi), Kannik, Roskilde, II, 25, 134.
Harald Hein I, 119.
Hastorp I, 53.

Haubard Johansen II, 14.
Hedvig, Valdemar Atterdags Dronning, I, 37.
Helsingborg I, 143; II, 79.
Helsingør I, 143.
Henrik v. Dassow, Jens Grands Generalvikar, Bremen, II, 157.
Henrik af Susa, Kardinalbiskop, I, 147.
Henrik, Biskop, Reval, II, 67 ff., 71, 148.
Henrik, Prior, Antvorskov, I, 128.
Henrik, Præst, I, 83.
Henrik II, engelsk Konge, I, 99; II, 36, 53.
Hermann Korner II, 157.
Herman af Morum, Kantor, Lybæk, II, 64.
Herrestad Herred (Skaane) II, 152.
Hesede I, 51.
Hindsgavl (Hindsgavl-Freden) I, 63, 126; II, 17, 51.
Hjelm I, 123, 125; II, 17, 46, 124 f.
Holsten II, 68.
Honorius III I, 96; II, 8.
Hude, Cistencienserkloster ved Bremen, II, 155.
Hunehals I, 123, 125, 139; II, 17, 46, 124 f.
Hveen II, 30.
Hyllinge II, 135.
Højbjerg I, 51.

Ingeborg, Erik Menveds Dronning, II, 69, 154.
Ingeborg, norsk Dronning, Datter af Erik Plovpenning, I, 21, 39, 121, 132.
Ingemar, Præst, Hyllinge, II, 135.
Ingelund I, 63.
Ingmar Trugilsen (Truelsen) II, 14.
Ingvar, Biskop, Roskilde, I, 51, 54 f., 74, 86; II, 25.
Innocens II I, 145.
Innocens III I, 16, 116; II, 28, 36 f.
Innocens IV I, 89, 101, 146; II, 28, 51.
Isarn, Ærkepresbyter, pavelig Nuntius, I, 14, 88, 112; II, 13, 15, 25 ff., 30 ff., 42, 55, 61 ff., 69 ff., 83, 89, 94, 97, 102, 105, 109 f., 113 f., 131 ff., 136 f., 139 ff., 145 ff., 152 f.
Isidor, Ærkebiskop af Sevilla, II, 115.
Italien I, 24, 144; II, 37, 39.
Iver Tagesen I, 148.

Jacob, Biskop, Slesvig, I, 29.
Jacob, Greve af Nørrehalland, I, 28 f., 44, 48, 123 f., 139; II, 48 f., 58.
Jacob Erlandsen I, 13, 16 ff., 25, 27 f., 33 f., 36 f., 45 ff., 57 f., 62, 70, 73, 77 ff., 81, 84, 89, 92 f., 96 ff., 103, 106, 111 ff., 124; II, 9, 13, 16, 23, 31, 42, 46 ff., 50 ff., 56 f., 77, 79, 82, 85, 88 f., 100 f., 103 ff., 115, 122 ff., 141, 151.
Jacob Kalf II, 14.
Jacob Lange, Provst, Lund, I, 24, 83, 143 f.; II, 26, 38, 49, 52 ff., 58 ff., 134.
Jacob Niclessen II, 34, 46.
Jacob Nielsen, Kannik, Lund, II, 26.
Jens, Dekan, Lund, II, 138.
Jens, Provst, Slesvig, II, 74.
Jens, Abbed, Næstved, II, 131.
Jens Dros, Ærkebiskop, Lund, I, 22, 26, 28, 40, 47, 65 f., 70; II, 57.
Jens Erlandsen II, 14.
Jens Henriksen, Kannik, Roskilde, II, 74, 132, 145.
Jens Krag, Biskop, Roskilde, I, 76, 86, 127; II, 20, 71 f., 135 f., 139, 141, 144.
Jens Kanne II, 153.
Jens Mogensen II, 14.
Jens af Skanør, Provst, Ribe, II, 136.
Jens Thott II, 134.
Johannes XXII II, 157, 159.
Johannes, Kardinalpresbyter af St. Marcellini et Petri, II, 38, 58, 132, 143 f., 148.
Johannes, Ærkebiskop, Riga, II, 150.
Johannes, Biskop af Tusculum, pavelig Nuntius, I, 86, 136; II, 33, 57, 145.
Johannes, Dekan, Lybæk, II, 64.
Johannes, Ærkediakon, Roskilde, I, 53.
Johan, Greve, I, 37.
Johan, Greve af Hainaut, II, 70.

Johannes archiepiscopi, Kannik, Roskilde, I, 54.
Johannes Asgersen, Biskop, Aarhus, I, 74; II, 20, 142.
Johannes de Interamna, Notar, II, 149.
Johannes fra Slagelse, Magister, Kannik, Roskilde, I, 54.
Josef, Biskop, Børglum, II, 72, 131.
Josef II, 55.
Josef Magnussen II, 14.
Josef Pedersen II, 14.
Jutta, Datter af Erik Plovpenning, I, 39; II, 31.
Jylland I, 40, 65, 76 f., 122; II, 49, 68, 95, 98 f., 133.

Kalundborg I, 144; II, 26.
Katholm I, 51.
Kjeld Jensen, Notar, II, 131, 138 ff.
Knud VI, dansk Konge, II, 120.
Knud d. Hellige I, 32; II, 87, 100, 124.
Knud Mikkelsen, Biskop, Viborg, Retslærd, I, 147; II, 94.
Knud Mule II, 73.
Kristoffer I I, 17 ff., 27, 34, 40, 45 f., 60, 63, 73, 99, 116, 124, 147 f., 150; II, 13, 23, 26, 42, 47 ff., 51, 57, 77, 82, 103, 107, 115, 124.
Kristoffer II I, 105, 127 f., 142 f.; II, 14 ff., 20, 24, 39, 55, 68 f., 78, 84, 130, 136, 146, 153.
København I, 86, 88, 101, 105, 118, 122, 130, 134; II, 12, 29, 32, 68, 71 ff., 88, 94 f., 105, 112, 131 f., 135 f., 144.

Lambeth (England) I, 99.
Langeland I, 122, 126.
Languedoc II, 27.
Laurencius, Magister, Kannik, Lund, II, 138 f.
Lave Lavesen I, 127.
Lerbækhøj (ved Lund) I, 141.
Lister (Blekinge) I, 119.
Livland II, 150.
Ljunits Herred (Skaane) II, 87.
Lolland I, 122; II, 98.
London I, 99.
Leo IX I, 121.
Ludvig d. Fromme II, 86.
Lund I, 17, 57, 60, 62, 65 ff., 72 f., 78 f., 81 f., 84 f., 90 ff., 102, 105, 107, 111, 113 f., 118, 120 ff., 132, 135, 140 ff.; II, 7 ff., 16, 22 ff., 33, 38, 41, 45, 49 ff., 54 ff., 60, 66, 68, 74, 79 ff., 84 ff., 97, 101, 103, 106, 111 ff., 123 f., 130 f., 136 ff., 140, 143 f., 149 ff.
Lybæk II, 32, 63 ff., 72, 88, 127, 157.
Løgumkloster II, 64 f.

Magnus (Haakonssøn) Lagabøter, norsk Konge, I, 21.
Magnus Birgersen, svensk Hertug, I, 19.
Manø II, 137.
Margrethe, Kristoffer I's Dronning, I, 89.
Martin, Magister, Kannik, Erik Menveds Kansler og Prokurator, I, 25, 29, 43, 53, 57, 63, 73, 75 f., 79, 86 f., 94, 104, 107, 117, 123, 125, 130, 140 f., 144 f., 150; II, 7, 9, 12, 15 f., 34, 38 ff., 44, 47, 51 ff., 61, 64, 70 f., 73, 76 f., 88 f., 98, 102, 117, 125.
Melby (Nordsjælland) II, 148.
Montpellier (Frankrig) II, 117.
Mors II, 73, 134.

Nakskov I, 132.
Neapel II, 24.
Nicolaus IV I, 54, 77; II, 45.
Nicolaus de Nonancour, Kardinalpresbyter af St. Laurencii in Damaso, II, 38, 58, 145.
Nicolaus, Dekan, Uppsala, I, 84 f.
Niels, Ærkebiskop, Uppsala, II, 33.
Niels, Kannik, Ribe, Provst paa Mors, II, 73, 134.
Niels, Præst, I, 83.
Niels, dansk Konge, II, 51, 78.
Niels, Søn af Valdemar Sejr, I, 28.
Niels Akkersen, Kannik, Lund, II, 74, 132, 134, 144 f., 149.
Niels Biler, Drost, II, 73.
Niels Bunkeflo, Kannik, Roskilde, II, 73 f., 131 f., 134 f.

Niels Gregersen, Kannik, Lund, II, 138.
Niels Hemmingsen, Præst, I, 83.
Niels Holmiger, II, 153.
Niels Jensen, Børglum Stift, II, 131.
Niels Jyde, Magister, Kansler, I, 22 (kaldes her fejlagtigt Jens), 29 f., 34.
Niels Mogensen II, 14.
Niels Nielsen II, 14.
Niels Rindebeck II, 14.
Niels Skaaning II, 14.
Niels Skjælmsen I, 23, 30.
Niels Stigsen, Biskop, Roskilde, I. 16.
Norge I, 39 ff., 114, 120 ff., 127 f., 130, 133 f., 139; II, 17, 48, 78, 127, 154.
Nyborg I, 26, 40, 125 f., 128, 134; II, 17, 152 ff.
Næstved I, 23, 64, 83, 122, 127 f., 132; II, 63 f., 67, 71, 131, 134 ff.

Oddo, Kannik, Lund, II, 138 f.
Odense I, 42, 46, 74, 101; II, 62, 66 f., 69, 111, 129, 134, 147, 153.
Olav, Dekan, Lund, I, 144.
Oluf, Biskop, Roskilde, II, 145.
Oluf, Magister, Kannik, Roskilde, II, 73.
Oluf, dansk Konge, II, 113.
Oluf Bjørnsen, Kannik, Roskilde, I, 86.
Oluf Hunger I, 32.
Orleans II, 24.
Osager I, 51.
Otto, Junker, I, 37.
Otto, Greve af Ravensberg, I, 26.

Pamiers (Frankrig) II, 67, 73, 134.
Paris I, 24 f., 34; II, 32, 37 f., 155, 160.
Peder, norsk Ærkebiskop, I, 139.
Peder, Biskop, Roskilde, II, 78, 142.
Peder, Biskop, Viborg, II, 63, 67 f.
Peder, Provst, Roskilde, I, 33.
Peder, Kannik, Lund, Dekan paa Bornholm, II, 26.
Peder Bang, Biskop, Roskilde, I, 23, 30, 46, 58, 62; II, 48, 57.
Peder Bondesen II, 14.
Peder Echesyde II, 14.
Peder Finsen I, 147.
Peder Hidulfsen, Kannik, Lund, II, 8, 13, 138 f.
Peder Horn Vendelbo II, 14.
Peder Hvid II, 14.
Peder Jacobsen I, 38, 40, 44, 48.
Peder Jonsen (Petrus Jonesson) Gælkær, Skaane, I, 138.
Peder Mild, Præst, Melby, II, 148.
Peder Nielsen, Drost, I, 22, 29, 34 f., 43, 50, 120, 125, 127 f., 130.
Peder Svendsen I, 83.
Petrus Unæson, Provst, Roskilde, I, 30.

Randers II, 108.
Rane Jonsen I, 38, 43 f., 48, 63; II, 48.
Rano, Dekan, Roskilde, I, 53.
Ravensberg (Tyskland) I, 26.
Reinald (Reginaldus de Seccia), Jens Grands Prokurator, I, 63, 76, 130; II, 38, 50.
Reval I, 71, 89, 125; II, 67, 69, 148.
Ribe I, 57 f., 66, 70 f., 83, 86, 92, 105, 122, 125, 132, 142; II, 20 f., 26, 31 f., 34, 49, 59, 64 ff., 70 f., 134 ff., 141.
Riga II, 70, 147, 150 ff., 154.
Ringsted I, 32, 46; II, 129, 159.
Rom I, 45, 49, 62, 69, 73 f., 77 79 f., 82, 84, 88, 91 f., 98, 100, 107, 115, 117, 120 ff., 126, 130, 139, 143; II, 7 f., 15, 17, 24, 26, 28, 32, 34 f., 38 f., 40, 46, 48, 50, 55 ff., 63 f., 69 ff., 73, 76, 83, 85, 88 f., 96, 102, 116, 122 f., 142, 144 f., 149 f., 152, 160.
Roskilde I, 23 ff., 38, 46, 50 ff., 60 ff., 74, 76, 78, 80 f., 83, 85 ff., 119, 122, 125 f., 130, 132; II, 14, 20, 25, 30, 32, 48, 50, 52, 64, 70, 72 ff., 78, 93, 134 ff., 139, 141, 144 f., 148.
Rostock I, 26; II, 157.
Rufin I, 110; II, 91.
Rumelant, tysk Minnesanger, I, 44.
Rydaarbogen I, 122.
Rygen I, 43, 132; II, 17.
Rynesberg og Schene I, 14; II, 158.
Rønne Herred II, 136, 152 f.

Salling II, 79.
Salomon Skytte II, 14.
Saltholm II, 30.
Saxo I, 32, 66; II, 114.
Segebard, Magister, Kannik, Lybæk, II, 64.
Sens (Frankrig) I, 96.
Sigurd Nibbung I, 139.
Sjælland I, 23, 37, 122; II, 95, 98 f., 141.
Sjælsø I, 54.
Skaane I, 139 f.; II, 56, 72, 74, 81 f., 87, 95, 100, 103, 128, 137, 152 f.
Skanør (Skaane) II, 82, 136 f., 146.
Skelskør I, 122.
Skenninge (Sverige) II, 112.
Skjælm, Drost, I, 126.
Slagelse I, 29 ff., 50, 54 f., 132; II, 73, 131, 142.
Slangerup II, 132.
Slesvig I, 40; II, 64 f., 70, 74.
Sneslev I, 51.
Sofie, svensk Dronning, Datter af Erik Plovpenning, I, 39.
Sorø I, 122, 127, 132.
Speier (Tyskland) I, 59.
Stefanius, Biskop, Ribe, I, 58.
Stig Andersen, Marsk, I, 19 ff., 29, 42 ff., 48 f., 103, 122 f., 127, 132; II, 48 f.
Stralsund (Tyskland) I, 132.
Suno, Kannik, Slesvig, II, 65.
Svend, Biskop, Aarhus, II, 112.
Svend Nordbagge, Biskop, Roskilde, I, 32.
Svendborg I, 126.
Sverige I, 39, 84, 89; II, 127.
Søborg I, 57, 114, 117, 143; II, 15 ff., 19, 21, 23, 29.
Sønderborg I, 122.

Taastrup I, 51.
Thorbern Hvide, Jens Grands Fader, I, 23.
Thord (Degn) II, 78.
Thule Hartvigsen II, 14.
Tord, Kannik, Roskilde, I, 86.
Torkil, Dekan, Lund, I, 83.
Tours (Frankrig) II, 123, 127.
Trugot, Biskop, Reval, I, 89.
Trugot, Kannik, Lund, II, 153.
Truid Quaud II, 14.
Tuco Jurisson, Provst, Roskilde, I, 30.
Tusculum (Italien) I, 86, 136; II, 33, 57, 145.
Tuvo, Biskop, Ribe, I, 66.
Tvilum Kloster (Aarhus Stift) I, 46; II, 129.
Tyge, Biskop, Aarhus, I, 28, 46 f., 82; II, 53, 129.
Tyge Rynabech (Tønne Rindebeck) II, 14.
Tyskland I, 71, 104, 136, 139; II, 36 f., 63, 157.
Tønsberg (Norge) II, 76, 154 f.

Uffe, Ærkebiskop, Lund, I, 17, 89.
Uffe Johansen II, 14.
Uffe Nielsen, Drost, I, 22, 29; II, 153.
Ulrik Stygge II, 111.
Uppsala I, 84; II, 33.
Urban IV I, 46; II, 53, 57.

Valdemar, dansk Konge, I, 105; II, 79, 84, 89, 107.
Valdemar, svensk Konge, I, 19.
Valdemar, Hertug af Sønderjylland, I, 22, 29, 39 ff., 47, 76, 121 f., 126, 134; II, 17, 37, 68.
Valdemar Atterdag I, 37.
Valdemar, Greve af Rostock, I, 26.
Valdemar Sejr I, 15, 18, 58, 111, 119; II, 71, 93, 95, 103, 119, 124, 129.
Valdemar d. Store I, 66; II, 114.
Wales I, 99.
Walter Puke, Præst, I, 83.
Varø (Halland) I, 127 ff., 147; II, 49.
Vejle I, 133.
Vejlekonstitutionen I, 90 ff., 95 ff., 125, 145; II, 7, 13, 16, 28, 34, 39, 42, 46, 50, 56, 60 f.
Vemmehøg Herred (Skaane) II, 153.
Wexiø (Sverige) I, 84.
Viborg I, 15, 42, 126 f., 133; II, 63, 67 f., 94, 142.
Vienne (Frankrig)) II, 156.

Wilhelm Mandagotus, Kardinalbiskop, Retslærd, I, 25, 109; II, 156.
Wilhelm de Sabina, Kardinal, pavelig Nuntius, I, 89; II, 112.
Winand, Præst, Lybæk, II, 64.
Witland I, 119.
Witzlav, Fyrste af Rygen, I, 43, 132; II, 17, 68.
Vordingborg I, 26.
Worms II, 69, 73 f.
Wæ (nu Kristianstad, Skaane) II, 103.
Ærø I, 126.
Ølsemagle I, 30.
Ølsted II, 152.
Øm Kloster (ved Skanderborg) I, 46 f., 82; II, 79, 107, 112, 129.
Øsel II, 70.

Tidligere udkom i Serien

„TEOLOGISKE STUDIER“:

B. K. Diderichsen

PAULUS ROMANUS

Pris 7 Kr. 50 Øre — Subskriptionspris 5 Kr. 75 Øre

P. G. Lindhardt

DANMARK OG REFORMKONCILIERNE

Pris 4 Kr. 75 Øre — Subskriptionspris 3 Kr. 75 Øre

Søren Holm

PAUL TILLICH

Pris 4 Kr. 75 Øre — Subskriptionspris 3 Kr. 75 Øre

N. K. Andersen

JENS GRAND I

Pris 4 Kr. 75 Øre — Subskriptionspris 3 Kr. 75 Øre

F. Elle Jensen

PIETISMEN I JYLLAND

Pris 5 Kr. 50 Øre — Subskriptionspris 4 Kr. 50 Øre

G. E. C. GADS FORLAG